Guilielmi Amesii,

DE

CONSCIENTIA.

ET EJUS

JURE,

VEL

CASIBUS,

LIBRI QUINQUE.

Editio Nova.

Job. 34. 29.

Quum ipse tranquillat, quis inquietabit? & quum abscondit faciem, quis contemplabit eum?

OXONII.
Typis GULIELMI HALL,
sumptibus JOH. ADAMS
Anno Dom. 1659.

ILLVSTRIBVS.

ET

Præpotentibus Dominis,

D. ORDINIBUS

ZELANDIÆ.

NON est mihi animus (Viri honorandi) phaleratis verbis, & fucatis encomiis, me, meosve conatus in favorem Vestrum insinuare. Neque enim id gratum autumo Viris prudentibus, quibus artificium illud suspectum est & sordet; & me (alias non admodum deditum assentationi) titulus ipse Conscientiæ huic scripto præfixus, procul habere jubet vanitatem illam blandiloquentiæ, qua multi libri non contemnendi, in ipso limine dehonestantur. Veram tantummodo causam dicam, qua eo adductus fui, ut quamvis nomen meum obscurius forsan sit quam ut pervenerit ad notitiam Vestram. Vestrum tamen nomen in fronte hujus Tractatus ponam.

Annunciatur per omnia loca vicina, pietatis doctrinam, in Vestris Ecclesiis, magis, efficaciter ad praxin cum à pastoribus dirigi, tum ab auditoribus transferri quàm in plerisque aliis cœtibus, eadem licet veritatis doctrina confœderatis, hactenus datum est observare. Hac laude conspicuus, & per omnes Ecclesias Belgicas insignis fuit (ut nihil de aliis dicam, qui eisdem vestigiis institerunt & adhuc insistunt) eximius Dei servus, D. GUILIELMUS TELINGIUS, qui in istoc genere fidelem operam, quà publice, quà privatim, tam voce, quam scriptis, adeò navavit, ut hic ipse zelus domus Dei

illum comediſſe verè dicatur : unde etiam (invidia virtutis talis comite jam ſuperata) coronam illam adeptus eſt , quam Deus illis præparavit qui multos ad pietatem erudierunt

Ad hujuſmodi ſtudia magis excitanda quia nonnihil valiturum hoc ſcriptum , juſſu multorum haud aſpernando , ſpero , maxime conſentaneum videtur, ut eo à me imprimis dirigatur, ubi currentes inveniat in hoc ſtadio facile irritandos ; & unde alii exemplum ſumant curſus illius qui hic docetur. Hæc inſcriptionis cauſa vera, mihi etiam eſt cauſa ſperandi , animum & officium hoc meum Vobis non ingratum futurum. Quod unum reſtat , Ampliſſimi viri , Deum Optim. Max. veneror in Chriſto , ut Vos , Eccleſiáſque Veſtras , fide vera, conſcientia bona, & ſolida felicitate magis magíſque beare dignetur.

A. V. D.

Studioſiſſimus ,

GULIELMUS AMESIUS.

AD

AD LECTOREM.

GRata mihi semper illius temporis recordatio: quando juvenis olim audivi Cl. D. Perkinsium, in egregia studiosorum corona, ita concionantem, ut eosdem solide instituerit in veritate, efficaciter excitaverit ad studium pietatis, instructos reddiderit ad regnum Dei, & simul etiam exemplo suo ipsis monstrarit, quibus rebus præcipue intenderent, ut religionem veram, in potentia sua, ad Dei gloriam, & salutem hominum, feliciter possint promovere.

Inter alia verò quæ magno cum fructu nobis inculcabat, aggressus est tandem informationem linguæ eruditæ, quæ tempestivè eloquatur verbum defessо ex, *Isa.* 50. 4. *Conscientiæ* (*ut appellantur*) *casus diligenter enodando. Et eum quidem* sic facientem, ut servum fidelem, Dominus ejus invenit; *Multos tamen reliquit illius doctrinæ studio accensos, qui eandem etiam piis concionibus per Angliam nostram, Deo adspirante, currere, crescere, & glorificari fecerunt.*

Mihi etiam ab illo tempore, idem studium ita fixum inhæsit, ut dignum illud semper censuerim quod omni cura ab omnibus excoleretur. Quum igitur (*bona Dei providentia ita disponente*) *extra patriam agens, observabam, in variis Ecclesiis, doctrina & ordine puris, desiderari admodum hanc practicam institutionem, eumque defectum inter præcipuas causas esse magni neglectus, aut non curantiæ in officiis nonnullis intime pertinentibus ad virtutem pietatis & vitæ Christianæ; incessit animum impetus quidam, privatim saltim tentandi an possem id efficere apud juvenes quosdam, ministerium sacrum cogitantes, ut magis applicarent animos ad istum modum Theologiæ tractandæ, ex quo non exiguus fructus mihi videbatur sperandus. Postea etiani*

am ad publicũ inter Academicos docendi munus vocatus, nihil prius vel antiquius habendum putavi, quàm ministerii candidatis in hoc docendi genere præire. Quod enim hæc pars prophetiæ in scholis prophetarũ hactenus minus fuerit exculta, hoc inde fuit, quod primipilares nostri perpetuo in acie adversus hostes pugnare, fidẽ propugnare & aream Ecclesiæ purgare, necessitate quadam cogebantur; ita ut agros & vineas plantare & rigare non potuerint ex voto, sicut bello fervente usu venire solet. Cogitabant interim secum, ut non nemo prefitetur, si nobis adsit simplex ac lucidus ille oculus ex Euangelio, si domus animi puræ fidei lucernam habeat candelabro impositam, minuta ista facile iri discussa. Sed experientiã tandem docuit, ex agriculturæ hujus neglectu, famem pietatis in multis locis esse secutam, & ex illa fame, gravem pestem spiritualem: atque adeo Nehemiæ consilium dignum esse quod in usum hic revocetur, ut scilicet una manu sua quisque agat in hoc opere, altera tenente hastam aut missile quo hostium violentiam propulset. Eadem etiam experientia docuit, minuta ista (si modo ita vocanda sint tam necessaria) non minore cum insania contemni, quàm si quis digitos pedum ac manum præscindi sibi pateretur, ut minuta quædam, sine quibus commode satis incedere & manibus uti se posse speraret.

Omnibus igitur bene expensis, ausus sum Deo (ut persuasum habeo) bene favente, institutiones hasce de conscientiæ iure. Non quod perfecti aliquid in isto genere, à me proficisci posse sperarem, plures enim sunt rerum humanarum species quàm ut ad singula possint (à me saltem) dari certa responsa: sed ut aliquid in medium conferrem, quo juvari non nihil possint imperiti, & melioribus subsidiis destituti; & peritiores excitari accuratius aliquid elaborandum. Cuius officii debitores proprii videntur esse pastores illi, pii, docti, graves, veterani, quorum negotium quotidianum est conscientias hominum tra-

ctare;

clare; quique experientia sua, melius multo didicerunt, quænam sint illæ quæstiones in quibus conscientia maxime solet hæsitare, & ex quibus fundamentis optime possint explicari, quam in Academica professionis umbratica vita comprehendi facile potest. Et certe quidem, si in conventibus pastorum Classicalibus talia tractarētur, pro varietate casuū occurrentium, & insigniores decisiones literis consignarentur, non opus esset ut filii Israelitarum descenderent ad Philisthæos (id est nostri studiosi ad Pontificios authores) ad poliendum quisque vomerem suum, aut ligonem suum, aut securim suam, aut rutrum suum, sicut olim accidit in maxima angustia populi Dei 1 Sam. 13. 20. Si insuper ministerio sacro destinati, prius in hisce rebus instituti, de eisdem etiam in examine ordinationi prævio, serio explorarentur, bene sperandum esset, quod tam pastores quam Ecclesias haberemus magis secundum cor Dei & Christi, quam nunc habemus.

Multum hic laborarunt Pontificii, ad institutionem suorum Confessariorum: & cum multo luto superstitionum, nonnullas venulas habent argenti: ex quibus non contemnenda quædam eruisse me confido. Verum enimvero, destituuntur illi hujus doctrinæ vita: & mors est in ipsorum olla. Res eadem alio modo tradantur. Conatus hoc ego sum ex parte: & præstare alii sine dubio idem conabuntur.

Methodum hic eandem sequor, quam in Theologiæ Medulla tradenda, in cujus etiam partem secundam, tres posteriores horum librorum justam continent enarationem: quam forsan exspectarunt illi qui quotidiano quasi convitio efflagitarunt ut hujus Tractatus editio aliquo modo præcipitaretur. Sed (ut finem tandem faciam præloquendi) multa paucis concludam, idque verbis G. Parisiensis. De his rebus multa propter imperitiam,

multa propter occupationes alias, multa propter ignaviam, multa metu prolixitatis, plurima peccatis facientibus; quæ maxime in talibus, & nos & alios impediunt, non scripsimus. Morsibus detractorũ patere nõ nos dubitamus. Sed facientes quod possumus, occasionem nonnullam dedimus sapientibus; & ingeniorum exercitationibus, non aridam arenam infructuosarum disputationum proposuimus, sed palestram perutilem, ac salubrem.

De
CONSCIENTIA
ET
EJUS CASIBUS
Liber Primus.
CAPUT I.

Definitio Conscientiæ.

Conscientia humana (Angelicæ enim explicationem non aggredimur) est judicium hominis de semetipso, prout subjicitur judicio Dei: *Esa.* 5.3. *Iudicate quæso inter me & vineam meam.* 1 Cor. 11.31. *si nosmetipsos dijudicaremus, non judicaremur.*

IUdicium appello conscientiam, primo ut ad intellectum eam pertinere ostendam, non ad voluntatem. Nomen ipsum hoc ostendit: & inde idem probatur, quia omnes actiones illæ, quæ conscientiæ hominis in Scripturis tribuuntur, pertinent proprie ad vim & facultatem aliquam rationis. Est tamen inclinatio quædam voluntatis, qua apta nata est & imperare judicium intellectui, & idem, etiam sequi: quæ inclinatio à quibusdam Conscientia vocatur, ab aliis pars conscientiæ, sed minus recte.

2. Ad iudicium etiam dum refertur, distinguitur à nuda veritatis apprehensione. Conscientia enim assensum aliquem, eumque firmum in sese continet semper.

3. Indicatur per determinationem illam, quæ in definitione habetur, conscientiam non esse Judicium theoreticum, quò verum à falso simpliciter discernitur; sed practicum, quo particulariter illa cognitio applicatur ab homine, ad illud quod ipsi vel bonum est, vel malum, ut sit interna regula dirigens voluntatem.

a Cum autem Judicii nomen aliquando accipiatur pro potentia seu facultate, aliquando pro habitu, aliquando pro actu: quæstio hinc oritur, ad utrum horum conscientia proprie spectet?

4. Gravissimus Theologus, *G.* P. qui solus inter nostros edidit singularem tractatum de conscientia, statuit inter facultates, atque adeo ita definit, ut pro genere ponat partem intellectus, id est, ut ipsemet interpretatur, *naturalem potentiam seu facultatẽ*. Rationem etiam addit suæ sententiæ: quia nempe actus accusandi, consolandi, & perterrefaciendi, non possũt conscientiæ adscribi, si ipsa esset actus sed plane invalidam: quoniam effecta ejusmodi tribuuntur in Scripturis ipsis cogitationibus, de quibus non potest dubitari quin sint actus. *Rom.* 2. 15. *cogitationibus sese mutuo accusantibus, aut etiam defendentibus*. Ratio est, quia res motu factæ, non tantum sunt effecta moventis, sed etiam ipsius motus. Præterea D. P. eodem loco & ordine conscientiam ponit cum intelligentia, opinione, scientia, fide ac prudentia: sed nemo hæc ita definiret, ut habeantur pro distinctis animæ facultatibus.

5. Quidam sunt inter scholasticos, qui conscientiam volunt esse habitum. Scot. Bona. Dur. Quod quamvis concedi possit de aliqua parte vel princi-

a Sitne facultas, habitus, an actus?

pio

pio conſcientiæ: ſimpliciter tamen de illo toto, quod conſcientiæ nomine proprie deſignatur, non poteſt concedi. Habitus enim qua talis, officium unicum eſt, inclinare ad prompte agendum: ſed conſcientia alias habet operationes, quas immediate exercet.

6. Per judicium igitur, in definitione Conſcientiæ intelligimus maxime proprie cum Scholaſticorum optimis, actum judicii practici, ex facultate intellectus, vi certi cujuſdam habitus promanantem.

7. Judicium actuale cum ſit vel noëticum, vel dianoëticum, quæritur cujus generis ſit conſcientia, Reſp. eſt dianoëticum, hoc inde liquet, quod non poteſt ſua munera præſtare, accuſandi, excuſandi, conſolandi, &c. niſi per argumentum aliquod tertium, cujus vis in ſyllogiſmo tantum per conſequentiam apparet.

a 8. Conſcientiæ igitur vis & natura tali ſyllogiſmo continetur: *qui vivit in peccato, morietur, ego in peccato, vivo: ergo ego moriar.* Vel ſic, *qui credit in Chriſtum, non morietur, ſed vivet. ego credo in Chriſtum: ergo non moriar, ſed vivam.*

9. Conſcientia reſpectu propoſitionis, dicitur *lumen* & *lex*: reſpectu aſſumptionis, & concluſionis *teſtis*; ſed reſpectu aſſumptionis, aptiſſime vocatur *index* vel *liber*: & reſpectu concluſionis, maxime proprie *judex*.

10. Propoſitionem dictat Συντήρησις quæ à Scholaſticis *ſynteresis* vocatur. Aſſumptio per appropriationem vocatur Συνείδησις. Concluſio ipſa κρίσις.

11. Multi alii ſunt ſyllogiſmi, qui pertinent ad conſcientiam, quatenus vel probant antecedentem partem ſyllogiſmi, hujuſmodi principalis, vel concluſionem ipſam illuſtrant: ſed illo ſyllogiſmo tantum conſcientiæ ratio tota continetur, cujus

a *Syllogiſmus conſcientiæ.*

pro

propositio agit de jure, assumptio de facto vel statu, & conclusio de relatione exurgente ex facto vel statu nostro, ratione illius juris. Quæ conclusio vel in reatu, vel in securitate quadam spirituali consistit.

CAPUT II.

De Synteresi.

1. SYnteresis illa ex qua fluit propositio hujus syllogismi, maxime proprie est habitus intellectualis, quo assentimur principiis operationum moralium, vel officium nostrum spectantium, in ordine ad Dei voluntatem: unde etiam nomen habet græcè à conservando, quia Dei beneficio multæ notitiæ rerum agendarum & fugiendarum, in mente hominis etiam post lapsum conservantur. Nimis enim dura & absurda est illa Durandi explicatio, qui synteresin græcè *collectionem* sonare somniat.

2. Quia hæc synteresis est habitus, idcirco multi conscientiam appellant habitum: sed hæc est principium tantum conscientiæ, neque partem ejus constituit, nisi quia est in actu exercito.

3. Synteresis ista habitus dicitur naturalis, respectu luminis quo intellectus hominis aptus natus est ad assensum præbendum hujusmodi principiis; dicitur etiam habitus acquisitus respectu specierum, vel completæ perceptionis illius, ad quam intellectus aptus naturaliter existit, & quasi in proxima potentia.

4. Synteresis hæc non nisi ratione differt à lege naturæ, vel à lege illa Dei, quæ est omnium hominum cordibus naturaliter inscripta: est enim lex objectum: & synteresis objectum apprehensum, vel apprehensio objecti.

5. Syn-

5. Synteresis ista, quantum ad actum, potest ad tempus impediri: sed non potest plane extingui, vel amitti. Hinc nemo tam perditus est, ut sit omnis conscientiæ planè expers.

6. Ad synteresin latius acceptam referri debent, non tantum conclusiones generales de jure, ex principiis naturalibus, per certam consequentiam deductæ, sed etiam omnes veritates practicæ, quibus per fidei revelationem certum assensum præbemus.

7. *a* Hinc oritur distinctio conscientiæ in naturalem & illuminatam. Naturalis est, quæ agnoscit pro lege principia naturalia & conclusiones ex iis deductas: illuminata est quę insuper agnoscit quicquid in scripturis præscribitur, hanc aliquando appellat scriptura, ut *Rom.* 6. 3. aliquando vero illam, ut 1 *Cor.* 6. 9.

8. Hinc adæquata regula conscientiæ, est voluntas Dei revelata quâ homini præscribitur & indicatur suum officium, constat enim synteresis latiore sensu, partim ex principiis moralibus innatis, cum eorum conclusionibus, & partim ex iis quæ Deus insuper homini præscripsit: sed utramque partem constituit voluntas Dei revelata, qua homo intelligit sibi suum officium esse præscriptum.

9. *b* Hinc lex Dei sola obligat conscientiam hominis. Per legem autem Dei intelligimus voluntatem illam Dei revelatam, de qua modo dictum est: ita ut contineat etiam illa, quæ in Euangelio homini præscribuntur.

10. Obligare (sensu hoc morali) est illam authoritatem habere, ut conscientia illi subjicere sese debeat: ita ut peccatum sit, si contra illam quidquam fiat.

11. Hinc quamvis ad iustas leges humanas justo modo observandas obligentur homines in con-

a Conscientia naturalis, & supernaturalis. b Quid sit quod obligat conscientiam.

scien-

ſcientiis ſuis à Deo: ipſæ tamen leges humanæ quà ſunt leges hominum, non obligant conſcientiam.

12. Conſcientia immediate Deo & ejus voluntati ſubjicitur. Non poteſt ulli creaturæ ſemet ſubjicere ſine idololatria.

13. Internos conſcientiæ motus ſolus Deus novit. Solus igitur poteſt illis legem ponere, aut conſcientiam in illis obligare.

14. Solus Deus poteſt conſcientiam peccantem punire. Solus igitur poteſt aliquid ipſi prohibere.

15. Promiſſio ipſa, quamvis ſancta, & juramento confirmata, quatenùs actus eſt humanus, non proprie obligat conſcientiam propter rationes ante poſitas; quamvis à Deo homines in conſcientiis obligentur ad ſanctam & religioſam ejus obſervationem, ſicut ante dictum fuit de legibus humanis, & poteſt aliquo modo affirmari de omnibus pactis, & aliis conditionibus cunctis, quibus poſitis, officii neceſſitas ſequitur ex conſcientia erga Deum. Tenetur ægrotus ex conſcientia, obtemperare ſalutari conſilio medicorum: ſed medicorum præſcripta non obligant conſcientiam ejus tamen.

Suſceptis liberis, tenentur parentes & ipſi ad officia mutua: accepto beneficio obligatur qui accepit ad gratitudinem præſtandam; & ſimilis eſt ratio in aliis multis: nihil tamen horum obligat conſcientiam.

CAPUT III.

De officio Conſcientiæ.

COnſcientiæ, reſpectu ſyntereſis, officium aliud eſt in neceſſariis, aliud in rebus mediis. In neceſſariis duo ſunt actus vel officia, 1. obligare hominem

minem ad voluntatem Dei faciendam. 2. impellere ut faciat.

a 2. Obligat conſcientia prout informatur voluntate Dei: quia vim in ſeſe habet divinæ voluntatis, atque adeo Dei ipſius vicem gerit.

3. Dei voluntas quatenus intelligitur, vel poteſt intelligi, obligat conſcientiam ad aſſenſum: quatenus verò in conſcientia agnoſcitur, immediate obligat totum hominem ad obedientiam.

4. Obligatio hæc tam arcta eſt, ut nullius creaturæ imperio poſſit ullo modo ſolvi. *Act.* 4. 19.

5. Hinc homo conſcientiam habens voluntatis Dei, officium aliquod ſibi mandantis, eſt eo reſpectu *debitor*, Rom. 1. 14. *ſervus*, Rom. 6. 16. *vinctus*, Actor. 20. 22. *conſtrictus*, 2 Cor. 5. 14. *& neceſſitate preſſus*, 1 Cor. 9. 16. ita ut *non poſſit aliter facere*, Actor. 4. 20.

b 6. Impellit conſcientia virtute obligationis, quatenus illa obligatio eſt voluntati cauſa impulſiva, ut congruenter conſcientiæ ſeſe gerat.

7. Significatur hic impulſus prædictis locis, ac phraſibus. Vis ejus indicatur Jer. 20. 9. *ſi dicam, non commemorabo eum, neque loquar amplius in nomine ejus, atqui eſt in animo meo quaſi ignis ardens incluſus oſſibus meis, &c.* Amos 3. 8. *leone rugiente, quis non timeat? Domino Iehova edicente, quis non prophetet?* Actor 17. 16. *irritatus ſpiritu.*

8. Huic impulſui conſcientiæ, ſi conſentiat in homine voluntatis conſtans diſpoſitio, conſtituunt ſimul conſcientiam moraliter bonam.

9. In rebus mediis actus & officia hujus conſcientiæ ſunt etiam duo, 1. diſcernere, 2. dirigere.

10. *c* Diſcernere; hic eſt neceſſarii & liberi, liciti & illiciti differentias notare & indicare.

11. *d* Dirigere; eſt pro ratione circumſtantiarum, ordinare actiones licitas ad bonum finem.

a Conſcientia obligat. b Conſcientia impellit. c Conſcientiæ diſcretio. d Conſcientiæ directio.

12.

12. Fines in mediis etiam rebus perpetuo spectandi sunt, Dei gloria, proximi ædificatio, & necessarium nostrarum actionum adjumentum.

13. Tanta vis est hujus directionis, ut actionem sua natura mediam efficiat bonam, sicut ex adverso, non tantum prava directio, sed bonæ directionis defectus eandem actionem efficit malam.

CAPUT IV.

De Conscientia Errante.

CIrca hanc doctrinam, qua primi actus & officia conscientiæ traduntur, quæstiones variæ moventur, quæ magni cum sint momenti in omni vita ad actiones nostras recte instituendas, necessario hic debent paucis expediri.

Q. 1. Quæstio 1. est, An conscientia errans obliget?

Resp. Ut recte solvatur ista quæstio, quinque hæc sunt breviter explicanda, 1. quid sit conscientia errans? 2. circa quæ versetur? 3. unde error in conscientia exoriatur? 4. quænam generales differentiæ sunt errorum istorum? 5. quot sint modi obligandi?

a 1. Conscientia errans vel privative opponitur conscientiæ rectæ, ita ut comprehendat omnem conscientiam, quæ non recte judicat cum debet, etiam dubiam & scrupulosam: vel positive opponitur, ita ut illam solam conscientiam designet, quæ aliter judicat quàm res est: quæ per assensum firmum, quem præbet alteri parti quæstionis, distinguitur à conscientia dubia & scrupulosa. Intelligitur autem in hac quæstione conscientia positive errans.

2. Quædam sunt principia adeo clara, & cordi-

a Error privativus & positivus.

bus

bus omnium inſcripta, ut errorem conſcientiæ circa ſe non patiantur, ſi ſcilicet fiant: quale eſt, Deum eſſe diligendum; perjurium eſſe cavendum. Nemo enim in conſcientiæ judicio poteſt in talibus errare, aut eadem facere contra conſcientiam. Conſcientia igitur proprie errat circa concluſiones ex hujuſmodi principiis derivatas.

3. *a* Oritur conſcientiæ error vel ex eo quod à principiis univerſalibus concluſiones particulares, non recte deducantur: vel quod illa quæ Deus in ſcripturis credenda propoſuit, non ſatis percipiantur: vel denique quod perceptis credendis fidei aſſenſus non præbeatur. Cauſa (præter Dei occulta judicia) aut eſt inconſideratio eorum, quæ debent conſiderari: aut prava aliqua diſpoſitio, vel abducens mentem ab inquiſitione debita, vel avertens eam à recte judicando.

4. *b* Error conſcientiæ eſt, vel de facto, vel de jure: error de jure vel eſt poſt factum, vel ante: error de jure ante factum, vel eſt in eo quod judicet illud eſſe licitum, quod eſt illicitum; vel in eo quod illicitum judicet, quod eſt licitum; vel in eo quod debitum judicet, quod vel eſt illicitum, vel tantum licitum.

5. *c* I. Obligare & ligare à quibuſdam diſtinguuntur, ita ut obligare dicatur conſcientia, quando non ſolum peccatur ſi contra eam agitur, ſed etiam ſi non agatur juxta ejus præſcriptum: ligare vero, quando non poteſt quis licite procedere tali conſcientia manente, ita ut peccetur ſi contra eam agatur, & peccetur etiam ſi agatur juxta ejus præſcriptum. Diſtinctionis hujus mens & ſententia eſt probanda: de verborum differentia viderint autores. II. Obligare etiam ratione objecti diſtinguitur à quibuſdam: vel enim obligatur aliquis ad faciendum ſecundum conſcientiam errantem, vel

a Cauſæ erroris conſcientiæ. b Error de facto & de jure. c Obligare & ligare.

obli-

obligatur ad illam conſcientiam deponendam: ſed iſta diſtinctio non eſt accurata: quia conſcientia non obligat niſi quà dictat, nulla autem conſcientia dum errat, dictat illum errorem eſſe deponendum. III. Alii differentiam ponunt inter obligationem illam qua tenetur quis facere, quod conſcientia præſcribit, & illam qua tenetur non facere contrarium. Sed neque iſta diſtinctio ubique valet. Si enim dictet cuipiam conſcientia ſua, mentiendum eſſe ad vitam conſervandam, vel debet ille mentiri, vel neceſſario faciet contra conſcientię dictamen.

6.a Ex iſtis fundamentis ita reſpondetur ad quęſtionem. I. conſcientia quamvis errans, ſemper ligat, ita ut ille peccet, qui agit contra conſcientiam. Ratio eſt, quoniam agens contra conſcientiam, agit contra voluntatem Dei, quamvis non materialiter & vere, tamen formaliter & interpretative: quia quod conſcientia dictat, dictat ſub ratione voluntatis Dei. Qui contumeliis afficit privatum aliquē, putans eum regem eſſe, non privatum, ille regem ipſum læſiſſe putatur: ſic qui conſcientiam contemnit, Deum ipſum contemnit, quia quod conſcientia dictat, putatur eſſe divina voluntas. Hinc ſemper peccat, qui facit aliquid contra conſcientiam. Si vero conſcientia non errat, tum duplex admittit peccatum, & faciendo quod malum eſt in ſeſe, & malè illud faciendo, ita ut actus hujuſmodi dupliciter malus ſit, videlicet; tam propria ſua malitia, quàm illa quæ ſupervenit ex conſcientiæ contemptu. Si autem conſcientia errat, tum non malum eſt quod facit, ſed male illud facit, ita ut unica malitia ſit illius, conſcientiæ nempe contemptus.

7. Conſcientiæ error, qui eſt de facto, i. e. de objecto vel materia circa quam actio debet verſari, eſt vel involuntarius & inculpabilis, vel voluntarius

a Conſcientia errans ligat.

rius & culpabilis. Si sit involuntarius & inculpabilis, tum conscientia æque obligat ac si non erraret, ad faciendum illud quod dictat. ut, si quis rem aliquam suam esse bona fide judicet, cum sit aliena, conscientia dictante potest ac debet eadem uti ut sua. si quis bona fide judicet eum esse suum principem qui est tyrannus, vel eum esse magistratum legitimum, qui titulum illum falso sibi vendicat, obedientiam debitam tenetur ipsi præstare. Exemplum etiam habemus in Jacobo accedente ad Leam non suam, quam bona fide putavit suam esse Rahelem.

8. Si error sit voluntarius, tum eandem habet rationem cum errore illo, qui est de jure.

9. Conscientia errans de jure post factum, ita ut credat illud quod bene fecit esse peccatum, vel contra, nullam vim ligandi habet respectu actionis illius præteritæ: quia ligatio & obligatio respiciunt semper actionem futuram: & actio mor alis, sic ipsa voluntas, informatur semper ab apprehensione præcedente, non à sequente. Hinc nulla actio fit melior aut pejor propter conscientiam illam quæ post eam habetur. ligat tamen ista conscientia, ex occasione facti illius præteriti, ita ut non possit quis rectè procedere in actionibus futuris eodem spectantibus, tali conscientia manente.

10. Conscientia per errorem judicans illud esse licitum, quod est illicitum, ut quæ judicat licitum esse mentiri ad conservationem vitæ propriæ, vel proximi, ligat quidem, sed non obligat. ligat, quia talem conscientiam habens, obstrictus tenetur, ita ut neque mentiri possit, neque abstinere à mendacio sine peccato. non mentiri, quia hoc est simpliciter illicitum: non abstinere à mendacio, cum tali conscientia, quia talis modus abstinendi est à Deo prohibitus, quamvis ipsum abstinere sit imperatū. Deus enim postulat non tantum ut faciamus bonum & abstineamus à malo, sed etiam ut animo

bono

bono, non malo utrumque præstemus. Non obligat conscientia talis, 1. quia nulla est obligatio ad illicita. 2. quia conscientia non obligat nisi virtute præcepti alicujus divini: nullo autem præcepto nititur talis conscientia, lex enim Dei non potest ullo modo inclinare vel obligare quenquam ad peccatum. 3. quia error iste semper est vitium: vitium autem non obligat. 4. quia talis conscientia nunquam tam firmum habet fundamentum, quin postulet ampliorem inquisitionem. 5. quia obligatur homo ad talem conscientiam deponendam. quamvis enim non satis accurate dicatur, quod quidam affirmant, talem conscientiam obligare hominem ad se deponendum; certissimum tamen est, hominem teneri talem conscientiam deponere: est enim pars Veteris illius hominis, quem exuere jubemur, *Eph.*4.22.

11. Conscientia judicans illud esse illicitum, quod est licitum, obligat ad abstinendum ab illo licito, *Rom.*14.23. ratio est, quoniam à licitis potest quis absque peccato abstinere.

12. Conscientia judicans illud esse debitum, quod est illicitum, ligat, non obligat, ob rationes positas thesi nona.

13. Conscientia judicans illud esse debitum, quod tantum est licitum, obligat ad illud faciendum. Ut, si dictet conscientia alicui necessarium esse nudare semper manus, cum solemniter orat. Ratio est, quia licita possunt constanter observari sine peccato.

a Obj. Si conscientia errans ita ligat, ut illam neque sequi possimus, neque non sequi sine peccato, tum necessitas peccandi imponitur sic errantibus, quod non potest consistere cum æquitate legis Dei.

Sol. 1. Necessitas hæc peccandi qua implicatur aliquis à conscientia sua errante, non est utrinque

a De perplexitate conscientiæ errantis.

respectu

reſpectu ejuſdem: ſed ab altera parte reſpectu facti, & ab altera, reſpectu modi faciendi.

2. Non eſt abſoluta neceſſitas, ſed ex ſuppoſitione: ſi nempe retineat talem conſcientiam, quam poteſt ac debet exuere.

3. Neceſſitas hæc non fluit ex natura legis Dei, ſed hominis peccato contrahitur ſimul, & continuatur. Nemo enim ſine ſua propria culpa eſt ad hunc modum perplexus.

a Q. Utrum gravius ſit peccatum, facere contra conſcientiam talem errantem, an verò præſcriptum ejus in operando ſequi?

Reſp. De gravitate peccati judicandum eſt ex qualitate rei faciendæ, vel omittendæ, prout eſt in ſua natura, & prout à nobis apprehenditur. Si quis per conſcientiæ errorem, illicitum judicaret intereſſe cœtui eccleſiæ, cui aliàs tenetur adeſſe, quia miniſtrum illius eccleſiæ improbum hominem eſſe novit, & ſe communicaturum putat cum ejus improbitate, ille magis peccat abſtinendo, quam ſi adeſſet: quia gravius eſt peccatum, negligere cultum Dei, quam communicare cum alterius perſonali improbitate in illo cultu. Si vero illicitum judicaret adeſſe ſacris propter idololatriam, quam judicat ibi admittendam, ille gravius peccaret ſi adeſſet quia peccatum idololatriæ gravius eſt, quam neglectus veri cultus. Ibi gravius peccat, qui ſequitur conſcientiam, quam qui contra agit. Hic vero gravius peccat, qui contra agit. Una igitur certa & univerſalis regula conſtitui hac in re non poteſt.

CAPUT V.

De conſcientia opinante & dubitante.

Q. 1. AN quis acquieſcere poſſit in conſ. opinante? *b* R. Ad explicationem hujus quæſtio-

a Vtrum gravius peccatum ſit, facere ſecundum an contra conſcientiam errantem? b Opinio quid?

nis

nis notandum est, *opinionem* aliquando significare judicium, non ex sensu, scientia, aut fide divina, sed ex ratione ita certum, nullam habens ambiguitatem annexam: aliquando vero magis stricte sumitur, pro illo judicio, quo assentimur quidem sententiæ alicujus veritati, sed non sine suspicione, formidine, vel dubitatione partis oppositæ.

Hac distinctione posita respondeo, I. In iis, quæ sunt ad salutem & cultum necessaria, opinio nulla sufficit; quamvis certitudinem habeat summam: sed requiritur fides, quæ nititur certissimo Dei verbo. II. In iis, quæ à principiis illis sunt remotiora, diligentia est adhibenda, ut certam etiam fidem ex Scripturis comparemus: sed si non possit acquiri, opinionem certam & ad regulam Scripturæ examinatam, sequi licet in operando. III. Posita etiam diligentia debita, licet in multis opinionem sequi maxime probabilem. IV. Nunquam licet contra propriam opinionem, vel certam, vel probabilem, agere, propter aliorum hominum authoritatem. V. Duas probabiles opiniones oppositas de eadem quæstione, nemo potest simul habere, ita ut licite possit relinquere unam, & sequi alteram.

Q. 2. Quid sit agendum, cum conscientia est dubia? Resp. Ad explicationem hujus quæstionis, advertendum est.

1. Dubia dicitur conscientia latiore sensu, etiam cum assensus fidei, vel opinionis prævalet, quamvis dubitationem aliquam habeat annexam. Sed stricte ac proprie illa conscientia Dubia vocatur, quæ in quæstione de qua agitur, neutri parti assentitur, sed plane hæret ac hæsitat inter assensum & dissensum. De dubitatione priore; partim dictum est in quæstione præcedente, & partim dicetur quæstione sequente: agitur hic de conscientia illa, quæ propria & stricto sensu Dubia vocatur.

2. *a.* Dubitatio est vel *speculativa*, vel *practica*. Speculativa est illa, quæ immediate non versatur circa praxin, vel actionem peragendam, ut cum dubitat quis, an hoc vel illud sit suum; nec ne? Practica est, quæ immediate versatur circa singularem aliquam operationem, an hic & nunc sit peccatum, vel non peccatum; licitum, vel illicitum?

R. His constitutis, respondetur. 1. In omnibus illis dubiis, quæ ullo modo pertinent ad nostram praxin, diligens inquisitio est adhibenda, ut veritatem perspectam habeamus, ac dubitatio pellatur. Ratio est, quia dum in dubio est animus, actio non potest non destitui illa perfectione, quam explorata veritas secum adfert.

Quo certiorem enim cognitionem habemus de iis, quæ agimus, eo fidentiores sumus in agendo, & cum egimus, lætiores.

2. Agere sæpe licet manente dubitatione speculativa. Ratio est, quia sic faciens, non necessario agit contra conscientiam dubiam, neque sine conscientia certa: potest enim, non obstante illa dubitatione speculativa, certo apud se statuere, illud quod egit, esse faciendum. Exempli causa, possidet quis bona fide aliquem fundum, & incipiat dubitare an sit suus, si tamen non sciat esse alienum, jure potest retinere, quia cæteris paribus, melior est conditio possidentis.

3. Contra dubitationem practicã non licet quicquam agere. Ratio est, 1. quia non potest facere ex fide. *Rom.* 14. *ult.* 2. quia sic agens non satis abhorret à peccato: sciens enim & volens exponit sese periculo peccandi. 3. quia non satis deditus est Dei voluntati faciendæ. Sicut enim contra amicitiæ legem agit, quid id ultro facit, de quo dubitat, an sit amico gratum? ita contra legem charitatis in Deũ facit is, qui id agit, de quo dubitat, an sit Deo gratum, nec ne?

a *Dubitatio speculativa & practica.*

4. In dubiis tutior pars est eligenda. Tutior autem pars est illa, in qua sequenda, certum est nullum in esse peccatum. e.g. dubitat quis an usura sit licita, necne? tutissimum est abstinere: in hoc enim nullum est periculum peccandi.

Hujus regulæ æquitatem viderunt ex parte philosophorum nonnulli, quorum hac de re judicium refert ac probat Cic. offic. lib. 1. *bene præcipiunt* (inquit ille) *qui vetant quidquam agere quod dubites æquum sit, an iniquum? æquitas lucet per se: dubitatio cogitationem significat injuriæ.*

CAPUT III.

De conscientia scrupulosa.

Q. QUid sit agendum, cum conscientia est scrupulosa?

a Resp. Ad hujus quæstionis intelligentiam, advertendum est. 1. Scrupulum esse formidinem animi, circa suam praxin, quæ conscientiam vexat, instar lapilli exigui in calceo latentis, qui pedem excruciat. 2. Quamlibet formidinem non proprie dici scrupulum, sed illam quæ exoritur ex levibus argumentis, vel nullis. 3. Scrupulosum aliquem esse, vel in discutiendis actionibus præteritis, vel in futuris instituendis. 4. Oriri scrupulos Deo sic ordinante, vel ut puniat, vel ut probet. aliquando ex Diaboli suggestione, alias ex scientiæ defectu, alias ex melancholia, vel simili aliqua corporis constitutione, alias ex consortio hominum scrupulosorum. 5. Scrupulosam conscientiam in eo differre à dubia, quod conscientia dubia neutri parti quæstionis assensum præbet: scrupulosa vero uni parti assentitur, sed in alteram partem cum vexatione quadam sollicitatur.

His constitutis respondetur ad quæstionem. 1. Gratia Dei instanter implorata, diligentia est

a *Scrupulus quid?*

adhibenda,

adhibenda, ut scrupuli illi, qui ratione possunt eximi iusto examine removeantur. Tum enim conscientia maxime quieta redditur, cum certa nititur cognitione. 2. Juvat multum, vitare (si commode fieri possit) cogitationem de illis rebus unde scrupuli oriuntur. Quando semel enim movetur phantasia, multi motus conseqũtur, qui sine magna difficultate non possunt compesci, sicut in lateribus ordine contextis, uno cadente, cæteri sequuntur: & hinc multiplicantur scrupuli in conscientiis (ut loquuntur) timoratis. 3. Multi scrupuli cum non possunt commode tolli contraria ratione, deponi debent quasi violentia quadam, dum excluduntur ab omni consultatione. Scrupuli enim, dum actu non applicantur, non sunt molesti. Et quidam sunt adeo molesti, ut imbeciliores & minus periti non possint alia ratione ab ipsis liberari. Attentio enim ad scrupulum ratione tollendum, scrupulum sæpe vel parit, vel auget. Exempli causa norunt omnes Dei nomen esse quotidie invocandum: potest quis tamen ita vexari impiis cogitationibus, ut inde scrupulus exoriatur ipsi, an debeat orare? non tutũ hic semper est examinare istas cogitationes, neque diu de ista quæstione disputare, sed quasi violenter abjicere debet istam formidinem, & ad preces, ut potest, se accingere. 4. Si non possint amoveri quin adhuc sint molesti, licitum, & consultum est agere contra istiusmodi scrupulos, e.g. si quis sit, cui suæ indignitatis consideratio sit adeo molesta, ut vix audeat ad mensam Domini accedere, quamvis sentiat in semetipso synceram fidem & resipiscentiã, potest, ac debet, hoc scrupulo non abstante, accedere ad cœnam Dominicam. Neque hoc est agere contra conscientiam, sed secundum conscientiam. Scrupulus enim est formido temeraria, &, sine fundamento, atque adeo non potest obligare. Imo ex consuetudine agendi contra hujusmodi scrupulos, conscientia ipsa redditur firmior.

CAPUT. VII.

De attentione Conſcientiæ ad ſua facta.

HActenus de ſyncereſi vel propoſitione illa, qua conſcientia dictat ſententiam juris: ſequitur ſecunda pars hujus judicii, qua ſecundo in loco, conſcientia hominis teſtatur de ſuo facto ſecundum illud jus.

Ratione actus conſcientia dicitur *teſtis*, & in proverbio communi *mille teſtes*, dicitur etiam *liber*, *Rev.*20 12. quoniam in mente hominis quaſi in tabulis obſignatis, conſcriptum relinquitur, quid fecit, & quo animo, quod etiam tandem à conſcientia legitur & pronunciatur.

Aſſumptio igitur ſyllogiſini illius practici, in quo conſcientia conſiſtit, nihil aliud eſt, quam recognitio facti vel ſtatus noſtri, prout reſpicit jus illud, quod ipſa conſcientia dictavit. Hujus natura ut melius intelligatur, quædam declaranda ſunt de facto, quod recognoſcitur, & quædam de ipſa recognitione.

Factum vel congruit conſcientiæ dictamini, vel adverſatur illi.

Dictamen autem conſcientiæ, ad quod exigitur factum aliquod, aliquando antecedit & comitatur ipſum factum, aliquando vero ſequitur.

Exemplum facti adverſus dictamen conſcientiæ antecedens & comitans habemus in iis, de quibus Apoſtolus loquitur, *Rom.*1.32. qui Dei jure agnito (nempe eos,) qui talia faciunt, dignos eſſe morte) tamen non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus conſentiunt u trò.

Exemplum facti adverſus judicium conſcientiæ factum ipſum conſequens, habemus in Judæis illis, qui Chriſtum interfecerunt per ignorantiam, *Act.*3.17. 1 *Cor.*28. poſtea tamen melius inſtituti, longe

longe aliter de suo facto judicabant, quam tum cum illud patrabant. *Actor.* 7. 37.

a Q Exoritur hic quæstio satis difficilis, quomodo quis possit quidquam agere contra præcedens, & concomitans judicium conscientiæ suæ? Ratio dubitando ex eo surgit, quod voluntas (ut multis videtur) non potest velle aut nolle aliquid, nisi fuerit prius dictatum à ratione illud esse volendum, aut nolendum: neque potest non sequi ultimum judicium practicum, illud faciendo quod ratio dictat esse faciendum: & per consequens non potest movere sese voluntas, contra dictamen conscientiæ.

℟. Ad hujus rei explicationem conclusiones istæ videntur ponendæ.

1. Contra conscientiam ut habitum, vel contra syntereſin & posse agere, & agere etiam multos, ita manifestum est, ut de eo nemo possit dubitare. Hi autem omnes aliquo sensu agunt contra conscientiam.

2. Contra conscientiam ut actum, illi omnes agunt, qui aliquid faciunt contra judicium, quod actu habuerunt, & adhuc in ipsis virtute manet, quamvis non actu.

3. Non potest voluntas aliquid velle, appetere, eligere, prosequi, sine apprehensione speculativa præcedente. Ratio est, quia objectum voluntatis est bonum ab intellectu apprehensum. Ignoti nulla cupido.

4. Apprehensio objecti simplex, absque ullo judicio practico, quod hic & nunc sit prosequendum, vel fugiendum, sufficere potest ad voluntatis actum eliciendum. Satis hoc apparet in amentibus & infantibus, ac omni voluntatis motu non deliberato. Ratio est, quia bonum apprehensum omnes conditiones habet, quæ in objecto voluntatis requiruntur. Voluntas autem non minoris virtu-

a *Quomodo peccat homo contra conscientiam suam.*

tis est circa suum objectum, quam appetitus sensitivus est circa suum, qui tamen excitatur per simplicem apprehensionem sui objecti.

5. Potest voluntas suo nutu suspendere suum actum circa objectum apprehensum, & judicatum, sine ullo judicio præeunte. Si enim ad suspendendum actum, & ut cessemus ab opere, necessario requiritur judicium, tum ad suspendendum illud judicium, requiritur aliud judicium, & sic erit processus in infinitum.

6. Voluntas potest avertere intellectum a consideratione alicujus objecti jam apprehensi, & judicati & convertere ad considerationem alterius alicujus objecti ante apprehensi. Huius imperii ratione, voluntas est prima causa incogitantiæ, & erroris culpabilis in intellectu. Cum autem voluntas primo incipit avertere intellectum ab eo quod judicavit, facit hoc ex propria sua inclinatione, sine judicio: alias duo hæc simul adessent judicia, hoc est prosequendum: hoc non est considerandum: quod est absurdum.

7. Ad objectum apprehensum sub aliqua ratione boni utilis, vel jucundi, movere sese potest voluntas, quamvis ratio judicet illud non esse honestum, sed turpe. Ratio est, 1. quia quodcunque bonum intellectus proponit voluntati, in hac vita, proponit illud cum indifferentia quadam judicii, ut non habens necessariam connexionem cum bono in communi, ad quod naturaliter determinatur voluntas. Unde libertas hominis in operando, radicaliter fundari dicitur in judicio rationis. 2. voluntas, quamvis determinetur ab intellectu quoad specificationem, quia nihil vult, nisi id quod intellectus prius apprehendit; quoad exercitium tamen & semetipsum, & intellectum una cum cæteris potentiis efficaciter movet. Hinc libertas formaliter est in ipsa voluntate: quod verum non esset si ab intellectu necessario determinaretur, 3. si stante

judicio

judicio recto in intellectu, voluntas non potest non recte velle, tum ad primum peccatum angelorum & hominis prærequirebatur necessario error in intellectu: & sic ante primum peccatum fuit pœna peccati. Error enim practicus in intellectu, vel est peccatum, vel pœna peccati. 4. si voluntas necessario sequeretur judicium intellectus, tum nullum esset peccatum, proprie loquendo ex malitia, distinctum ab illis peccatis, quæ ex ignorantia vel ex perturbatione aliqua admittuntur. Sed palam est in diabolis, & in quibusdam etiam hominibus, istiusmodi peccatum reperiri. 5. si voluntas necessario sequeretur, tũ in hominis regeneratione non opus esset, ut ipsa voluntas interne & in sese renovaretur per gratiam, illuminatio enim intellectus ad omnia sufficeret. Sed hoc est alienum à fide & pietate.

8. Voluntas, quamvis non semper sequitur judicium rationis, semper tamen sequitur imperium illud cui subjicitur, quod sæpe cum judicio consentit. Sed hoc imperium quamvis quoad directionem pertinet ad intellectum, tamen quoad vim & efficaciam pertinet ad voluntatem. Hinc vere dicimus, & ex omnium gentium consensu, volo velle.

CAPUT. VIII.

De Conscientiæ examine ac recognitione factorum.

DEinceps agendum est de recognitione illa quæ versatur circa facta, vel statum nostrum.

1. Recognitionem appello potius quam cognitionem. I. quia simplex perceptio non sufficit ad istum actum conscientiæ, sed requiritur iterata perpensatio. II. quia cognitio quædam antecedit sæpe & comitatur factum, sed hæc recognitio sequitur.

2. Recognitio hæc est actus reflexus intellectus

quo homo intelligit & cum judicio perpendit suos proprios actus, cum eorum circumstantiis. Solet vocari consideratio vel meditatio de viis nostris. Appellatur in Scripturis *intuitus animi. Psal.* 1.9, 15. *intelligentia. Psal.* 50.22. *cogitatio, vel reputatio. Ps.* 119.59. *appositio cordis. Hag.* 1.5. *dictio cum corde. Jer.* 5.24. *vel dictio cordis: Hos.* 7.2. *reditus in cor.* 1 *Reg.* 8.47. *repositio in corde. Jer.* 12.11. *& Mal* 2.2. *denique examen vel probatio nostrum ipsorum.* 2 *Cor.* 13.5.

3. Causa hujus recognitionis factorum nostrorum debet esse. I. cura Deo in omnibus placendi. Et II. metus peccandi. Si enim aliis de causis instituatur aliqua recognitio factorum nostrorum, non pertinet illa ad conscientiam: quia non respicit judicium Dei, quod ad conscientiæ actum est plane necessarium.

4. Modus hujus recognitionis in istis duobus consistit j. ut non materialiter tantum, sed etiam formaliter consideremus nostra facta i. e. ut non tantum quid fecimus, cogitemus, in ordine naturæ, sed etiam quid, & quale sit in ordine morum. E.g. non pertinet ad conscientiam, si quis cogitet, utrum superaverit adversarium suum necne? Sed si cogitet, utrum in eo homicidium admiserit necne? justum vel injustum sit quod egerit? hic est actus conscientiæ. ij. Comparatio est instituenda inter factum & regulam factorum. Sicut enim qui vera dicit, non scit se vera dicere, nisi cum re comparet orationem, sic qui bene vel male fecit, non potest hoc scire, nisi factum comparet cum sua norma. Regula autem hujus examinis vel judicii non debet esse naturalis nostra ratio, aut consuetudo aliorum, aut id genus alia: sed lex, aut revelata voluntas Dei. Alias enim judicium Dei non respicitur, sed nostrum proprium, aut aliorum hominum

5. Tempus huic recognitioni assignandum respectu male factorum, in scripturis notatur aliquando esse

esse ante comminationem aliquam Dei. 2 *Samuel.* 24. 13. aliquando post comminationem; sed ante judicii executionem. *Mal.* 2.2. aliquando vero judiciis Dei jam illatis. *Hag* 1.5. sed quo citius instituitur hæc recognitio, eo Deo gratior est, & nobis utilior. Hinc ista meditatio de iis, quæ singulis diebus faciunt, est inter quotidiana exercitia piorum. *Job.* 1.5.

6. Ex defectu hujus recognitionis, generatur impœnitentia in gravissimis peccatis. *Psal.* 44.18. *Eccl.* 4 8. ij. præsumptio in maxima miseria. *Rev.* 3. 17. & ii. stupiditas tanta, ut qui alia multa sciunt, semetipsos & sua facta prorsus ignorant. Hinc non desunt temere jurantes quidam, qui de illo peccato moniti eodem fere spiritu, jurato solent affirmare, se non jurasse.

7. Singularia effecta ejus recognitionis viarum nostrarum sunt. j. respectu Dei, rectum judicium de ejus viis. *Ex.* 19.25. & gratitudo. ji. respectu nostri humilitas, & iij. respectu aliorum, æquitas & lenitas. *Tit.* 3. 34.

CAPUT. IX.

De applicatione juris, ex facto agnito, quam conscientia facit ad personam.

1. TErtius actus conscientiæ sequitur, quo conclusio infertur ex præmissis. Conclusio hæc est actus conscientiæ, quo homo sibimetipsi applicat jus illud Dei, quod factum vel statum suum attingit.

2. Pendet igitur ista conclusio, partim ex generali illo jure, quod in propositione synteresis dictat, & partim ex recognitione illa facti vel status, quæ in assumptione continetur: ita ut recolligat vim antecedentium actuum, & totum conscientiæ judicium perfectum reddat.

3. Sicut igitur in propoſitione conſcientia eſt *lex*, *Rom.*2.14.&in aſſumptione *teſtis*, *Rom.*2.15.ſic in iſta concluſione, eadem conſcientia eſt maxime proprie *judex*.1 *Joh.* 3. 20. Ratio eſt,quia ſicut in propoſitione,lex Dei declaratur:& in aſſumptione, factum vel ſtatus hominis, ſecundum illam examinatur: ſic in concluſione ſententia pronunciatur de homine, ſecundum ſuum factum vel ſtatum, virtute legis declaratæ.

4.Recte igitur per applicationem definitur,quia in hujuſmodi concluſione, jus Dei, & factum hominis inter ſe conjunguntur, & quaſi complicantur cum homine, dum in ipſum feruntur judiciali virtute.

a 5. Applicatio iſta, quamvis ſua natura ſequitur ex antecedentibus actibus conſcientiæ, ſicut concluſio ſyllogiſmi ex præmiſſis dicitur neceſſario ſequi: hominis tamen vitio ſæpe fit, ut interciſionem ad tempus conſcientia patiatur in iſtoc actu: ita ut propoſitione, & aſſumptione poſitis,nequaquam tamen concludatur. e.g. poteſt quis in genere intelligere & concedere, omnem hominem qui Deum non colit, eſſe maledictum: & ſibimetipſi etiam conſcius eſſe poteſt, quod ipſe non ſit verus Dei cultor: & abſtinere tamen à ſententia maledictionis de ſemetipſo pronuncianda Poteſt quis etiam ſatis intelligere, pœnitentiam agenti de ſuis peccatis, veniam paratam eſſe apud Deum: & ſibimetipſi etiam conſcius eſſe de ſua reſipiſcentia: ita tamen ut non poſſit ſtatim applicare ſibi veniam, & miſericordiam Dei.

6. Uſitatior eſt hæc retardatio concluſionis, in judicio faciendo de malefactis:ſed accidit aliquando etiam in iis,quæ bene fiunt.

7. Exemplum prioris generis habemus in Judæis illis,de quibus loquitur Apoſtolus ad *Rõ* 2. 18, 20, 21. *&c.* & in ipſo etiam Davide.2 *Sam*' 12.5,6.qui

Tarditas conſcientiæ in applicatione faciendæ.

quid

quid juris esset, de pessimo suo facto, satis, intellexit: quid fecerat etiam non potuit ignorare: sed in conclusionis applicatione claudicabat.

8. Exemplum posset. generis habemus in iis omnibus fidelibus, qui veram pœnitentiam agentes, diu tamen ita retinentur, ut gratiam, & misericordiam Dei sibimet non possint applicare.

In peccatoribus, causæ sunt, 1. quod non satis serio cogitant de jure Dei, & suis factis: conclusio enim fluit ex vi & efficacia illa, quæ est in præmissis. 2. quod suis animis infixas habent conclusiones plane contrarias. *Deut.* 29. 19. 3. quod reformidant & fugiunt istas conclusiones, tanquam sibi & suis propositis inimicissimas. *Joh.* 3. 20. 4. quod oscitantes & oblivioni sunt hujusmodi rerum. *Jac.* 1. 23, 35. Ex istiusmodi causis falso ratiocinari, solent impii, & fallere semetipsos. *Jac.* 1. 22.

9. Quod fideles & pii non concludant sæpe ad propriam suam consolationem, causæ sunt, 1. tentatio aliqua prævalida. 2. reliquiæ infidelitatis, quæ in renatis etiam permanent. 3. exuperantia illius gratiæ quam debent sibi applicare. Et 4. conscientiæ propriæ suæ indignitatis, præsertim post gravius aliquod peccatum admissum.

10. Ex ista tarditate hominum in concludendo, & applicando, necessitas imponitur fidelibus omnibus ministris, non tantum voluntatem Dei generaliter proponere, sed etiam juvare homines, quantum possint, tam publice, quam privatim in ejusdem applicatione, prout conditio & conscientiæ eorum postulabunt

CAPUT X.

De effectis applicationis in ipsa conscientia.

EX conclusione conscientiæ sequuntur effecta quædam, ipsius judicio congruentia.

2. Effecta hæc vel sunt actus ipsius conscientiæ qui virtualiter continentur in ipsa cõclusione, vel sunt affectus & actus voluntatis, qui ex illis oriuntur.

3. Actus conscientiæ alii respiciunt benefactum, alii peccatum.

4. Qui benefactum respiciunt, sunt *excusatio*, & *absolutio* & *approbatio*. *Rom.* 2. 15.

a 5. Excusatio est actus conscientiæ, quo homo, respectu sui facti, liberatur à peccati reatu. Excusatio enim hic non strictiore illo sensu accipitur, quo diminutionem, vel attenuationem culpæ designat, sed illo quo plenam culpæ, & reatus amotionem notat.

b 6. Absolutio est actus conscientiæ, quo hominem, respectu sui facti, à pœnæ metu pronunciat immunem.

7. Hi duo actus, tam arcto, & insolubili nexu inter se conjunguntur, ut ratione sola differant, non re ipsa. Excusatione enim reatum respicit maxime proprie: & absolutio pœnam: sed neque reatus tollitur; pœna manente, neque manet reatus, pœna sublata.

c 8. Approbatio est actus conscientiæ, quo pronunciat hominem in suo facto Deo placuisse.

9. Absolutio, & approbatio in eo differunt ab excusatione, quod in excusatione, conscientia legis partes proprie agit, & respicit Deum tanquam judicem, coram cujus tribunali hominem ut testis excusat: in absolutione vero, & approbatione, conscientia Dei partes proprie agit, & respicit hominem, quem ut judex, absolvit, & probat.

10. Actus conscientiæ, qui respiciunt peccatum, sunt *accusatio & condemnatio*.

d 11. Accusatio est actus conscientiæ, quo hominem ratione culpæ, arguit reatui affinem.

e 12. Condemnatio est actus conscientiæ, quo hominem reum adjudicat pœnæ mortis æternæ.

a *Excusatio*. b *Absolutio*. c *Approbatio*. d *Condemnatio*.

13. Accusatio

13. Accusatio & condemnatio eodem gradu, & modo inter se differunt, quo excusatio differt ab absolutione, & approbatione.

14. Accusatio & condemnatio ista aliquando statim sequitur post factum ut in Davide, 1 *Sam.*24. 10. aliquando post aliquod spatium, ut in Juda, *Matth.* 27. 3. aliquando etiam post longum intervallum, ut in fratribus Josephi, *Gen.*42.21.22. nunquam enim longitudine temporis amoventur, sed resipiscentia sola.

CAPUT XI.

De Affectibus ex conscientiæ judicio oriundis.

PRimus qui in corde oritur ratione excusationis, absolutionis, & approbationis conscientiæ, est gaudium, quo in benefacto suo, ut in vero bono sibi conjuncto acquiescit. *Prov.*15.15.2 *Cor.* 1.12. *a* Hoc autem gaudium à risu & lætitia vana multum differt. 1. quia intimè afficit hominem in ipso cordis recessu. 2. quia seria est dispositio cordis, non levis commotio. 3. quia solidum fundamētum habet. atque adeo ex meditatione justa magis magísque invalescit. 4. quia solidos etiam, & pios fructus profert. Quæ omnia de risu & lætitia vulgari negantur *Eccles.* 2.2.

b. 2. Secundus affectus est fiducia, qua animum habet à mali metu, & infirma spe boni confirmatum. *Prov.*10.9.& 28.1. Ratio est, quia omnis miseria oritur ex culpa, & bene viventibus omnia bona promittuntur. 1 *Tim.*4.8.

c 3. Affectus primus ab accusatione & condemnatione conscientiæ oriundus, est pudor, quo peccator sibimetipsi displicet, in eo quod fecit Ratio est, quia peccatum semper commutationem homini adfert in pejus. *Genes.*5.7. Pudor autem iste si cul-

a *Gaudium.* b *Fiducia.* c *Pudor.*

pam respiciat, ita ut pariat ejus fugam, est inter signa resipiscentiæ. *Rom.*6.21. sicut impudentia peccatis adjuncta, semper est impœnitentis & perditi hominis nota.

4. *a* Secundus affectus est mœror vel tristitia cordis, qua animus turbatur ex conjunctione mali. 1 *Sam.*25.31. *Act.*2.2,37. Ratio est, quia accusatio, & condemnatio conscientiæ, non peccatum tantum, & reatum ejus, sed ipsam pœnam etiam reddit aliquo modo præsentem.

5 *b* Tertius affectus est timor, quo animus refugit à malo imminente, & à Deo ipso, tanquam à judice severo. *Genes.* 3.10. *Prov.*28.1. *Apoc.*6.16. Ratio est, quia consummatio mali adhuc expectatur. Timoris hujus intensiores gradus dicuntur tremor & horror.

6 t Quartus affectus est desperatio, qua omnis spes revelationis abjicitur. *Hebr.*10.27.

7. *d* Quintus & ultimus est angor & vexatio animi, propter miseriam opprimentem. Hic est vermis ille spiritualis, qui perpetuo cruciat damnatos in inferno. *Marc.*9.44. *Esa,*66.24.

a *Mœror.* b *Timor.* c. *Despensatio.* d *Angor.*

CAPUT. XII.

De Conscientia Bona.

Hactenus de naturâ conscientiæ, prout in definitione fuit, explicata: distributio conscientiæ sequitur, quæ petitur ab adjunctis.

Conscientia bona est, vel mala.

2. Conscientia bona dicitur vel quoad honestatem, & integritatem, vel quoad quietem, & pacem.

3. *a* Con-

3. *a*. Conſcientia honeſtè bona eſt, quæ judicium fert omni parte rectum, & efficax.

4. Ad Conſcientiam igitur honeſtè bonam, requiritur. 1. ut rectè ac ſyncerè judicet illud bonum eſſe, quod Dei judicio eſt bonum: & illud malum eſſe quod Dei judicio eſt malum. Hoc autem requiritur primò in illo judicio, quod eſt de jure, & pertinet ad propoſitionem tyllogiſmi, quo actus conſcientiæ continetur: & ſecundò in illo judicio, quod eſt de facto, & pertinet ad aſſumptionem.

5. Requiritur 2. ad conſcientiam honeſtè bonam, ut excuſet, abſolvat & probet hominem de eo quod benè fecit, & accuſet etiam atque condemnet de malè facto.

6. De priore illo officio, quod verſatur in excuſando, abſolvendo, & approbando, nulla eſt controverſia inter Theologos. De ſecundo vero, quod in accuſando & condemnando verſatur, movent nonnulli quæſtionem, qui putant bonitatem conſcientiæ nullo modo in accuſando conſiſtere, ſed in excuſando tantum.

7. Rationes adferunt duas 1. quod conſcientia Adami ex ordine creationis excuſavit tantum, non accuſavit. 2. quod conſcientia bona offenditur & ſauciatur, cum peccatum committitur, & accuſandi occaſio præbetur. Sed prima ratio non valet: quia conſcientia in ſtatu innocentiæ, quamvis actu non accuſabat, potentiâ tamen accuſandi habuit, ſiquidem occaſio foret. Neque magis vitio verti potuit conſcientiæ poſtea cum juſtè accuſavit & condemnavit, quam ipſi legi, & judici ſummo, qui idem fecit poſt ingreſſum peccati, non antè.

8. Tantum vero abeſt conſcientiæ accuſatio juſta ab omni juſta reprehenſione, ut à peccatoribus imprimis requiratur, tanquam unica via pœnitentiam agendi de peccatis admiſſis. Tenetur enim peccator, ut judiciũ Dei effugiat, ſemetipſũ judicare, i: e.

Deo in quem peccavit, judicium & justitiam facere de semetipso. 1 *Cor.* 11. 31. Hoc autem facit, causam Dei agendo contra seipsum, id est, accusando se, testificando, allegando, & confitendo, vel jus Dei contra sese recognoscendo, revelando cordis sui occulta, & turpitudines absconditas, in sui ignominiam & pudorem: deinde condemnando se, id est, declarando supplicium & pœnam, quæ ex justo Dei judicio possit ipsi irrogari, vel proclamando se reum esse mortis æternæ. Ad hoc autem judiciũ conscientiæ, affectus excitans congruentes. si (per gratiam Dei) mutatio animi accedat, cum fiduciali appellatione ad tribunal misericordiæ divinæ in Christo, tum verum sensum habet (quod à quibusdam dici solet) judicium hoc pœnitentiale evacuare judicium pœnale; accusationem, testificationẽ, & condemnationem iræ futuræ, per vicarios istos actus declinari; imo Deum ipsum in Christo, advocatum, testem, & judicem futurum pro eis qui pro Deo contra semetipsos has partes egerunt in conscientiæ foro pœnitentiali.

9. Neque tantum sub ratione medii tenemur ad istam accusationem, & condemnationem nostrûm ipsorum, sed etiam ratione justitiæ naturalis. Si enim in hominem peccaverimus, debemus ipsi judicium de nobis facere, cum accusatione & condemnatione culpam agnoscendo; tum multo magis tenemur hoc facere Deo. Huc etiam accedit officium servorum, cujus obligatione tenemur à Dei partibus stare in omni controversia, lite, aut contentione, quam habet adversus injustitiam, & maximè adversus propriam nostram injustitiam, quæ maximè nobis nocet, & adversus quam multo plus possumus, quam adversus alienam. Adde istis consideratioñ illius æquitatis: Si fratri adesse tenemur, quandocunque sine incommodo fieri potest, in qualibet parte litis & judicii ejus justi, ut testis vel accusatoris partes in ejus gratiam agamus;

mus ; quanto magis tenemur hoc facere pro Deo ? Tenetur enim quisque incompara biliter magis adhærere Deo, quam sibimetipsi : Et Deo, etiam in causa quam habet adversus ipsum, assistere, accusando, testificando, judicando, &c. Practicas hasce illustrationes (quas ex alia occasione proponit & urget G. Par.) visum est huc referre, tam propter lucem quam adferunt quæstioni præsenti quam propter egregium usum, quem habent in exhortationibus ad pœnitentiæ praxin.

10. Secunda ratio, qua objicitur offensio conscientiæ accusationi adjuncta, est etiam invalida : quia illa offensio & sauciatio, vel est ipsa accusatio, vel affectus consequens accusationem. Idem etiam judex, qui rectè & justè condemnat, potest ac solet ægrè ferre, quod habeat occasionem ita faciendi : multo enim libentius absolvit bonos, quam malos condemnat.

11. Quod ad rem ipsam attinet, accusationis actus ex peccato quidem sequitur, non sub ratione culpæ sed pœnæ. Conscientia igitur accusans, qua accusat rectè, est honeste bona, quamvis respectu molestiæ, quam adfert, dici soleat mala, ut cæteræ omnes pœnæ : & possit etiam vocari mala quia semper versatur circa malum culpæ ante admissum.

12. Requiritur 3. ad conscientiam honeste bonam ut recti judicii virtute, efficaciter excitet ad bene faciendum, & retrahat ab eo, quod est malum. *Heb.* 13. 18. Hoc autem à sola conscientia non efficitur, sed requiritur etiam honesta dispositio, & intentio voluntatis conscientiæ judicio respondens.

13. Conscientia pacatè bona est, quæ excusat absolvit, consolatur. *Actor.* 24. 6. Hinc etiam ad cõscientiam isto respectu bonam, pertinent affectus *gaudii, fiduciæ, securitatis, & libertatis*.

14. Conscientia simul honeste & pacate bona, est illa,

illa, quæ ab Apostolo vocatur καθαρὰ *munda vel pura.* 2 *Tim.* 1. 3. καλὴ *pulchra. Heb.* 13. 18. ἀπρόσκοπος *offensa*: quæ est consolatio & gloriatio fideliũ. 2 *Cor.* 1-12. Et ad quam conservandam, omnes injustas molestias parati sunt ferre. 1 *Pet.* 2. 19.

15. *a* Conscientia post lapsum efficitur bona, 1 Per sanguinem Christi fide applicatum, quo reatus, accusatio & condemnatio tollitur. *Hebr.* 9. 13, 14. & 10. 22. 2. Per virtutem ejusdem sanguinis in resipiscentia & sanctificatione spiritus. 1 *Tim*, 1. 5. *Act.* 15. 8, 9. qua constituuntur fideles in firmo proposito bene vivendi. 3. Per testificationem Spiritus, qua non tantum gratia Dei pro tempore præsenti, sed & ejusdem continuatio, ad opus bonum, obsignatur, *Eph.* 1, 13, 14. *Rom.* 8. 35. *&c.* 1 *Pet.* 1. 5, 6.

16. *b* Conservatur conscientia bona per *exercitium* illud, de quo loquitur Apostolus, *Act.* 24 16. Exercitium autem hoc in istis præcipuè consistit. 1. ut reverentia Dei in cordibus nostris perpetuo possit vigere. *Psal.* 36. 2. Hæc enim respicere non facit ad judicium Dei in omnibus. *Psal.* 119. 6. 2. ut de lege Dei meditemur interdiu ac noctu *Psal.* 1. 2. Hoc enim pertinet ad propositionem conscientiæ stabiliendam. 3. ut cum acri judicio proprias nostras vias examinemus. *Psal.* 4 5. Hoc enim applicationem legis infert in assumptione. 4. ut per assiduam resipiscentiæ ac fidei renovationem sordes contractas expurgemns. 1 *Johan.* 3. 3. in eo etenim efficacia ponitur conclusionis.

a *Quomodo efficitur conscientia bona? Quomodo conservetur conscientia bona?*

CAPUT. XIII.

De Conscientia infirma & firma.

3. CONscientia bona gradus quosdam admittit, quorum ratione, distinguitur ab Apostolo Paulo, in *infirmam*, & *firmam. Rom.* 15. 1.

2 Con-

2. Conſcientia infirma eſt, quæ ex ſyncera fide quidem eſt emendata, ſed imperfectionibus iis præpeditur, quæ temporis progreſſu à pleriſque omnibus fidelibus ſolent ſuperari.

3. Fides vera præſupponitur in conſcientia infirma. Infirmus enim eſt *frater. Rom.* 14.15,21. *non damnandus, aut pro nihilo habendus.* v.10. *propter quem Chriſtus eſt mortuus.* 1 *Corinth.* 8.11. Hæc igitur conſcientia cum ſit bona, toto genere diſtat ab illa quæ vel malitia, vel arrogantia, vel ſuperſtitione informatur.

4. *a* Imperfectiones, quibus laborat conſcientia hæc infirma, ſunt 1. in ſcientia, quod nondum ſatis intelligat, quid ſit licitum, ac purum. 1 *Cor.*8.7. *Rom.*14.14. hæc autem ſcientiæ infirmitas, appellatur etiam infirmitas *fidei Rom.*14.1.

5. Secunda imperfectio, ex priore pendens eſt in affectu, quod facilè contriſtatur, & inquietatur, cum videt alios id facientes, quod ipſe non probat. *Romam.* 14.15. *propter eſcam frater tuus triſtitia afficitur.*

6. Tertia imperfectio eſt, in judicio, quod facilè judicet ac damnet aliorum libertatem. 1 *Cor.*10.29. *Rom.* 14.3,15. *cur enim libertas mea damnatur ab alia cõſcientia? qui non edit, edentem ne condemnato.*

7. Quarta imperfectio eſt in animi propoſito ac ſtatu, quod facilè impellitur ad malam partem, 1 *Cor.*8.10. *Etenim ſi quis viderit te illa cognitione præditum, in idoleio accumbere, nonne conſcientia ipſius qui infirmus eſt, inſtruetur ad edendum ea, quæ ſunt idolis mactata?* unde etiam maximè propriè dicitur *offendi, ſcandalizari, vulnerari, & perdi. Rom.* 14.21.1 *Cor.*8.9,12. *Rom.*14.15.

8. Conſcientia firma eſt, quæ ſtabilitur in veritate. *Roman.* 14.15. *Vnuſquiſque in animo ſuo plene certus eſto.* 2 *Petr.* 1.12 *peritos & ſtabilitos in præſente veritate.*

a Imperfectiones conſcientiæ infirmæ.

9. Sta-

9. Stabilitas hæc est 1. in scientia, & non tam in ejus claritate, quam in certitudine consistit. 1 *Corinth.* 8. 4, 7 *Scimus idolum nihil esset in mundo, sed non in omnibus est ea cognitio: & conscientia eorum, infirma quum sit, inquinatur.* Certitudo enim magis pertinet ad fidem, quæ per conscientiam hic intelligitur, quam claritas illa, quæ est scientiæ propriè dictæ. 2. in affectu illo quo paratasemper est tolerare, ac portare infirmitates aliorum. *Roman.* 15. 1. *Debemus nos, qui firmi sumus infirmitates imbecillorum portare.* 3. in judicio, ne fratri proponat quidpiam ad quod impingat vel offendat. *Rom.* 14. 13. *Hic potius adhibete judicium, ut ne fratri propinatis quidpiam, ad quod impingat, vel offendat.* 4. in proposito ac statu animi, quo ita roboratur in veritate ac pietate, ut non facilè dimoveatur. *Hebr.* 13. 9. *Bonum enim est gratia constabiliri cor.*

CAPUT XIV.

De Conscientia Mala,

Sic fuit Conscientia bona.

1. Conscientia mala dicitur, vel respectu vitii, vel respectu molestiæ ac doloris.

2. Conscientia vitiosè mala est, quæ rectum & efficax judicium non fert. Talis est conscientia omnium hominum non renatorum. Non minus late enim extenditur in genere humano, quàm corruptio ipsa originalis, cujus pars non minima est *conscientia polluta. Tit.* 1. 15.

3. Primum vitium conscientiæ malæ, est cœcitas, qua non aliter judicat de bono ac malo, quam corporaliter cœcus de coloribus solet judicare. *Bonum appellat malum, & malum bonum. Es.* 5. 20.

4 Secun-

4. Secundum vitium, est torpor quidam spiritualis, quo neque excitat efficaciter ad illud, quod bonum esse videt, neque retrahit ab eo, quod agnoscit esse malum. *Rom.* 1.18. *qui veritatem in injustitia detinent.*

5. Tertium vitium, est testimonium falsum, quod præcipuè apparet in excusatione, & accusatione falsa.

6. Excusatio falsa conscientiæ malæ duplex est: vel enim non accusat ubi oportet: vel absolvit & approbat ubi debet accusare, & condemnare.

7. Prioris generis vitium, religionis loco colitur à pestifera secta libertinorum, qui summam perfectionem in eo collocant, si peccati sensus extinguatur.

8. Prævalet etiam in iis omnibus, qui cum sunt à crassioribus peccatis immunes, sibimetipsis videntur quasi perfecti & nullius peccati accusandi. *Luc.* 18. 20. *Marc.* 10.20. *Hæc omnia observavi à juventute mea.*

9. Secundi generis excusatio falsa, quæ approbat conscientia mala, ubi debet condemnare. præcipue reperitur in iis, qui superstitione prava sunt imbuti. *Putant fore ut sua illa loquacitate audiãtur. Iohan.* 16.2. *Veniet tempus, quam quisquis vos interemerit, putet se cultũ præstare Deo. Rom.* 10.2. *Testor de ipsis, eos zelũ Dei habere, sed non ex notitia.*

10. Accusatio falsa conscientiæ malæ est, cum ibi accusat & condemnat ubi excusare, id est, ob bene facta. *Rom.* 14.22. *Beatus, qui non condemnat seipsum in eo quod approbat.*

11. Conscientia molesta & ærumnosa mala est, quæ accusat & condemnat. 1 *Iohan.* 3.20. *Si cor nostrum nos condemnet, &c.*

12 Hinc ad conscientiam isto respectũ malum, pertinent affectus tristitiæ, timoris, angoris, &c.

13. Ista

13. Ista conscientia est honeste bona, si recte accusat: est vitiosè mala, si immerito id faciat.

14. Conscientia molestè mala & honestè bona, æque in fidelibus & infidelibus reperitur: sed in nondum credentibus præparationis vim habet ad veram resipiscentiam & fidem. *Act.* 2.7.37.

15. Conscientia molestè simul & vitiosè mala est etiam communis infidelibus cum fidelibus. Sed in credentibus principium illius gratiæ adest, cujus virtute sustentantur, contraluctantur, & paulatim sanantur.

CAPUT. XV.

De Variis gradibus & modis conscientiæ malæ.

1. CONscientia mala secundũ varios gradus distingui potest, 1. respectu defectus in hebetatam, stupefactam, cauteriatam. 2. respectu excessus in perturbatam & desperatam.

2. *a* Hebetata conscientia est quæ in officio suo est adeo obtusa, ut efficax motus inde non sequatur. Talem conscientiam qui habent, opprimuntur somno quodam spirituali, quo ita ligatur conscientiæ sensus, ut non magis afficiatur illa, quam homo dormiens suis insomniis.

3. Hebetudo ista apparet 1. in segni stimulatione ad bonum. Exemplum habemus in Agrippa. *Act.* 26.28. *propemodum persuades mihi.*

4. Apparet secundo in segni accusatione ob malum admissum. Exemplum habemus in Saule. 1 *Samuel*-24.18.

5. Causa hebetudinis istius, in multis non planè impiis est, carnalis quædã securitas, quæ obrepere solet ex pace, ac prosperitate diuturna. *Jer.* 48.11.

6. *b* Stupefacta conscientia, quæ non omnino facit officium in accusando, & condemnando, nisi ob gravissima peccata, & cum urgetur gravissimis plagis. Sicut enim lethargici homines non solent excitari, nisi magno strepitu facto, sic ista conscientia

a *Conscientia hebetata.* b. *Conscientia stupefacta.*

non

non movetur, nisi ex tonitru judiciorum Dei Exemplum habemus in Pharaone. *Exod.* 8. 9.

7. Causa stuporis hujus, est & infidelitas, & consuetudo peccandi, quæ tollit sensum peccati.

8. *a* Cauteriata conscientia, est quæ nulla ratione commovetur, ne in atrocissimis quidem flagitiis. 1 *Timoth.* 4. 2. *quorum conscientia est cauteria reseĉta.* Hoc genus conscientiæ in iis præcipuè reperitur qui postquam fuerunt illuminati, contra propriam suam conscientiam, sceleratæ vitæ sese dediderunt.

9. In istis impeditur, & ad tempus quasi exstinguitur ipsa syntheresis. *Judæ* 10. *quæcunque naturaliter, ut animantia rationis expertia, sciunt, in iis sese corrumpant.* Suppressio ista naturalium notionum practicarum communiter omnibus insitarū, à philosophis quibusdam vocatur ἀπολίθωσις, quia tales homines vertuntur quasi in lapides, sicut in Scripturis cor durum, & lapideum habere dicuntur. Ab aliis Philosophis θηριότης & θηριωδεία vocatur, quia tales homines obbrutescunt planè, 2 *Pet.* 2. 12. vel potius diaboli naturam induunt. *Johan.* 8. 44.

10. Hujusmodi conscientiæ signa sunt 1. si quis lætetur de malo. *Prov.* 2. 14. 2. si cum peccavit, non possit corrigi. *Prov.* 27. 22. 3. si certatim se dedat. manifestis peccatis. *Eph.* 4. 19.

11. Conscientiæ huic malæ, vel cordi duro, opponitur *b* conscientia tenera, quæ facile afficitur à verbo Dei: cujus exemplum habemus in Josia. 2 *Reg* 22. 19. *Quia mollitus est animus tuus, & demisisti te à facie Jehovæ, quum audivisses ea quæ loquutus sum, &c.*

12 *c* Conscientia perturbata, est quæ sic accusat ut animum non sinat esse quietum.

a Conscientia cauteriata. *b Conscientia tenera.* *c Conscientia perturbata.*

3 Infert

13. Infert ſecum timorem conſternentem, & dolorem opprimentem.

14. Appellatur in Scripturis triſtitia, dejectio, afflictio vel conturbatio animi, & ſpiritus fractus, *Prov.* 18. 14.

15. Conſcientiæ perturbatio aliquando eſt honeſte bona: aliquando vero vitioſè mala.

16. Honeſte bona eſt, quando rectè accuſat. Hoc autem fit proprie in iis, qui nondum credunt in Chriſtum: ſed accidit etiam in iis, qui verè credunt.

17. In iis, qui nondum credunt, conſcientia moleſtè quidem mala, ſed honeſtè bona, iſtiuſmodi format ſyllogiſmum: Qui non credit in Chriſtum, iræ Dei ſubjicitur. Sed ego non credo in Chriſtum. Ergo ego ſubjectus ſum iræ Dei. Hic argumentatio tota eſt concedenda. Unica vero ratio iſtiuſmodi conſcientiæ pacandæ eſt, ſi qui hunc in modum afficitur, adduci poſſit in alium ſtatum, per veram converſionem ac fidem. Tum enim aſſumptio illius ſyllogiſmi, quæ antea vera fuit, incipit eſſe falſa, & jure poteſt negari.

18. In verè credentibus, poſt gravia peccata, quæ vaſtant conſcientiam, conſcientia moleſtè quidem mala, ſed honeſtè bona, iſtiuſmodi format ſyllogiſmum: qui graviter, peccavit: & non idoneam egit pœnitentiam, is non poteſt ex vera fiducia conſolationem habere in Deo. Ego talis ſum. Ergo ego non poſſum ex vera fiducia conſolationem habere in Deo. Hic etiam credendum eſt conſcientiæ accuſanti, & reſipiſcentia ſeria quærenda, ut qui ſic afficitur, poſſit tandem jure ſuo aſſumptionem illam negare.

19. Conſcientia perturbata, vitioſe mala, eſt maximè propria in vere fidelibus. Quamvis enim infideles etiam in eo graviſſime peccant, quod cum conſcientia recte accuſat, non quærunt verum remedium in Chriſto, ſed vel plane ſuccumbunt

cumbunt oneri, vel cordis duritie, repellunt vel ex vaniſſimis rebus, & quaſi foliis ficulneis, quærunt levamen; peccatum tamen non eſt proprie in ipſo judicio conſcientiæ, ſed in concluſionibus, quæ ex eo deducuntur.

20. Fidelium autem conſcientia vitioſe perturbatur multis modis. Hic argumentatio conſcientiæ diligenter eſt examinanda. Semper enim vel propoſitio, vel aſſumptio poteſt ac debet negari & refutari ut conſcientia ſanetur. Sic eſt in accuſationibus iis, quæ oriuntur ex gratia Dei non percepta: ex ſenſu iræ Dei: ex afflictionibus externis, ex horrendis tentationibus ad peccandum: & ex variis peccatis.

21. *a* Deſperata conſcientia eſt, quæ ſic accuſat & condemnat, ut non tantum quietem, ſed ſpem quietis vel remedii tollat.

22. Deſperatio eſt illa, quæ tollit omnem ſpem, quæ ex noſtris meritis, aut viribus oriri poteſt, eſt honeſte bona.

23. Illa autem deſperatio, quæ in hac vita tollit omnem ſpem, quæ ex Dei gratia poteſt oriri, non tantum eſt moleſte ac ærumnoſæ mala, ſed etiam vitioſe.

24. *b* Deſperatio autem damnatorum, quæ prorſus tollit omnem ſpem remedii, eſt ipſa miſeriæ abyſſus.

25. Hinc eſt, quod conſcientia plane deſperata, (plene repreſentans omnia peccata, una cum eorum ſummo ac indelibili reatu, & horrendam Dei iram ſuper peccatores manentem, una cum miſeria inde ſequente, nunquam finienda,) ſit efficaciſſimum Dei inſtrumentum, ad damnatos torquendos: inſtar vermis corda ipſorum acerrime mordentis ac rodentis in æternum. *Marc. 9.49. Vermis eorum non moritur.*

26. Perturbationi, & deſperationi, adverſatur

a *Conſcientia deſperata.* b *Vermis ſpiritualis.*

plena pax, tranquillitas, & gaudium conſcientiæ bonæ: quod proprie oritur ex perfectione ſpei divinæ: qua apprehenditur immobilis poſſeſſio ſummi boni.

27. Hinc eſt, quod conſcientia bona, perfectè tranquilla, & læta, (quatenus intime repreſentat plenam liberationem à malo culpæ ac pœnæ, & immobilem ac non perturbandam vitam Deo vivendam, per unionem, & communionem cum ipſo, in pace & gaudio ſummo) ſit formalis, & eſſentialis beatitudo ſanctorũ in vita futura. *Matth.* 25. 21, 23. *Ingredere in gaudiũ Domini tui. Ioh.* 15, 11. *Vt gaudium illud meum in vobis maneat, & gaudium veſtrũ impleatur.* 1 *Petr.* 1. 8. *gaudio ineffabili & glorioſo.*

BRE-

BREVIS
RECOLLECTIO
TRACTATIONIS.
PRÆCEDENTIS.

Prout in disputatione publica proposita fuit ad Theologiæ studium practicum excitandum.

THESES

THEOLOGICÆ
DE
CONSCIENTIA.

1. *Scientia inflat; Charitas ædificat; Conscientia vero maxima cum Religione est ædificanda.* 1 Corinth. 8. Vers. 10, 10.

2. *Conscientia est judicium hominis de semetipso, prout subjicitur judicio Dei.* Esa. 5. 3.

3. *Est inclinatio quædam voluntatis, qua apta nata est, & excitare intellectum ad hujusmodi judicium et idem etiam sequi: quæ inclinatio à nonnullis conscientia vocatur, ab aliis pars conscientiæ: sed minus rectè Neque enim conscientiæ nomen, neque actus ejus in Scripturis commemorati, vim aut facultatem aliam designant, quam intellectum.* Roman. 2. 15.

5. *Nec tamen quilibet intelligendi actus pertinet ad conscientiam: sed illi soli, qui tale judicium practicum constituunt, quale antea thesi secunda fuit explicatum.*

5. *Per judicium autem actus judicandi maximè propriè notatur, non tantum habitus, aut facultas.* Rom. 2. 15.

6. *Tota conscientiæ ratio non continetur alio judicio quam dianoëtico; quoniam accusatio, excusatio, consolatio, & similia conscientiæ officia non possunt exerceri, nisi per medium, vel argumentum aliquod tertium cujus vis in Syllogismo tantum per conscientiam apparet.* Rom. 6. 11. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε. Ita etiam vos colligite. Luc. 19. 22.

7. *Syllogismi illius, in quo integrum conscientiæ judicium explicatur: propositio semper agit de jure, assumptio de facto vel statu, et conclusio de relatione exurgente ex facto vel statu nostro, ratione illius juris: quod vel in rea tu, vel in securitate quadam spirituali consistit.* Ex gr. qui vivit in peccato, morietur. Ego in pecca-

to vivo. Ergo, ego moriar. v.s. qui credat in Christū non morietur, sed vivet. Ego credo in Christū. Ergo non moriar, sed vivam. Rom. 8. 13, 33, 34. 1 Joh. 3. 19, 20.

8. *Conscientia respectu propositionis, dicitur* Lex: *respectu assumptionis et conclusionis*, testis: *sed respectu assumptionis, maxime proprie* index, *vel* liber: *& respectu conclusionis, maxime proprie Iudex.* Rom. 2. 14, 15. Apoc. 20. 21. 1 Joh. 5. 10.

9. *Propositionem dictat* συντήρησις, *quæ à Scholastic is Synteresis nominatur. Assumptio per approcationē vocatur* συνείδησις *Conclusio est ipsa* σ:

10. *Synteresis propriè est habitus intellectualis, quo assentiuntur principiis operationum moralium. Non differt igitur à Lege naturæ, omnium cordibus naturaliter inscripta, nisi ratione sola.*

11. *Quamvis igitur, quantum ad actum, potest ad tempus impediri; non potest tamē planè extingui, vel omitti. Vnde nemo reperitur tam projectæ nequitiæ, ut sit omnis conscientiæ simpliciter expers: ne Libertini quidē, qui pestiferam suam perfectionem in eo collocant, si peccati conscientia prorsus extinguatur.*

12. *Ad Synteresin latius acceptā referri debent omnes veritates practicæ, quibus certū assensū præbemus; sive illæ sint è principiis naturalibus per consequentiam deductæ, sive communicatæ per revelationem divinā.*

13. *Hinc oritur distinctio, inter conscientiam* naturalem *&* illuminatam. *Nunc hanc rogando appellat Scriptura, ut* Roman. 6. 3. *Nunc vero illam; ut* 1 Corinth. 6. 9. & 11. 14.

14. *Hinc adæquata regula Conscientiæ est Voluntas Dei patefacta, qua homini prescribitur & indicatur suum officium.*

15. *Cōscientia igitur solius Dei voluntati, & autoritati subjicitur proprie.* Jac. 4. 12. *Neque potest ulli creaturæ semet proprie subjicere sine Idololatria.*

16. *Hinc quāvis adjustas leges humanas justo modo observandas obligentur homines in conscientiis suis à*

Deo, Rom. 13. 5. *ipsæ tamen leges humanæ, quâ sunt leges hominum, non obligant conscientiam.*

17. *Obligat hominem conscientia, in iis omnibus, quæ judicat ad officium suum ex Dei voluntate pertinere: ita ut nullius creaturæ imperio possit laxari.* Act. 4. 19. *unde ita sibi conscius, eo respectu, dicitur*; debitor. Ro. 2. 14. servus. Ro. 6. 16. victus. Actor. 20. 22. cõstrictus. 2 Cor. 5. 14. & necessitate pressus, 1 Cor. 9. 17. *ita ut* non possit aliter facere. Act. 4. 20.

18. *Tanta vis est conscientiæ, ut actionem sua natura mediam, efficiat vel bonam vel malam: & sua natura bonam reddat malam: quamvis, illam quæ natura mala est, non possit convertere in bonam.*

19. *Nulla tamen actio fit vel melior, vel pejor, propter conscientiam illam, quam habet quis post illam actionem consummatam.*

20. *Conscientia errans, hactenus semper ligat, ut ille peccet, qui agit cõtra conscientiæ dictamẽ. Agit enim formaliter, & interpretatione, contra voluntatẽ Dei.*

21. *Conscientiæ error de facto.* (i. e. de obiecto vel materia, *circa quam actio debet versari*) *si sit inculpabilis, nihil mutat, vel minuit obligationem illam, qua recta conscientia tenetur.*

22. *Conscientia per errorem iudicans illud esse licitum vel debitum, quod est illicitum, ita ligat, ut peccet quis, si contra eam agat: & peccet etiam, si agat, iuxta eius præscriptum.*

23. *Hæc tamẽ peccandi necessitas, qua implicantur nonnulli, non pugnat cũ æquitate legis divinæ* 1. *Quia non est utrimq; respectu eiusdẽ, sed ab una parte respectu facti, & ab altera respectu modi faciendi.* 2. *Quia non est absoluta necessitas, sed ex hypothesi tantũ: si nempe retineant talẽ conscientiã, quã debent exuere.* Eph. 4. 22. 3. *Quia non fluit ex natura legis, sed hominis peccato contrahitur simul & continuatur. Nemo enim sine sua propria culpa, est hũc in modũ perplexus.*

24. *Conscientia iudicans illud esse illicitum, quod est licitum, obligat ad abstinendum ab illo licito.* Ro. 14.

14,

24. 13. *Iudicans etiam illud esse debitum, quod tantū est licitum, obligat ad illud faciendum. Ratio est: quoniam à licitis potest quis abstinere: & potest etiam tale constanter observare, sine peccato.*

25. *Contra practicam conscientiæ dubitationem, non licet quicquam agere.* Rom. 14. ult.

26. *In dubiis tutior pars est eligenda. Tutior autem pars est illa, in qua sequendo: certum est: nullum inesse peccatum.*

27. *Licitum & consultum est aliquando: agere contra scrupulum aliquem conscientiæ.*

28. *Recognitio facti vel status nostri, prout respicit jus illud, quod ipsa conscientia dictavit, assumptione constituit Syllogismi illius practici: quem conscientia formatat. Appellatur in scripturis* Intuitus animi. *Ps.* 119 15. Intelligentia. Ps. 50. 20. Reputatio viarum. Ps 119. 59. Appositio cordis ad illas. Hag. 1. 5 Dictio cum corde, *vel*, dictio cordi, *de ipsis*. Hos. 7. 2. Reditus in cor, 1 *Reg.* 8. 47. Repositio eorum in corde. Jer. 12. 11. Malac. 2. 2. Examen *denique vel* probatio nostrùm ipsorum. 2 Cor. 13. 5.

29. *In conclusione ejusdem Syllogismi applicat homo ad semetipsum, jus illud Dei, quod factum vel statum suum attingit: & sententiam pronunciat de semetipso: unde sequitur necessario, vel excusatio, absolutio & approbatio: vel accusati & condemnatio, una cum affectibus congruis.* Rom. 2. 15.

30. *Applicatio ista: quamvis sua natura sequatur ex antecedentibus actibus conscientiæ, ut conclusio ex præmissis: hominū tamen pravitate sæpè fit: ut propositione firmiter agnita, & assumptione aliquo modo subjuncta: conclusio nihilominus & applicatio rursus negligatur.* Rom. 2. 18. 20. 21. 2 Sam. 12. 5, 6.

31. *Hinc necessitas imponitur fidelibus omnibus pastoribus, non tantū voluntatē Dei generaliter proponere: sed etiam juvare homines: quantū possint, tam publice, quam privatim, in ejusdem applicatione, prout judicia eorū & conscientiæ postulabunt.* Rom 12. 7. Matth. 14. 4.

32. *Conſcientia honeſte bona eſt, quæ judicium fert rectum & efficax.* Heb. 13. 12. *quæ contra facit, eſt vitioſe mala,* Eſa. 5. 20. Rom. 1. 18.

33. *Pacatè bona eſt, quæ excuſat, abſolvit, conſolatur.* Actor. 24. 16.

34. *Conſcientia poſt lapſum, non eſt honeſtè ſimul & pacate bona, niſi per ſanguinis Chriſti aſperſionẽ.* He. 9. 13, 14. & 10. 22. *et per virtutem ejus in ſanctificatione Spiritus.* 1 Tim. 1. 5. Actor. 15. 8, 9.

35. *Conſcientia pacatè bona, poteſt eſſe vitioſe mala: et illa, quæ moleſte eſt mala, vel accuſans, poteſt nihilominus eſſe honeſte bona.*

36. *Cõſciẽtia infirma toto genere differt ab illa, quæ vel malitia, vel arrogantia, vel ſuperſtitione informatur.*

37. *Conſcientiæ merito perturbatæ, hæc unica eſt ratio pacandæ: ſi, quid ſic afficitur, adduci poſſit in illum ſtatum, per veram fidem et reſipiſcentiam, ut aſſumptio Syllogiſmi illius, quo turbatus fuit, merito incipiat eſſe falſa et jure negetur.*

38. *Cum fidelium conſcientiæ vitioſe perturbantur, tũ in argumentatione illa, quæ perturbationẽ infert, vel propoſitio, vel aſſũptioſẽ per poteſt negari, ac refutari: quæ etiã unica eſt ratio talis conſciẽtiæ ſanandæ.*

COROLLARIA.

1. Maxima violatio conſcientiæ eſt maximum peccatum.

2. Maximus angor conſcientiæ eſt maxima pœna.

3. Et incertitudo illa gratiæ, quã Pontificii ſtatuunt, & incertitudo illa perſeverantiæ in gratia, quã docent alii, adverſatur planè ſolido illi gaudio & fiduciæ firmæ, quæ fluit ex conſcientia verè bona.

4. Interpretatio ſcripturæ, vel judicium diſcernens voluntatem Dei, pertinet ad quemlibet, in foro conſcientiæ, pro ſemetipſo.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE CONSCIENTIA. ET EJUS CASIBUS.

LIBER SECUNDUS.

In quo agitur de casibus iis, qui statum hominis concernunt.

CAPUT. I.

De Casu Conscientiæ, & hominum statu in genere.

Hactenus explicata fuit conscientiæ natura: deinceps tractandi veniunt conscientiæ casus.

1. CAsus conscientiæ est quæstio practica, de qua conscientia potest dubitare.

2. Quæstio dicitur, quia non est axioma per se manifestum, sed opus habet illustratione, & probatione per tertium aliquod argumentum.

3. Est etiam quæstio practica, quia alia dubia quæ immediate non spectant ad praxin, non immediate pertinent ad conscientiæ judicium vel actum. Quod non satis ab aliis observatur, qui sub titulo casuum conscientiæ multa tractat, quæ non magis ad conscientiam spectant, quam quodlibet aliud caput Theologiæ, certo consilio ab ipsis omissum.

4. Casus dicitur, quia cedere solet in hominum vita; & casus conscientiæ, quia cum cadit, con-

scientiam debet de eo cum maxima cura judicium ferre.

5. Hujus generis quæstiones sunt omnes illæ, in quibus (supposita fidei ac obedientiæ doctrina generali) officium exquiritur ex incidente occasione.

6. De istis quæstionibus vere dixit ille (supra laudatus.) *Quum lex naturæ indita & inscripta, continens regulas honestas: ac justitiæ naturalis, originali corruptione pene tota sepulta, & consuetudinali penè tota cumulata, tanquam aggere malorum cupiditatum superpositō; quia etiam lex ipsa interioris visus: multiplicibus tenebris involuta est, et obscurata; ita ut nec liber mentis inscriptas regulas honestatis, plenè, ac planè exhibeat legibiles; nec intellectus noster in eodem legere possit distincte et aperte. Hinc est, quod tria nobis adminicula divinæ providentiæ miseratio nobis adhibuit: vid. lucernam Scripturæ, spiraculum gratiæ, et admonitionem doctrinæ.* Huic autem ultimo præsens opera navatur.

7. Quæstio vero vel casus conscientiæ (rei ipsius natura & experientia dictante) vel est circa statum hominis coram Deo, vel circa actiones, quas in illo statu exerit & exercet.

8. Status hominis pertinet ad primam partem Theologiæ, quæ est de *fide*: actiones vero ad secundam partem, quæ est de *observantia*.

9. Status hominis coram Deo, est relatio illa, quam habet homo ad Deum, qua est principium spiritualis vitæ, ac fœlicitatis.

10. Conscientia de statu hoc 1. decernere debet; qualis sit & 2. judicare illum vel fugiendum esse, si malus fuerit: vel si bonus fuerit, conservandum illum & promovendum esse.

11. De statu hominis in genere, tres occurrunt quæstiones. Prima est, an possit homo certo cognoscere in quo statu sit?

12. Potest. 1. quia sine hac cognitione non potest habere

habere conſcientiam accuſantem, aut excuſantem, reſpectu ſui ſtatus: ſed talem conſcientiam poſſunt ac ſolent homines habere, *Rom.* 2.15. 2. quia ſtatum ignotum non poſſunt, vel fugere, vel appetere. Sed ſtatum unum fugere, & alterum quærere debent. *Matth.*3.7,8.

12. Q. 2. An debent homines inquirere in ſuum ſtatum.

R. Debent hoc facere cum maxima diligentia. 1. quia Deus hoc poſtulat, 2 *Cor.*13.5. 2. quia ſine hac cognitione non poſſunt habere pacem aut cõſcientiam tranquillam. *Rom.*5.1, & 8.1. 3. quia alia ratione non poſſunt parare ſeſe; ad Deum rite colendum. 1 *Cor.* 11.28.

13. Q. 3. *a* Quibus mediis cognoſcitur ſtatus hominis?

R. 1. Ex actibus externis & internis. *Matth.*7. 17. 2. ex inclinationibus, aut diſpoſitionibus, ex quibus actus illi promanant. *Rom.* 7. 15, 16, 17. 3. per actum illum reflexum qui proprius eſt hominis, quo poteſt homo percipere quid ſit in ſemetipſo. 1 *Cor.*2.11. 4. per ſenſum quendam ſpiritualem. *Luc.*24.32. *Rom.*7.21,23.

14. Quæſt. 4. Quid impedit iſtam cognitionem?

R. 1. *b.* Impiæ ac profanæ cognitiones in multis. *Pſalm.*14.1,2. 2. præſumtio. *Apocal.*7.17. *Matth.* 7.21,23, &c. 3. gravatio cordis ex concupiſcentiis carnis, & ſolicitudinibus hujus vitæ. *Luc.*21. 34. 4. conſcientia mala. *Iohan.*3.20.5. ſegnities vel ignavia ſpiritualis. *Eſai.*64.11. 6. ignorantia. *Roman.*6.11.

a *Vnde cognoſcatur ſtatus hominis?* b *Impedimenta hujus cognitionis.*

CAPUT. II.

De Statu Peccati.

STatus hominis post lapsum Adami duplex est: status peccati, & status gratiæ. *Act.* 26,18. 1 *Ioh.* 3. 10, 14.

2. Status peccati est, privatio spiritualis vitæ ac fœlicitatis. Fugiendum est igitur ab isto statu, tanquam à morte, ac summo malo. De hoc statu peccati, prima quæstio est; Quomodo discernere quis possit se in tali statu adhuc manere?

3. Resp. *a* Signa vel argumenta, quibus hic status certo discerni potest, in genere, sunt illa omnia quæ appositè sese habent ad statum gratiæ, & vitæ spiritualis. Ex uno enim horum statuum negato, alter necessario affirmatur.

4. Primum signum est, ignorantia crassa eorum, quæ pertinent ad vitam spiritualem. *Eph.* 4. 18. per hanc enim alienantur homines à vita Dei. Ratio est, quia fieri non potest, ut absque fide quisquam Deo si gratus. *Hebr.* 11. 6. fidem autem nemo potest habere, sine cognitione voluntatis Dei, quæ ex prædicatione & auditione verbi comparatur. *Rom.* 10. 14.

5. Secundum signum est, perversa dispositio voluntatis, qua subjicitur planè regno peccati. *Rom.* 6. 12. Ratio est, quia illi, qui sistunt se servos ad obediendum peccati regno, sunt in statu servitutis erga peccatum, ad mortem. *Rom.* 6. 16.

6. *b* Peccati autem regnantis hæc sunt indicia. 1. si quis non serio opponat sese concupiscentiis peccati, sed tradit sese ipsis. *Ro.* 6. 13. 2. si in consilio deliberato, vel utile, vel jucundum, plus valeat apud eum, quam honestum & pium. *Philip.* 3. 19. 3. si peccati perpetratio lætitiam ipsis potius, quam

a Signa status peccati. *b Signa peccati regnantis.*

dolorem

dolorem ſoleat adferre. *Prov.*2.14. 4.ſi delectetur conſortio impiorum. *Pſal.*50.18. 2 *Cor.*6.14.&c.

7. Tertium ſignum,quo diſcernitur quis in ſtatu peccati manere, eſt illa diſpoſitio voluntatis, qua quis apponit ſeſe voluntati Dei. *Rom.* 8.7.

8. Hujus autem perverſæ diſpoſitionis indicia ſunt, 1.rejectio cognitionis viarum Dei *Ioh.*21.14, 15.16. 2.odium correctionis. *Pſal.*59.17. 3.contemptus minarum & judiciorum Dei. *Pſal.* 36.1,2. *Deut.* 29.19.

9.Quartum ſignum eſt,affectuum perverſitas,qui avertunt ſeſe à Deo, & pœnitus inhærent rebus mundanis. 1 *Ioh.* 2.15.

10. Averſio hominis à Deo manifeſta fieri ſolet, 1. per alienationem, quam habet à verbo Dei, præſertim cum efficaciter ipſi prædicatur. 1 *Tim.*4.3.4. 2. per invocationis vel cultus neglectũ. *Pſ.*14.3.4. *Pſal.*7.9.6.*Ier.*10.21. 3. per alienationem à ſervis Dei.*Prov.*29.27. 1 Joh. 3.10.

11. Hominis inhærentis & immerſi rebus mundanis, indicia ſunt, 1.ſi præcipuam curam,ac ſollicitudinem collocet in iſtis. *Matth.* 25.31,32. Ratio reditur *v.*21. *&* 24.2.ſi Deum & juſtitiam ejus potius deſerere velit, quam iſta mundana: *Matth* 10.37, 39.3: ſi fælices judicet eos, qui mundani bonis abundant. *Prov.* 11.28. & 18.11.

12.Quintum ſignum eſt vitæ vel operũ vitæ corruptio. *Rom.*8.13. Hæc autem corruptio vitæ,non in iis peccatis cõſiſtit,quæ ex infirmitate ſolent à piis etiam admitti:ſed in perpetuo curſu,ac tenore peccandi.Appellatur in Scripturis, via peccati. *Pſ.*1.1. operatio peccati: *Matth.*7.23. ambulatio vel inceſſus in peccatis: *Pſ.*1.1. *Prov.*1.15.conſectatio peccati: *Ier.*9.14.& conſuetudo peccandi: *Ier.* 13.23. Opera hæc carnalia ſũt per ſe manifeſta: Gal. 5.19.

13. Sextum ſignum, & maxime deploratum,eſt pertinacia in malo, quæ occludit quis viam omni reformationi; *Eſa.*6.9,10. *Ier.*6.10.

CA-

CAPUT III.

De Procraſtinatione converſionis.

Quæſtio ſecunda eſt, an quis tuto poſsit in hoc ſtatu peccati, ad tempus aliquod permanere, præſertim ſi apud ſe conſtituat: poſtea vitam emendare.

1. & NEfas eſt vel per minimũ ſpatium temporis, differre ſtudium converſionis. Rationes ſunt. 1. Quia Deus hoc poſtulat in præſenti. *Pſal.* 95.7. *Hebr.*4.7. Cum autem peccatum debitum eſt, & injuria Deo irrogata, manifeſtum eſt, quod emendatio ejus non debeat, niſi ex aſſenſu & voluntate Dei, vel ad momentum differri. Quam cito igitur à Deo exigitur vitæ correctio, & converſio, tam cito debet repræſentari. Præterea, furem, latronem, aut hoſtem publicum apud ſe tenere nemo ſubditorum poteſt, præter voluntatem ſuperioris judicis, & crimine gravi carere. Peccatum autem eſt fur, ac latro, & hoſtis gloriæ divinæ. Quiſquis igitur apud ſe retinet, ac fovet peccatum, contra voluntatem Dei, quamvis ad tempus tantum id facere decrevit, ille eo ipſo nomine gravem reatum incurrit.

2. 2. Quia omnis dilatio reſipiſcentiæ duritiem cordis auget, ibid. Conſuetudinem peccandi producit, & reſipiſcentiã reddit difficiliorem. *Ier.* 13. 23. Ratio eſt, quia habitus pravi m agis obfirmantur, intellectus magis obſcuratur. *Eph.*4.18. voluntas magis obduratur & addicitur peccatis. *Heb.* 4.7. omnes facultates magis quaſi vinciuntur catenis, & ſtringuntur nodis. *Act.*8.33. Novella planta facilius eradicatur, quam cum profundius radices egerit. Clavus quo ſæpius malleo pulſatur, eo firmius infigitur, & deficilius extrahitur.

3. 3. Quia

3. 3. Quia perſiſtentia in peccatis peccatorum numerum, reatum noſtrum, & iram Dei adauget. *Pſ.*95.10,11. Peccatũ enim, quod per reſipiſcentiã non tollitur, ex ſua naturali inclinatione, & maledictione divina, ſimile quid habet illius, quod in bonis provenit à benedictione Dei; *creſcit et multiplicatur.* Suo etiam pondere trahit ad alia peccata, quemadmodum abyſſus abyſſum dicitur invocare.

4. 4. Quia vitæ noſtræ duratio eſt maxime incerta. *Iac.*4.13,14. Periculum eſt in mora. Stulte, hac nocte animam tuam repetent abs te: quam vero diſtuliſti converſionem, ubi erit? Nempe igitur dum opportunum tempus habemus, hoc agamus.

5. 5. Quia reſipiſcentia eſt donum Dei, quod ipſe etiam largitur tempore ſuo præſtituto, non arbitrio noſtro. 2 *Tim.*2.25. 2 *Corin.*6.2. *Luc.*13.9. nulla igitur occaſio ejus eſt prætermittenda, ſed hodie convertendum. Juſtum autem hoc eſt coram Deo, ut ſi negligamus officia hujuſmodi, eaque dũ poſſumus aggredi nolimus, ex ejus judicio & deſertione fiat, ut cum vellemus, poſſumus.

6. 6. Quia propoſitum differendi reſipiſcentiam, non poteſt ſimul conſiſtere cum ſyncero propoſito reſipiſcendi. 1 *Petr.*4.3. Cavillatio eſt & fraus mali nominis, vel debitoris deſperati, qui, quia pecuniã ſibi creditam refundere non vult, de die in diem extrahit ſolutionem.

7. 7. Quia reſipiſcentia ſera eſt rariſſime vera, & ſemper fere ſuſpecta. Latronis exemplum unicum extat in Scripturis. Neque de ipſo tamen legitur, aut de alio quoquam poſtea converſo, quod reſipiſcentiam ſuam diſtulerit. Imo contrarium plane tali homini denunciatur. *Matth.* 24.48.&c.

8. 8. Quia ſi certi eſſe poſſimus de reſipiſcentia vera futura, indignum tamen foret, ſic agere cum Deo, quomodo non licet cum hominibus agere. *Levit.*19.13. *Prov.* 3.18. & quomodo nolimus ut Deus nobiſcum agat. *Pſal.*13,2,3.& 102.8.

9. Pro

9. Procraſtinatores iſti, ex ſenſu & uſu communi, ſtultitiæ ac inſaniæ convincuntur. Inſanus enim ab omnibus haberetur, qui extinctionem incendii in domum ſuam graſſantis vel ad horam unam differret: aut qui venenum ex corpore ſuo non ſtatim expellere conaretur: aut qui vulneris gravis curationem non cumprimis acceleraret, &c. In peccati autem incendio, veneno, morte negligenda, prout periculum eſt majus: ita ſtultitia multo magis pernicioſa.

CAPUT. IV.

De præparatione ad converſionem peccatoris.

Quæſtio tertia, quid homini agendum, ut poſſit tranſire ex ſtatu peccati, in ſtatum gratiæ.

℟. EX iis quæ neceſſario requiruntur, alia pertinent ad evulſionem à ſtatu peccati: & alia ad conſtitutionem in ſtatu gratiæ. Quæ pertinent ad evulſionem à ſtatu peccati, ſunt illa, quæ excutiunt homini ſecuritatem carnalem, cui antea indormivit: & incutiunt ipſi maximam ſollicitudinem de ſua ſalute. *Actor.* 2.37. & 16.33. Hoc ut efficiatur, multa ſunt neceſſaria.

1. Requiritur enim imprimis, introſpectio ſeria in legem Dei, & examen vitæ ac ſtatus noſtri, ſecundum ſententiam ejus. *Iac.* 1.23, 24, 25.

2. Requiritur ut ex illa comparatione legis Dei. ac ſtatus noſtri, evictio conſcientiæ ſequatur, quæ in Scripiuris dicitur ἀπολογία *Ro.* 1.20. & 2.1. & concluſio ſub peccato. *Rom.* 11.32. *Roman.* 2. & 7.7.

3. Requiritur, ut ex hac evictione conſcientiæ, deſperatio ſalutis conſequatur, & reſpectu noſtrarum virium, & omnis etiam auxilii quod à creaturis poteſt haberi. *Rom.* 7.9, 11, 13.

4. Requiritur, ut ex iſtis omnibus, humiliatio

ſvera

vera sequatur in corde, quæ consistit in dolore, ac timore, propter peccata, & confessionem congruam producit. *Matth.* 9.12.

5. Ad humiliationem istam procurandam, necessaria semper est distincta singularium quorundam peccatorum consideratio. Generalis enim apprehensio, confusum stuporem adfert, non humiliationem ullam genuinam. *Rom.* 7. 7.

6. Excitatur sæpè ex intuitu unius alicujus peccati: *Actor.* 2. 23, 37.

7. Promovetur aliquando per graviorem aliquam afflictionem, ut in *Manasse*: 2 *Chro.* 33. 12. Humiliationis hujus gradus, non est idem in omnibus illis, qui convertuntur. Alii enim graviorem sentiunt perturbationem, alii vero leviorē. Sed omnes, qui verè convertuntur, verè etiam humiliantur. Ad constitutionem in statu gratiæ promissionem requiritur. 1. apprehensio illa Euangelii, qua possibile quis judicat, ut sibi remittuntur peccata. *Ro.* 12. 23. *Ps.* 130. 4. 2. vehemens desiderium illam gratiam assequendi: quod in Scripturis esuries, & sitis dicitur spiritualis: *Esa.* 55. 1 *Ioh.* 7. 37. *Luc.* 1. 53. 3. actualis unio cum Christo, quæ consistit in fide, per vocationem efficacem ingenerata: *Ioh.* 15. 4. resipiscētia vera, qua peccatum omne deserentes, Deo in Christo nos totos dedimus & dicamus: *Actor.* 2, 38, & 3. 19. Sed de resipiscentia postea suo loco.

CAPUT. V.

De Vocatione Efficace.

PER vocationē efficacem primum introitum habemus in statū gratiæ salutaris. Hic autem (in genere) quatuor occurrunt quæstiones, quæ intimè pertinent ad conscientiā. *a* Prima quæstio est, an fidelis possit ordinariis mediis pro certo scire, quod sit à Deo efficaciter vocatus, & in statu gratiæ.

Rx. Potest

℟. Potest & solet verè fidelis certo cognoscere, quod sit in statu gratiæ. Rationes hujus assertionis, præter illas, quæ antea expositæ fuerūt in quæstionibus de statu hominis in genere, variè possūt adferri.

1.1. Officium & operatio spiritus Dei est, quem fideles acceperunt, certiores illos facere de iis, quæ Deus est ipsis gratificatus. 2 *Cor.* 2. 12. Rom. 8.15.

2. 2. Jubentur fideles certam reddere suam vocationem & electionem. 2 *Petr.* 1. 10. Neque legalis est hæc præceptio, sed euangelica.

3. 3. Gratia quam recipimus habet naturam ac vim arrhabonis respectu hæreditatis nobis promissæ. *Eph.* 1.14. & 4.30. 1 *Cor.* 13.14. 2 *Cor.* 21.22. Cum igitur aliud adhuc futurum certum nobis reddit, non debet ipsa esse incerta. Nihil enim certum redditur, per illud, quod est incertum.

4. 4. Certa cognitio gratiæ Dei communicatæ, ut necessarium fundamentum requiritur ad gaudium & gratitudinem illam, quam Deus à nobis postulat ratione illius gratiæ. 1 *Petr.* 1. 6, 8.

5. 5. Conscientia emundata à mortuis operibus necessario infert certam cognitionem gratiæ, *Hebr.* 10. 20. *Rom.* 8. 16. & 9. 2.

6 6. Expresse affirmatur hoc de fidelibus, idque ex illis rationibus, quæ sunt omnium fidelium communes. 2 *Cor.* 13. 5. 1 *Ioh.* 14. & 4. 16. & 5. 20.

b Quæstio secunda est, quibus signis, certitudo ista vocationis, & gratiæ efficacis possit firmari?

7. ℟. Primum signum est, constans inclinatio voluntatis in Deum, tanquam in summum bonum. *Ps.* 1. 119. 57. Nemo enim summum suum bonum verè collocat in Dei fruitione, nisi à Deo sit vocatus è mundo, & conversus à suis idolis, quæ antea sibimet erexerat in corde suo.

8. Secundum signum est, propositum & promptitudo animi ad auscultandum Deo in omnibus.

a *Fideles possint esse certi de sua vocatione.* b *Signa vocationis efficacis.*

1 Sam

1 *Sam.*3.10. *Act.*9.6. *Psal.*40. 8,9. Sic enim homo respondet vocanti Deo, & fit vocatus. *Psal.*27.8.

9. Tertium signum, vehemens desiderium erga verbum Dei. 1 *Petr.*2.2. Per hoc verbum enim vocantur, & regenerantur fideles. 1 *Petr.*1.23.

10. Quartum signum est, singularis quædam dilectio eorum, qui ex eodem semine & sanguine regenerantur. 1 *Ioh.*3.14.

a Tertia quæstio est, quid homini agendum sit, ut particeps fiat hujus gratiæ?

11. ℟. Quamvis Deus ex abundanti sua gratia inveniatur sæpè à non quærentibus eum, varia tamen sunt officia, quæ homini incumbant, circa suã vocationem, & quæ ordinarie debent ac solent præstari, antequam certitudo ista gratiæ possit acquiri.

12. Qui applicare sese cupit ad vocationem Dei. 1. Debet æstimationem habere de verbo Dei, supra omnes opes. *Psal.*119.14 Ratio est, quia nunquã, ut par est, quæret regnum Dei, nisi tanti illud æstimet ut omnia judicet ipsi postponenda. *Matth.* 10. 37. *Luc.*14.26.

13. 2. Debet præcipuam suam curam, operam & laborem in istud negotium impendere. *Iohan.*6.27. *Prov.*24,& 8.17. Ratio est, quia æstimatio illa non potest esse seria & solida, nisi conatus congruus consequatur.

14. 3. Debet cum omni diligentia, sollicitudine & constantia, applicare sese ad usum eorum omnium mediorum, quæ sanctificavit Deus ad communicationem suæ gratiæ. *Prov.* 8.34. Ratio est, quia solus Deus, qui est author gratiæ, potest media ejus constituere & efficacia reddere. Imitari debet ægros illos, qui decumbebant ad piscinam. *Iohan.*5. 3,4,7.

15. 4. Debet ita se comparare, ut vendat omnia alia, ut istam gemmam acquirat. *Proverb.* 23.23.

a *Officia vocati, ad suam vocationem promovendam, eámque certam reddendam.*

Matth.

Matth. 13.43,45. Quamvis enim Deus nihil à nobis accipit, sed gratis donat vitam. *Esa.* 55.1.2. Nos tamen illicita omnia relinquere debemus actu, & externa, ac naturalia etiam bona, in proposito ac dispositione animi, ut gratiam Dei acquiramus.

Quarta quæstio est, quibus argumentis excitari homo possit ad vocationem Dei amplectandam?

16. Ex. 1. Si Serio multúmque apud se perpendat, quis ille sit à quo vocatur. Est enim Deus omnipotens, cui in omnibus auscultare tenemur quãvis nesciamus quid inde sequatur. *Hebr.* 11.8.

17. 2. Si cum attentione magna sæpè consideret, quid illud sit ad quod vocatur à Deo. Non est enim res aliqua exigua, & aliis curis postponenda, sed fœlicitas ac gloria æterna: 1 *Petr.* 5.10. *Ephes.* 1.18.

18. 3. Si pariter etiam cogitet, quid illud sit ex quo vocatur. Ad nihil enim deserendum impellitur, præter peccatum & mortem, *Actor.* 16.18. *Luc.* 3.7.

19. 4. Si consideret causam hujus vocationis instituendæ, quam nullam aliam inveniet, præter incomprehensibilem Dei gratiam erga suum inimicum: *Rom.* 8.10.2 *Cor.* 5.20. ferreus sit oportet, qui istiusmodi bonitate non movetur: ut videre est in Saul: 1 *Sam.* 24.17,18,19.

20. 5. Si humiliter comparet semetipsum cum aliis, quibus vocationis gratia denegatur: 1 *Corinth.* 1.26.

21. 6. Si ad animum revocet quanta sit offensa, vocationem istam Dei negligere, nedum aspernari: *Matth.* 27.2, 8. *Luc.* 4. 24.

22. 7. Si ũmul enim cogitet de miseria illa quam ex lege talionis sibimet hoc peccatum accerseret: *Prov.* 1,24,25,26,27,28,29,30,31.

C A-

CAPUT VI.

De Fide.

Efficacis vocationis opus est ingenerare homini veram fidem in Christum, & respiscentiam erga Deum.

a De fide prima quæstio est, quid agendum sit homini, ut possit ad veram fidem in Christum pervenire.

I. R. Præter illa, quæ antea fuerunt proposita, requiritur 1. ut exeat planè ex semetipso, propriam suam justitiam abnegando: *Roman.* 10. 3. *Phil.* 3. 9. Ratio est, quia nemo quæret justitiam extra semetipsum per fidem, nisi prius agnoscat se omni justitia destitutum esse in semetipso.

II. 2. Debet ut metam & scopum præcipuum proponere sibi justitiam Christi ita, ut omnia contemnat respectu Christi: *Phil.* 3. 9, 12. Ratio est, quia Christus non rectè quæritur, nisi cæteris omnibus rebus anteponatur, ut medium unicum salutis æternæ.

III. 3. Debet mentis oculos defigere in Euangelii promissiones. Euangelium enim est ministerium spiritus, justitiæ, & vitæ: 2 *Cor.* 3. 6, 8, Ratio est, quia Christus non offertur à Deo, nec apprehendi potest ab homine nisi in promissionibus Euangelii.

IV. In promissionibus autem Euangelii intuendis; advertendum est 1. Christū solum in illis proponi, eumque crucifixum: 1 *Corin.* 1. 23, 24. & 2. 2. 2. in Christo omnem sufficientiam esse redemptionis ac salutis, paratam omnibus eis, qui in eum credunt: *Iohan.* 3. 16. unde etiam in Scripturis appellatur *dives, pretiosa, abundans, & copiosa gratia, Eph.* 1. 6, 7. & 2. 4. *Rom.* 5. 20. 1 *Tim.* 1. 14. 3. gratiam istam singulariter offerri omnibus iis quibus prædicatur: *Marc.* 16. 13.

a Aspiratio ad fidem.

a Quæ

a Quæstio secunda, quibus argumentis excitari quis possit ad credendum in Christum,

V. Bx. 1. Si considerat hoc esse mandatum Dei, ut credat in Christum, 1 *Ioh.* 3. 23. 2. Si cogitet de miseria illa, cui subjiciuntur omnes illi, qui non credunt. *Ioh.* 3. 18.

VI. 3. Si meditetur de fœlicitate eorum, qui verè credunt. 1 *Ioh.* 3. 16.

VII. 4. Si consideret, nullum aliud esse medium quo miseriam illam fugere, aut fœlicitatem istam assequi possit, præter fidem in Christum. *Act.* 4 12. *Heb.* 11. 6.

VIII. 5. Si cogitet de injuria, quam Deo facit ille, qui non credit. 1 *Ioh.* 5. 10.

IX. 6. Si perpendat etiam honorem eum, quem Deo tribuunt illi, qui credunt. *Rom.* 4. 20. *Ioh.* 3. 33. 10. 7. Si nubem exemplorum intueatur, eorum scilicet, qui crediderunt, & per fidem salvati fuerunt. *Hebr.* 12. 1. sunt enim exemplaria eorum, qui credituri sunt. 1 *Tim.* 1. 16.

Quæstio tertia est, quibus signis vera fides possit discerni?

Bx. 1. Fides respectu adjunctorum distingui potest in languidam, & vividam.

XI. *b* Languida fides est, quæ tentationibus & corruptionibus præmitur & impeditur, ita ut exerere sese non possit, in iis fructibus, qui conscientiæ adferunt pacis, lætitiæ, & gaudii sensum. *Ephes.* 3. 30. exemplum habemus in Davide. *Psal.* 51. 14.

XII. *c* Vivida fides est, quæ liberè exercet suos actus, ita ut cum summa consolatione ab ipso fidele sentiantur. 1 *Petr.* 1. 8.

XIII. Fides etiam respectu graduum distinguitur in infirmam & firmam.

XIV. *d* Infirma fides est, cujus cursus facilè retardari potest. *Rom.* 14. 1. *Galat.* 6. 1. Vocatur in Scripturis ὀλιγοπιςία. *Matth.* 16. 8.

a *Motiva ad fidem.* b *Fides languida,* c *Fides vivida.* d *Fides infirma.*

XV. Fir-

XV. Firma fides est, quæ superans omnes difficultates, liberè pergit in suo cursu. Appellatur in Scripturis πληροφορία. *Luc.* 1.1. *Rom.*4.21.1 *Thes.* 1.5. *Col.*2.2.

XVI .*a* Fides vivida & firma satis est manifesta & cognita iis, quibus inest, quia 1. testimonium ejus habent in seipsis, 1 *Ioh.*5.10. Spiritum scilicet Dei testificantem uno cum spiritu suo, quod sunt filii Dei. *Rom.*8. 16. quem habent ut arrhabonem hæreditatis, *Eph.*1.13, 14. & obsignantur in diem redemptionis. *Eph.*4.30. 2. charitatem Dei effusam habent in suis cordibus per eundē spiritum. *Rom.* 5.5. unde pacem & gaudium habent, cum exultatione gloriosa. *Rom.*5.1,2. 1 *Petr.*1.6,8. 3. fructus illos habent & proferunt, quibus fides vera solet ostendi, & ad finem perduci. *Iac.*2.18. *Gal.*5.6.

XVII. *b* Fides languida, & infirma, discernitur esse vera, & genuina, præcipuè ex istis notis.

Primo, si adsit syncerum desiderium unionis & communionis cum Christo. 2 *Cor.*8.12. Hoc autem desiderium distinguitur ab eo, quod in irregenitis reperitur: 1. quod non est conditionalis optatio, aut velleitas, quomodo improbi multi optarent etiam spiritualia ista bona, si simul etiam retinere possent peccati fruitionem sed est absoluta electio. *Heb.*11.25. 2. quod non tantum fertur in ista spiritualia tanquam in sua commoda: sed etiam ut in ea, quæ sunt honestè simpliciter, & in sese bona; quæque debet ab omnibus desiderari. *Psal.*73.25. & 43. 3. quod in totum Christum fertur: id est, tam in sanctificationem, quam in justificationem & redemptionem, quæ est in ipso. 1 *Cor.*30. 4. quod pluris facit Christum, quam cætera omnia. 1 *Pet.*2. 6. 5. quod conjunctum habet sensum peccati conscientiam prementis, & displicentiam seriam de illo. *Matth.*11.28. 6. quod non vagum & volitans est, sed constans. *Luc.* 18. 1. 7. quod non sit

a *Fides firma*. b *Notæ fidei veræ*.

pigrum,

pigrum ſed ſatagans. *Prov.* 21.25. & 26.15.

XVIII. Apparet etiam ſynceritas fidei, ſi per efficax miniſterium verbi generetur, conſervetur, & excitetur. *Rom.* 10.14. unde etiam erga verbum afficitur, tanquam erga cibum ſuũ ſpiritualem. 1 *Pe.* 2.2. Ratio eſt, quoniam hujuſmodi deſiderium cum ſit motus vitæ ſpiritualis, vitam ipſam quæ in fide conſiſtit neceſſario præſupponit & arguit. Præſumtio enim carnalis, & ſine verbi miniſterio conſiſtit, & abhorret maxima ex parte, ab eorum efficaci applicatione, quæ pertinent ad vigorem pietatis. 2 *Tim.* 4. 3. Sed fides adhæret verbo tanquam principio & fundamento ſuo.

XIX. Apparet 3. ex eo, quod quamvis juſtificationem in ſuo Chriſto quærat, amplectitur tamen cum ſyncero aſſenſu & ſubjectione cordis totum Dei verbum, id eſt, præceptiones, prohibitiones, & comminationes omnes, quæ à Deo proficiuntur. *Pſal.* 119.6. *Iac.* 2 10,14. multis aſſentiebatur Herodes. *Mar* 6.20. Ratio eſt, quia fides adundat, & tradit vel dedit cor hominis Deo ſimpliciter, ſine exceptione.

XX. Apparet 4. ex eo, quod quoad propoſitum animi, & conatum congruum purificat cor hominis ab omni peccato: *Actor.* 15.9. *Matth.* 5.7. Ratio eſt, quia fides in Deo ſingulariter & imprimis quærit omnimodam peccatorum ablationem.

XXXI. Apparet 5. ex eo, quod excitat in corde ſynceræ charitatis affectum erga Deum, quod fit ut maximi faciamus Dei nomen ac gloriam. *Ioh.* 4.19. Hinc eſt quod fideles in Scripturis deſcribi ſolent per dilectionem illam, quam habent erga Deum, *Rom.* 2. 18. 1 *Cor.* 16.22. *Epheſ.* 6.23,24. Ratio eſt, quia ſummum bonum collocant & apprehendunt in Deo.

XXII. Apparet 6. ex eo, quod excitat etiam in corde ſynceram charitatẽ erga fratres. 1 *Ioh.* 3.14. & 5. 1. Ratio eſt, quia Dei imago in ipſis apparet.

CAPUT. VII.

De Tentationibus, quæ militant adversus fidem.

QUoniam tota spiritualis vita hominis pendet ex sua fide. *Heb.* 10.38. & per fidem tanquam scutum tutus homo conservatur adversus omnes Diaboli, mundi, & carnis tentationes. *Eph.* 6. 16. 1 *Petr.* 5. 9. *Hebr.* 11.25. idcirco maximè impugnatur fides à Diabolo, mundo, & carne. Utile igitur erit præcipuos hostium nostrorum insultus, quibus fidem impetere solent, bene cognitos habere, una cum mediis idoneis, quibus illos Dei gratiâ repellere possimus, ne fidem nimis labefactent.

a Prima igitur quæstio est, quomodo fidelis possit semetipsum sustentare adversus illas tentationes, quæ petuntur ex eo, quod fides & illustres ejus fructus non possunt sentiri?

I. Debet 1. considerare, quod fides in sua natura eorum sit, quæ non cernuntur, neque sentiuntur. *Hebr.* 11. 1. & in istoc differat à visione. *Rom.* 8.24. 1 *Corinth.* 13.12. atque adeo sufficiat ad fidei *esse*, si quis toto corde eligat Christum pro Servatore suo, & corde toto adhæreat ipsi. Cætera pertinent ad *bene esse* fidei, non simpliciter ad *esse*. *Coloss.* 2. 7.

II. Debet 2. considerare, defectum multorum fructum arguere posse fidem languidam, aut infirmuam, non autem nullam, sicut antea fuit explicatum. 2 *Petr.* 1.8.

III. Debet etiam 3. considerare, multum aliquando sustentari conscientiam, sensu præterito, quamvis in præsentia non appareat. *Psal.* 27. 6, 7. 12. & aliorum piorum ac peritorum de nobis judicio, cum nostrum proprium perturbatur. *Hebr.* 6.8. 2 *Cor.* 2. 7, 8.

a *De sensus gratiæ defectu.*

a Secunda quæstio est, Quomodo sustentare se se possit adversus illas tentationes, quæ petuntur ex eo, quod sentit signa iræ Dei.

IV. R. Debet 1. considerare, quod multa signa iræ Dei consistere simul possunt cum ejus favore. *Psalm.* 99.8.

V Debet 2. meminisse, Christum ipsum, qui filius fuit dilectionis Dei, iram Dei hunc in modum gustasse. *Matth.*27.46.

VI. Debet etiam 3. considerare, quod à fidelibus requiritur, ut contra spem sub spe credant. *Rom.* 4. 18. & ut cum ipso Deo per fidem quasi luctentur. *Gen.*32.34. *Hos.*12.4,5.

b Tertia quæstio est, Quomodo sustentare sese possit adversus tentationes, quæ petuntur ex eo, quod fides ejus non crescit. *Rom.* 1.17.

VII. R. Considerare 1. debet, quod fides (ut planta & animalia) facilius percipiatur crevisse, quam crescere. 2. quod incrementum fidei non est in singulis momentis ac tempestatibus vitæ. *Hebr.* 5.12. sed præcipuè tum, cum soli justitiæ proprius accedit ad nostrum horizontem, per beniniorem suæ gratiæ communionem. *Actor.* 9.31.2 *Petr.* 1.2.3. Tentationes ipsas, quæ impediunt augmentum fidei in præsenti, promovere idem in futurum: sicut hyems in plantis, & ægritudines variæ in corporibus hominum juniorum.

Quarta Quæstio est, Quomodo sustentet sese adversus terrores propriorum suorum peccatorum, præsertim si sunt graviora?

VIII. R. Meminisse debet 1. ex fidei defectu contingere, ut in tentationes hujusmodi inducatur: *Rom.* 6.11. *Eph.* 6.16. 1 *Petr.* 5.9. non igitur fidem propter hæc peccata esse abjiciendam, sed eo magis corroborandam. *Luc.*22.32.

IX. Debet 2. considerare, fidelis officium esse non propter peccata fugere à Deo, sed propter Deum fugere peccata, & Deo in Christo adhærere.

a De sensu iræ Dei. *b De accretionis et progressus defectu.*

IC,

re, ad remissionem & abolitionem omnis peccati. *Ioh.* 3. 14 cum *Num.* 21. 19.

a Quinta quæstio est, Quomodo sustentare se se possit adversus afflictiones confertim ingruentes?

X. 52. Cogitare debet. 1. quod istiusmodi probationes sunt fructus amoris Dei. *Hebr.* 12. 6. 2. Convertentur in ejus bonum: *Rom.* 28. 8. 3. Gratia Dei in istis omnibus sufficere debet. 2 *Cor.* 12. 19. Sed de afflictionibus sequetur postea dicendi locus.

a *De reatu gravium peccatorum.*

CAPUT VIII.

De Resipiscentia.

De resipiscentia quæstio prima est, Quid homini sit agendum, ut possit resipiscere?

1. 52. Debet 1. cum omni attentione peccata sua considerare, secundum illam naturam quam habent maximè detestandam. *Esa.* 1. 4. *Apoc.* 3. 17. Sicut enim consideratio peccati, sub falsa aliqua specie rei prosequendæ, inducit in peccatum: sic vera consideratio peccati, ut rei abominandæ. ac omnimodo aversandæ, reducit animum denuo à peccato per veram resipiscentiam. In hac autem consideratione plurimum valet. 1. Majestatem illam Dei contemplari, quæ nostris peccatis est gravissime læsa. 2. Infinitam, & multiplicem illam obligationem perpendere, qua Deo placere tenemur, quam non cessavimus nefarie violare. 3. De horrenda illa ira Dei cogitare, quæ tanquam ignis consumens manet super peccatores impœnitentes. 4. Divina illa bona, quibus peccata nos privant, ob oculos habere. 5. Ingentia, illa mala ad animum revocare, quæ peccatis nostris creantur, nobis proximis, & nomini etiam divino. Singularem autem hic locum & usum habet religiosa meditatio de summis illis cruciatibus

morte, & maledictione, quam peccata nostra Christo Domino crearunt.

II. Debet. 2. obedientiam erga Deum ante oculos suos ponere, ut rem absolutè quærendam; & necessario prosequendam. *Luc.* 13. 3. *Luc.* 10. 42. Quid ad aliud quidquam feruntur, tanquam absolutè necessarium, illo ipso affectu demerguntur in exitium. 1 *Tim.* 6. 9.

III. Debet. 3. confiteri sua peccata coram Deo. 1 *Ioh.* 1. 9. *Psal.* 32. 5. & 51. 5. confessio enim reatum & pudorem omnem homini adscribit, & omnem gloriam Deo. *Dan.* 9.

IV. Debet 4. per fidem in Christum expectare & petere commutationem cordis, secundum promissionem illam, quæ habetur. *Ezech.* 36. 26, 32. Qui enim suis viribus nixi, ad conversionem tendunt, nihil solidi præstant. 2 *Cor.* 3. 5.

V. Debet 5. in loco, in virtute illa Dei, avertere se toto corde ab eo, quod malum est, & convertere se ad illud, quod bonum est in conspectu Dei. *Psal.* 34. 15. Aversio autem à malo consistit, primo in odio mali. *Psal.* 45. 8. quod respectu præteritorum peccatorum necessario parit dolorem serium. *Zach.* 12. 10. una cum pudore ac fastidio. *Rom.* 6. 21. & conversio ad bonum, primo consistit in desiderio & proposito benè faciendi. *Psal* 119. 30. & 106.

a Quæstio secunda est, quibus argumentis excitari aliquis possit ad resipiscentiam veram?

VI. Si consideret 1. hanc resipiscentiam summopere Deo placere. *Psal.* 51. 19. Vis argumenti in eo est, quod qui per fidem deditus est Deo, non potest non omnibus illis studere, quæ placent Deo. 2. Planè necessarium esse ad salutem. *Luc.* 13. 3. Consequentiæ ratio in eo ponitur, quod qui vult finem, vult etiam illa media, quæ necessariam connexionem habere videt cum illo fine. 3. Peccata causam esse separationis nostræ à Deo. *Esa.* 59. 2. Idcirco sequitur ista ra-

a Motiva ad resipiscentiam.

tio,

tio, quia fidelis per suam fidem adhæret Deo, atque adeo avertit se ab iis, quæ separant à Deo. 4. Maximam repugnantiam esse inter peccata, & vocationem, fidem ac vitam nostram. 2 *Cor.* 6. 15,16. 1 *Thess.* 4.7. Valet argumentum: quia ex uno oppositorum affirmato, alterum negatur 5. Maxima esse Dei erga se beneficia, quibus deducitur ad resipiscentiam. *Rom.* 2.4. *Rom.*2.5. *Ier.* 8.4, 5, 12. 6. Christum dolores gravissimos perpessum esse propter nostra peccata. *Zach.* 12. 12. Ex quibus docemur quam sint horrenda ac detestanda. 7. Impœnitentiam esse gravissimum peccatum in se se, & continuationem, obsignationem & amplificationem cæterorum omnium peccatorum. 8. Maxima promissa fieri, & regnum Dei patere omnibus iis qui resipiscunt, *Esa.* 1.18. 1 *Reg.* 8.4, 49, 50.

a Quæstio tertia, quænam sint signa veræ resipiscentiæ?

VII. R. 1. Dolor de peccatis, quatenus per ipsa Deum offendit, non tantum respectu pœnæ. Ratio est, quia resipiscentia avertit hominem à peccato, quatenus est peccatum: est autem peccatum, quatenus violat Dei voluntatem revelatam, atque adeo ipsum offendit, & provocat ad iram. Dolor etiã iste debet esse maximus omnium dolorum. *Zech.* 12. 10, 11. intellective saltem, quoad displicentiam voluntatis, quãvis sensitive sæpe alii dolores magis appareant intensi. Dolor vel tristitia est offensio animæ, ex eo orta, quod patitur aliquid, à quo dissentit, tanquam ab eo quo lædi se sentit. Dolor igitur de peccatis necessario comitatur conversionem à peccatis: quia anima dum se convertit à peccato, incipit nolle peccatum, aut ab eo dissentire. Sentiens igitur adhærere sibi illud, à quo maximè dissentit, non potest non offendi ut læsa. Quia etiam ratio primaria, quare anima conversa dissentit à peccato, est repugnantia illa, quam peccatum

a *Signa resipiscentiæ*

habet ad Dei voluntatem, cui anima conversa jam est conjuncta: idcirco dolor iste de peccatis, si sit genuinus: magis oritur ex eo, quo Deus per illa sit offensus, quam quod miseriam secum adferunt.

VIII. Odium peccati, ut supra omne detestabilis. *Apoc.* 26. Odium autem hoc si sit syncerum, 1. fertur in omne peccatum cognitum sine exceptione. 2. constans est, sine intermissione. 3. implacibile est, sine reconciliatione 4. vehemens est, sine toleratione.

IX. Tertium signum est ingens desiderium & fixum propositum, 1. vitandi omnia peccata, & benè vivendi in futurum. Ratio est, quia qui detestationem vel odium peccati consecutus est, sub illa ratione, quia est peccatum, & divinam offendit majestatem, is tam à futuris quàm à præteritis peccatis abhorret: non minus enim hæc quam illa divinam majestatem offendunt: nemo autem potest fugere futura, nisi proponat, & statuat apud se, quam potest firmissimè, peccata sua nunquam ex ulla conditione iterare. Hoc autem si syncerum sit, separationem infert, quantum fieri potest à peccatis præsentibus, & ab occasionibus futurorum. 2. omne bonum intendit. 3. efficaciter id quærit in assiduo conatu, & usu mediorum. 4. impedimenta omnia tam interna quam externa sollicitè studet removere.

a Quæstio quarta. Quomodo quis resipiscere possit de peccatis incognitis?

X ℟. Qui formaliter & distinctè pœnitentiam agit de peccatis omnibus cognitis, virtualem & confusam resipiscentiam habet de iis etiam peccatis, quæ non novit. *Psal.* 19. 1.

b Quæstio quinta est, An sufficiat semel resipuisse?

XI. ℟. 1. Peccata præterita non sunt oblivioni tradenda. *Deut.* 9. 7. ne vere quidem & in

a Resipiscentia de peccatis ignotis. *b. Continuatio, et renovatio resipiscentiæ.*

juven-

juventute admissa. *Psal.* 25. 7. 2. utilis est hæc recordatio peccatorum præteritorum, 1. ad humiliationem. *Deutr.* 9. 6. & 7. 2. ad gratitudinem erga Deum, 1 *Tim.* 1. 12. & 13. 3. ad commiserationem & lenitatem erga alios peccatores. *Tit.* 3. 2. & 3. Quotiescunque autem memoriæ occurrunt, toties pudore ac dolore de illis affici debemus. *Gen.* 41. 9. *Exech.* 61. 16, 63. 1 *Cor.* 15. 9. Horror quidem ille, qui percellere animum solet in prima conversione, non redit fidelibus ex recordatione veterum peccatorum, propter misericordiam illam Dei, quam in Christo sunt consecuti: sed pudor & erubescentia maximè decet sanctos. *Rom.* 6. 21. adeo ut nota hæc sit hominis impii, qui nondum de peccatis suis pœnitentiam egit, si illa cum lætitia possit recordari. *Iob.* 20. 12. *Prov.* 2. 14.

XII. 2. Renovanda est resipiscentia quotidie, prout peccata renovantur, 2 *Tim.* 1. 6. *Ierem.* 8. 6. Quemadmodum candela recens extincta, & adhuc fumans, exiguo flatu rursus accenditur & reviviscit, sic anima liberatur ordinariis angustiis & periculis, per tempestivam, i. e. quotidianam resipiscentiæ renovationem. Membrum luxatum debet quam primum restitui. 3. In extraordinariis peccatis extraordinaria etiam resipiscentia est necessaria. *Psalm.* 51. 1 *Corinth.* 5. 2. & 2 *Corinth.* 7. 9, & 12. 21.

CAPUT IX.

De Adoptione.

EX fide in Christum sequitur justificatio, & adoptio. Quia autem justificatio in relatione proprie consistit, idcirco nihil habet singulare, quod spectat ad conscientiam, præter illa, quæ vel antea fuerunt explicata, in quæstionibus de fide, vel postea sunt explicanda, in iis, quæ pertinent ad sanctificationem, glorificationem, & obedientiam.

Si quis sit certus de sua fide in Christum, & tamen hæsitat in conscientia de sua justificatione coram *Deo*, contingit hoc ex defectu sapientiæ, qua ex præmissis conclusionem debet inferre. Cui etiam defectui medicinam facilè adfert institutio recta de natura justificationis. Omnes enim promissiones Euangelii de remissione peccatorum, justificatione, & salute æterna, æquè pertinent ad quemlibet fidelem, & æquè possunt ac debent ab illo apprehendi, & applicari, ac si proprio suo nomine fuisse in Scripturis ipsis designatus & compellatus. Ratio est, quia quicquid promittitur fidei, aut fidelibus in genere, promittitur expresse omnibus & singulis verè credentibus.

Eadem etiam est ratio adoptionis, nisi quod huic benedictioni peculiari quadam ratione tribuitur, ut adjunctum Spiritus operatio quædam, cujus ratione dicitur Spiritus adoptionis. Quamvis enim idem sit Spiritus, qui 1. arguit homines de peccato, justitia, & judicio. *Iohan.* 16. 8. 2. illuminat salvifica cognitione Christi. 1 *Corinth.* 1. 10, 13. *Ephes.* 1. 17, 18. 3. inserit in Christum. *Ephes.* 3. 6. & 44. 4. incertos vivificat. 2 *Cor.* 3. 6. 5. vivificatos ducit in omnem veritatem, quæ est ad salutem necessaria. *Ioh.* 14 17. & 16. 13. *Ioh.* 4. 16. Quia tamen adoptio primarium locum obtinet inter omnia illa beneficia, quæ per Spiritum sanctum nobis obsignantur, idcirco denominationem singularem inde accepit, & vocatur Spiritus adoptionis. *Rom.* 8. 15.

a De istoc autem Spiritu quæritur 1. quid sit homini agendum, ut possit eum vel ejus vividum actum & sensum acquirere?

I. *Debet* 1. diligenter attendere ad prædicationem Euangelii 2 *Cor.* 3. 6, 8. Ministri novi pacti vocantur ministri Spiritus, & ministerium ejus ministerium Spiritus, quia per hoc medium *Deus* offert & communicat Spiritum suum. *Gal.* 3.

a *Quomodo aspirandum ad Spiritum adoptionis.*

2 *Spi-*

2. *Spiritum accepistis ex fide per auditum percepta.* *Ephes.* 1. 13. *Audito Euangelio salutis vestræ: per quod etiam postquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto.*

II. Debet 2. petere Spiritum hunc *à Deo. Luc.* 11. 13. *Pater vester cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus ab ipso.*

III. 3. Aperire portas sui cordis, ut Spiritus possit intrare. *Psal.* 24. 7. *Apoc.* 3. 20. id est, avocare animum à rebus terrenis, erigere sursum, & comparari sese omnimodo, ad Spiritus impulsus admittendos.

Quæstio secunda est, quænam sint signa Spiritus adoptionis?

a IV. *R.* Primum signum est, Spiritus precationis, quo invocatur *Deus* tanquam Pater *Zach.* 12, 10. *Rom.* 8. 15, 16. *Gal.* 4 6. Genuinus enim filiorum affectus, & fiducia non contingit cuiquam, nisi ex communione ejusdem Spiritus.

Hoc autem illa ratione proprium quodammodo est temporis Euangelii, vel novi Testamenti, quia *Deus* præcipuè, manifestè, & præstantiore ratione quam antea, Patrem se nostrum esse declaravit.

V. Secundum signum, est magna æstimatio dignitatis hujus, quæ est in adoptione, *Ioh.* 1. 12. *Ioh.* 3. 1. Spiritus enim non tantum obsignat nobis adoptionem, sed ostendit etiam, quanta sit benedictio, & quanti facienda.

VI. Tertium signum, est reverentia & honor *Dei.* 1 *Petr.* 1. 17. *Mal.* 1. 6. Reverentia enim genuina sequitur ex apprehensione maximæ benignitatis, cum maxima potestate conjunctæ.

VII. Quartum signum est obedientia filialis. 1 *Petr.* 1. 14. quæ non tam oritur ex mercedis exspectatione, quam ex amore & studio placendi. *Rom.* 8. 14. Obedientia enim oritur ex religiosa reverentia.

VIII. Quintum signum est conformatio ad

a *Notæ adoptionis.*

imaginem Dei Patris, & Christ fratris primogeniti. *Matth.* 5.48. *Rom.* 8.29. 1 *Ioh.* 3.9. filius enim gignitur ad similitudinem & imaginem sui Patris.

IX. Sextum signum est erecta spes hæreditatis æternæ. *Rom.* 8. 17. Hæreditas enim & ejus expectatio est propria filiorum, non servorum aut alienorum.

Quæstio tertia est, quomodo quis conservare possit Spiritus hujus testimonium?

X. *Resp.* 1. Si non extinguat; per contemptum vel neglectum mediorum gratiæ. 1 *Thess.* 5. 19, 20. Ratio est, quia verbum, cum similibus gratiæ mediis, sunt vitæ supernaturalis pabulum, quo adhibito Spiritus in nobis confortatur, quo etiam deficiente Spiritus quoad habitationem suam in nobis deficit, atque adeo dicitur extingui.

XI. 2. Si non tristitia afficiat per fœditatem peccatorum. *Eph.* 4.30. Ratio est, quia sicut tristitia naturalis exoritur ex præsentia vel repræsentatione objecti repugnantis & ingrati, quod incumbit ac prævalet, sic aliquo modo afficitur Spiritus ex peccato prævalente, quod maximè ipsi ingratum est & repugnans.

XII. 3. Si exuscitet per conatus pios. 2 *Tim.* 1. 6. Ratio est, quia sicut ignis in ligno viridi non accenditur, nisi ope follium, & sufflationis, sic neque spiritualis ardor in cordibus peccatorum persistit, nisi congruis mediis excitetur.

CAPUT. X.

De Sanctificatione.

De sanctificatione, quæstio prima est, quid homini agendum sit, ut possit esse sanctus?

I. *Resp.* Debet 1. subjicere se totum verbo Dei; a Verbum enim est veritas Dei sanctificans.

a *Quomodo aspirandum ad sanctitatem.*

Ioh.

Ioh. 17. 17. *Ierem.* 31. 33. Efficax autem est ad sanctificandum, 1. quatenus oppositionem maximam habet ad peccatum, atque adeo expellit illud ex eo corde, in quo recipitur. 2. quatenus est potens Dei organon ad regenerationem hominum. 1 *Petr.* 1. 23.

II. Debet 2. per fidem applicare sibi Christum, ut suam sanctificationem. 1 *Cor.* 1. 30. Debet igitur. 1. ex Christo quasi sugere sanctitatem. Impetrando, id est, cognoscens Christum esse fontem omnis vitæ spiritualis, & omnis gratiæ sanctificantis, *Ioh.* 1. 16. *Coloss.* 1. 19. & 2. 9. debet ita in Christum recumbere & confidere, ad sanctitatem veram consequendam, ut hauriat eam illo fonte. *Esa.* 12. 3. Debet etiam 2. eandem sibimet persuadere per meditationem Christi, id est, contemplans & serio perpendens benedictiones Dei in Christo, semetipsum debet sedulo excitare ad studium illud sanctitatis, quod illis beneficiis congruit.

III. Quia vero duæ sunt partes nostræ sanctificationis, mortificatio nempe, quia exuitur peccatum aut vetus homo, & vivificatio, quia induitur gratia aut novus homo, *Eph.* 4 22, 24 & *Col.* 3. 8, 10. idcirco duæ etiam sunt partes applicandi Christi ad sanctificationem, quarum prima est applicatio mortis Christi: secunda est applicatio resurrectionis ejus & vitæ, *Rom.* 6.

IV. Applicatio autem mortis Christi ad mortificationem peccati, fit, cum fides efficaciter accipit hanc mortificationem peccati ex morte Christi. *Rom.* 6. 11.

V. Ex hac applicatione peccatum dicitur crucifigi. *Rom.* 6. 6. *Gal.* 5. 24. morte mulctari. *Rom.* 6. 2. & sepeliri. *Rom.* 6. 4.

VI. Clavi quibus peccatum in hac applicatione affigitur cruci, iidem plane sunt, qui Christum ipsum cruci affixerunt. Nihil enim est efficacius, quam si quis serio consideret. 1. naturam & meritum suorum peccatorum. Qui enim serio cogi-

tat peccata ſua mereri & moliri ſibi mortem, non poteſt non ſtudere, ut hanc perniciem antevertat, per peccati iſtius mortificationem: vel enim peccato, vel peccatori neceſſario eſt moriendum, *Rom.* 8. 13. 2. Charitatem & miſericordiam *Dei* patris erga ſe peccatorem, qui miſit Chriſtum ad illa peccata tollenda. Charitas enim *Dei* cogit nos illud quærere pro nobiſmetipſis, quod *Deus* tam impenſe pro nobis quæſivit 1 *Ioh.* 4. 11. 3. gratiam Jeſu Chriſti, qui omnia ſubivit & perfecit, ad eadem peccata delenda. Charitas enim & gratia hæc Chriſti ſi nobis ſit cordi, conſtringit corda noſtra ad hujuſmodi ſtudium. 1 *Cor.* 1. 14, 15. Iſti ipſi veri fuerunt clavi, quibus Chriſtus affixus fuit cruci, non materiales illi, quos interfectores Chriſti ad illum finem adhibebant.

VII. Applicatio reſurrectionis & vitæ Chriſti ad vivificationem gratiæ fit, cum fides efficaciter colligit hanc vitam gratiæ ex reſurrectione & vita Chriſti. *Rom.* 6. 11. Efficaciter autem colligitur per meditationem cauſæ efficientis, finis & fructuum reſurrectionis Chriſti. *Col.* 3. 1. Efficientis cauſæ meditatio hoc argumentum ſuppeditat: ſi idem Spiritus, qui excitavit Chriſtum à mortuis habitat in me, excitabit etiam animam meam à morte peccati ad vitam gratiæ. *Rom.* 8. 11. Finis meditatio, hoc: ſicut Chriſtus excitatus fuit, ut mors ipſi poſtea non dominaretur, ſed in perpetuum viveret Deo, ſic etiam nobis eſt ſtudendum. *Rom.* 6. 9, 10. Fructuum meditatio, hoc, ſicut Chriſtus excitatus, ſedet ad dextram Patris in cœlis, ſic etiam nos vivere inſuper debemus, tanquam municipes cœlorum. *Phil.* 3. 20.

VIII. Debet tertio, fide viva non tantum ſalutis promiſſiones generales apprehendere, ſed illas etiam particulares, quæ ſingulariter pertinent ad ipſam ſanctificationem, *Ezech* 30. 25. &c.

IX. Debet 4. Spiritui ſancto ſeſe tradere totum, ut ab eo agatur & ducatur in omnibus. *Rom.* 8. 13, 14.

Quæ

Quæstio secunda, quænam sunt argumenta, quibus incitari quis possit ad studium sanctitatis?

a X. *R.* Si consideret 1. neminem absque sanctimonia unquam visurum Deum. *Hebr.* 12. 14. *Matth* 5.20. 2. sanctimoniam esse imaginem Dei, & perfectionem illam, in qua creati fuimus ab initio. *Eph.*4.24. 3. sanctimoniam esse finem electionis, redemptionis & vocationis. *Ephes.* 1.4. 1 *Tim.*4.7. *Tit.*2.14. 1 *Corinth.* 1.2. esse etiam non minimam partem gloriæ & fœlicitatis æternæ. *Ephes.* 5.27. 5. nullam fidem veram, justificationem, aut adoptionem consistere posse sine sanctificatione, *Iac.*2.26. 2 *Petr.*1.10. 1 *Cor.*6.11.

Quæstio tertia, quænam sunt signa veræ sanctificationis?

b R. 1. Reformatio omnium virium & facultatum hominis. 1 *Thess.* 5.23. 2 respectus ad omnia præcepta Dei. *Psal.* 119.6. *Iac.*1.0. 3. perpetua cura vitandi peccata. *Prov.* 8.14. 4. ambulatio coram Deo. *Gen.* 17.1. *Actor.*24.16. 1 *Cor.* 10.31. *Col.*3.23. 5. lucta Spiritus adversus carnem.

a *Motiva studii sactificationis.* b *Notæ sanctificationis.*

CAPUT. XI.

De lucta spiritus & carnis.

Q. QUomodo distingui potest lucta spiritus adversus carnem in regenitis ab illa pugna, quæ sæpe in irregenitis, dum peccant, reperiri solet?

R. Differunt 1. causis. Nam 1. Reluctatio improborum vel ex horrore, & servili pœnæ metu provenit, vel ex civiliore quadam dispositione, quæ facilè superatur; sed lucta spiritualis est ex nova quadam natura, quæ sua sponte fertur in illa, quæ Deo placent, & contraria firmiter & constanter aversatur. 2. pugna & reluctatio illa, quæ in improbis reperitur, non solet ha-

bere locum, nisi in crassioribus illis sceleribus; quæ vel à naturæ luce condemnantur, vel ab omnibus iis, qui paululum illuminantur, abominationi maximè solent haberi: spiritualis autem luctæ regenitorum, est adversus omnem privitatem; quamvis nunquam in crimine aliquo perficiatur.

II. 2. Differunt objectis, quia pugna illa, quæ in improbis reperitur, est, vel inter conscientiæ dictamen, & voluntatis inclinationem, vel inter voluntatis etiam leviorem inclinationem ad moralia quædam bona, & improbos affectus, qui prædominantur: sed lucta illa, quæ est propria regenitorum, consistit in oppositione & concertatione novæ cujusdam, & supernaturalis qualitatis, aut vitæ spiritualis, in voluntate præcipuè suam sedem habens, adversus corruptas inclinationes, cohabitantes quidem, sed non prædominantes.

III. 3. Differunt effectis. Nam 1. pugna illa naturalium hominum, consistere potest ac solet, cum quotidiano & usitato peccatorum exercitio: sed lucta spiritus id semper efficit, ut quamvis in multis impingatur, tamen vitæ cursus, & series, instituatur, & transigatur secundum Dei voluntatem. 1 *Ioh.* 3. 9, 10. 2 pugna illa naturalium hominum, quamvis in causa sit aliquando, ut quod bonum est agatur, non tamen constituit bonum principium, bonum finem, & bonum modum agendi: spiritus vero luctans adversus carnem, hæc omnia secum adfert. 3. pugna hominum naturalium admittit ordinariè facta, quoad substantiam ipsam mala: sed spiritus ita prævalet maximè ex parte, ut peccatum non admittat in ipso facto, quamvis deficiat in modo & gradu. 4. in malis, quæ committuntur, pugna hominum irregenitorum non impedit, quin peccatum sit omni ex parte consummatum, quoad consultationem & propositum antecedens, allubescentiam comitantem,

&

& pertinaciam vel impœnitentiam consequentem : spiritus autem sua lucta minuit vim peccati, partim ante commissionem, partim dum committitur, & postea planè frangit 5. pugna illa naturalium hominum non amplius aliquid quærit, quam repressionem peccati: sed spiritus in sua lucta contendit semper ad mortificationem ipsam peccati, & ad summam gratiæ perfectionem, quamvis ante mortem non possit illam adipisci.

CAPUT. XII.

De progressu in sanctificatione faciendo.

QUæstio quinta, an in eo acquiescere debeamus, si principia sanctificationis habemus?

I. *Resp.* Duo adhuc officia nobis incúbunt, quorum alterutrum si negligatur, totus labor periit.

II. Primum est studium sanctitatis illius, quam habemus, retinendæ, 1 *Tim.* 1.19. Ratio est, quia multi gradum aliquem fecerunt ad pollutiones mundi effugiendas, qui illis rursum implicati superantur, quorum ultima conditio deterior est priore. 2 *Petr.* 2.20,21,22.

III. Sanctitatem autem retinebimus. 1. si memores simus fœderis cum Deo initi. *Iob.* 31. 1. & redemptionis. 1 *Cor.* 6.19,20. 2 si caveamus sedulo, ne pœniteat nos alicujus pœnitentiæ. *Ierem.* 34. 11. id est, si diligenter nobis caveamus, ne nullum peccatum approbemus, quod antea improbavimus; aut officium ullum improbemus, quod antea probavimus : idque in illis rebus, quæ minutulæ habentur in mundo.

IV. Secundum officium est studium augescendi in sanctitate Dei, augmento Dei. *Coloss.* 2. 19. 2 *Petr.* 1.5. *Phil.* 1.9. 1 *Tim.* 4.15.

V. Ratio 1. quia talis est natura gratiæ, ut excitet semper desiderium magis copiosæ fruitionis

nis, 1 *Petr.*2.2, 3. ita ut quamvis sitis illa, quæ est totalis indigentiæ, excludatur per gratiam. *Ioh.*4. 14. illa tamen, quæ est copiosioris fruitionis non tollitur, sed augetur. 2. quia sicut calor noster vitalis nunquam permanet in uno statu, sed vel crescit vel decrescit semper, sic in vita ista gratiæ, nisi opera detur incremento, consumptio aliqua necessario sequetur per impugnationem illam, quam patitur à carne.

VI. In sanctitate autem magis magísque proficiemus, 1. si exerceamus nos indies ad pleniorem abnegationem peccati, mundi ac nostrum ipsorum: & ad Deum ejusque regnum perfectius quærendum. 2. si finem perpetuo ante oculos habemus. *Phil.*4. 24. 3. si diligenter observemus corda nostra. *Prov.*4.25. 4. si invigilemus sancto usui mediorum illorum, quæ faciunt ad sanctitatem, adjunctis etiam precibus.

CAPUT. XIII.

De primitiis glorificationis in sensu amoris Dei.

INter primitias illas gloriæ, quæ in istac vita fidelibus conceduntur, primum locum obtinet apprehensio, & sensus amoris Dei: sicut enim salutis nostræ procuratio, initium ac fundamentum suum primum habuit in electione, vel amore Dei. sic perceptionis ejus principium est à perceptione ejusdem amoris. De istoc autem amore, quæstio prima est, qua ratione comparari possit hæc apprehensio, & sensus amoris Dei?

a I. *R.* Propria causa hujus apprehensionis est Spiritus Sanctus, effundens hanc dilectionem Dei super corda fidelium. *Rom.*5.5. id est, certiores illos singulariter faciens, dilectionem hanc ad illos abundanter extendi. Sed multa tamen sunt media, quibus hæc effusio promovetur, quæ

a *Quomodo certi oremur de amore Dei.*

efficiunt

efficiunt etiam ut fideles radicentur, & fundentur in ista charitate. *Eph.* 3.18. Eorum autem præcipua sunt ista.

II. Primo si fidelis apprehendat Deum ut in relatione ad ipsum, & cæteros fideles, esse meram charitatem. 1 *Ioh.* 4. 8. sic enim intelligenda est illa phrasis: non de Deo absolute considerato, sed in relatione ad fideles: quia omnia, quæ Deus agit circa fideles, proveniunt aliquo modo ex ejus charitate. Charitas enim Dei in effectis ejus est quærenda & contemplanda.

III. Secundo, si consideret quam admirabilia sunt omnia in istoc Dei amore: *Ioh.* 3.16. 1. Respectu personæ diligentis, Nam Deus, qui omne bonum, sufficientiam, & perfectionem habet in sese, qui nullam utilitatem potuit ex homine, vel hominis amore capere, qui fuit etiam ab homine gravissime læsus, hic tamen Deus dilexit hominem. 1 *Ioh.* 4. 10, 11.

IV. 2. Respectu personæ dilectæ. Deus enim amavit hominem immerentem, hominem inimicum, hominem ingratum. *Rom.* 5.8.

V. 3. Respectu donorum ex amore datorum: Deus enim ex amore dedit homini proprium suum filium, in filio sese, 1 *Ioh.* 2.24. & cum ipso etiam omnia bona. *Rom.* 8.32.

VI. 4. Respectu modi donandi, ex mera scilicet & abundanti gratia, sine ulla hominis petitione, aut expectatione. *Rom.* 10.2.

VII. 5. Respectu durationis, quod amor iste Dei fuit ab æterno. *Eph.* 1. 4. & manebit etiam immutabilis in omnem æternitatem. *Ier.* 31. 3. *Ioh.* 13.1.

VIII. Tertia ratio promovendi sensum amoris Dei in corde fidelis est, ut omni conatu semetipsum applicet in usu mediorum omnium, quæ huc faciunt, ad ampliorem gustum hujus amoris percipiendum. *Psal.* 34.9. 1 *Petr.* 2.3.

Quæstio secunda, unde dignoscere quis possit se à Deo amari?

IX. *aResp.* 1. Si certus sit Christum esse suum. *Gal.* 2.20. hoc est, si certus sit de sua fide in Christum. Christus enim est filius dilectationis Dei, per quem illa dilectio ad alios etiam derivatur.

X. 2. Si certus sit de sua charitate erga Deum. 1 *Ioh.* 4.10. *Prov.* 8.17.

XI. 3. Si sectetur justitiam. *Proverb.* 15. 9. Deus enim propriam suam imaginem non potest non amare.

XII. 4. Si charitas Dei constringat, & efficaciter excitet eum ad officia pietatis erga Deum, & charitatis ac justitiæ erga homines. 2 *Cor.* 5.14. 1 *Iohan.* 4.12.

Quæstio tertia, annon ex bonis communibus apparet etiam charitas Dei?

XIII. *Resp.* Omnia Dei beneficia, cujuscunque generis fuerint, obligationem secum adferunt ad Deum amandum & colendum: sed quorundam est proprium, adferre etiam consolationem solidam ac spiritualem, per demonstrationem singularis Dei amoris. Nihil enim commune potest specialem amorem demonstrare. Creatio igitur, conservatio, & bona terrestria, & naturalia per se non indicant amorem aliquem supernaturalem, *Eccles.* 9. 1. 2. Sed tamen communia ista bona, cum fide recipiuntur, ut in Christo donata, respectu modi, quo vestiuntur, fiunt propria fidelium, sunt etiam secundaria signa charitatis Dei erga ipsos. *Psal.* 22. 10, 11, 12. fides enim efficit, ut tales rationes sint validæ, qualis ibi usurpatur à Psalmista. Fide autem dempta nullam omnino consequentiam habebunt.

a Notæ amoris divini.

CAPUT. XIV.

De Spe Salutis æternæ.

EX apprehensione & sensu amoris Dei, sequitur spes confirmata, vel fiducia & indubitata expectatio salutis æternæ. De ista autem spe & certitudine salutis, prima quæstio est, An fidelis possit esse infallibiliter certus de sua salute?

a I. *Resp.* Non tantum potest fidelis ad certitudinem istam pervenire, sed etiam non debet quiescere, antequam ad eam pervenerit. *Hebr.* 6. 11 & 10. 22. *Rom.* 4. 21. & 8. 35, 38, 39.

II. 1. Deus hoc promissione, juramento, arrha, sigillis confirmavit omni verè fideli. *Iohan.* 3. 16. *Ierem.* 31. 40, 41. *Hebr.* 6. 17. *Ephes.* 1. 14. *Marc.* 16. 6.

III. 2. Fides recipere debet totum illud, quod Deus ita confirmavit. *Hebr.* 4. 2.

IV. Triplici actu certitudo ista perficitur in nobis, 1. actu fidei proprie dictæ, qua recumbimus in Deum per Christum, ad certam salutis assequutionem. 2. ἐπιγνώσεως agnitionis actu, qua jam credentes intelligimus Deum hanc salutem certo nobis adjudicasse. 3. fiduciæ aut spei actu, quo salutem adjudicatam certo exspectamus. Sed fidei tamen tota applicatio tribuitur, qua primo & præcipue pendet ex fide.

V. 3. Salus & vita æterna continetur in objecto fidei. Credimus enim vitam æternam, 1 *Petr.* 1. 3, 4, 5.

VI. 4. Vera gratia (de cujus certitudine antea dictum fuit) nunquam separatur à vita æterna. *Hebr.* 6. 9. gratia enim justificans est certissima causa vitæ: & gratia sanctificans est ejus pars, *Iohan.* 17. 3. *Galat.* 2. 20.

VII. 5. Deus Pater decrevit fideles ad vitam

a *Spes potest ac debet esse certa.*

perdu-

p:rducere. Fides enim est fructus electionis. *Act.* 2.47.& 13.8.

VIII.6. Christus Salvator perpetuo intercedit pro fidelibus, ut conservet fideles à malo. *Ioh.* 17.15.

IX. 7. Spiritus Sanctus dirigit & conservat fideles ad vitam æternam. *Johan.* 16. 16. *Exech.* 36.27.

X. 8. Potestate Dei,& Christi conservantur fideles. *Ioh.*10.28,29. 1 *Pet.*1. 5. & corroborantur. *Eph.*3.16. *Col.*1.10.*Phil.*4.13.

a Quæstio secunda, quibus argumentis possit fidelis excitari, ad hanc certitudinem spei studiose quærendam?

XI. ℟. 1. Deus hoc postulat. *Rom.*15.13.*Col.* 1.23. *Hebr.*6.11. & 10. 22.1 *Petr.* 5.9.

XII. 2. Hæc spes est necessaria fideli tentato, ut galea militi. *Eph.* 6.17. 1 *Thess.*5.8.*Hebr.* 6.19. ut anchora navi.

XIII. 3. Libertatem,fortitudinem ac stabilitatem adfert in omni opere Domini. *Hebr.*3 6 1 *Cor.* 15.58. Ratio est, quia finis & fructus operis allicit & excitat hominem ad sedulitatem & constantiam in operando. Quamvis autem nostra salus non sit præcipuus & ultimus finis bene agendi, est tamen fructus, & illa ratione participat naturam finis *Rom.*6.22. ita ut non tantum liceat, sed maxime etiam deceat,ad infirmitatem nostram sublevandam, cum intuitu & expectatione gloriæ tanquam mercedis, dare operam pietati. *Iac.* 5. 7: *Gal.*6. 7,8.*Hebr.*12.2.*Psal.*19. 12.

XIV. 4. Finis est vocationis fidelium: unde etjam vocatur *spes vocationis*. *Eph.* 1. 18.

XV. 5. Spes ista non pudefacit, quia nunquam irrita fit,aut fallit.*Rom.*5.5. *Rom.*8.24.

XVI. 6. Spes est, quæ servat fidelem *Rom.* 8.24.

Quæstio tertia, quid agendum sit fideli,ut possit spem hanc vivam habere, & conservare?

a *Certitudo spei, quæ ob causas quærenda.*

XVII.℟.

XVII. ℞. Debet 1. fidem ſuam firmam & vividam conſervare. Spes enim ex fide fluit ac pendet non tantum in eſſe, ſed etiam in gradu, modo ac ſenſu. *Hebr.* 11.1.

XVIII. Debet 2. conſcientiam bonam omni ſtudio retinere. Talis enim conſcientia ad fidem & ſpem confirmandam facit. 1 *Tim.* 1. 19. 2 *Tim.* 4. 7, 8.

XIX. Debet 3. diligenter obſervare ſpecimina & experimenta, quæ habuit amoris Dei erga ſe. Experientia enim efficit ſpem. *Rom.* 5.4.

XX. Debet 4. ſæpe ob oculos ponere exempla eorum, qui cum exitu fœlici ſperarunt in Deo. *Iac.* 5.10,11.

XXI. Debet 5. frequens eſſe in exercitiis pietatis. *Rom.* 15.4.

a Quæſtio quarta, quænam ſunt ſigna veræ ac vivæ hujus ſpei?

XXII. ℞. 1. Spes vera fertur in Deum ſolum: qui idcirco appellatur *Deus ſpei*, *Rom.* 15.13. & *ſpes Iſraelis*, *Ierem.* 14.8.

XXIII. 2. Nititur gratuitâ illâ Dei miſericordiâ, quæ in juſtificatione manifeſtatur: non meritis: aut viribus humanis, neque externis & communibus Dei beneficiis. *Rom.* 5. 1.

XXIV. 3. Non fœlicitatem tantum, ſed ſanctificationem etiam expectat. *Gal.* 5.5.

XXV. 4. Procreatur, & conſervatur piis exercitiis. *Rom.* 15.4.

XXVI. 5. Adfert patientiam. 1 *Theſſ.* 1.3.

XXVII. 6. Adfert gaudium ſpirituale. *Hebr.* 3. 6.

XXVIII. 7. Adfert etiam perpetuam curam ſanctitatis. 1 *Ioh.* 3. 3.

a *Notæ ſpei veræ.*

CAPUT XV.

De Consolatione.

EX spe vel fiducia Christiana, sequitur consolatio: quæ est confirmatio animi adversus dolorem, vel metum opprimentem. Non est enim proprie lætificatio animi (ut quibusdam videtur) sed magis doloris, timoris, aut tristitiæ repressio, ac mitigatio sive lenitio. Consolationem quippe accepit, qui tristitiam aliquo modo disponit, quâvis gaudium necdum in ejus locum successit: vel si ex parte utcunque tristitia ejus repressa sit, vel lenita. Interdum enim mixturam inter se patiuntur tristitia, & consolatio. Neque omnino bene, neque omnino male se habent, in principio consolationis. *Esai.* 40. 1, 2. De hac autem consolatione.

Quæstio prima est, An possit fidelis consolationem firmam habere adversus omne malum?

I. ℟. Potest. Nam 1. Deus Pater respectu fidelium, est Deus omnis consolationis, consolans ipsos in omni afflictione. 2 *Cor.* 1. 3, 4.

II. 2. Christus est principium vel fons, per quem exundat consolatio fidelium. 2 *Cor.* 1. 5.

III. 3. Spiritus sanctus est fidelium omnium paracletus, consolationem omnem ipsis impertiens. *Ioh.* 14. 16, 26. & 15 26. & 16. 7, 13.

IV. 4. Tota Scriptura facit ad consolationem fidelium, *Rom.* 15. 4.

V. 5. Valida redditur hæc consolatio per immutabile Dei consilium, & ejusdem omnigenam confirmationem. *Hebr.* 6. 17, 18.

VI. Una cum consolatione conjungit Deus confortationem gratiæ suæ, quæ est virium idonea reparatio, & congrua fortificatio. Cum enim fideles, instar mulierum infirmarum, ex terribilis alicujus mali apprehensione, incidunt quasi in deliquium animi, viribus omnibus solutis, Deus cõtra istum defectum, suppeditat gratiam confortationis,

tionis. Exemplū insigne habemus. *Dan.* 10. *vers.* 8. *Non fuerunt reliquæ in me vires. vers.* 10. *Ecce autem manus tetiget me; & commovit me super genua mea. & palmas manum mearum, edixitque mihi ústa rectus. vers.* 18. *Pergens tetegit me, & confirmavit me: ac dixit, ne timeto, vir desideratissime, pax tibi, etiam atque etiam confirmare. Quumque eo loquente mecum, confirmatus essem, dixi, loquatur Dominus meus, quia confirmasti me.* Hanc porro gratiam quærere jubemur, *Heb.* 12. 12.

CAPUT. XVI.

De afflictionibus.

QUæstio secunda, quænā sunt illa mala, adversus quæ consolatio quæri debet à fidelibus?

℟. Sunt vel corporalia, ut afflictiones hujus vitæ, & mors: vel spiritualia, ut spirituales tentationes & peccata.

a Quæstio tertia, Quibus argumentis confirmari potest fidelis, adversus afflictiones hujus vitæ.

I. ℟. 1. Afflictionum hujusmodi tentatio est humana, 1 *Cor.* 10. 13. & peragi solet in fidelibus, dum sunt in mundo, 1 *Petr.* 5. 9. *Act.* 24 22.

II. 2. Sine Dei providentia, nec capillus quidem capitis perit. *Matth.* 10. 30. *Luc.* 21. 28.

III. 3. Paternus Dei amor in afflictionibus fidelium solet manifestari, *Hebr.* 12. 6.

IV. 4. Christus ipse pertulit, & superavit omnes mundi afflictiones, ut possit succurrere nobis, *Hebr.* 3. 18. & 4. 15.

V. 5. Deus una cum tentatione, per Spiritum suum & suppeditabit vires, & exitum etiam præstabit. 1 *Cor.* 10. 13.

VI. 6. Afflictionum tempus est breve, 2 *Cor.* 4. 17. 1 *Petr.* 5. 10.

VII. 7. Afflictionum fructus est salutaris. Omnis enim castigatio fructum tranquillum justitiæ reddit iis, qui per eam fuerint exercitati. *Hebr.* 12. 11.

a Consolatio afflictorum.

Quæ

Quæstio quarta, An pari ratione in omnibus afflictionibus possimus nosmetipsos consolari?

a VIII. R. Prout varia est ratio ipsarum afflictionum, sic etiam variat ratio consolationis. Quædam enim afflictiones inseruntur nobis ab hominibus justitiæ causa, *Matth.* 5.10. propter Christum, *v.*11. Christi & Euangelii causa. *Mar.*10.29. regni Dei causa. *Luc.* 18.39. Istæ proprie persecutionis & crucis nomine designantur, quia similitudinem habent, & participationem quandam crucis Christi, *Phil.* 3. 10. In hujusmodi afflictionibus consolatio aliqua saltem est in promptu, quia possumus ac debemus genus ipsum; & causam afflictionis habere pro argumento magnæ consolationis. *Matth.*5.12. *Act.* 15.14. *Iac.*1.2. 1 *Petr.* 4.14,16. Ratio est, quia in illis persequutionibus, quas justitiæ causa patimur, inest semper martyrii, testimonii & exempli ratio, qua Deum coram hominibus glorificamus. Edulium igitur ex edente procedit, secundum Samsonis ænigma. *Iudic.* 14.

IX. Quædam afflictiones à Deo immittuntur, ad nos probandos ac tentandos. *Exod.* 15.25. & 16, 5. *Deut.* 8.2. 16. istæ proprie appellantur *probationes* ac *tentationes*. In hujusmodi afflictionibus, consolatio nostra non fluit ex ipsa tentatione, sed ex modo ferendi, cum per gratiam Dei, nomen ipsius in illis sanctificamus ac glorificamus. *Iob.* 1.21. Prima igitur cura debet esse, ut comperemus nosmetipsos ad has afflictiones recte ferendas; & tum postea consolatio sua sponte sequetur.

X. Quædam etiam afflictiones immittuntur ut pœnæ aut castigationes *Iob.* 36. 9,10. *Hebr.* 12.6. In istis, quamvis aliqua consolatio contineatur, in castigationis paternæ ratione, *Hebr.*12.7,8. non potest tamen solide percipi, nisi in ipsarum afflictionum recto usu, *ibid. vers.*11. Hic igitur prima cura est, ut rectum usum faciamus istiusmodi visitationum, antequam ad consolationem solidam adspiremus.

a *Varia genera afflictorum.*

XI. Ce-

XI. Genera ista afflictionum non sunt adeo disjuncta, quin possunt in una & eadem vexatione cõvenire. In persecutionibus enim probatur semper, & sæpe etiam castigantur fideles: sed probationes tamen & castigationes existunt sæpe sine persecutione: & quando conveniunt, unius generis ratio in quibusdam magis elucet quam in aliis.

a Quæstio quinta, *Quid* homini afflictio faciendum est, ut possit veram & solidam consolationem adipisci?

XII. Debet 1. agnoscere manum Dei affligentem. *Esa.* 26. 11. *Iob.* 4. 6, 8. *Amos* 3. 6. Hæc enim consideratio fundamentum est patientiæ. 1 *Sam.* 3. 18. *Psal.* 39. 10. & omnium salutarium fructuum, qui ex afflictionibus percipiuntur. *Esa.* 9. 13.

XIII. Debet 2. vias suas perscrutari, & agnoscere peccata *Lam.* 3. 39, 40. *Iob.* 36. 9, 10. *Quamvis* enim omnes afflictiones non semper immittuntur directe, & præcipue propter peccatum, peccatum tamen est omnium afflictionum fons & fundamentum. *Rom.* 5. 12. æquissimum igitur, tutissimum, & Deo gratissimum est, ut in afflictionibus omnibus peccata nostra intueamur, quæ illas vel directe procurarunt, vel saltem promeruerunt.

XIV. Debet. 3. submittere semetipsum in conspectu Domini, & sub potenti ejus manu. *Iac.* 4. 10. 1 *Petr.* 5. 6. 2 *Sam.* 55. 20. *Lex.* 26. 41. Alias enim contemnitur castigatio & Dei proditur securitas, ac præsidentia vana, *Prov.* 3. 11. *Hebr.* 12. 5.

XV. Debet 4. in humili respiscentia quærere faciem, favorem & gratiam Dei, *Psal.* 57. 2. *Lam.* 3. 41. *Amos.* 4. 12. *Hos.* 4. 15, & 6. 1. & 14. 9. Tres sunt tempestates Deum in respiscentia quærendi, 1. statim post peccatum admissum, 1 *Cor.* 5. 1, 2, 2. post metum injectum alicujus pœnæ, vel comminationem divinam, *Ephes.* 2. 1, 2. 3. postquam ira Dei nos aliquo modo invasit, *Dan.* 9. 13. Optimi & emendatissimi

a *Officia afflictorum.*

sunt illi Christiani, qui primam occasionem captant, Ostendunt enim se ipsum peccatū, qua tale, simpliciter aversari. Qui secundam non præmittunt, secundam laudem habent. Credunt enim quamvis non vident. Illi autem sunt plane desperati, qui tertiam omittunt.

XVI. Debet 5 curare ut proficiat ex istis afflictionibus, ut in omni parte obedientiæ novæ, 2 *Chron.* 28.22. *Esa.* 26.9. *Iob.* 39.10. *Hebr.* 12.10. *Esa.* 27.11. *Lev.* 26.18.21,23,24,27.28.

XVII. Debet 6 patienter expectare illum exitum quem Deus præstabit 1 *Cor.* 10.13. *Iac.* 5.7,8, 11.2 *Sam.* 15.25. *Mich.* 7.9. Qui illicitis mediis quærit liberationem, Deum magis offendit, 2 *Reg.* 1.3, neque tamen liberatur, nisi permutatione facta minoris mali cum majore. *Esa.* 28.18. *Amos.* 5.19.

CAPUT. VII.

De Morte.

DE morte, quæstio prima est, an sit contemnenda?

a 1. R. Mors non est simpliciter contemnenda, quia 1. sua natura est grave Dei judicium adversus hominum peccata, atque adeo & nostra merita, & Dei iram repræsentat. 2. quia aditus etiam est, natura sua, æternam separationem à Deo: ita ut vel desperatæ securitatis, vel affectatæ cujusdam sapientiæ ac fortitudinis effectum sit, contemptum mortis eodem modo profiteri cum ethnicis quibusdam hoc nomine laudatis. Sed tamen comparatione instituta, inter mortem, & illa quæ post mortem fidelibus præparantur, potest ac debet à fidelibus omnibus aliquo modo contemni. *Hebr.* 12. 2.

Quæstio secunda, an mors à fidelibus desiderari vel optari debet.

a *De contemtu mortis.*

R. Non

R. Non est simpliciter & absolute optanda : 1. quia habet in sese rationem mali : quia cum Deus, ut imperator summus, collocavit nos in hujus vitæ statione, sine ejus jussu non debemus eam deserere, neque missionem ante tempus ab ipso constitutum simpliciter optare. 2 *Cor.* 5. 4, 9. Sedt amen possunt, ac debent fideles, sic exspectare vitam post mortem futuram, ut multo gratiorem illam habeant, quam vitam istam præsentem 2 *Cor.* 5.8.& eo tendere desiderio moderato & voluntati Dei subjecto,tanquam ad statum multo meliorem *Phil.* 1. 13.*Rom.*8.23.2 *Tim.*4 8.

Quæstio tertia, quibus argumentis confirmari possit animus fidelis, adversus metum mortis ?

a II. *R.* 1. Si cogitet serio, & fide apprehendat Christum per suam mortem aboleviſſe mortis robur.*Heb.*2 14.& abstuliſſe ejus aculeum, 1 *Cor.* 15. 56. ita ut mors sit à Christo in victoriam absorpta, & eadem victoria per eum data est fidelibus, *ibid. vers.* 54. 57.ita ut certamen fidelium, non tam de ipsa victoria certet, quam de fide, qua adhæreant Christo victori, neque unquam se permittant ab eo divelli, sive in vita sive in morte.

III. 2.Si illud etiam perpendat, hunc unum esse finem Christi mortis, ut liberaret nos à metu mortis, tanquam à gravi servitute *Hebr.*2.15.

IV. 3. Simul etiam cogitet cum fide,charitatem illam Christi,& Dei in Christo, ita firmam & constantem esse, ut nulla mors possit nos ab illa separare, *Rom.* 8. 35. &c. ad finem cap.

V. 4. Si reputet secum,quod propter Christum, vita fidelium est pretiosa in oculis ejus, *Psal.* 72. 14. & persuasum simul habeat,bonam Dei manum adesse, & paternam ejus providentiam invigilare fidelibus in bonum, tam in morte, quam in vita, *Matth.* 10. 28,29,30,31.

VI. 5. Si bene perpendat,à quot,& quantis malis

a *Quomodo minuendus metus mortis.*

per mortem liberabitur, id est, 1. à peccato, 2. à miseriis iis, quæ peccatũ consequuntur, *Esai.* 57.1.2, 5. quæ faciunt sæpe ut mors ab aliis quæratur, *Apoc.* 9.6. 3. à tentationibus Diaboli, *Apoc.* 12,8.4. à mundi & carnis impugnatione, & vexatione, *Apoc.* 14.13. *Eccl.* 4.1.2. Hinc mors dicitur quies & somnus, *Esaia* 57.2,6. 1 *Thes.* 13.14. hoc Diabolus ipse sub specie Samuelis agnoscit. 1 *Sam.* 28.15.

VII. 6. Si ferat semper in oculis fœlicitatem illam, ad quam per mortem pervenitur. Post mortem enim 1. gratia Dei in nobis perficietur. 1 *Cor.* 13.10. 2. erimus cum Deo. 2 *Cor.* 5.8. cum Christo & spiritibus beatis, *Phil.* 1.13.3. cœlestis vitæ firmo, & immutabili statu perfruemur. 2 *Cor.* 5.1. *Hebr.* 11.10,16. *Luc.* 16.9.

VIII. 7. Si adjiciat animum ad seriam contemplationem vanitatis eorum omnium, quæ pendent ex vita præsenti, & morte deseruntur, *Eccles.* 2. 18.

IX. 8. Si memor sit, divinam providentiam sine illo sufficere, ad omnia illa, de quibus possit esse sollicitus: scit autem sine illa nihil omnino posse, quamvis maneret in vivis.

Quæstio quarta, Quid homini fideli faciendum est, ut frui possit hac consolatione?

X. R. 1. Debet 1. eo maxime incumbere, ut fides & fiducia sua specialis in Deum, per Christum sit maxime vivida & firma, *Luc.* 2.28. 2 *Tim.* 1.12. 1 *Iohan.* 5.4.

XI. 2. Debet magnam curam habere, ut conscientiam habeat bonam, & sine offensa, *Actor* 24. 16,16. *Hebr.* 10.22.

XII. 3. Debet cum ista fide & conscientia exspectare adventum domini, ita se gerens, ut municipem cœlorum decet. *Phil.* 3.20. 2 *Petr.* 3.12.

XIII. 4. Debet semper cogitare propinquam, & imminentem esse mortis horam, *Psal.* 90.12. *Esa.* 28.15. 2 *Tim.* 4.6.

XIV.

XIV. 5. Debet exercere ſemetipſum ad, mundum iſtum abnegandum, & deſerendum, 1 *Cor.* 7. 29.30,31.*Gal.*6.14.

XVI. 6. Debet mortem ipſam quaſi familiarem ſibi reddere, & meditatione frequenti,& exercitiis etiam illis, ad quæ à Deo vocatur, 1 *Cor.* 15. 32. 2 *Cor.* 1. 9.& 4.10,11.

XVI. 7. Debet eo contendere,ut quo magis externus homo vergat ad corruptionem,eo magis internus renovetur, 2 *Cor.*4.16.

XVII. 8. Debet præcipuè non mortem ipſam, ſed Dei gratiam & in morte ipſa,& in iis quæ mortem ſequuntur cogitare, 2 *Tim.*4.8.

XVIII. 9. Debet cum obſequio commendare animam ſuam fidelitati Dei, 1 *Pet.*4.19.

CAPUT. XVII.

De Tentationibus.

DE tentationibus, quæſtio prima, quibus argumentis fidelis ſemetipſum confirmare poſſit, adverſus earum impetus?

a I. Bz. Si bene perpendat has tentationes partem eſſe illius militiæ,ad quam vocantur fideles.*Eph.*6. 12.& cui nomen dederunt in baptiſmo,ſub religione ſanctiſſimi voti ac ſacramenti.

II.2.Si cogitet ducem ac Imperatorem noſtrum in hac militia eſſe Chriſtum. *Apoc.*12.7. in cujus etiam (utique præſentis) conſpectu, res geritur: quod magnum eſt ad fortiter agendum incitamentum. Idem enim hortatur ut pugnemus, adjuvat ut vincamus, deficientes ſublevat, & vincentes coronat.

III. 9.Si intelligat,ex ductu & imperio Dei pendere etiam ipſarum tentationum directionem. *Matt.*6.13. 2 *Theſſ.* 2.11. 2 *Chron.*18.21.*Matt.*4.1.

a Reſiſtentia tentationum.

IV. 4. Si exitum consideret, quem Deus est daturus. 1 *Cor.* 16.13. *Rom.* 6.20.

V. 5. Si usum & fructum earum spectet, *Luc.* 21. 31. 2 *Cor.* 12. 8,9.

VI. 6. Si Christum tentatum, tentationes vincentem, & tentatis succurrentem sibi proponat. *Hebr.* 2.18. & 4.15. *Col.* 2.15.

VII. 7. Si tentationis malum ab ipsa tentatione distinguat.

Quæstio secunda, Quid faciendum est homini fideli, ut possit istam consolationem percipere in hora tentationis?

VIII. Debet 1. tentationes omnes, quæ ad peccatum sollicitant, in hostium infensissimorum loco habere, 1 *Petr.* 2.11.

XI. Debet 2. in odio & abominatione maxima habere suggestiones ipsas, quæ ducunt in peccatum, *Rom.* 7.15.

X. Debet 3. amare sese diligenter adversus spirituales istos hostes, *Ephes.* 6.13.

XI. Debet 4. cum omnibus viribus obsistere, *Iac.* 4.7. 1 *Petr.* 5.9.

XII. Debet 5. nō suis viribus cōfidere in ista lucta, sed Dei opē implorare, eaque niti. *Orat. Dom. Pet.* 6.

XIII. Debet 6. in fœdis tentationibus abstinere, ab omni disputatione & deliberatione speciali, circa rem suggestam, in ipsa detestatione rei acquiescens, *Matth.* 4.10. viscosæ sunt hujusmodi tentationes, & facile adhærent.

XIV. Debet. 7. omnes illas occasiones fugere, quæ tentationem illā promovere possint. *Prov.* 4.14.15.

XV. Debet. 8. suggestiones molestas, quam maxima vi potest, repellere, & extinguere, *Eph.* 6.16. imo aliquando etiam contemnere, cum post omnia tentata, non desinunt esse molestæ.

XVI. Debet 9. (si sæpius repulsæ, usque & usque eum novis assultibus redeant) meminisse, invicti militis esse, non solum imperium, atque impressionem

nem hostis sustinere, verum etiam diuturnæ obsidionis moram ac tædium perferre.

Quæstio tertia, Qua ratione discernere quis possit, utrum tentatio aliqua prævaluerit apud se, necne?

a XVII. 21. Hujus rei judicium non debet ex eo ferri, quod quis vel perturbatur animo, vel retinet suam quietem. Perturbatio namque animi, maxima ex parte, quæ sequitur ex tentationibus fœdis, non tantum non indicat earum prævalentiam, sed etiam pietatem animi demonstrat: & quieta securitas ostendit sæpe tentationem prævaluisse. Ratio est, quia pugna illa, quæ in perturbatione apparet, indicium est aliquid esse in illo animo tentationi contrarium: & quies consensum aliquem prodit. Aqua enim non conturbatur ex infusione aquæ, sed ex injectione ignis. Qui minime turbatur maxime lætitur, *Luc.* 11. 21. sic Ananias & Saphira quieti fuerunt, *Actor.* 5. 3, 8. sed Paulus fuit admodum turbatus. *Rom.* 7. 24. 2 *Cor.* 12. 7, 8. Perturbatio tamen si talis sit, ut à Deo absterreat, & non ad ipsum quærendum impellat, non est laudanda aut fovenda. Tum enim quamvis non directe, & ex natura sua indirecte tamen, & ex perversitate naturæ nostræ tentatio est efficax, & tentator obtinuit quod quærebat.

XVIII. Manifestum signum tentationis prævalentis, est peccati illius admissio, ad quod tentatio impellebat. *Orat. Dom. Pet.* 6. Sed hic observandum est, hoc non tunc tantum contingere, cum peccatum illud plene peragitur & perpetratur, sed etiam cum eo vel primus gradus est factus, in consensu voluntatis, vel etiam in delectatione minima de actu malo cogitato, quamvis voluntas exequendi absit. *Iacob.* 1. 14, 15. & eo magis si sit (ut loquuntur) morosa, id est, persistat aliquandiu, & non statim repellatur.

a *Notæ tentationis prævalentis aut repulsæ.*

XIX. 3. Quamvis nullum consensum tentationi præbeamus, si tamen ipsa tentatio ex nobismetipsis exoriatur, peccatum nostrum habet commixtum, etiam in prima ejus conceptione: quia ex nostra carne, & corruptione scaturit, quamvis à Diabolo accendatur, & inflammetur, *Matth.* 15. 18, 19. *Genes.* 6. 5. & 8. 21. *Iac.* 1. 14. sed gradus iste peccati talis est, ut quamvis postulet humiliationem perpetuam, consolatione tamen non debet privare, quia est communis status fidelium omnium, qui nihilominus in Christo sunt Deo grati & accepti. Si vero non à nobis, sed à Diabolo proficiscatur cogitatio, tum detestanda est maxime, sed non agnoscenda pro nostro personali peccato. *Matth.* 4.

XX. Tentatio autem tum demum judicanda est à Diabolo solo proficisci, & non à nobismetipsis, 1. cum repugnat lumini naturæ, vel rationi ipsi & inclinationi naturali. 2. cum non exsurgit sicut cogitationes vulgares, sed subito, cum vehementia quadam, ad modum fulguris vibrati, in animum videtur immitti, aut intrudi.

XXI. 4. Dum efficacibus precibus, & similibus armis spiritualibus tentationi alicui resistimus, & obluctamur, certi possumus esse, illam nondū prævaluisse, aut habere nos in potestate sua, 2 *Cor.* 12. 7, 8, 9. *Iac* 4. 8.

a Quæstio quarta, Quomodo sustentari possit conscientia fidelis in tentatione divina, id est, in spirituali aliqua desertione, ex qua magna sequitur anxietudo?

XXII. R. 1. Cogitandum inprimis est, desertionis hujusmodi expertos fuisse olim optimos Dei servos, *Iob.* 6. 4, 13, 26, 16. 9. Davidem, *Psal.* 6. & 77. & Christum etiam ipsum, dilectissimum Dei filium. *Matth.* 27. 46.

XXIII. 2. Intelligendum est desertiones istas non tam reipsa, quam sensu nostro tales esse, *Heb.* 13. 5.

a Tentatio divina.

XXIV.

XXIV. 3. Sciendum etiam Deum non oblivisci suorū tum temporis, cum videtur eos dereliquisse, *Esa.*49.15, 16. sed in suam gloriam, & eorum bonum hoc præ se ferre.

XXV. 4. Certi possumus esse ex verbo, & fœdere Dei, quod ista desertio non nisi brevis erit: præsertim si comparetur cum tempore miserationum, *Esai.*54.7,8. & 57.20.

XXVI. 5. Inquirendum est, cum omni conscientiæ examine diligenti, an peccata nostra propria non sint in causa? *Esa.*57.21. quod si appareat, & confitenda sunt humiliter cum deprecatione, & serio deserenda. *Psal.*52.

XXVII. 6. Fide debemus vivere. *Hab.*2.4. præstolantes Jehovam, qui abscondit faciem. *Esa.*8.17.

XXVIII. 7. Excitare nosmetipsos debemus ad Deum nostrum prehendendum, *Esa.* 64.11.

XXIX. 8. Debemus etiam illud semper cogitare, Deum quamvis diu nimis videatur abesse, expectare tantum opportunum tempus, gratiam nobis faciendi, *Esa.*13.18.

CAPUT. XIX.

De Conscientia peccati.

DE peccatis, quæstio prima, Quibus argumentis consolationem suam firmare possit fidelis adversus conscientiam, de peccatis variis arguentem & accusantem?

I. R. Peccata ista sunt duorum generum alia enim sunt proprie dictæ infirmitates, vel delicta quæ communiter adhærere solent optimis & vigilantissimis fidelium, 1 *Cor.*6.7 alia vero sunt flagitia quæ neque omnium fidelium sunt communia, neque cuiquam vero fideli contingit, nisi rarius, & ex validiore aliqua tentatione, *Rom.*6.13. *Gal.*6.1.

II. Infirmitas est, cum propositum benefaciend

adeſt, tum generale, tum etiam ſpeciale, ſed perficiendi poteſtas deeſt. *Rom.* 7. 18. flagitium eſt, cum ipſum propoſitum vel in particulari aliquo facto eſt impium. 1 *Sam.* 12 10. De infirmitatibus proprie dictis, iſta ſunt loca conſolationis.

III. 1. Hujuſmodi delictis non carent optimi, & perfectiſſimi filiorum Dei, dum in iſthac vita manent. *Iac.* 3. 2. 1 *Ioh.* 1. 8.

IV. 2. Deus miſeretur ſuorum in ſuis infirmitatibus, ſicut Pater indulgens miſeretur ſuorum parvulorum. *Pſal.* 103. 13. *Mal.* 3. 17.

V. 3. Chriſtus ipſe afficitur ſenſu infirmitatum noſtrarum. *Hebr.* 4. 15.

VI. 4. Chriſtus ipſe talis eſt propitiatio pro peccatis hujuſmodi, ut de ipſis conſolationem nobis offerat, etiam antequam ſint admiſſa, 1 *Ioh.* 2. 1, 2. *Rom.* 6. 14.

VII. 5. Per Chriſtum acceſſum habemus cum libertate ad thronum gratiæ, ut miſericordiam cõſequamur. *Hebr*, 6. 14.

VIII. 6. Deus ad petitionem noſtram curabit noſtras infirmitates. *Eſa.* 40. 29. *Pſal.* 103. 3.

IX. 7. Spiritus interim ſublevat noſtras infirmitates. *Rom.* 8. 26.

X. 8. Infirmitates ipſæ nobis non imputantur, *Rom.* 7. 17, 20.

XI. In flagitiis uſque dum tollantur, nulla poteſt conſolatio haberi. 1 *Cor.* 5. 2, 6. Ratio, eſt, quia iſtiuſmodi peccata ſubjectos reddunt etiam fideles comminationibus legis, & à promiſſionibus Euangelii magna ſaltem ex parte excludunt, conſcientiam vaſtant. *Hebr.* 10. 22. obnoxios faciunt iræ Dei, ut conſortes impiorum & infidelium, *Eph.* 5. 6, 7. *Gal.* 6. 7. & idcirco habet cauſam terroris, non conſolationis. *Hebr.* 10. 31. Poſſibilitate tamen, & ſpe conſolationis futuræ, aliquo modo ſuſtentare ſe poſſet animus fidelis, etiam in graviſſimis peccatis, *Rom.* 11. 23. *Luc.* 22. 33.

Quæſtio

Quæstio secunda, Quid agendum est fideli, ut adversus peccata sua possit consolationem habere?

XII. Debet 1. peccati cujuslibet sensum retinere tanquam oneris magni *Matth.* 11.28,29.

XIII. Debet 2. odio semper habere omne peccatum. *Rom.* 7.15.

XIV. Debet 3. perpetuo cavere ne perficiat cupiditates peccati. *Gal.* 5.16.

XV. Debet 4. studere semper mortificationi earum. *Rom.* 8.13.

XVI. Debet 5. promissiones intuendo, ad Christum confugere, eique magis, magisque adhærere. *Rom.* 7.25. *Phil.* 3.9.

XVII. Sed flagitia semper debent amoveri, antequam capax quis possit esse solidæ consolationis. *Esa.* 1.16, 17, 18.

EXCERPTA QUÆDAM,

ex tractatu

GUILIEL. PARISIENSIS,

de tentationibus, & resistentiis, quæ visum est hic proponere legenda, & ad doctrinam de tentationibus illustrandam, quia in authore non nisi à paucissimis leguntur.

I. *TEntatio (una intentione sua) non est aliud quam experimentatio, & tentare non est aliud, quam experimentum capere de quacunq; re ad cognoscendum ipsam: hoc est, ut ipsa cognoscatur, vel innotescat cuicunque. Hoc enim Diabolus solū potest, non autem vincere, vel dejicere viribus suis. Nisi enim sponte nos ei crediderimus, & in manus ei dederimus, potestatem in nobis habere non potest. Nihil contra nos potest, nisi quod ei posse dederimus aut permiserimus. Tentare ergo utique potest, hoc est, experimentum ca-*

pere, quales simus, videlicet fortes an debiles? facile ei cedentes an viriliter resistentes? Quod si nos ab initio tentationis, viriliter sibi resistentes invenerit, desperans de victoria, imo victus atq; confusus plerumque statim abscedit. Et hoc est proprium tentatoris, ut experimento sumpto, compertóque quod quærebat, negotium tentationis dimittat.

II. Secunda intentione, intelligitur tentatio impugnatio, seu bellũ aut prælium, vulgo guerra. Verisimile etiã est, quod quicquid agit cõtra nos Diabolus, pugna fit, si quis diligentius consideret. Animo enim vincẽdi nos, totum agit, sive insidietur, sive exploret, sive bona prætẽdat ad decipiendũ nos, sive percutiat baculo vel gladio, sive murũ munitionis nostræ suffodiat, sive victũ spiritualem subtrahat, vel subtrahi procuret, quoniã animo nocendi omnia ista facit. Et revera ista sunt partes belli, sive guerræ, quibus semper nos impugnat.

III. Vnumquodque vitium suas habet tentationes: & contra totam aciem mentis pugnat Diabolus, obsidens eam per circuitum, & ordinans acies suas, ac dirigens contra acies virtutum, & contra partes arcis mentis humanæ.

IV. Impugnationes propriæ virtutis nostræ rationalis, sunt 1. Curiositas, id est, libido sciendi nos necessaria, & quorum cognitio nihil operatur, vel adjuvat ad salutem. 2. Tarditas ad credendum. 3. Levitas ad idem. 4. Dubietas. 5. Suspiciositas. 6. Spiritus blasphemiæ; quod est scaturigo abominabilium cogitationum, & adeo horribilium, adeoque molestarum, ut ejus tentatio plerunque quasi martyrium sit: & quidam etiam potius vellent martyrium, quam illas sustinere.

V. Potest quis resistere cuicunque tentationi Diabolicæ, si simpliciter et purè velit, absq; ulla admixtione voluntatis. Nemo enim succumbit aut cedit tentationi, omnino invitus: quia sic maneret eius voluntas invicta, et erecta, non cadens, aut etiam inclinata in consẽsum tentantis: et sic simul succumberet, et non succuberet. Sed ut pure quis velit resistere, non est cuiquam

ex

ex seſe, aut ex naturali virtute; ſed ex dono & adjutorio gratiæ divinæ.

VI. Attende autem, quod, cum quæritur, utrum quis poſſit velle reſiſtere cuicunque tentationi? duobus modis intelligi poſſit. Poſſe enim dicitur, & ſecundum poſſibilitatem quod eſt paſſive, & receptibiliter; & ſecundum virtutem, ac efficientiam, ſive effective. Manifeſtum eſt igitur, quod nec cuicunque, nec quantæcunque tentationi poteſt quivis reſiſtere, per modum efficientiæ; ſed per modum poſſibilitatis, aut paſſibilitatis poteſt.

VII. Præter dona gratiarum, & virtutum, ipſa Dei cuſtodia, & protectio eſt neceſſaria ſanctis, ut tentationibus reſiſtant: & ipſius multiplicia adjutoria, quibus adjuvat certantes electos.

VIII. Horum primum eſt, hoſtium fugatio, quæ interdum non permittuntur electos tentare, Job: 1.

IX. Secundum eſt, refrenatio hoſtium, ne tentent quantum vellent, Job: 2.

X. Tertium adjutorium eſt de ipſo tentatore, cum ipſa forma ſua qua tentat, præbet adjutorium, & inſtructionem. Sic forma ſerpentis potuiſſet ſuſpectam reddere ſuggeſtionem ejus apud Evam.

XI. Quartum adjutorium eſt de ipſa tentatione, cum vel timorem ingerit, qui eſt optimus cuſtos. Vel ad pugnandum nos provocat, & contra hoſtem accendit.

XII. Quintum eſt nova gratia, vel augmentum prioris. Bene enim negotiantibus in talentis, eadem auget Deus, vel magnitudine, vel numero, Matth: 25. Luc: 19.

XIII. Sextum eſt ceſſatio, ſive pax (vel induciæ potius) à tentatione.

XIV. Septimum eſt, in ipſo ardore tentationis refrigerium: quod eſt mitigatio ipſius, ſicut cum ipſam tribulationem vertit in ſolatium.

XV. Octavum eſt confortatio, id eſt, roboratio & erectio cordis, per promiſſionem virtutis et victoriæ, et

per

per ostensionem infirmitatis hostium, ac levitatis pugna.

XVI. Nonum est consolatio, id est, lætificatio in molestiis, doloribus atque laboribus.

XVII. Decimum est, spei ac fiduciæ donatio, atque confirmatio, contra nutationem timiditatis, ex proprio defectu & infirmitate oriundæ.

XVIII. Undecimum est, susceptio impulsorum ne cadant, ita scilicet ut lethaliter lædantur. Impelluntur autem penè usque ad casum, ut agnoscant infirmitates suas; & quod non cadunt, non viribus suis, sed misericordiæ divinæ attribuant.

XIX. Duodecimum est susceptio fugientium ad ipsum: propter quam dicitur refugium electorum.

XX. Tredecimum est propugnatio Dei, ac debellatio hostium.

XXI. Decimum quartum ipsa tribulatio forinseca, quæ multas habet utilitates adjuvantes.

XXII. Quindecimum est memoria novissimorum; mortis, judicii, damnationis, ac felicitatis.

XXIII. Difficile admodum vincere tentationes: quoniam (in ista corruptione nemo totus contra ullam tentationem pugnat: sed ex parte, pro illa, & contra seipsum præliatur unusquisque. Fidelis ipsa est in tentatione: quasi regnum divisum in seipso: quasi eques armatus super equum sedens umbraticum & recalcitrantem, oris teneri, aut duri, vel lascivum: quasi domus bene ædificata, sed super debile fundamentum: quasi bellator egregius stans supra lubricum pavimentum, vel ex parte armatus, & ex parte inermis; vel gravi onere impeditus.

XXIV. Inter occultissimas insidias, & astutissimas tentationes Diaboli, quibus etiam sapientissimi ac fortissimi sæpissime subjiciuntur, prima est, longa fatigatio, per quam non tantum in ipsam tentationem inducere nititur illum, quem tentat, sed etiam in desperationem, ut videlicet vel credat se ad Deum non pertinere, vel à Deo non curari. Inde autem est ista stulti-

stultitia, & ruina pessima, quia nesciunt homines, quantas utilitates operantur longa crebraque certamina tentationum: quomodo vel radicatam superbiam confringant, infirmitates alias insensibiles ostendant, & humilitatem conservent

XXV. Secunda astutia tentatoria Diaboli est, ipsa extraneitas tentationis; plerumq; enim insuetis tentationibus quosdam vexat electos, ut eo ipso, quod alios de talibus tentari non audiunt, vel tentatos fuisse, se ad Deum non pertinere vehementer formident.

XXVI. Tertia astutia est, qua hoc agit, ut mutet aliquis statum suum, cum in eo bene sit illi, quemadmodum aviculæ, & pisces strepitu, aut tumultu ex illis locis fugantur, in quibus in tuto fuerunt à reticulis, & aliis insidiis venatorum, aut piscatorum.

XXVII. Quarta astutia est, qua invitat aliquem ad illa, quæ sunt supra vires infirmitatis ipsius.

XXVIII. Quinta astutia est, quum sub prætextu boni, suadet periculum.

XXIX. Sexta astutia est, quum vitium suadet sub prætextu virtutis.

XXX. Septima astutia, & omnium periculosissima, est ipsa pax, & cessatio à tentationibus; ex qua sequitur securitas, desidia, elatio, contemptus fratrum, duritia cordis.

XXXI. Resistere tentationibus, tribus modis contingit: 1. Resistit ille, qui non consentit. Vincitur tentator, eo ipso quod nos non vincit: 2. Resistit ille tentationibus, qui easdem fugit: 3. Resistit ille qui repercutiendo retundit, vel refrænat jacula tentationum.

XXXII. Cum fuga tentationis conjungenda est indignatio. Quemadmodum enim negociator, qui charissimam habet mercem, emptorem longe minus justo pretio offerentem, nec respicere, nec audire dignatur, plerumque etiam eidem indignatur; sic qui Deum habet charum, quidquid pro eo deserendo Diabolus offerat, etiam respicere, vel audire dedignatur, & eidem indignatur, cum supra omnem æstimationem, & cogitationem,

nem, minus offerat, quam decens est, & nihil prorsus comparatione illius.

XXXIII. Pertinet ad hoc artificium, sic inhærere ei, quod habet unaquæque virtus; eamque sic custodire, atque defendere, ne perveniant quidem ad ipsam jacula tentatoris. Sic nonnulli, qui Deum habent charissimum, Deo inhærent, ejusque beneplacitum adeo intendunt, adeoque in eis se occupant, in mobili cogitatione in illis fixi, ut ad eos contraria offensionis jacula non pertingant.

XXXIV. Repercutitur optime tentatio proprio suo gladio. Hoc autem facit unaquæque virtus, quotiescunque in tentatione, decor ipsius & pretiositas cogitatur. Hujusmodi quippe cogitatis & ipsa peccata quæ tentant, & ipsæ cogitationes, & jacula quæ ab ipsis immittuntur, semper tanquam vulnerata debilitantur, prosternuntur, interdum etiam disparent, & in nihilum evanescunt; quemadmodum exhibita luce, tenebræ diffugiunt & disparent. Pro eo enim solo, ea quæ vitiorum sunt, alicujus momenti nobis esse videntur, in hora tentationis, quia lex virtutum, vel per ignorantiam, vel per negligentiam, ea hora nobis absconditur; quemadmodum pro eo solo putredines lignorum, & squammæ piscium de nocte lucent, quia lux solis, vel alia abest.

FINIS LIBRI SECUNDI.

LIBER

LIBER TERTIUS.

DE OFFICIIS IN COMMUNI.

CAPUT I.

De Obedientia in genere.

Hactenus actum est de iis, quæ pertinent ad statum hominis: sequitur ut inquiramus in actiones & conversationem vitæ.

PRimus autem locus est, de observantia, vel obedientia erga Deum in genere, ubi.

Quæstio prima est, Quænam sint notæ veræ obedientiæ?

a I. Resp. 1. Si voluntatem Dei pluris faciamus, quam aut hominum quorumcunque imperia, aut nostram propriam voluntatem, *Act.* 4.19. & 5.29. *Matth.* 22.39. Ratio est, quia obedientia in eo proprie consistit, ut simpliciter accommodemus voluntatem nostram ad voluntatem Dei.

II. 2. Si corda habeamus ad suasiones Dei flexilia, *Eph.* 2.2. & 5.6. *Colos.* 3.6. ubi ὑοὶ τῆς ἀπειθείας filii (ut ita dicam) insuasibilitatis, sunt filii inobedientiæ. Opponuntur enim iis, qui 1 *Pet.* 1. 14. vocatur filii obedientiæ τέκνα ὑπακοῆς. Huic dispositioni opponitur in Scripturis cor durum ac lapideum.

III. 3. Si comparemus nosmetipsos, ad voluntatem Dei sequendam in omnibus; *Deut.* 5.35. etiam in iis, quæ nostris commodis videntur adversari, ita ut à sensu carnis non aliter apprehendantur, quam ut mala, *Ier.* 42.2. *Heb.* 11.8. *Phil* 2.8.

a Notæ obedientiæ veræ.

IV.

IV. 4. Si tum etiam applicemus nosmet ipsos, ad voluntatem Dei, cum rationē ejus non percipimus, *Ioh*: 13. 7, 8. 1 *Sa*: 5. 9, 15. Alias enim non simpliciter sequimur voluntatem Dei, sed ejus rationem.

V. 5. Si parati simus, quoad cordis dispositionem & studium, voluntatem Dei observare non solum in iis, quæ scimus eum velle, sed etiam in iis, quæ adhuc nescimus, *Exod*: 10. 27.

VI. 6. Si voluntatem illam Dei, quæ maximè ad nostrum officium pertinet maxime doceri cupiamus, *Ps*: 119. 33, 34. *Act*: 9. 7. *Ioh*: 21. 13, 14.

VII. 7. Si timor Dei perpetuo sit coram oculis, ita ut ejus offensionem reverenter metuamus, diligenter caveamus, & sedulo fugiamus, *Heb*: 12. 28, 29. 1 *Pet*: 1. 17.

VIII. 8. Si non pendeamus ex obedientiæ nostræ eventu, vel successu, quem in isthoc mundo percipimus, sed persistere statuamus etiamsi variis injuriis propterea afficiamur, 1 *Pet*: 2. 19, 20, 21. *Dan*: 3. 17, 18.

IX. 9. Si in mediis illis nos exerceamus, quibus formari possimus ad obedientiam, 1 *Cor*: 9. 27.

Quæstio secunda est, Quibus argumentis excitari quis possit, ad obedientiam Deo præstandam?

℟. 1. *a* Si applicet animum, ad Dei jubentis authoritatem contemplandam, *Mal*: 1. 6. *Ier*: 35. *per totum cap. Rom*: 6. 18, 22. 1 *Cor*: 6. 19.

XI. 2. Si simul etiam potestatem Dei perpendat: *Ier*: 18. 6.

XII. 3. Si unà cogitet, obedientiam illam, quam Deus à nobis postulat, non ad Dei aliquod commodum, sed ad nostrum spectare, *Iob*: 22. 2. & 35. 6, 7.

XIII. 4. Si Dei beneficia in se collata cogitet, qualia sint & quanta, *Ro*: 12. 1. *Decæl*: *præf*. Hic autem insistendum est maximè, ut in consideratione maximè efficaci. Manifestum enim est per se, quod debiti obligatio, erga benefactorem, intendatur, &

a Obedientiæ motiva.

augeatur,

augeatur, secundum beneficii quantitatem. Non enim est dubium omne beneficium obligare beneficiarium benefactori, i. e. receptorem donatori; & quanto majus fuerit, tanto magis obligare. Bene igitur istam considerationem, hunc in modum deduxit G. Par. *Si aliquis mille marcas gratis alicui dederit, proculdubio aliquantum ipsi obligatur: & si duo millia ipsi dederit, duplo magis: & sic in infinitū. Quare si in infinitum melius, aut pretiosius eidem dederit, in infinitum magis obligatus est ei. Solus autem oculus, aut lingua, ne dicam totum corpus, incomparabiliter melior est, atq; pretiosior mille marcis auri. Ergo in infinitum magis est obligatus quisq; Deo, ratione solius linguæ, vel oculi, quem ipsi dedit, quam esset ratione mille marcarum. Amplius, ponamus, quod alicui dederit Deus mille marcas auri tantum, alii autē dederit infinita millia; manifestū est, quod obligatio, & debitum gratitudinis, atq; servitii ejus, qui recepit donum infinitum, in infinitum majori obligatione & debito Deo tenetur, quam ille, qui prænominatum finitum donum tantum recepit. Cum igitur obligatio, qua quis tenetur Deo, ratione solius linguæ, vel oculi, in infinitum major sit altera, manifestum est eam esse infinitam. Major autem (aliquo modo) infinita, vel magis infinita est illa obligatio, qua tenetur Deo ratione totius corporis: & major adhuc ratione animæ: & adhuc major, ratione vitæ perpetuæ, & immortalis: & sic in cæteris. Manifestum est igitur, obligationem, sive debitum gratitudinis, atque servitii, multis nominibus esse infinitam.*

XIV. 5. Si maximorum Dei beneficiorum finem, obedientiam esse observet, *Luc*: 1.74.8. *Pet*: 1.18.

XV. 6. Si ad obedientiam nos perpetuo etiam à Deo vocari attendat, *Tit*: 2.12. 1 *Thes*: 4.7. 1 *Pe*: 1.15

XVI. 7. Si fœdere sanctissimo astrictos nos esse meminerit, ad Deo serviendum, *Ioh*: 31.1. *He*: 8.10

XVII. 8. Si miseriam eorum consideret, qui Deo non obediunt: sunt enim servi peccati, ad mortem, *Rom*: 6.16.21.

XVIII.

XVIII. 9. Si de promissionibus obedientiæ factis meditetur: 1 *Tim*:4.8.2 *Cor*:7.1. *Heb*:5.9.

XIX.10.Si deniq; minas,& ultionem inobedientiæ paratam,ab oculos semper habeat, 2 *Thes*:1.8.

Quæstio tertia est,Quibus mediis possit quis idoneus reddi,ad obedientiam Deo præstandam?

XX.*a*.1. *a* Debet fidem suam imprimis curare, ut solida sit, & viva. Omnis enim obedientia Deo grata,est obedientia fidei, *Rom*:1.5. & 16.26.

XXI.Fides autem obedientiam parit.1.quia dum verbo Dei inhæret,ut verbo veritatis divinæ,omnia illa incitamenta obedientiæ, quæ in Scripturis reperiuntur, valida reddit & efficacia. 2. quia impetrat à Deo omnem gratiam. 3. quia Christo nos conjungit tanquam capiti,sine quo nihil,& in quo omnia possumus,*Ioh*:15.*Phil*:4.13.4.quia ex Christo quasi exsugit quotidie spiritum vitæ.

XXII. 2. Debet spiritui sese tradere,1 *Pet*:1.22. ut sit in spiritu, *Ro*.8.9. & spiritus habitet in ipso, *vers*. 11. à spiritu agatur, *vers*.14. spiritu ambulet, *Gal* 5.16. spiritu ducatur, *vers*.18. spiritu vivat,& incedat,*vers*.25.

XXIII. 3. Debet animum applicare, ad verbum Dei recipiendum, in potentia ejus, 1 *Th*:1.5. 2 *Cor*.10.4,5. *Rom*.6.17.

XXIV. 4. Debet etiam omnem conatum adhibere, ad semetipsum Deo sistendum obedientem, secundum verbum ejus,*Rom*.6.13,19.

a Modus obedientiæ studiũ excitandi,& promovendi.

CAPUT II.

De Scientia.

QUia ad obedientiam christianam, scientia aliqua imprimis est necessaria,de scientia igitur.

b Quæstio prima est, Quale debet esse scientiæ studium in nobis?

b Scientia qualis? I. Bz.

I. ℟. 1. Debemus in isthoc studio cavere nobis ab affectata omni ignorantia, 2 *Pet.* 3. 5. *Pr.* 1. 22. & 29. 7.

II. 2. Debemus etiam curiositatem omnem vitare, *Deut.* 29. *ult.* *Pr.* 25. 1. 1 *Tim.* 6. 20. 2 *Tim.* 2. 23. *Tit.* 3. 9. *Ioh.* 21. 22. *Act.* 1. 6, 7.

III. Quintuplex est curiositas scientiæ, 1. cum illa scire volumus, quæ Deus non revelavit, 2. cum illa quærimus, quæ nihil spectant ad nos, sed ad alios. 3. cum minus necessariis maximè studemus. 4. cum difficiliora quærimus, principiis neglectis. 5. cum non simpliciter acquiescimus in Dei voluntate, sed rationem eius volumus videre.

IV. 3. Earum rerum scientiæ maximè studere debemus, quæ sunt nobis in vita nostra maximè necessaria, *Pr.* 9. 12. 1 *Tim.* 6. 3.

V. 4. Profectum in ista scientia debemus quærere; non acquiescentes in scientia illa, quæ est infantum, 1 *Cor.* 14. 20. *Heb.* 5. 12. *Col.* 3. 16.

VI. 5. Fastum omnem debemus cavere, qui ex scientia solet oriri, 2 *Cor.* 8. 1.

a Quæstio secunda, Quid faciendum est, ad scientiam solidam comparandam?

VII. ℟. 1. Animus totus est addicendus pietati, *Pr.* 17. 9, 10. & *Ps.* 25. 14. *Ioh.* 7. 17. sicut enim piis scientia est facilis, *Pr.* 8. 9. & 14. 6. sic impiis est inaccessibilis, *Pr.* 24. 7.

VIII. 2. Sapientia carnalis est abneganda, 1 *Cor.* 3. 18. *Pr.* 26. 12.

IX. 3. Fugiendæ sunt etiam carnales cupiditates, quæ mentem excæcant, *Eph.* 4. 18. abutendo, perturbando, alliciendo, & deprimendo mentem.

X. 4. Sapientia divina est in magno pretio habenda, & congruenti studio quærenda, *Prov.* 2. 4. & 3. 14. & 4. 7.

XI. 5. A Deo ardentibus precibus est petenda, *Iac.* 1. 5.

a Modus scientiæ comparandæ.

XII. 6. Humilitas, modestia, & sobrietas est observanda, *Pr*:11.3. *Rom*:12.3.

XIII. 7. Consulendi sunt peritiores, *Pr*:15.12.

XIV. 8. Pie gloriandum est in scientiæ divinæ possessione, *Ier*:9.24.

XV. 9. Sapientia ista quærenda est, in assidua & religiosa lectione, & auditione verbi Dei, *Tim*:3.16 10. In praxin & usum converti debet scientia illa, quæ est concessa, *Matth*:25.29. *Ioh*:13.17.

Quæstio tertia, quibus argumentis excitari quis possit, ad hujusmodi studium scientiæ divinæ?

℟.1. Quia scientia pertinet ad perfectionem hominis naturalem: sicut apparet ex tentatione primorum parentum, *Gen*:3.5.2. est differentia hominum à brutis animalibus, *Ps*:32.9. 3. qui scientia ista destituti, sunt aliquo modo stupidiores brutis, *Esai*:1.3.4. scientia singularem quandam, & honestam secum adfert voluptatem, *Pr*:24.13,14.5. absque scientia cor hominis non potest esse bonum, *Pr*:19.2.6. scientia est clavis regni cœlorum, *Luc*: 11.52. 7. scientia est spirituale pabulum animæ, *Ie* 3.10.8. scientia hæc necessaria est, ad fœderis Dei participationem, *Heb*:8.11. 9. fideles omnes sunt filii lucis, non tenebrarum, *Eph*: 5.8.10. scientiæ hujus privatio & aversatio, est stultitia, *Pr*:1.7,22. 11. est causa omnium flagitiorum, 1 *Cor*:2.8.12. affectus bonos ita corrumpit, ut reddat malos, *Ro*:10 2.13. est causa & nota perditionis, *Hos*:4.6.2 *Co*:4.3

CAPUT III.

De Timore Dei.

CUm cognitione Dei, affinitate intima conjunctus est timor Dei, *Ps*:119.79. De timore igitur Quæstio prima, an omnis timor Dei sit bonus? a ℟. Timor etiam Dei alius est vitiosus, & alius

a *Timor Dei bonus, & malus.*

bonus;

bonus, *Exod*: 20.20. idcirco generaliter aliquando laudatur timor, *Pr*:28.14. & alias generaliter improbatur, *Apoc*:21.8.

Quæstio secunda, Qualis est timor ille Dei, qui est improbandus?

II. *a* R. 1. Timor ille, qui absterret homines à Deo, vel impellit ipsos ad fugiendum à Deo, *Ex*:20.18. *Gen*:3.8,10. *Apoc*:6.16. 2. Eorum etiam timor, qui tantum iram Dei extimescunt, *Iac*:2.19. *Ro*:8.15.

Quæstio tertia, Qualis est probandus timor Dei?

III. R. 1. *b* Quando reveremur Dei Majestatem, & potestatem: ira ut præcipua ratio timoris, non sit malum aliquod nostrum, sed excellens Dei perfectio, *Gen*: 28. 19. & 31.42, 53. *Eccles*: 18. 11.2. Quando maxime metuimus, offensam Dei, *Eccl*:9. 3. *Pr*:13.13. 3. quando tremore afficimur intuitu iræ Dei, *Ps*:90.11.

c Quæstio quarta, Annon timor pœnæ est servilis?

IV. R. 1. Si sit tantum ratione pœnæ, est mere servilis, & vitiosus. 2. Si in pœna præcipuè spectetur miseria nostra, est etiam illa ex parte servilis. 3. Si vero pœna secundario spectetur, & eo nomine præcipue metuatur, quia separat à Deo: & eo dirigatur, ut cautiores nos reddat, in ambulando coram Deo: talis timor est laudabilis. 4. Si Dei minister, & vindex metuendus sit, etiam propter iram, *Rom*:13.4. multo magis Deus ipse, *Heb*:12.29. *Am*:3.8.

Quæstio quinta, quænam sint signa genuini Dei timoris?

V. R. 1. *d* Si serio fugiamus ab iis, quæ in oculis Dei sunt mala: *Pr*:3.7. & 14.16. & 16.6. 2. Si ex conscientia erga Deum, abstineamus à peccatis illis, quæ sunt maximè occulta, & respectu hominum, tuta, *Lev*:19.14. *Ge*:42.18. *Iob*:31.21,23. 3. Si non tantū abstineamus à peccatis, sed etiam odio illa prosequamur: idque eo nomine, quia Deus illa

a Timor malus. *b* Timor bonus. *c* Timor servilis.
d Notæ genuini timoris Dei.

detest

deteſtatur, *Pr.* 8. 13. 4. Si de eo maximè ſolliciti ſimus, ne à Deo recedamus, *Ier.*52.40. 5. Si non tantum à malo abſtineamus, ſed etiam quod bonum eſt facere ſtudeamus, *Eccl.*12.13. *Deut.*5.20. 6. Si perfectionem quæramus, in omni parte ſanctificationis,2 *Cor.*7.1. *Phil.*2.12. 7. Si neque homines neque ullam creaturam ita metuamus, ut ab officio noſtro poſſint nos abſterrere, *Matth.* 10. 28. *Eſa.*8.12,13. 1 *Pet.*3.14,15. 8. Si in verbo Dei, & aliis rebus ſacris, verſemur cum timore, 1 *Cor.*7. 25. 9. Si nomen ipſum, & attributa Dei, cum reverentia uſurpemus, *Deut.*28.51.

a Q. 6. Quæ ſint argumenta, quibus excitari quis poſſit, ad timorem Dei?

VI. R. 1. Omnipotentia Dei, *Ier.*5.22. *Iob.*37. 23,24. *Pſ.*76.4,7. 2. Regnum Dei, *Pſ.*99.1. *Ier.*10. 7. *Dan.* 6.26. 3. Potens ejus omnium rerum gubernatio, *Eſa.*25.1,2,3,4, &c. 4. Judicia ejus particularia adverſus peccata, *Pſ.*119.118,119,120. *Hab.*3.16. *Zeph.*3.5,7. *Apoc.*15.3. 5. Judicium ejus univerſale, *Eccl.*12.14. 1 *Pet.*1.17. 6. Commiserationes ejus, 2 *Reg.* 22.19. *Hab.* 3.16. 7. Pœnæ incumbentes, *Luc.*23.40. 8. Miſericordia Dei, *Pſ* 130. 4. 9. Beneficia ejus, *Ier.*5.24. *Pſ.* 72. 5. 10. Promiſſiones illis factæ, qui Deum timent, *Pſ.*25. 12,13,14. & 34.9. *Pr.*10.27. & 13.13. & 19.23. & 22.4. *Eccl.*8.12.

a Motiva timoris Dei.

CAPUT VI.

De Humilitate erga Deum.

QUia obedientiæ ratio eſt in ſubjectione, idcirco proximo in loco agendum eſt de humilitate erga Deum, in qua eſt ſubmiſſio, *Iac.*4. 6,7. quæ cum timore Dei conjungitur, *Pr.*22.4.

b Quæſtio prima, Quænam notæ humilitatis erga Deum?

b Humilitatis notæ. 1. R.

I. R. 1. Seria agnitio propriæ noſtræ imperfectionis coram ipſo. *Pſal.*30.2.3. *Eſa.*40.6. 1 *Petr.*1.24. ſuperbia enim eſt in imaginatione, & affectatione excellentiæ.

II. 2. Agnitio maximi noſtri reatus, ratione peccatorum in ipſum commiſſorum, *Rom.* 3. 19. ſuperbia enim excludit hujuſmodi confeſſionem ſeriam. *Luc.* 18.11.

III. 3. Submiſſio cum ſilentio ad judicia Dei *Pſal* 39.5. 1 *Sam.* 3. 18. *Iob.*1.21. & 39. 37. ſuperbus enim reſponſat. *Rom.*9.20.

IV. Gratiæ & miſericordiæ Dei amplificatio in omnibus ejus beneficiis 1 *Chron.* 29.14. ſuperbus enim omnia bona ſibi, & ſuis meritis aliquo modo ſolet arrogare. *Deut.*8.14,17. & 9.4.

V. 5. Sancta admiratio viarum Dei, quæ ſunt inperveſtigabiles. *Iob.*42. 3. *Rom.* 11. 33, 34, *Pſal.* 13. 1. ſuperbus enim ſibimet videtur omnia capere poſſe: & putat omnia ſibi communicari debere.

VI. 6. Omnis dignitatis noſtræ, & præeminentiæ ſupra alios depoſitio, coram Deo, & in ejus cultu. *Apoc.* 4. 10. ſuperbus de ſua excellentia cogitat, & alios contemnit, etiam coram Deo *Luc.* 18. 11.

VII. Abjectæ noſtræ tenuitatis apprehenſio, in præſentia Dei, cum trepidatione ad ejus majeſtatem. *Gen.*18. 27.

VIII. 8. Sancta modeſtia in cultu Dei. *Eccl.* 5.1,2,3.

IX. 9. Voluntaria ſuſceptio officiorum à Deo nobis impoſitorum, quamvis humiliora aut viliora poſſint videri. *Phil.*2.8. *Iob.*13.14.

Quæſtio ſecunda, Quibus argumentis excitari quis poſſit, ad ſtudium humilitatis erga Deum?

Ex. R. 1. 2. Si ob oculos ponat majeſtatem & potentiam Dei. 1 *Petr.*5.6.

Motivæ humilitatis.

XI. Si humilitatis hujus naturam cogitet, quod scil. animam hominis aptam reddit, ut fiat domus, vel templum Dei. *Esa.* 66.3. ut sit sacrificium Deo. *Psal.* 51.19. ut sit receptaculum gratiæ Dei. *Proverb.* 3.3, 5. ut sit capax sapientiæ. *Prov.* 11.2. Hæc enim est mater aliarum virtutum, & est etiam singulare animæ ornamentum. 1 *Pet.* 5.5.

XII 3. Si memor sit promissionum, quæ facta sunt humilibus. Deus eos respiciet. *Esai.* 66.3. dabit eis gratiam. *Iac.* 4.6. 1 *Petr.* 5.5. extollet eos. *Iac.* 4.10. 1 *Pet.* 5.6. *Luc.* 18.14. remunerabit omni genere bonorum. *Prov.* 22.

XIII. 4. Si consideret humilitatem esse necessariam, ad quærendum Deum, & iram ejus avertendam. *Zeph.* 2.3. *Chron.* 12.7.

XIV. 5. Si intelligat humilitatem requiri in omni officio erga Deum, *Mich.* 6.8.

CAPUT V.

De Sinceritate.

QUia propria qualitas obedientiæ est sinceritas, de illa igitur sit.

a Quæstio prima, Qua in re consistit obedientiæ nostræ sinceritas?

I. Re. 1. Ut non sit externa tantum, sed primo & præcipuè interna. *Psal.* 58.8. *Matth.* 23.25.

II. 2. Ut Deum præcipuè respiciat; & non homines. *Col.* 3.23. *Matth.* 6.1.

III. 3. Ut mixturam omnem corruptionis aut sinistri respectus devitet. 1 *Cor.* 5.8.

IV. 4. Ut nihil omittat, aut negligat, quo spectat ad perfectionem. *Psal.* 1.9, 128.

V. 5. Ut fructum exspectet à Deo non ab hominibus, *Rom.* 2.29.

b Quæstio secunda, quænam sunt signa hujusmodi sinceritatis?

a *Sinceritas quæ & qualis?* b *Notæ sinceritatis.*

VI

VI. R. 1. Si quis lucem verbi amet, ut ad eam manifesta fiant opera ipsius. *Ioh.* 3.21.

VII. 2. Si in absentia æquè ac in præsentia inspectorũ, in occulto æquè ac in propatulo, & magis etiam obedire studeat. *Phil.* 2.10. *Matth.* 6.6. non tantum quum Deus præsentiam suam manifestam facit judiciis, aut beneficiis singularibus, sed & quum videtur abesse. *Psal.* 78.34.

VIII. 3. Si in adversis æquè ac in prosperis Deo adhæreat. *Iob.* 1.8,9,10,11.

IX. 4. Si curet omnia mandata, etiam illa, quæ videntur minora. *Matth.* 5.10.

X. 5. Si abstineat ab omni specie mali. 1 *Thes.* 5.22.

XI. 6. Si peccata sua non tegat, aut excuset, sed confiteatur, & abrumpat. *Prov.* 2.13.2 *Cor.* 7.11.

a Quæstio tertia, Quibus argumentis excitari quis possit ad studium sinceritatis?

XII. R. 1. Quia Deus est scrutator cordium, & renum, *Prov.* 16.2. & 21.2. *Psal.* 7.10. & 26.2. *Apoc.* 2.23. *Iob.* 31.4.

XIII. 2. Quia pax, gaudium, & securitas inde sequitur sincera. *Prov.* 10.9.

XIV. 3. Deus delectatur sinceritate. *Psal.* 51.8. *Prov.* 10.20. & omni benedictione prosequetur. *Prov.* 28,10,18.

XV. 4. Quia duplex cor est abjectum quid, monstrosum & abominandum.

a *Motiva sinceritatis.*

CAPUT. VI.

DE ZELO.

QUia quantitas etiam intensiva obedientiæ nostræ erga Deum, consistit in zelo Dei, idcirco de isto zelo sit.

a Quæstio prima. Quia in re consistit zeli natura?

I. R. In eo, quod affectio Deo deo placendi & e-

jus gloriam promovendi sit in gradu extenso *Apoc.* 3.15,19.quia vero hujusmodi intentio maximè apparet in oppugnatione eorum, quæ oppositionem habent ad voluntatem & gloriam Dei, idcirco maxima ex parte refertur ad oppositionem adversus mala.

b Quæstio secunda. Quænam sunt signa genuini zeli Dei?

II. *Resp.* 1. Si sit secundum scientiam. *Rom.* 10.2.

III. 2. Si quis paratus sit omnia officia præstare pro viribus & supra vires. 2 *Cor.* 8.3.

IV. 3. Si diligens sit in officio suo exequendo. *Actor.* 18.25.

V. 4. Si modum nullum alium ponit suis officiis erga Deum, quam Deum ipse statuit. *Exod.* 36.6.

VI. 5. Si quis mitis fuerit in iis, quæ pertinent ad semetipsum, & fervens in iis, quæ spectant ad Deum. *Num.* 12. 3. cum *Exod.* 32. 19. *Gal.* 4.12. cum *Act.* 13. 9, 12. Zelus enim verus, idcirco dicitur *zelus Dei*, quia præcipuè fertur in Deum. Quapropter etiam à quibusdam dicitur, *affectio ad vindicandã Dei injuriam: vel ad exterminandos Dei inimicos: vel Zelotypia persequens sponsarum Christi adulteria, adulteriorúmque occasiones & signa: vel amor vehemens ipsas Christi sponsas arcta custodia à mundo secludens.*

VII. 6. Si non in quæstionum contentionibus, aut controversiis præcipuè ferveat, sed in studio bonorum operum. 1 *Tim.* 2. 14.

VIII. 7. Si in minoribus minus, & in majoribus magis afficiatur. *Matth.* 23.23.

IX. 8. Si sibimetipsi non magis, quam aliis parcat. *Matth.* 7. 4. Contrarium exemplum habemus *Gen.* 38.24. 2 *Sam.* 12.5.

X. 9. Si non possit ferre impios. *Apoc.* 2.2. quamvis sint alia ratione maximè cõjuncti. 1 *Reg.* 15.13.

XI. 10. Si indignatio adversus peccata, conjungatur cum dolore, & commiseratione, respe-

b Notæ zeli genuinæ. ctu

ſtu peccatorum. 2 *Cor.* 12.21. Sic enim tam remiſſio torpida, quæ zelo adverſatur, quam furor ille qui nonnunquam fervorem zeli mentitur, pari cautela declinatur.

XII. 11. Si ſit conſtans, & ſui ſimilis, in qualibet conditione. *Gal.*4.15,18.

a *Quæſtio tertia, Quibus argumentis excitari quis poſſit ad zelum Dei?*

XIII. *R.* 1. *Quia* zelus eſt proprietas populi Chriſti: & inter illa, quæ Chriſtus in redemptione noſtri intendebat. *Tit.*2,4.

XIV. 2. *Quia* illa, quæ ſpectant ad Deum & officium noſtrum erga ipſum, ſunt maximè digna, ut cum zelo curentur. *Gal.*4.18. quamvis illo zelo quaſi conſumamur. *Pſal.*9.10.*Ioh.*2.17.

XV. 3. *Quia* religio vera, non poteſt conſiſtere ſine zelo. *Apoc.* 3.15,16,19.

XVI. 4. *Quia* ſi zelus deſit, peccata & ſcandala non corriguntur, ſed foventur, in nobiſmetipſis, & aliis, cum Dei offenſione, & nominis ejus contumelia. 1 *Sam.*2.23.19. *Apoc.*3.19.

XVII. 5. *Quia* zeli neglectus, gravia Dei judicia accerſit. *Apoc.*2.5.& 3.16, 2 *Theſſ.* 2. 10.

XVIII. 6. *Quia* zeli cura ſingularem promiſſionem habet præſentiæ, & communionis Dei in Chriſto. *Apoc.* 3.20.

XIX. 7. *Quia* zelus perficit, & gratiora reddit omnia noſtra officia erga Deum. *Iac.* 5, 16. *Rom.*12.11.

XX. 8. *Quia* hæc eſt ratio & modus congruus regnum Dei conſequendi. *Matth.* 11. 12.

XXI. 9. *Quia* multi, qui umbram tantum habent religionis, cum zelo tamen eandem proſequuntur. *Matth.*23.15.

b *Quæſtio quarta, Quid nobis agendum eſt, ut verum zelum Dei comparemus, confirmemus, & excitemus?*

a *Motiva zeli.* b *Modus zelum excitandi.*

XXII. ℞ Debemus 1. omnia illa cavere, quæ zelo huic adversantur. Talia vero sunt 1. variæ speculationes, & quæstiones, quæ non faciunt ad ædificationem in fide, obedienti. 1 *Tim.* 1. 4. & 4. 7. 2 *Tim.* 2. 14, 23. *Tit.* 3. 9. Intentio enim mentis circa illa, quæ sunt merè speculativa, aut illo modo, qui tantum est speculativus, quamvis veritatem invenire possit, impedit intentionem affectuum circa res practicas. Atque hæc est ratio, quare plus zeli in rudioribus & imperitioribus Christianis sæpè reperitur, quam in doctoribus, & magistris nostris. 2. intentio affectuum circa res mundanas. *Luc.* 8. 14, 3. Satietas spiritualis, id est, sufficientiæ præsumptio, vel acquiescentiæ in eo gradu ad quem pervenimus. *Phil.* 3. 13, 14. 4. Segnities, metus, & prudentia carnalis. *Iud.* 1. 19, 21, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33. 5. Familiaritas impiorum, vel impietatis in aliis abundantis. *Mat.* 24. 12. 6. Praxis eorum, quæ conscientiæ nostræ non probant *Rom.* 14. 21, 22. 7. Indulgentia erga nosmetipsos in corruptionibus nostris. 1 *Cor.* 5. 6. & 2 *Cor.* 7. 11. *Eph.* 4. 9, 30.

XXIII. Debemus 2. sæpe ac sedulo contemplari Dei erga nos charitatem & benignitatem. *Prov.* 25. 1, 22.

XXIV. Debemus 3. assiduè cogitare de nostrâ imperfectione. *Phil.* 3. 13, 14.

XXV. Debemus 4. diligentes esse in usu mediorum omnium, quæ Deus instituit ad gratiam ingenerandam. 1 *Thes.* 16. 20.

XXVI. Debemus 5. adjungere nos iis; qui zelum Dei habent. *Prov.* 22. 24, 25. & 27. 17. Inter tales autem, præcipua ratio habenda est concionatorum illorum, quorum labra tetigit carbo de altari cœlesti assumptus. *Esai.* 6. Memorabili enim & lamentabili experientia (enim in Ecclesiis reformatis) probatum nimis, quod author jam aliquoties laudatus, olim scripsit, *Verba vitæ in quorundam-*

rundam doctorum, & prædicatorum labris, quantum ad virtutem, & efficaciam, moriuntur. Adeo enim tepidè, adeo remisse verba Dei annunciant, ut extincta in labris eorum penitus videantur: unde sicut ipsi frigidi sunt & extincti, sic frigidos & extinctos relinquunt, & utinam non facerent, auditores. Novi quendam propter hoc de civitate Parisiaca aufugisse. Dicebat enim, se lectionibus, & prædicationibus Parisiensibus, de die in diem, amplius & amplius infrigidari, & se timere, si moram diuturniorem ibi traheret, ne tandem spirituali gelicidio extingueretur: propter quod, transtulit se ad viros ferventes, velut ad carbones vivos, ut inter eos conversans ardorem nutriret & augeret.

a Quæstio quinta, An zelus sit æstimandus ex ejus sensu, & exercendi modo?

XXVIII. *R.* Non semper major enim zelus est essentialiter, quatenus rem ipsam respicit circa quam versatur, vel accidentaliter, quatenus circumstantiæ quædam ad eam rem accedunt, quæ non semper eædem solent manere. Exempli gratia, conjuges se invicem diligentes, afficiuntur magis aliquando in ipsis nuptiis, quam in constante vitæ societate, quæ postea succedit. Hoc accidentaliter fit propter novitatem rei: sed de re ipsa æquè possunt, aut magis etiam gaudere.

XXVIII. Sic etiam fideles in prima conversione majores aliquando affectuum suorum motus percipere possunt, quam postea, propter novitatem rei, quamvis postea crescant in vero Dei zelo. Tale quid affirmatur de ipsis angelis. *Luc.* 15.7.

XXIX. In senectute aut simili aliqua virium debilitatione, quamvis zelus sit idem, vel etiam major quam antea fuit, eodem tamen modo in quibusdam non exeritur, quo antea solebat in juventute.

XXX. Varietas etiam institutionis varietat

a *Unde judicandum de zelo.*

tē magnam infert in modo zeli exercendi, quamvis ēdem sit zelus quoad essentiam.

a Quæstio sexta, an zelus & risus circa unam & eandem rem licite possit versari.

XXXI. ℟. Fieri hoc posse apparet in Elia 1 *Reg.* 18. 27. cum 19. 10, 14. Non tamen sub eadem ratione. Zelus enim respicit honestum aut turpe: risus autem inexpectatum aliquid, leviter placens, absque consideratione vel honesti, vel turpis. Nam hæc est natura rei ridiculæ.

a *Quomodo zelus & risus conveniant.*

CAPUT. VII.

De conscientiæ pace, vel serenitate.

QUoniam observantiæ adjunctum concomitans est conscientia tranquilla, quæritur igitur.

a Quæstio prima, Qua ratione tranquillitas ista conscientiæ ex observantia nostra pendet?

I. ℟. 1. Non pendet ex observatione aut obedientia nostra, tanquam ex causa principali, sed ex justificatione illa, quam habemus in Christo Jesu. *Rom.* 5. 1. *Hebr.* 10. 22. *Petr.* 3. 21. 1 *Cor.* 4. 4.

II. Qui ita quiescere volunt in semetipsis, & operibus suis, ii solidam tranquillitatem suis conscientiis nunquam possunt invenire, tum propter varios lapsus, tum propter imperfectiones illas multiplices, quæ optimis hominum conatibus, dum sunt in istac vita, semper adhærent. Atque hinc est quod Pontificii necesse habeant, perpetuis dubitationibus agitari, & in vita, & in morte, propter opinionem illam quam habent de justitia & meritis operum sua propria confessione incertis.

III. 2. Ex observantia autem nostra pendet

a *Quomodo ex observantia, conscientiæ tranquillitas consequatur.* 1. tan-

1. tanquam ex eo quo removetur ejus contrarium, aut prohibens impedimentum. 1 *Sam.* 25. 31. 1 *Ioh.* 3. 18. 2. tanquam ex causa procreante vel ratione ejus secundaria, 2 *Cor.* 1. 12.

IV. Hoc autem sic accipi debet, aut tranquillitas conscientiæ, quoad actiones illas tantum, quæ legi Dei congruunt, ex obedientia pendere intelligatur, quoad rem ipsam, illa vero tranquillitas, quæ respicit statum nostrum coram Deo, non aliter obedientiæ nostræ tribuatur, ut causæ, nisi quoad certitudinem perceptionis nostræ: rem ipsam autem respicere obedientiam nostram tanquam signum & effectum suum: unde phrasis illa Scripturæ, à Johanne præcipuè frequentata, *per hoc cognoscimus*: & aliæ similes: 1 *Ioh.* 2. 3, 5, 29 & 3. 10, 14, 19. & 4. 13.

V. Pendet etiam tranquillitas conscientiæ ex observantia, tanquam ex causa conservante. Justitia enim (non imputata, neque inhærens, sed vitæ & conversationis) est thorax hominis fidelis, quo defenditur, atque munitur, ac salvus & tranquillus conservatur. *Ephes.* 6. 14. 1 *Ioh.* 3. 7. 1 *Cor.* 4. 3. Hinc ista justitia, quæ in observantia consistit, vocatur proprie *justitiæ bonæ conscientiæ*. Ex *Victor* 24. 16.

VI. Conservat autem observantia tranquillitatem conscientiæ, non tantum ut signum nostræ reconciliationis cum Deo, sed etiam ut continuatio & exercitium illius vitæ, quæ Deo est accepta & grata. *Coloss.* 1. 10. 11. *Thess* 4. 1. *Hebr.* 12. 2. non quod illa sit perfectio in obedientia nostra, quæ Dei legi satisfacere possit sed quod postquam persona nostræ fide propter Christum sunt Deo acceptæ, tunc etiam ejusdem fidei virtute, propter Christum, obedientia etiam nostra, licet languida & immunda, coram Deo fit accepta. 1 *Petr.* 2. 5.

a Quæstio secunda, Qualis sit illa obedientia.

a *Qualis observantia ad conscientiæ tranquillitatem requiratur.*

ex cujus præsentia, conscientia possit esse tranquilla?

VII. 1. Perfectio absoluta non requiritur ad istam tranquillitatem. Tunc enim tranquillitas in isthac vita frustra quæreretur. *Iacob.* 3. 2. 1 *Iohan.* 3. 10.

VIII. 2. Illa tamen perfectio est necessaria, quæ in sacris literis, Dei ipsius testimonio ornatur, quod ipsi grata sit & accepta. *Hebr.* 11. 3.

IX. 3. Perfectio ista in eo propriè consistit, ut studia & conatus nostri omnes, sint boni, & imperfectio tantum sit in gradu perficiendi. *Rom.* 8. 4. &c.

X. 4. Imperfectiones omnes etiam quæ adhærent, sunt cum seria humiliatione agnoscendæ, & earum remissio in fide petenda. Orat. Dom. Pet. 5.

Quæstio tertia, qualis est tranquillitas, quæ ex hujusmodi obedientia exsurgit?

XI. R. 1. Talis est, qualis ipsa obedientia, varia scilicet & imperfecta. 2 *Cor.* 11. 24.

XII. 2. Non igitur excludit motum à malo ad bonum, sed perturbationem tantum illam, quæ oritur ex iræ divinæ apprehensione.

XIII. 3. Corda tamen fidelium quasi præsidio custodit, *Phil.* 4 7. eaque gubernat. *Col.* 3. 15.

a Quæstio quarta, Quomodo distingui possit ista tranquillitas conscientiæ bonæ, ab illa quiete, quæ in improbis aliquando reperitur?

XIV. R. 1. Quies improborum non fundatur verbo Dei, sed verbis & imaginationibus vanis. *Ier.* 23. 17, 18. 1 *Thess.* 5. 3.

XV. 2. Non solet esse constans, sed cum variis morsibus intercurrentibus: & evanescere etiam solet cum judicia Dei incipiunt urgere.

XVI. 3. Eadem solet manere sive pietatis & justitiæ officia curentur, sive negligantur, modo crimina illa absint quæ sunt ipsi naturæ horrenda.

a Differentia inter tranquillitatem piorum et impiorum.

CA-

CAPUT. VIII.

DE VIRTUTE.

QUæstio prima habitus, an non satis sit facere quod bonum est, *a* nisi virtutis etiam comparetur, quo corda nostra ad illud bonum inclinentur?

R. Omni collato studio adjicere debemus fidei nostræ virtutem. 2 *Petr.* 1. 5.

I. Quia sermo ille Dei quo adj officia nostra speciatim vocamur, debet esse nobis insitus, *Iac.* 1. 21.

II. Tradere debemus nosmetipsos eidem doctrinæ, tanquam typo aut formulæ, cujus imago in cordibus nostris est exprimenda. *Rom.* 6. 1. Hæc autem interna imago est virtus.

III. Sicut veterem hominem exuere debemus una cum ejus membris, quæ propriè sunt vitia interna *Col.* 3. 5. sic etiam debemus novum induere cum ejus membris, quæ propriè sunt virtutes.

IV. Configurari debemus imagini Christi, *Col.* 3. 10. in quo habitavit omnis plenitudo virtutum. *Esa.* 11. 2. *Col.* 19. idque in illum finem, ut ex ejus plenitudine nos accipiamus gratiam pro gratia. *Ioh.* 1. 16.

V. Si virtutis habitus absit, quamvis bonum opus præstemus, non sumus tamen radicati & fundati in illo bono, sed facilè abripimur in contrarios mores, & bonitas illa cito evanescit. *Matth.* 13. 21. *Col.* 1. 23.

VI. Quod facimus boni, absque virtute, non facimus corde honesto ac bono, quod tamen in omnibus postulatur. *Luc.* 8. 15.

VII. Talia opera non sunt obedientia Deo grata. *Matth.* 7. 18. & 15. 8.

a Necessitas virtutis.

a Quæstio secunda, Quid faciendum est homini fideli, ut virtute aliqua possit augeri?

VIII. Debet 1. defectum & impotentiam suam specialiter ac serio agnoscere & confiteri. 2 *Cor.*3.5. 1 *Cor.*3.18.

IX. Debet 2. in Christo specialiter apprehendere illam gratiam, qua destituitur, ut in ea fiat potens & completus. *Phil* 4.13. *Col.*2 10.

X. Debet 3. sedulo sibi cavere ab iis omnibus, quæ illi virtuti adversantur, *Prov.* 3. 14, 15. *Eph.* 4. 29, 31.

XI. Debet 4. iis rebus operam dare, quibus illa virtus promovetur: 2 *Petr.* 1.12, 15.

XII. Debet 5. eandem virtutem assiduis & instantibus precibus à Deo petere. *Iac.* 1.5. *Act.* 4.29.

XIII. Debet 6 frequenter & studiose exercere sese in iis, qua propria sunt illius virtutis. 1 *Tim.* 4. 7.

b Quæstio tertia. Quænam sunt signa virtutis alicujus jam acquisitæ?

XIV. *R.* 1. Propensio, & promptitudo quasi naturalis ad illam virtutem exercendam. 2 *Pet.*1. 4. 1 *Thess.*4.9.

XV. 2. Firmitas & constantia in illo exercitio. *Eph.* 4. 14, 15.

XVI. 3. Delectatio & gaudium ex eodem exercitio exundans. *Prov.*21.15. 2 *Cor.*8.2. & 9.7, 13.

XVII. 4. Abominatio vitii contrarii. *Psal.* 119. 163.

XVII. 5. Alienatio ab iis, qui illi vitio sunt dediti. *Prov.*29.27.

XIX. 6. Universalitas, qua fit ut non secundum quid, sive ex parte, quod bonum est prosequatur, & malum impugnet, (mensuram ac limitationem admittens ex consilio carnali) sed simpliciter & absolute. 1 *Cor.*13.7. *Coloss.*1.10.

a Modus aspirandi ad virtutem. *b Notæ virtutis.*

CA-

CAPUT IX.

De Prudentia.

INter illas conditiones, quæ ad virtutem necessario requiruntur, post justitiam generalem, quę rectitudinem ejus essentialem notat, primum locum habet prudentia vel sapientia spiritualis. De illa igitur sit.

a Quæstio prima, Qua in re consistit prudentia vera?

I. Bz. 1. Prudentia spiritualis generaliter consistit in iis, quæ spectant ad Dei gloriam, nostrum officium ac salutē, ita discernendis, circumspiciendis penetrandis, & ordinandis, ut quantum fieri potest ad perfectionem possint perduci, *Pr.*14.8,15.& 15, 24.& 22, 3. In specie autem ad illam spectat. 1. Rectum finem propositum semper habere, & ad eum contendere, *Ier.*4,22. 2 *Tim.*3,15. *Deu.*32,29. Nequaquam enim sapit, qui sibi, ac suo bono non sapit.

II. Media illa eligere, quæ certo tendunt ad illum finem, *Prov.*2,9.

III. Accurate & præcise ambulare in istis mediis observandis & persequendis, *Eph.*5,15.

IV. Omnem opportunitatem capere & redimere ad studium istud promovendum, *Col.*4,5.

V. Omnia illa studiose cavere & fugere, quæ huic studio repugnant, *Ioh.*28,28.

VI. Cætera omnia deserere, ad summum istud bonum acquirendum, *Matth.*13.44,45,46.

VII. Non vanæ spei confidere, sed omnia solide fundata habere, *Matth.*7,24.

b Quæstio secunda, Qua ratione possit hæc prudentia comparari?

VIII. Bz. 1. Non provenit aliunde nisi à Deo so-

a Prudentiæ natura. b Ratio prudentiæ acquirendæ.

Iō

solo per Spiritum sanctum, *Iob.*28.12,13,14,20, 21,22,23. *Esa.*11.2,3. *Eph.*1.8,17. *Iac.*3.15.

IX. 2. Ut à Deo eam accipiamus, stultitiam nostram debemus serio agnoscere, 1 *Cor.*3.18.

X. 3. Debemus eam quærere in verbo Dei, *Ps.* 19.7. & 119.98,99,104. *Ier.*8.9.

XI. 4. Debemus à Deo eam rite petere, *Iac.*1.5. 2 *Cor.*1.10,11.

XII. 5. Debemus etiam omnem observationem & experientiam nostram dirigere ad sapientiam adsciscendam, *Ps.*90.12.

a Quæstio tertia, quibus argumentis excitari debemus ad studium prudentiæ hujus spiritualis?

XIII. Resp.1. Quia est perfectio hominis supra cætera omnia animalia, *Ps.*32.8,9.

XIV. 2. Quia magna pars est imaginis divinæ, *Coll.*3.10.

XV. 3. Quia eripit ab omni malo, *Pr.*2.11,12.&c.

XVI. 4. Quia ad omne bonum conducit, *Pr.*3. 13,14,16,17,18.

Quia vero in Scripturis mentio sæpè fit sapientiæ aut prudentiæ humanæ, spirituali huic sapientiæ oppositæ, idcirco quæritur.

1. *b* An omnis sapientia humana sit damnanda?

XVII. Resp. Sapientia humana duplici modo consideratur, vel ut est simpliciter humana perfectio, aut virtus, ut appellant, intellectualis, qua res gerendæ quamvis variæ & amplæ sint, facilè percipiuntur, & judicantur, & diriguntur: vel ut est illius facultatis corruptio, aut abusus, quo peccatū habet adhærens vel admixtum. Priore sensu, res est bona in genere naturæ, atq; adeo laudanda, & quærenda, quamvis respectu moralis bonitatis, sit res media, neque bona neque mala, sicut & reliquæ omnes perfectiones naturales. Prudentia igitur civilis in seipsa considerata non opponitur sapientiæ spirituali, nisi ut res desperata tantum: sed posteriore

a Quare prudentiæ studendum. b Sapientia humana.

sensu,

ſenſu, res eſt mala in genere morum, atque adeo damnanda & fugienda: opponitur enim ſapientiæ ſpirituali, ut res adverſa: quo nomine appellatur & jam *ſapientia terrena, animalis, carnalis, & diabolica, Iac.*3.15.

a Quæſtio ſecunda, quando carnalis eſt ſapientia humana, & eo nomine damnanda?

XVIII. Reſp. 1. Cum directè ſeſe opponit ſapientiæ divinæ, mali aliquid machinando, *Ex.*1 10. *Prov.*1.30. *Rom.*6.13. id eſt, cum fit medium, vel impietatis, vel injuſtitiæ. Sapientia enim cum improbitate, nihil aliud eſt quam armata nequitia. Sapere malum, non eſt ſapere, ſed deſipere.

XIX. 2. Cùm ſapientiam Dei contemnit & habet pro ſtultitia, 1 *Cor.*1.23.

XX. 3. Cum nullo modo ſubjicit ſeſe ſapientiæ Dei, *Rom.*8.7.

XXI. 4. Cum aliquo modo ſapientiæ Dei cedit, non quoad rem ipſam, quam quærit, ſed quoad media & modum quærendi, ſibimet fidet, 2 *Reg.*5.1. 1 *Cor.*2.1,4.

XXII. 5. Cum reddit hominem minus capacem eorum, quæ ſunt ſpiritus Dei, 1 *Cor.*2.14.

XXIII. 6. Cum fit materia gloriationis, *Ier.*9. 23. *Ezech.*28.17.

XXIV. 7. Cum fiducia in illa collocatur, *Prov.* 3.6. & 26.12.

XXV. 8. Cum à ſinceritate & innocentia ſeparatur, *Rom.*16.19. *Matth.*10.16. 2 *Cor.*1.12.

Quæſtio tertia. Quibus argumentis adduci quis poſſit ad carnalem iſtam ſapientiã contemnendã?

R. 1. Quia magis alienos reddit homines à regno Dei, quam ſimplex ſtultitia, 1 *Cor.*1.26,27. *Matth.* 11.26. Quia hæc ſapientia à Deo infatuatur & aboletur, 1 *Cor.* 1.19,20. 3. Quia ſerpentina eſt & diabolica, *Gen.*3.1. *Iac.*3.15. 4. Quia & authores perdit, *Prov.* 11.3. omnem humanam ſocietatem evertit, & vitæ ſolamen tollit, 2 *Sam.*16.22.23.

a Sapientia carnalis.

CAPUT X.

De Vigilantia.

QUia prudentiæ vis exercita, & (ut ita loquar) actuositas solet in Scripturis *vigilantiæ* nomine designari: de istac igitur vigilantia.

Quæritur. 1. Qua in re proprie consistit?

I. R. Vigilantia nihil aliud est quam cauta attentio, qua res aliqua diligenter curatur, *Luc.* 2. 8. *He.* 3. 16. sed actus iste spiritualis vigilantiæ, quæ ab omnibus exigitur, refertur in Scripturis ad tria objecta. 1. ad ipsos vigilantes, ut observent vigilias super semetipsos, *Pr.* 6. 23. ad finem. 2. ad eorum officium, ut excubent ad illud, *Eph.* 6. 18, 3. ad futurum, cui se per illud officium parant, *Matth.* 24. 42, 43, 44. Primum, vocari potest objectum *super quod*; secundum, objectum *ad quod*; & tertium objectum *cui*. Hæc vero tria, quamvis doctrinæ causa distinguantur, in praxi tamen semper debent conjungi, ita ut simul nosmetipsos observemus, invigilemus officiis illis, quæ nobis incumbunt, & præparemus nos ad futura illa, quę officium respiciunt vel præstitum vel neglectum, *Eccl.* 5. 1, 2, 3, 4 5, 6.

II. Vigilantia super nosmetipsos, in genere idem est cum vigilanti observatione voluntatis Dei, *Ps.* 119. 4, 5, 6, 9.

III. Particulariter autem eo requiritur, sicut in excubiis alicujus urbis obsessæ, vel alia ratione periclitantis, ut observemus & inquiramus, 1. in omnes intrantes, quales sint, unde veniant, quo tendant: id est, in omnia illa, quæ per sensus nostros tanquam per urbis portas ingrediuntur, ut si noxia sint, possint excludi, *Ps.* 119, 37. *Iob.* 31. 1, 2. ut diligenter etiam inquiratur, idq; simili plane modo, in omnes exeuntes, id est, in omnia cogitata, dicta, facta, quæ ex nobis exsurgunt, *Pr.* 4. 23, 24. *Ps.* 39. 2. *Eccl.* 5. 1, 2, 3. *Iac.* 3. 2.

IV.

IV. *a* Vigilantia, qua respicit ipsum officium, nihil aliud est quam solicitudo de iis, quæ Deus nobis præcepit, quomodo in iis Deo placeamus, 1 *Cor*:7.32.

V. Particulariter autem vigilantia requiritur 1. antequam officium præstetur, ut res bene perpendatur, *Pr*:14.15. ut omnia impedimenta (sive per se sint res illicitæ, sive alias licitæ) è medio tollantur, 1 *Pet*:2.11 2 *Tim*:2.4. ut nos idonei & aptissimus ad faciendum officium nostrum, *Luc*:21.34, 36. & ut occasiones captentur ejusdem faciendi, *Gal*:6.20. & vitentur contrariæ, *Pr*:4.15. & 3.8. 2. In ipso officium præstando, ut recto & accurato modo fiat, *Luc*:8.18. 3. Post officium præstitum, ne insequente nulla corruptela perdatur, 2 *Ioh*: 8. quia facile solet vel superbia corrumpi, 1 *Cor*:4.7. vel inconstantia & levitate everti, *Ier*:34.11.

VI. Vigilantia, qua respicit futurum ob oculos habendum, est congrua præparatio, qualem postulat illud quod exspectatur: sive bonum sit, ut recipiatur, sive malum, ut evitetur, *Matth*:24.42 44. particulariter autem huc requiritur. 1. ut in tempore fiat hæc præparatio, *Matth*:25.3. *cum* 11.1. ut indesinenter & constanter fiat, *Luc*.21.36.

Quæstio secunda, Quænam præcipue requiruntur ad vigilias istas observandas?

VII. R.1. Sobrietas in usu rerum mundanarum, 1 *Thes*: 5.6. 1 *Pet*: 4.7. & 5.8. gravatur enim cor non tantum crapula & ebrietate, sed etiam sollicitudinibus hujus vitæ, *Luc*:21.34.36.

VIII. 2. Frequens cogitatio de omnipræsentia & inspectione Dei, *Pr*:1.20,21. *Ps*:119.168.

IX. 3. Crebrum examen viarum nostrarum, cum justa censura vel judicio, *Psal*: 4.4. *Psal*: 119.59. 1 *Cor*:11.31.

X. 4. Consortium eorum qui adjutores nobis erunt in ista cura, *Phil*:2.4. *Heb*:10.24,25. assidua precatio, *Matth*:26.41.

a Vigilantia. *a* Quæ-

a Quæstio tertia, quibus argumentis excitari possimus ad studium vigilandi?

XI. R. Ratio una est essentialis, quæ petitur à periculo in quo cum nosipsi versamur, tum etiam nomen ipsum Dei per nos, 1 *Tim.*6.1.

XII. Periculum autem istud imminet nobis 1. ex infirmitate nostræ carnis. *Matth.*26.14. 2. ex diaboli & mundi insidiis. 1 *Pet.*5.8. 3. ex incertitudine temporis adventus domini ad judicium, vel generale, vel particulare. *Matth.*24.42. & 25. 13. *Marc.*13.30,35. *Luc.*21.35,36.

a Vigilantiæ Motiva.

CAPUT. XI.

De Fortitudine.

QUia post prudentiam, ad perfectionem virtutis requiritur fortitudo, de ea igitur sit.

Quæstio prima, Qua in re consistit fortitudo Christiana?

I. Resp.1. Non est confundenda cum animositate: quia animositas reperitur etiam non solum in hominibus ab omni virtute alienis, sed & in brutis, leone, equo, tauro & cane. *Prov* 31.25,30,31.

II. 2. Animositas tamen vel magnitudo animi, generis rationem habet ad fortitudinem veram, quæ idcirco non tam consistit in moderatione audaciæ aut spei, quam timoris & desperationis, *Ioh.*6.11,19.

III. Non tantum consistit in aggrediendis periculis & arduis rebus suscipiendis, sed etiam in adversis malis subeundis & sustinendis. *Hebr.* 11. 34,35,36. 2 *Tim.*2.1,3.

IV. 4. Sed pericula subit semper fortitudo vera, & sustinet adversa, virtutis & officii causa. 1 *Pet.*3.14. & 4.14,15.

V. 5. Fortitudo igitur est illa animositas, qua parati sumus ad officium præstandum, quæcunque diffi-

difficultates occurrant? illo ipso nomine, quia est officium. 1 *Cor.*15.58. & 16.13.

VI. 6. Non est ille dicendus fortis, qui se periculis objicit non considerans vel qualia sint, vel quare subeunda, vel casu implicatus, aut necessitate compulsus, non honesta ratione inductus. Non fuit ex fortitudine, quod demoniacus ille *Mar.*9. frequenter insiliebat in aquam, & frequenter in ignē, sed ex mali spiritus arreptione. Sic etiam non ex fortitudinis virtute, quod quidem valentes se ac strenuos præstent ad potandum, *Esa.*5.22. Imo insani sunt furores multi impetus, ex quibus homines fortes ab insipientibus judicantur.

VII. 7. Neque fortis est ille qui metu aut periculo aliquo, ab officio, vel absterretur, vel desistit. *Prov.*24.10.

VIII. 8. Hic tamen observandum, fortitudinem fidelium, in hac vita, conjunctam esse infirmitati; atq; adeo momentaneam aliquam concussionem, quia pii nonnunquam percelluntur usque ad hæsitationem, consistere posse cum fortitudine virtutis. *Ier.*20.9. 2 *Cor.*4.8.

IX. 9. Quamvis etiam ex animi proposito, & præparatione, arment & muniant sese fideles adversus omnia illa quibus officium impugnatur. 2 *Cor.*6.4 *&c.* non tamen ex æquo parati semper sunt ad omnia genera molestiarum sustinenda & superanda, sicut Satan observavit. *Ioh.* 1. & 2. & eventus ipse in Iobo, aliquo modo comprobavit. Quod enim experientia docet in corporali fortitudine, id proportione commoda, locum etiam habet in spirituali: *Alii fortes sunt ad labores tolerandos; alii ad militiam exercendam; alii ad onera portanda; & alii ad læsiones repellendas: multi qui fortes admodum sunt in uno aut altero horum, ad cætera infirmi ac debiles inveniuntur.*

a Quæstio secunda, Quibus mediis excitatur in homine christiana ista fortitudo?

a *Media & modus fortitudinis excitandæ.* X.

X. Ex. 1. Si agnoscat suam propriam infirmitatem, *Rom*:5.1.2 *Cor*:3.5.

XI. 2. Si consideret electum sese & vocatum à Deo ad officium illud præstandum quod aggreditur, 1 *Chron*:28.10.

XII. 3. Si cogitet Deum sibi ad futurum in eo quod ipsi mandat, *Deu*:20.3,4. *Ps*:17.1.2 *Reg*:6.16.

XIII. 4. Si omnem sufficientiam & robur apprehendat & expectet à Deo, *Eph*:6 10. *Phil*:4.14. *Psal*:73.26.

XIV. 5. Si victoriam jam olim in Christo sibi partam esse recordetur, neque aliud ab se postulari, quam ut Christo adhærens, victor cum ipso & in ipso fiat, *Ioh*:16.33. *Rom*:8.37.

XV. 6. Si promissioni illi inhæreat, quæ testatur omnia adjumento futura ad bonum iis qui diligunt Deum, *Rom*: 8.28.

XVI. 7. Si in oculis semper habet repositam sibi mercedem, 1 *Cor*.15.58.

CAPUT XII.

De Fiducia Forti.

QVia sub fortitudine continentur fiducia, perseverantia, & patientia, de istis igitur breviter. Quæstio prima, Qualis sit ista fiducia fortitudinis?

I. Resp. Non intelligitur hic proprie fiducia illa fidei, qua Deo per Christum incumbimus ad salutem; neque simpliciter fiducia illa spei, qua illa exspectamus quæ Deus promisit: sed confidentia illa qua virtute fidei ac spei pleni, alacriter aggredimur officium nobis à Deo impositum, *Ier*: 1. 7, 8, 17. *Actor*:4.13.29. & 9.29. *Eph*:6.19,20. *Phil*:1. 14,20.

Quæstio secunda, Quænam sunt illa mala adversa, quæ proprie superantur per fortem istam fiduciam?

II. Resp.

II. Qu. Duo præcipue. 1. difficultates illæ, quæ nobis obsistunt in officiis præstandis, *Pr*:22,13. & 26,13. *Eccl*:11,4. 1 *Cor*:16,9. 2. incertitudo successus vel eventus ex officio præstito secuturi, *Dan*: 3.17,18.

Quæstio tertia, Qua ratione confirmatur animus adversus istos angores?

III. Qu. 1. Per fervorem spiritus aut zelum, *Act*: 18.25,26. *Act*:4.8. *cum* 13. *Amos* 5.24.

IV. 2. Per veram fiduciam in Deo collocatam, *Prov*:16.3. *Ps*:37.5. & 55.22. 1 *Pet*:4.19. & 5.7. *Esai*:58.11.

V. 3. Per preces fideles omnia nostra Deo commendantes, *Phil*:4.6. *Esth*:4.16.

VI. 4. Per judicium integrum de ipsis terroribus quibus percellimur. Sæpe enim contemnenda plane sunt, quæ nos terrent: ut vanissimorum hominum sermones &c. sæpe figmenta mera sunt, quæ post exactum judicium habitum, statim evanescunt, & semper talia sunt, ut cum officii nostri dignitate, fructu, ac necessitate, si recte comparentur, nihil omnino valent.

CAPUT XIII.

De Constantia.

Quæstio quarta, Qua in re consistit perseverantia vel constantia virtutis?

I. Qu. 1. In perpetua continuatione ejusdem propositi & dispositionis bene agendi, *Gal*: 4.18. *Psal*.106.3. *Rom*:2.7.

II. 2. In frequenti iteratione ejusdem generis actionum cum fervore, 1 *Thes*:5.17.

III. 3. In studio pergendi & proficiendi in illa via virtutis, *Phil*:3.13,14.

Quæstio quinta, Quænam sunt mala quæ isti constantiæ opponuntur?

IV. Qu. 1. Declinatio à via recta, *Iob*.23.11,12.

V.

V. 2. Fatigatio & languor, *Gal.* 6. 9.

VI. 3. Levitas illa desultoria, qua mutantur homines in horas, & sui dissimiles evadunt: puerilitas dicitur. *Ephes.* 4. 14. & amentia & fascinatio. *Gal.* 3. 1.

Quæstio sexta, Quomodo excitantur homines ad constantiam?

VII. Resp. Quia merces non promittitur, nisi perseverantibus, *Apoc.* 2. 10, 26. atque adeo frustra agitur quod non porro agitur & peragitur. *Gal.* 3. 4.

CAPUT XIV.

De Patientia.

Quæstio prima, qualis natura tolerantiæ vel patientiæ virtutis?

I. Resp. Patientia hominis christiani triplex aspicit objectum. 1. Deum, ex cujus arbitrio res omnes adversæ ordinantur, *Iob.* 1. 20. & 2. 19. qua ratione patientiæ opponitur obmurmuratio adversus Deum. 1 *Cor.* 10. 10. 2. Homines, vel media illa quæ nobis directe adversantur. 2 *Thes.* 1. 4. *cum* 6. 1 *Pet.* 2. 20, 23. & 3. 9. quo respectu, patientiæ opponitur vindictæ cupido. *Rom.* 12. 17, 19. 3. Officium illud quod per molestias rerum adversarum deserere tentamur. *Heb.* 10. 36. *Luc.* 12. 19. cujus intuitu, patientiæ opponitur animi fractio, *Heb.* 12. 5. & ex ea subductio aut deflectio de via recta, *Heb.* 10. 36. *cum* 38. 39. & 12. 7. *cum* 13.

II. In prima illa consideratione, patientia pertinet ad religionem erga Deum: in secunda, ad charitatem erga proximum, in tertia vero est pars fortitudinis, & virtutis affectio generalis. Ad tertiam tamen considerationem istam revocari possunt etjam reliquæ duæ, quatenus officium nostrum vel erga Deum, vel erga homines in illis spectatur: quamvis præter generalem istam naturam; speciales habent differentias, per quas ab hac, & inter se utiliter possunt distingui. Quæ-

Quæstio octava, quomodo distinguitur hæc tolerantia, à fortitudine illa quæ est in fiducia, & constantia?

III. Resp. Conjunguntur semper hæc tria in fortitudine vera. Sed fiducia propriè respicit officii aggressionem: constantia, ejus continuationem: tolerantia vero, ejus defensionem.

a Quæstio nona, quænam sunt signa hujus tolerantiæ?

IV. Resp. 1. Si neque contemnamus plane objectas nobis difficultates, neque fracti animis fatiscamus. *Heb.* 12. 5. sed oppositiones omnes recto judicio pensitatas vera fide superemus.

V. 2. Si animos habeamus paratos, justitiæ causa, non ad eas tantum ferendas molestias, quæ minus premunt, sed & maxime formidabiles. *Actor.* 21. 13

VI. 3. Si non tantum non plane deseramus officium nostrum, propter molestias occurrentes, sed ne remittamus quidquam ex ejus zelo. *Heb.* 10. 35, 12. 12. 13.

VII. 4. Si non quasi coacti & inviti molestias istas subeamus, sed cum spirituali gaudio & exultatione. *Matth.* 5. 12. *Col.* 1. 11. *Heb.* 10 34.

b Quæstio decima, quibus argumentis confirmari possimus in hac tolerantia?

VIII. Resp. 1. Quia sine tolerantia nihil boni perfici potest. *Iac.* 1. 4.

IX. 2. Quia absque tolerantia animas nostras proprias non possidemus. *Luc.* 21. 19. neque corda nostra possumus in ullo bono stabilire. *Iac.* 5. 8. *Prov.* 24. 10.

X. 3. Quia per istas molestias in certamen deducimur à Deo explorante contra diabolum tentantem, *Heb.* 10. 32. in quo, nisi per tolerantiam superiores evadamus, necesse est ut cum Dei contumelia, & nostra calamitate, à diabolo superemur. *Rom* 1. & 21.

XI. 4. Quia in isthoc certamine, Deus & vires

a Tolerantiæ signa. b Motiva tolerantiæ. sup-

ſuppeditat, & exitum dabit fœlicem, 1 *Cor.* 10, 13.

CAPUT XV.

De Temperantia.

QUia ad virtutis conſtitutionem, præter juſtitiæ rectitudinem, prudentiæ directionem, & fortitudinis firmitatem, requiritur etiã temperantiæ cuſtodia: idcirco de temperantia ſit.

Quæſtio prima, Qualis ſit natura temperantiæ?

I. R. 1. Quemadmodum fortitudo armat virtutem adverſus illa, quibus ab officio poſſit quis deterreri, ſic Temperantia munit eam adverſus illa, quibus ab eodem blande poſſit abduci.

II. 2. Quamvis autem in victoria illa, quam temperantia conſequitur de tentationibus blandis, quibus reſiſtere ſæpe moleſtum eſt, & in conſtantia illa, quæ fructus eſt temperantiæ ex parte, magnanimitas & celſitudo animi reperitur, fortitudini affinis; alia tamen eſt ejus ratio, quam fortitudinis, propter differentiam objectorum.

III. 3. Quia vero objectum omne blande allicens habet aliquam ſpeciem boni, & boni honeſti ſpecies, qua talis non allicit ad peccatum, ſed ad honeſtum, idcirco objectum temperantiæ eſt bonũ utile, aut jucundum apparens, ſeu cõmoda & voluptates.

IV. 4. Quia etiam circa hujuſmodi bonum occupatur amor, deſiderium, & delectatio; idcirco in iſtis affectibus, circa talia objecta regendis, temperantia proprie verſatur.

V. 5. Iſtos affectus non plane tollit temperantia, utpote naturales, ſed ipſos regit, id eſt, eorum inordinationes, quoad eorum intenſionem, extenſionem, & modum.

VI. 6. Iſta autem inordinatio, quia in fidelibus omnibus ex parte tantum tollitur, idcirco illi affectus, quatenus ſunt tales, aliquatenus quidem, ſed non

non penitus mortificantur. Unde est quod temperantia reliquias ipsorum reprimere dicatur & coercere, & ab eis abstinere.

a Quæstio secunda, Quænam sint notæ temperantiæ?

VII. *R.* 1. Si quis non ducatur affectibus carnalibus & mundanis, sed illos teneat sub jugum rationis & religionis domatos, & quasi denegatos, *Tit.* 2. 12.

VIII. 2. Si ab eis præcipue cupiditatibus abstineat, ad quas, vel conditionis suæ ratione, vel consuetudine prava, vel exemplo eorum inter quos vivit, maxime inclinatur. 2 *Tim.* 2. 22. 1 *Petr.* 4. 2, 3, 4.

IX. 3. Si non abstineat solum ab ipsis operibus externis, quibus tales cupiditates expleri solent, sed etiã internos ipsos affectus inordinatos studeat eradicare, & mortificare. *Col.* 8. 5. *Rom.* 8. 13.

X. 4. Si quis neque in fruitione commodorum, & voluptatum hujus mundi efferatur; neque ipsorum defectu conturbetur; sed habens illa, sit, quasi non haberet. 1 *Cor.* 7. 29, 30, 31. & non habens, quasi haberet. 2 *Cor.* 6. 10.

b Quæstio tertia, Quid faciendum ut ad temperentiam Christianam adspiremus?

XI. *R.* 1. Debemus id omni modo agere, ut mundi hujus & eorum quæ in mundo sint, amorem, desiderium, et delectationem minuamus, eique resistamus. 1 *Ioh.* 2. 15, 16.

XII. 2. In istum finem, proderit cogitationem, atque adeo etiam sensus avertere à rebus perverse dilectis; ne boni species in illis apparens, incentivum atque fomentum sit amoris perversi. *Ioh.* 31. 1. Memorabile enim est, quod duo primi amores perversi qui in sacris literis memorãtur, exstitisse dicuntur ex aspectu. *Gen.* 3. *Vidit mulier quod bonũ esset lignũ, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile*

a *Signa temperantiæ* b *Quomodo ad temperantiam, adspirandum.*

et tulit de fructu ejus et comedit. Et Gen. 6. Videntes Filii Dei filias hominum, quod essent pulchra, acceperunt sibi uxores.

XIII. 3. Proderit etiam fluxam vanitatem omnium rerum mundarum bene ponderare. 1 *Ioh.* 2. 17. *Eccles.* 1. &c.

XIV. 4. Ne voluptatum specie capiamur, & rapiamur, utilissimũ est ut voluptates, non ut blande accedentes, sed ut abeuntes, i. e. pudoris & pœnitentiæ plenas intueamur. *Rom.* 6. 21.

XV. 5. Advigilandum est, ne motus concupiscentiæ hujus diuturna mora vires acquirant, sed danda est opera ut initio statim compescantur. *Rom.* 7.

XVI. 6. Sæpe multúmque in animo volvendum, quomodo quicunque unquam sapientes & pii fuerunt, nõ sine justa causa voluptates hasce aspernati sint, eásque ab aliis aspernandas & fugiendas esse judicarint.

HVII. 7. Occupandus est animus in aliis rebus: & convertendus est amor, desiderium, & delectatio, ad spiritualia ac divina bona; ita ut amore bono, malus amor, ex animo, tanquam clavus clavo pellatur.

CAPUT. XVI.

De ebrietate.

I. INter peccata temperantiæ opposita, præcipuè eminent illa, quæ versantur circa delectabilia tactus, sut in gula, ebrietate, & similium abusuum superfluitas: quia scilicet tales abusus maxime aperte habent in se, & per se, malitiam moralem, sicut apparet ex lege naturæ, divina, atque etiam humana illos, pro se prohibente.

II. In istis omnibus excessibus, communis inordinationis ratio invenitur, vel quoad substantiam, cum

eum pretiosiora appetuntur, quam conveniunt statui, vel quoad quantitatem, cum plus consumitur quam ratio requirit; vel ratione qualitatis cum nimia curiositas adhibetur ad cupiditati satisfaciendum; vel ratione modi, quando decori justa ratio non habetur; vel denique ratione temporis, cum vel sæpius, vel alias quam oportet, istis rebus indulgtur.

III. Ebrietatis autem specialis quædam est ratio, præ cæteris, propter oppositionem illam singularem, quam habet ad officia, & opera virtutis. De ebrietate igitur sit.

Quæstio prima, quid sit Ebrietas.

IV. R. 1. Ebrietas accipitur sæpe pro privatione rationis, ex immoderato potu consecuta. Et sic non est ipsa per se peccatum, sed potius effectum, & pœna peccati.

V. Prout autem notat vel appetitum ipsum immoderati potus, vel potum ipsum voluntarium, eo usque immoderatum, ut quis per illum violenter privetur usu rationis, sic est grave peccatum. *Prov.* 23.30,31. *Esa.* 5.11. *Hos.* 4.11. *Luc.* 21.34. 1 *Cor.* 6.10 *Ephes.* 5.18.

VI. Deformitas & turpitudo hujus peccati ex eo inprimis apparet, quod ebrius, pro contemptibili voluptate, quodammodo vendit illud quo nihil præstantius est in hominis natura, dum privat sese usu rationis. 2. Quod hac ratione semetipsum ineptum reddat, non tantum ad officia pietatis, *Luc.* 21. 34. Sed etiam ad omnes actiones honestas. *Hos.* 4. 11. 3. Quod exponat se periculo omnis fere generis peccatorum, dum adimit sibi facultatem vitandi ea quæ novit (saltem alias) esse turpia peccata. Ex qua ratione, sicut etiam ex præcedente, apparet, ebrietatem non tam esse speciale peccatum adversus unum aliquod præceptum Dei, quam totius legis violationem generalem. 4. Quod imaginem Dei in semetpiso ita deformet, ut

aliquo modo abjiciat se infra bestias 5. Quod plurima incommoda suo corpori, famæ, & externæ conditioni, suo (ut aiunt) jumento accersat. 6. Quod huic peccato assuefactus, quodammodo insanabilis evadat. Raro enim & vix revocatur ebriosus, vel ab ebrietate, vel ab aliis peccatis, quia cor est ipsi ablatum. *Hos.* 4. 11.

VII. Ebrietas non tunc solum est voluntaria, quando sequitur *ex intentione directa*; sed etiam *ex notabili negligentia* in ea præcavenda.

VIII. Facinora quæ postea in ebrietate committit quis, eatenus sunt illi ad culpam imputanda, quatenus ebritas fuerit voluntaria. Tum autem maxime & voluntaria, & imputanda sunt, quando (omnibus circumstantiis consideratis) potuerit, atque adeo debuerit quis prævidere, se talia in ebrietate commissurum, vel quia id antea fuerat expertus; vel quia in simili casu ebrietatis, & in simili opportunitate, solent ebrii similia committere, vel saltem quod periculo se exponat talia patrandi.

IX. Quamvis autem ebrietas completa, consistat in illa privatione usus rationis, ex potu, qua plane ineptus quis redditur ad officia sua præstanda; omnis tamen perturbatio phantasiæ, ex potu, qua quis notabiliter minus aptus redditur ad ordinaria officia pietatis, (orationem puta & lectionem,) gradus quidam est ejusdem peccati. *Luc.* 21, 34.

X. Illi etiam qui fortes sunt ad potandum, ita ut supra modum potantes nullam sentiant virium conturbationem; si tamen ament assidere poculis, immorari vino, & prorogare suas compotationes, non sunt immunes ab isto peccato. *Esai.* 5. 11. *Proverb.* 23. 30.

XI. Particeps est hujus peccati, qui sciens volens, vinum vel cervisiam præbet alteri usque ad ebrietatem. Cooperatur enim ejus peccato.

XII. Sed multo magis illi, qui alios ad se inebriandos

briandos inducunt, sive directe id intendant, sive indirecte, invitando ad bibendum, maioribus poculis poscendo, certando, & ad paria facienda, vel jus ut appellant & rationem redhibendam, absque omni ratione, urgendo.

XIII. Non tantum ab imitatione, sed etiam à consortio istiusmodi potatorum abstinere debemus: secundum illud Apostoli: *si quis, cum frater nominetur, sit ebriosus, cum eiusmodi ne edatis quidem.* 1 *Cor.* 5. 11.

a XIV. Abstinendum igitur (vel ex hoc fundamento si nihil aliud subesset) ab illis ritibus, quibus solet ebrietas artificiose promoveri. Cujus generis sunt *adurationes* aliorum, per nomina magna, vel chara, ad pocula evacuanda; *circummissio* poculorum, ut ab omnibus & singulis pariter exhaurian-tur, abusus *sortis* (ut alicubi fieri solet per talos crepitaculi loco scypho inclusos, vel per molendinum scypho affixum) ad fictitiam quandam legem (non scriptam) & necessitam bibendi convivis imponendam; & quæcunque simila mysteria Bacchi, & manuductiones ad excessum potandi.

a *Ritus & sacramenta Bacchi.*

CAPUT. XVIII.

De operibus bonis.

QUia ex virtute opera bona efflorescunt, de iis igitur sit.

Quæstio prima. *Quid* hic intelligi debet per opus?

I. R. Opus in isthoc loco non debet ab actione distingui, sicut ab iis distingui videtur, qui operibus bonis illa tantum annumerant, quæ aliquid producunt hominibus utile aut bonum: cujus generis sunt elleemosynæ, templorum, collegiorum, ptochodochiorum & penodochiorum, exstructio

nes, ac dotationes, &c. Quamvis enim istiusmodi factorum sit laus quædam singularis, apud homines qui suis commodis afficiuntur: opera tamen talia possunt sic effici, ut actio à qua existunt, sit multis rationibus mala, quamvis res effectæ sint aliis hominibus utiles & bonæ.

II. Cum etiam in talibus, non opera tantum sed & actiones etiam sunt vere bonæ, non possunt tamen aliis quibusdam actionibus æquari, quæ minorem habent pompam. 1 *Tim.*3.1. *Iac.*5.20.

III. Eo diligentius debet hoc observari, quia pertinet ad consolationem tenuiorum fidelium, qui non habent facultatem quidquam fere efficiendi, quod spectat ad aliorum commodum externum. Inservit etiam divitum quorundam arrogantiæ retundendæ, qui se solos putant opera bona præstare.

Quæstio secunda. De efficiente causa bonorum operum, quæritur, An non renatorum opera, quibus aliquo modo præstant quod renati in suis bonis operibus faciunt, sint opera bona necne?

IV. R. Discernenda est in istis operibus, ipsa operum (ut ita dicam) substantia, à vitio personæ, & modi, quo contaminantur: substantia talium operum est bona, quia homines etiam naturales in istis faciunt illa quæ sunt legis Dei. *Rom.*2.14 omne autem opus quatenus convenit legi Dei est bonum. Vitia tamen accedunt & à persona operante & à modo operandi, quibus opera talia sic inquinantur, ut quamvis in suo genere & respectu aliorum sint bona, in respectu tamen quem habere debent officii spiritualis obedientiæ erga Deum, non sunt bona. *Esai.*1.13. *Esai.*66 3.

Quæstio tertia, Quomodo igitur possunt renatorum opera esse bona, cum illa etiam variis modis contaminentur.

V. R. Quamvis malum semper adhæret, & personis & actionibus renatorum. *Rom.*7.21, hoc tamen

men malum in piis fidelium conatibus, non tollit essentiam officii spiritualis, sed impedit vel minuit ejus gradum ac perfectionem, quia omnes causæ horum operum sunt bonæ, & adjuncta sola vitiosa: atque adeo imperfectione in Christo obtecta, opera ipsa sunt per eundem Christum Deo grata & accepta, 1 *Petr.* 2.5.

Quæstio quarta. De materia bonorum operum, quæritur, Annon liceat nobis eligere aliquid pro arbitrio nostro, in quo Deo honorem & obedientiam præstemus?

VI. R. 1. Hoc expresse prohibetur, *Deut.* 12.8, 32. *Num.* 15.39. *Matth.* 15.9. *Marc.* 7.7.

VII. 2. Implicat contradictionem, ut obedientiã Deo præstemus, in iis de quibus nullum nobis dedit mandatum. Neque sine obedientia possumus honorem Deo deferre ipsi gratum. Opera igitur omnia electitia, sunt ficta solummodo & vana persuasione bona coram hominibus, non coram Deo.

VIII. 3. Est tamen differentia quædam observanda in operibus bonis respectu materiæ. Alia enim omnibus expresse & immediate præcipiuntur, ut officia omnia legis moralis: alia vero non omnibus, sed quibusdam tantum præcipiuntur, non expresse & immediate in scripturis, sed consequenter & mediantibus illis circumstantiis, quibus fit ut hic & nunc participent naturam moralium præceptorum.

IX. In istiusmodi rebus quænam sit voluntas Dei, colligitur per syllogismum: cujus propositio generalis est in scripturis: assumptio pendet ex dono, vocatione, & similibus circumstantiis specialibus: conclusio autem ex propositione, per assumptionem ita derivatur, ut respectu hujus aut illius hominis, tali tempore, tali loco, eandem vim habeat obligandi cum generali illo mandato, e. g. Amputare debent omnes occasionem calumniæ & scandali, ac illam viam tenere, quæ

maxime facit ad Euangelium promovendum, & Ecclesiam ædificandam. Hæc est propositio. 1 *Cor.* 10.31,32,33. Paulus autē omnibus circumstantiis bene perpensis, sic assumebat: ego Paulus si sine stipendio Euangelium prædicavero, amputabo occasionem calumniæ. 2 *Cor.* 11.12. Euangelium promovebo. 1 *Cor.* 9.23. & Ecclesiam ædificabo 1 *Cor.* 9.19. hinc sequitur conclusio, ego igitur Paulus debeo sine stipendio prædicare, 1 *Cor.* 9.15. Omnes debent pro ratione donorum & vocationis, quam habent, promovere Euangelium. 1 *Cor.* 7.17. Ego habeo donum continentiæ: & instans necessitas cœlibatum facit magis accommodatum ad Euangelium promovendum, quam conjugium. 1 *Cor.* 7.26. Ego igitur debeo in cœlibatu manere. ibidem.

X. Si hæc explicatio recte observetur, doctrinam illam Pontificiorum, quæ consilia Euangelica à præceptis Dei distinguit, sine prolixiore disputatione facile evertet.

Quæstio quinta. De fine bonorum operum quæritur.

Quam vim habet intentio ad actionem aliquam vel bonam vel malam constituendam?

XI. R. Intentio bona per se non constituit actionem bonam, quia bonitas est perfectio, & oritur ex perfectione & integritate omnium causarum. Neque ulla actio tam est nefaria, quin patrari possit ex intuitu finis boni. Incestus filiarum Loti fuit ex intentione bona. *Gen.* 19.32. *ut in vita servarent ex patre suo semen.* Cædes Christianorum in honorem Dei sæpe patratur. *Ioh.* 16.2.

XII. Intentio tamen mala constituit actionem malam: quia malitia & defectus, ex quolibet defectu consurgit. *Matth.* 6.1. *ne iustitiam vestram exerceatis coram hominibus, ut spectemini ab iis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui est in cœlis.*

Quæstio

Quæstio sexta. Qualis intentio necessario requiritur ad actionem bonam constituendam?

XIII. *R.* 1. Absolute necessarium est, ut fiat ex intuitu honestatis, & obedientiæ erga Deum, aut voluntatis ejus observandæ. *Act.* 24. 16. actio enim non potest esse bona, nisi fiat sub ratione boni: agere autem aliquid sub ratione boni, est bonitatem vel honestatem in agendo spectare qui, quod honestum est facit, quia jucundum est, aut utile, non tam honestam, quam jucundam, aut utilem actionem exercet. 1 *Tim.* 6. 5. *quæstus habent pietatem.*

XIV. 2. Secundaria tamen intentio honestæ voluptatis aut utilitatis, honestatem actionis nequaquam tollit, sed potius exornat, *Rom.* 1. 12. *et* 15. 32.

XV. 3. Absolute etiam necessaria est aliqua relatio operis ad Gloriam Dei. 1 *Cor.* 10. 37. fit hoc virtualiter in ipsa intentione honestatis, vel officii præstandi, sed quo magis directe & distincte respicitur in Deus agendo, eo perfectior est actio. *Ps.* 16. 8. *propono mihi Iehovam ut giter.*

XVI. 4. Conducit etiam secundaria intentio salutem nostram quærendi 1 *Cor.* 9. 24, 29.

XVII. 5. In operibus illis, quæ ad aliorum notitiam perveniunt, conducit etiam ut cogitemus de impiorum ore obstruendo. 1 *Petr.* 3. 16. & de aliis promovendis in via salutis. *Matth.* 5. 16.

XVIII. 6. Alia est ratio actionis malæ, ad illam enim non requiritur intuitus inhonestatis, aut intētio expessa nominis Dei dedecorandi, nedum mortis nobismetipsis, aut offensionis aliis quærendæ? quia sicut peccati natura propriè in privatione cōsistit, sic bonæ intentionis privatio, est intentio mala, & (quatenus à voluntate eligitur) per interpretationem habetur pro intentione omnium eorum malorum, quæ bonis propositis opponuntur. Hinc enim est quod peccator dicitur *amare mortem*, *Prov.* 8. 36.

Quæstio septima. De forma actionis bonæ, quæritur, qua in re consistit?

XIX. R. Consistit proprie in modo agendi: cum non tantum agens bene disponitur, & illud ipsum quod agit à Deo probatur, sed etiam ipsa actio ita ordinatur quoad omnes circumstantias, quomodo Deus præscribit. Quid & quale hoc sit, apparet ex ejus defectu. 1 *Cor.* 11.27,28,29. *Num.* 29.11,12. præcept. tertio.

Quæstio octava. Quia informatio & vis conscientiæ intimè pertinet ad formam agendi, de ea igitur quæritur 1. An conscientia hominis sit sufficiens & absoluta regula agendi?

XX. R. Conscientia hominis post lapsum est inquinata *Tit.* 1.15. atque adeo per se non potest esse regula perfecta & pura. Imo si eam simpliciter sequamur ut ducem, maxima flagitia sæpe deducemur. *Joh.* 16.2. *Act.* 26.9. *Phil.* 3.6. est igitur regula tantum subordinata, eatenus valens quatenus scil. dirigitur à verbo Dei. Hinc conscientia errans, nunquam habet vim illam obligandi, ut simpliciter teneamur sequi judicium talis conscientiæ: Nunquam enim quiescere debemus, antequam conscientiam certo informatam habemus de iis, quæ pertinent ad nostram praxin; quamvis hactenus recte dicatur obligare, ut contra talem conscientiam, talis manet, nihil sit agendum.

Quæstio nona. Quid tum agendum est, cum conscientia est dubia?

XXI. R. Si dubitet conscientia, utrum actio sit licita, ab illa actione debemus abstinere, usquedum rem habemus exploratam. *Rom.* 14.23.

Quæstio decima. Quid si conscientia sit plane perplexa, ita ut non minus judicet peccatum esse abstinere ab actione, quam illam præstare?

XXII. R. Ex natura rei ipsius, & conscientiæ per se consideratæ, non datur talis casus; fieri enim non potest ut judicium conscientiæ simul

simul assentiatur utrique parti contradictionis.

Quæstio undecima, *Quid faciendum est cum conscientia scrupulis quibusdam turbatur?*

XXIII. *R.* Conscientia dicitur proprie scrupulum habere, quando uni parti quæstionis assensum præbet, idoneis argumentis inducta, sed aliquantulum tamen afficitur contrariis objectionibus quas non potest satis diluere. Hujusmodi autem hæsitationes, si fieri possit, debent certo judicio deponi: Si autem id non fiat, talis imperfectio judicii cum non suspendit assensum per ambiguam fluctuationem, sed infirmiorem tantum reddit, non est justa causa ab illo assensu in operatione prosequendo. *Deutr.* 13. 1, 2, 3. 1 *Regum.* 13. 21.

Quæstio duodecima. *Quomodo quisque se gerere debet inter opiniones contrarias, si veritatem non habeat exploratam?*

XXIV. *R.* 1. Non sufficit ad conscientiam bonam, si adhæreat authoritati hominum, quamvis sint docti & pii. Quia conscientia non est subjicienda judicio humano, per se: neque habet humanum testimonium sufficientem vim vel arguendæ approbationis Dei, vel coram Deo excusandi. *Rom.* 14. 12. 1 *Cor.* 8. 10.

XXV. 2. Illam quisque sententiam sequi debet, quam (post debitam diligentiam inquisitionis adhibitam) judicat esse probabiliorem, ex natura rei, & lege Dei, inter se collatis, sive per se, sive ope aliorum probabilitatem illam perspectam habant 1 *Corinth.* 8. 4. *cum* 7.

XXVI. 3. Si post debitam inquisitionem maneat animus plane suspensus, utrum actio sit licita, vel illicita, tum hæsitatione illa manente, pars tutior sequenda. Illa autem est pars tutior, in qua non est periculum peccandi, & in istiusmodi casu, ille non peccat, qui simpliciter abstinet tali actione

ne dum alium qui facit non condemnat, *Ro.* 14.5. *cum* 4. *et* 23. Abstinendum igitur ab iis omnibus, de quibus adhibita diligentia, conscientia est dubia an sint licita vel illicita. Qui aliter faciunt, non tantum exponunt sese periculo peccandi in ipsa actione, sed etiam sine dubio peccant in modo agendi.

Quæstio decima tertia. Quum quis apprehendit se alterum ex duobus peccatis necessario admissurum, utrum eligere debet?

XXVII. Resp. 1. Præcepta Dei ex sua natura nunquam ita concurrunt, ut necesse sit alterum eorum propriè violare per peccatum. Quum enim præceptum aliquod minus negligendum est, ut majus observetur, minus illud cessat pro illo tempore obligare, ita ut qui ex tali ocasione illud negligunt, sint plane inculpabiles, id est, non peccent. *Matth.* 12.5,7.

XXVIII. Quod autem dici solet è malis minimum esse eligendum, intelligi debet de malis pœnæ, non de malis culpæ.

XXIX. Omnis igitur peccati vitatio conscientiæ semper debet esse in proposito fixo.

XXX. 2. Nulla necessitas est timoris, periculi, vel coactionis externæ, qua excusari possit quisquam, si vel minimum peccatum eo nomine committit.

XXXI. Neque enim coactio proprie dici potest, ubi certo consilio agitur, & voluntas (quæ cogi non potest) metu inducta, in actum consentit.

XXXII. 3. Si quis ex fragilitate in illas angustias redigatur, ut opinetur, ex duobus peccatis alterum esse committendum, conscientia non potest ferre judicium in tali proposito: quia contra conscientiam instituitur deliberatio. Dubitari tamen non potest quin minus peccat, qui minus peccatum admittit.

CAPUT

CAPUT XVIII.

De Adiaphoris.

QUæstio prima, Qua in re consistit adiaphoræ rei natura?

I. Bz. 1. Adiaphorum ex vocis ipsius interpretatione, est quod ita se habet ad duo extrema, ut non magis ad unum quam ad alterum inclinet, eodemque sensu dicitur indifferens, & res media.

II. 2. Quamvis autem quod medii hujusmodi rationem habet ad qualiacunque extrema, possit generali isthoc sensu adiaphorum aut indifferens vocari, usus tamen obtinuit, ut illud adiaphorum vocetur quod medium est inter bonum, & malum morale.

III. 3. Medium vero inter bonum, & malum est vel meræ abnegationis, in quo nulla ratio boni vel mali reperitur: & sic omnes substantiæ sive sint naturales, sive artificiales, sunt res mediæ & indifferentes: vel alicujus etiam participationis, quod in tantum convenit cum utroque extremo quantum illa extrema inter se conveniunt: & sic nullæ substantiæ sunt proprie res mediæ aut indifferentes per se, quia nullæ sunt bonæ aut malæ, sed actiones tantum, & dispositiones ad agendum.

IV. 4. Actiones igitur quæ neque imperantur neque prohibentur, neque obedientiæ neque inobedientiæ rationem habent in sua intrinseca natura, sunt indifferentes aut mediæ.

Quæstio secunda, An dentur actiones indifferentes secundum speciem.

V. Bz. 1. Potest hoc dupliciter intelligi: vel ut indifferentia sit de ratione specifica alicujus actionis, quod est falsum: vel ut communis natura alicujus actionis indifferenter se habeat ad bonitatem & malitiam, quod verum est.

VI.

VI. 2. Nulla igitur actio ex sua natura est adeo indifferens, quin per circumstantias evadere possit aut bona aut mala: sed variæ dantur actiones, quæ in sua communi ac nuda natura, antequam circumstantiis vestiantur, nullam includunt bonitatem aut malitiam: tales sunt comedere, bibere, iter facere, ambulare, &c.

Quæstio tertia. An actiones indifferentes nihil inter sese differant, sed æque omnes à bono & malo distant?

VII. ℟. In sua intrinseca natura nihil omnino differunt: sed tamen quædam sunt, quæ ut plurimum habent circumstantias malas annexas, atque adeo dicuntur vergere in malum, aut in malum sonare, ut accusatoris aut carnificis munere fungi: quædam etiam quæ ut plurimum habent circumstantias bonas annexas, atque adeo dicuntur vergere in bonum, aut in bonum sonare, ut colere agros, diligentiam in studiis adhibere, &c.

Quæstio quarta. An adiaphora faciant ad ordinem & decorum?

VIII. ℟. Quæcunque sua natura faciunt ad ordinem, decorum, aut ædificationem ullam, illa non sunt adiaphora. Cum enim participant proprietates boni, non sunt in meditullio inter bonum & malum. Cum etiam bonum producunt, vim aut virtutem bonam in sese habeant oportet. Unumquodque generat sibi simile.

Quæstio quinta. An adiaphora desinant esse adiaphora, cum de iis aliquid certi statuitur ab iis qui authoritate pollent?

IX. ℟. Imperari nihil debet nisi bonum, neque prohiberi quidquam nisi malum: quod adiaphorum est, non potest simpliciter, absolute, & in perpetuum, vel prohiberi, vel imperari: sed quatenus ad bonum accedit, imperari; & quatenus ad malum, prohiberi debet.

Quæstio

Quæstio sexta. An actio aliqua singularis sit indifferens?

X. R. 1. Actiones quædam ita sunt hominis, ut non sint proprie humanæ, illæ sc. quæ procedunt ab imaginatione nuda, & non à ratione deliberata, ut fricare manus, aut barbam, scalpere caput, levare festucam, &c. dum aliud aliquid cogitamus. Hujusmodi actiones non sunt moraliter bonæ aut malæ: quia non sunt in genere moris constitutæ, dum omni consilio destituuntur. Quamvis enim istis etiam possit quis peccare, ut si tempore precum vagari sineret imaginationem suam, & hujusmodi nugis indulgere, ipsæ tamen actiones per se neque malæ sunt neque bonæ. Subjiciuntur quidem istiusmodi motus imperio arbitrii humani: sed ita subjiciuntur, ut possint exerceri nullo rationis actu præeunte: neque ulterius illas ratione prævenire tenemur, quam ut officiis non obsint. Sicut in oculorum palpebris movendis, moderandi potestatem habet ratio & voluntas: sed non est operæ prætium observare quoties connivemus, si modo caveatur, ne præter decorum aut officium aliquid in istis admittatur.

XI. 2. Actio omnis quæ à ratione deliberata procedit, & proprie dicitur humana, singulariter, in individuo considerata, ut est actio exercita, est vel bona, vel mala. Hujusmodi enim actio vel ordinatur ad debitum finem, vel non ordinatur. Si ordinetur, tum aliquam rationem habet boni, cæteris circumstantiis consentientibus: si non ordinetur ad debitum finem, tum habet rationem mali, quia caret debita perfectione, & deficit à regula sua.

XII. Non tamen requiritur ad actionis naturalis bonitatem, ut semper actualiter & explicite referatur ad finem debitum, si modo virtualiter & implicite hoc fiat: quia potest ratio in istiusmodi actibus exercendis, majore sæpe cum fructu circa alia objecta versari.

XIII.

XIII. 3. Circumstantia una aut altera actionis alicujus humanæ potest esse indifferens, ut si studiosus unus cum alio sermonem conferat, indifferens est sæpenumero, utrum vernaculo utatur sermone, an Latino: sed sermo ipse, cum omnibus suis circumstantiis, vel bonus est, vel malus. Ratio est, quia determinatio actionis non pendet ab una circumstantia seorsim, sed ab omnibus conjunctim.

XIV. 4. Datur actio aliqua singularis, in qua nulla bonitatis ratio reperitur, quæ in alia non possit inveniri: atque adeo quod hoc tempore, hoc vel illud potius agimus quam aliud, in eo sæpe nihil boni aut mali occurrit. Opportunitas, aut animi suggestio, sine ullo respectu bonitatis moralis, satis habet ponderis ad singularem istam determinationem.

XV. 5. Quamvis igitur nulla singularis actio humana sit, quæ neque est bona neque mala, sunt tamen variæ, quæ singulariter & in comparatione ad alias, neque sunt necessariæ, neque illicitæ. Sicut enim statuarius certam rationem sæpe non habet, cur istam potius, quam aliam statuam facit, si tamen aliquam faciat, necesse est, ut vel regulas artis sequendo bonam faciat, aut aberrando malam: sic est in multis actionibus hominum singularibus, quæ quoad exercitium nullam habent rationem propriam, præter inclinationem animi, sed cum exercentur, vel bonæ sunt, vel malæ.

CAPUT XIX.

De Actu Voluntario.

Quæstio prima. An ad actum bonum aut pravum, necessario requiratur, ut voluntas eo inclinet?

I. 6. 1. Voluntas est principium & prima causa om-

omnis operationis humanæ, quoad exercitium actus. Idcirco enim agimus hoc, aut illud, potius quam illud, quia volumus: sicut Deus ipse dicitur omnia agere ex voluntate, *Eph.* 1.11. sic etiam homo ad imaginem Dei factus. Prima igitur ratio & causa bonitatis & pravitatis omnis actus humani, est in ipsa voluntate.

II. 2. Libertas etiam electionis formaliter est in voluntate. Quod igitur obedientiam quis Deo præstet, aut non præstet, provenit semper a voluntate.

III. 3. Obedientia denique nostra est in conformitate nostra ad voluntatem Dei, & inobedientia, in eo quod ab eadem voluntate exorbitamus. Conformitas autem nostra cum voluntate Dei primo & præcipue est in voluntate nostra, *Apoc.* 2.6.

Quæstio secunda. Quænam sint illa, quæ tollunt voluntarium ex facto.

IV. ℟. Nihil omnino, præter absolutam violentiam coactionis, & casum, qui non potuit prævideri, aut præcaveri. Quæ autem ex violentia absoluta, aut ex mero casu aguntur, neque obedientiæ, neque peccati rationem habent. Ut si quis cogatur thura offerre aut genua flectere coram idolo. Aut plane fortuito alium occidat, *Deut.* 19. 5, 6, 10.

a Quæstio tertia. Quid judicandum est de ignorantia?

V. ℟. 1. Ignorantia, quæ est aliquo modo causa facti, ita ut si contraria scientia adesset, non faceret, si modo sit involuntaria, & in se se, & in sua causa, id est, non affectata, nec procurata, nec tolerata, aut neglecta, tum actum reddit mere fortuitum, & involuntarium, atque adeo excusat à peccato.

VI. 2. Ignorantia juris, nunquam excusat à toto: quia omnes tenentur scire voluntatem Dei. Sed excusat à tanto, si non sit affectata, 1 *Tim.* 1.13.

a De ignorantia.

*Ioh.*9.41. *Act.*3.17. Si vero sit affectata, peccatum est in sese, atque adeo non minuit, sed auget potius reatum aliorum peccatorum, 2 *Pet.*3.5.

VII. 3. Ignorantia facti, si diligentiam debitam adhibuerit, excusat: quia reddit factum fortuitum. Ut cum Jakob deceptus accessit ad Leam, non suam, *Gen.*29. Si vero diligentia debita non sit adhibita, non plane excusat, quamvis minuat culpam. Qui casus videtur fuisse Abimelechi. *Genesis*, 20.

*a*Quæstio quarta. Quid judicandum est de metu?

VIII. ℟.1. Metus non simpliciter tollit voluntarium: sed pro loco & tempore, id est, omnibus circumstantiis consideratis, impellit hominem ad hoc aut illud volendum. Ut apparet in trito illo exemplo mercatoris, qui metu mortis, projicit merces in mare. Nunquam igitur plane excusat à peccato Imo sæpe est peccatum prohibitum, & causa gravissimorum peccatorum, *Matth.* 10.26. *Phil.*1.28. 1 *Pet.*3.14. *Apoc.*21.8. quamvis igitur metus aut terror gravis, qualis solet constantem virum afficere, coram hominibus pro excusatione habeatur, & valeat ad contractus irritandos, coram Deo tamen non potest allegari.

IX. 2. Peccatum tamen quod ex valido terrore admittitur, minus grave est (cæteris paribus) quam quod admittitur absque ullius periculi metu, ex spontanea voluntatis inclinatione: quia tentatio est validior in metu: & talis lapsus, si pœnitentia sequatur, non tam ex malitia, quam ex infirmitate & perturbatione procedit. Petri casus talis fuit, cum Christum abnegavit.

Quæstio quinta. Quid judicandum de concupiscentia.

K. ℟. Concupiscentia non tollit, aut minuit voluntarium respectu actus, sed potius auget. Qui enim facit aliquid ex concupiscentia, ille valde il-

a Metus.

lud

lud vult, quatenus vel delectabile, vel utile ipsi apparet. Si igitur illa concupiscentia sit fixa, peccatum auget: ut in Juda, qui Christum prodidit ex cupiditate lucri.

a Quæstio sexta. Quid judicandum est de inadvertentia?

XI. ℟. Inadvertentia eandem rationem habet cum ignorantia: quia non differt ab illa, nisi ut privatio actus, à privatione dispositionis. Inadvertentia igitur est ipsa sæpe peccatum, & opponitur vigilantiæ. Quando igitur tenemur vigilare & attendere, si non advertamus, recte dicimur nolle, non velle, & velle non advertere, *Esa.* 1. 3.

XII. Ipsa inadvertentia aliquando voluntarie eligitur in seſe, *Amos* 6. 10. aliquando voluntarie eligitur in sua causa, *Matth.* 13. 22.

Quæstio septima. Quomodo velle dicimur aliquid in ejus causa?

XIII. ℟. Quando aliquid volumus, ex quo alterũ sequitur. Qui vult compotationibus immodicis adesse, vult ebrietatem. Qui vult indulgere somno & otio, vult officia sua negligere. Qui vult hominibus placere, vult Deo displicere, *Gal.* 1. 10.

a Inadvertentia.

CAPUT. XX.

De Peccatis Cordis.

QUæstio prima. Quænam sunt peccata cordis? I. R. Sunt partim in cogitationibus, partim in delectationibus, & partim in desideriis.

b Quæstio secunda. Quænam cogitationes habendæ sunt pro peccatis?

II. R. Cogitatio triplex est circa malum. 1. Insimplici ejus apprehensione. 2. Cum illa apprehensio adjunctum habet aliquem inclinationis motum ad consensum. 3. Cum plenam approbatio-

b Cogitatio.

nem

nem & consensum habet. In prima harum per se non est peccatū. Fuit enim in Christo, *Mat.* 4. 1. Atq ne hinc recte dicitur, scire malum non est malum. Reliquæ duæ non sunt sine peccato. De tertia non dubitatur. Sed de secunda etiam Scriptura testatur. *Iac.* 1. 14. ubi etiā docemur, quomodo cogitationes istas pravas ab aliis distinguamus, ex eo sc. si aliqua cogitatio de malo, vel minima ex parte nos abstrahere incipiat, inescare, & titillare. Ratio est, quia tum incipit recipi, & inhærere nobis, ita ut malum illud de quo cogitatur, fiat aliquo modo nostrum, dum erga illud incipimus moveri tanquā erga objectum consentaneū. Quamvis enim ulterius non pergamus ad consensum plenum adhibendum, aliqua macula tamen inde nobis adhęret. Animę vero nostræ ad imaginem Dei factæ, ita debent à nobis conservari, ut puræ sint ab omni, vel minima inquinatione. Recte enim observatum est, ab authore gravi, *unumquemq; à Deo constitutum esse sui cordis, tanquam castri, custodem & defensorem contra suos hostes. Si ergo non implorato auxilio, non expectato succursu à Deo, ad primam obsidionis castrametationem, castrum tradat hosti, crimen admittit proditionis manifestum. Quid igitur dicendum de traditione clavium hujus castri, antequam obsidione prematur? Clavis hujus castri est cogitatio. Hæc enim cor aperit: hæc diabolum introducit. Certe si diabolo clavem istam sponte tradit, nunquam effugiet proditionis reatum. Clavem autem istam diabolo tradit, quoties cogitationem suam in manus ejus tradit, aut cogitat ad voluntatem ejus. Cogitationem volvere, est clavem cordis ad apertionem ipsius torquere, ut tandem reseratur.*

a Quæstio tertia. Quænam delectatio circa malum habenda est pro peccato?

III. R. Non tantum illa quæ est ex malo in perpetratione mali, aut jam patrato, aut in proposito alicujus mali patrandi, *Prov.* 2. 14. & 10. 23. sed

a Delectatio. etiam

etiam simplex & inefficax complacentia rei illicitæ, quamvis nulla sit intentio illam actu perficiendi. Vocari solet *delectatio morosa*, non à temporis mora, sed à mora intellectus, qui cum aliqua voluptate in rei illicitæ contemplatione moratur. Ratio autem quare hæc delectatio est peccatum, in eo consistit, quod delectatio est conformitas affectus cum re cogitata, & continet aliquam ejus approbationem, *Rom* 7.22.

a Quæstio quarta. An omnis delectatio de re illicita sit peccatum?

IV. Resp. 1 Si sit de re illicita, aut opere malo, quatenus est tale. 2. Si proveniat ex affectu, qui propendet in talia, aut ex quolibet illicito incitamento. 3. Si talis sit delectatio, ut sua natura vim causæ habeat, aut occasionis periculum adferat ad pravos affectus excitandos: tum dubitari non potest, quin sit peccatum. Si vero delectetur aliquis cogitando de re mala, quatenus in illa re naturalis aliqua perfectio exercetur, absque periculo in rem ipsam consentiendi, non est simpliciter & per se peccatum. Ut cum solertia, dexteritate aut constantia illa, quæ in duello injusto apparet, aliquis delectatur. Ratio est, quia hæc delectatio non proprie & formaliter versatur circa rem malam, sed bonam.

Circa desideria absoluta, nulla potest esse dubitatio, quin si in malum ferantur, mala sint: sed de desideriis iis, quæ conditionem habent annexam.

Quæstio prima. An liceat homini optare sibi malum ærumnosum, aut miseriam, sub conditione?

V. R. Licitum hoc esse aliquo modo, apparet. 1. Ex Pauli exemplo, *Rom.* 9.3. 2. Ex reipsa, quia actu subire aut pati hujusmodi malum, non solum licet, sed & expedit etiam sæpe, posita quadam conditione, *Gen.* 44.33. 3. Ex ratione, quia pati malum, non est per se malum aut peccatum: si igitur

a *Delectatio de re illicita, an sit licita.*

conditio

conditio ſub qua optatur ſit bona, deſiderium tale induit rationem boni.

Quæſtio ſecunda. An deſiderium rei illicitæ ſub conditione poſſit eſſe licitum?

VI. Bz. 1. In iis rebus quæ ſunt illicitæ tantum ex jure poſitivo humano, licita ſunt hujuſmodi deſideria, quia talia non habent malitiam intrinſecam. Ut, exirem ex urbe per mœnia cum portæ ſunt clauſæ, niſi eſſet hoc vetitum.

VII. 2. In quibuſdam etiam divino jure prohibitis, quæ intrinſecam malitiam non habent ita ſibi concretam, quin cogitatione poſſit abſtrahi, & ſeparari: licita etiam ſunt talia deſideria per ſe, ſi abſit periculum abſoluti conſenſus. Ut, ducerem Titiam in uxorem, niſi eſſet propinqua ſanguine in gradu prohibito.

VIII. 3. Deſiderium illud faciendi quod eſt planè & intrinſecè malum, ſub hac conditione; Si liceret, aut ſi non eſſet prohibitum, non poteſt excuſari à peccato. Ut, fornicarer ſi non eſſet prohibitum. A peccatis enim deſideria noſtra debent eſſe longiſſime remota & abhorrere: ſed in iſtiuſmodi deſideriis aliqua inclinatio vel propenſio apparet ad peccandum.

IX. 4. Deſiderium illud quod in ſe malum eſt faciendi, niſi ſingularis vitæ conditio aut ſtatus impediret, eſt peccatum. Ut, ulciſcerer eum qui me læſit, etiam pugnando, niſi eſſem miniſter. Adjungerem me conſortiis ebrioſorum hominum, niſi eſſem candidatus miniſterii. Tales enim homines non abſtinent à malo ſimpliciter, quia eſt malum, ſed quia minus ipſos decet, aut præjudicium majus ipſis adferret quam aliis.

X. 5. Quando conditio talis eſt, ut non tollat malitiam ab actu, ſed periculũ pœnę tantum, tum deſiderium illud eſt grave peccatum, & indicium ſummæ pravitatis in corde. Ut, occiderem hominem ſi poſſim latere. Fornicarer & mœcharer, ſi non eſſet infernus.

infernus. Quamvis enim hujuſmodi conditionalis optatio nihil ponit in eſſe (ut loquuntur) quoad rem ipſam, in voluntate tamen ponit affectum aliquem erga tale peccatum: & indicat etiam velle eum, qui ita afficitur, ſi fieri poſſit, peccata talia poſſe admitti ſine ulla pœna ſequente.

XI. 6. Omnia fere hujuſmodi conditionalia deſideria ſunt tentationes Diaboli, quæ cum magno periculo admittuntur.

CAPUT XXI.

De peccatis oris.

Quæſtio prima. An peccato jam aliquo in corde admiſſo, nihil accedat per ejus eloquutionem?

I. ℟. Si quis abſtineat à malo illo verbis indicando, quod habet in corde, ut facilius perficiat, cum ipſum ſilentium induit rationem peccati, & malũ cogitatum adauget: multo autem magis ſi verbis contrarium præ ſe ferat, *Pr.* 26. 24, 25. *Pr.* 10. 18. Si vero quis ideo abſtineat à malo illo, quod cogitavit, eloquendo, quia malum eſt & pudendum, is ſiſtit curſum peccati, & bene facit, *Pr.* 30. 32. Si igitur pergat eloqui quod habuit in corde, auget peccatum dum illud magis completum reddit.

a Quæſtio ſecunda. An verbum otioſum ſit peccatum?

II. ℟. 1. Verbum otioſum ex propria ſignificatione vocis, idem eſt quod verbum infructuoſum, nullum habens uſum, fructum, aut utilitatem. Tale autem verbum ex deliberata ratione procedens, vix poteſt proferri: quia ratio & voluntas aliquem finem & aliquid boni ſemper ſpectat, vel in genere morum, vel in genere naturæ: ita ut neceſſario debeat omne verbum à ratione deliberata proficiſcens, vel malum eſſe, vel bonum, atque

a De verbis otioſis.

adeo

adeo nullum proprie & rigide loquendo est otiosum.

III. 2. Verba tamen otiosa dicuntur in Scripturis, *Matth.*12.36. illi sermones, qui parum aut nihil à vulgo curantur, & quorum rationem se nunquam reddituros putant. Horum autem talem rationem reddendam esse coram Deo, Servator affirmat, ut vel in talibus verbis reperiri possit materia, & meritum condemnationis æternæ.

a Quæstio tertia. An omnia jocosa & ludicra verba otiosa sint, & peccata?

IV. ℟. Non sunt semper otiosa, quia habent aliquando suum usum, recreationis saltem & hilaritatis. Neque semper sunt peccata: quia usum habent legitimum & honestum, *Prov.*29.9. 1 *Reg.* 18.27. Hujusmodi igitur joca possunt esse vel mala, vel bona.

Quæstio quarta. An illa verba quibus boni aliquid homines profitentur, sine ulla intentione idem perficiendi, sint peccata? *Iac.*2.16.

V. ℟. Sunt peccata, non tantum ratione defectus, quia abest intentio debita, sed etiam ratione fallaciæ & fraudis, quæ talia verba comitatur, & habet aliquo modo rationem mendacii.

Quæstio quinta. An multiloquium sit peccatum?

VI. ℟. Non est per se peccatum multis verbis uti: sed sæpè est occasio peccandi, *Pr.*10.19.

a Iocosa Verba.

CAPUT XXII.

De Peccatis Operis.

QUæstio prima. An externũ opus peccati, cum interiori conjunctum, augeat ejus malitiam?

I. ℟. 1. Si quis efficacem habeat voluntatẽ peccandi, id est, in voluntate sua sic afficiatur, ut nihil

nihil ipsũ retineat ab opere ipso externo, nisi quod occasio deest, ille quoad sese, æquè peccare existimatur coram Deo, ac si opus illud perfeciſſet. Apparet hoc ex contrariis actibus obedientiæ, 2 *Cor.* 8.12. *Hebr.* 11.17.

II. 2. Quoad extensionem tamen illius peccati, majus redditur per opus externum. Sicut enim sanctificatio major est quum spiritum, animam & corpus renovavit, quam si unam partem solam reformaret. 1 *Thess.* 5.23. 1 *Cor.* 6.20. 2 *Cor.* 7.1. sic etiam peccatum majus est hoc modo, cum corpus etiam invasit, quam cum animam solum occupavit.

III. 3. Quoad noxam aut damnum, quod aliis infert vel per scandalum, vel per incommodum aliquod reale, majus etiam est peccatum in opere externo. 1 *Sam.* 25.32,33.

IV. 4. Quædam igitur pœnæ rectè infliguntur, propter opus externum alicujus peccati, quæ in interno solo nullum locum habent. Ut divortium sit propter adulterii actum, non propter ejus intentionem.

Quæstio secunda. An incommoda illa, quæ in eventu operis mali sequuntur, peccatum adaugent?

V. R. Incommoda ista quatuor modis possunt se habere ad voluntatem peccantis: primo, ut directè intendantur: & tum augent peccatum in interna ejus natura, sive sequantur, sive non sequantur. Secundo, ut prævideantur, quamvis non directe intendantur, ut cum quis ex furto quod intendit, videt innoxium aliquem gravia passurum: & tum per interpretationem, & indirecte hæc etiam dicuntur intendi, atque adeo peccatum augent. Tertio ut neque intendantur, neque prævideantur, sed tamen possint ac debeant aliquo modo prævideri, & præcaveri: & tum etiam augent peccatum, quia aliqua ex parte præsumuntur prævisa. Quarto, ut sine culpa ignorentur: & tum ad culpam non imputantur.

Quæstio tertia. Quomodo abrumpitur actus peccati?

VI. *R.* 1. Non omni physica interruptione actus: si enim moraliter continuetur, peccatum ipsum perseverat.

VII. 2. Non per simplicem cessationem ab intentionis aut voluntatis actu: hæc enim accidere potest ex inadvertentia & distractione ad alia.

VIII. 3. Abrumpitur igitur moraliter tantum per contrariam voluntatem & propositum. Quæ tamen abruptio non est perfecta; nisi talis sit commutatio voluntatis, qualis ad resipiscentiam veram postulatur.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBER

LIBER QUARTUS,
DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM.

CAPUT I.
DE RELIGIONE.

QUæstio prima. An religioſus honor ſoli Deo debetur ?

I. *R.* 1. Honor omnis qui à religione imperatur, aut religione ſuadente exhibetur alicui, dicitur aliquando religioſus; & eo ſenſu honor ille, qui præcepto quinto imperatur, vocari poteſt religioſus, qui creaturis variis debetur.

II. 2. Honor eſt etiam civilis, qui ſingularem quandam ſimilitudinem habet cum illo honore, qui Deo præſtatur, & propter illam analogiam, dicitur aliquando religioſus: qualis eſt pietatis erga parentes.

III. 3. Sed honor ille, qui proprius eſt actus religionis, Deum ſolum reſpicit ut objectum honorandum. Nam 1. maximus honor ſoli Deo debetur: honor autem religionis eſt maximus. 2. Soli Deo tribui poteſt honor ille, qui debetur autori & domino vitæ ac beatitudinis æternæ: ſed talis eſt honor religioſus. 3. Soli Deo directe ſubjicitur anima & conſcientia hominis: ſed hoc fit honore religioſo. 4. Solus Deus eſt abſolutus noſter dominus, vel jus habet abſolutum obedientiam à nobis exigendi: ſed illud ſupponitur in religioſo honore. 5. Ubique in Scripturis damnantur, qui religioſum cultum alii deferunt præterquam Deo vero.

Quæstio secunda. Quomodo dignosci possit cultus religiosus?

IV. R. 1. Si fiducia in aliquo propriè collocetur.

V. 2. Si conscientia alicui subjiciatur.

VI. 3. Si illa quæ propria sunt Dei, alicui tribuantur.

VII. 4. Si excedatur modus consuetus in civili honore.

(a) Quæstio tertia. In quibus actibus externis consistit religiosus honor, aut cultus Dei?

VIII. R. 1. Omnes actus legitimi quos homines directè exercent erga Deum, sunt actus honoris aut cultus religiosi. Nihil enim possumus erga Deum ex officio agere, nisi ut ipsi honorem cum submissione & reverentia deferamus.

IX. 2. Quidam tamen sunt actus in quibus magis expresse affectus iste significatur, quam in aliis: illi scilicet in quibus nihil fere aliud respicimus nisi honorē Dei, ut prostratio, genuflexio, aut submissa inclinatio corporis corā Deo, quibus veneratio aut adoratio externa in scripturis denotatur.

(b) Quæstio quarta. Qualis honor debetur hominibus & angelis sanctis?

X. R. 1. Si præsentes nobis fuerint, civilis honor ipsis est exhibendus, secundum excellentiam illam, quæ ipsis inest.

XI. 2. Si vero absint, aut nobis non appareant, nullus omnino adorationis actus erga ipsos debet exerceri.

XII. 3. Sive vero absint, sive adsint, religiosus honor ipsis non debetur, quia quamvis singularem respectum habent ad excellentiam Dei, illa tamen excellentia est ipsis extrinseca, atque adeo honor, qui illi excellentiæ debetur non est ipsis deferendus, *Act.* 10. *Apoc.* 19. & 22.

(a) *Religiosus honor.* (b) *Cultus Angelorum.*

CA-

CAPUT. II.

De Fide.

Quæstio prima *Quomodo fides divina distinguitur ab opinione & fide humana?*

I. *R.* 1. Fides divina nititur testimonio Dei. 1 *Iohan.* 5.9,10.

II. 2. Conjunctam semper habet piam affectionem erga Deum. *Heb.* 11. *Roman.* 4.20.

III. 3. Vincit mundum. 1 *Ioan.* 5.4. *Rom.* 4.18.

Quæstio secunda. Quænam sunt necessaria creditu ad salutem?

IV. *R.* 1. Implicite saltem credenda sunt omnia, quæ Deus proposuit credenda. *Act.* 24.14.

V. 2. Explicite credenda sunt illa, quorum cognitio & apprehensio necessitatem habet medii ad salutem. *Iohan.* 6.53.17.3.

VI. 3. *Quæ* cognitu creditúque sunt necessaria, ad illa percipienda & apprehendenda. *Rom.* 3. 19,20.

Quæstio tertia. Qui modus & gradus cognitionis necessarius est in istis, quæ explicite creduntur?

VII. *R.* Tripliciter possunt cognosci 1. quoad substantiam sensus aut sententiæ qua continentur. 2. Secundum eam declarationem, qua distincte explicantur in Scripturis ad ædificationem fidei. 3. Secundum difficultates, quæ circa illa solent aut possunt moveri. Jam vero sufficit ad salutem cognoscere prædicta quoad rei substantiam, ejusque necessariam declarationem. e.g. Satis est ad salutem, si intelligatur Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse unum essentia Deum, tribus personis distinctum: Christum esse verum Dei filium, verúmque hominem in una persona; quamvis de subtilioribus circa ista disquisitionibus parum aut nihil intelligatur.

Quæstio quarta. An salvari possit, qui credit aliquid

quid quod pugnat cum iis, sunt necessaria creditu ad salutem?

VIII. R. Si intelligat ea pugnare, non potest utrumque credere. Si vero ex errore & institutionis defectu putet illa simul posse consistere, error ille non excludit à salute. Nemo enim est inter mortales, quin errori sit obnoxius: neque ullus est error in religione, quin aliquo modo pugnet cum religionis fundamentis.

Quæstio Quinta. An illi possunt servari, qui cætera illa nihil curant, quæ non sunt absolute necessaria ad salutem?

IX. R. Fieri non potest ut illi veram fidem habeant de necessariis ad salutem, qui cætera neglectui habent. Nam 1. qui solicitus est de sua salute, certissimam & maxime distinctam ejus cognitionem quæret. 2. Qui per veram fidem Deo adhæret, ille magni faciet voluntatem & præcepta Dei. 3. Qui veram fidem habet, ille non tantum suam salutem, sed & gloriam Dei quæret. 4. Fides vera (ut cætera omnia) conservationem & incrementũ sui quæret. 5. Homogeniis etiam & consentaneis omnibus delectatur.

Quæstio sexta. An fide divina possit quis credere falsum?

X. R. 1. Fides divina neque per se, neque per accidens, neque directe, neque indirecte est causa falsi assensus, quatenus est falsus. Sic enim Deus & veritas Dei esset causa falsitatis.

XI. 2. Potest tamen concurrere ut causa, quoad substantiam actus assentiendi illi quod falsum est, ex accomodatione prava. *Act.* 21.11,12. sic se res habet in syllogismo, cujus propositio vera est ex fide divina, sed assumptio admittitur ex fide humana, aut opinione falsa. e. g. Quicquid in Scripturis revelatur, verum est: sed in Scripturis revelatur sanctos martyres resurrecturos mille annis ante alios homines, ergo verum est.

Quæstio

Quæstio septima. An fide divina possit quis malè uti, referendo scilicet ad finem malum, inanem gloriam, aut alium similem?

XII. *R.* Fides ipsa divina per se non potest ad malum finem referri: sed aliqua scientia per illam acquisita potest ita perverti 1 *Corin.* 8.1.2. & 2 *Cor.* 12. 7.

Quæstio octava. Qualis certitudo sit in fide divina?

XIII. *R.* 1. Ex parte objecti, certitudo major est fidei, quam cujuslibet cogitationis naturalis.

XIV. 2. Ex parte etiam subjecti, sua natura firmiorem assensum in nobis efficit, quam scientia naturalis, quia nititur causa certiore?

XV. 3. Quia tamen intellectus hominis majorem proportionem habet ad res naturaliter cognitas, ad plenius & illas consequitur, idcirco nō utitur semper lumine fidei, cum illa certitudine, qua utitur scientia naturali.

XVI. 4. Hinc est quod hæsitationes, & dubitationes, involuntariæ, ut indeliberate, cum vera fide consistere possint, propter fidei imperfectionem & infirmitatem intellectus.

Quæstio nona. An fidelis sit certus infallibili certitudine se habere fidem.

XVII. *R.* 1. Ex natura rei, & ordine communi, ille qui credit, novit se credere. Intellectus enim reflectitur super suum actum, & quasi per evidentem experientiam percipit quid agit, sicut etiam quid voluntas vult. Quemadmodum enim per scientiam naturalem certi sumus non tantum de objecto, quod directe scimus; sed etiam nos illud scire & scimus etiam utrum voluntas in illud objectū feratur necne, sic etiam in fide. Alias nemo posset dicere, Credo, ut ille qui fuerat cæcus, *Ioh.* 9.38. credo Domine.

XVIII. 2. Præcipitur etiam omnibus fidelibus, non tantum ut credant, sed etiam ut certo sciant se credere. 2 *Cor.* 13.5.

XIX. 3. Nemo potest dubitare de certitudine sui assensus, qui non dubitat etiam de objecti veritate: qui dubitat, an certo credat Christum esse Deum, ille etiam aliquo modo etiam dubitat, an Christus sit Deus.

XX. 4. Certitudo ista experimentalis non tantum haberi potest de substantia actus, sed etiam de ratione ejus formali, quod fides quæ habetur, sit vere divina. *Quia* intellectus per actum suum reflexum, non ipsum tantum actum percipit, sed etiam modum & rationem ejus objectivam, unà cum affectu ex quo proficiscitur.

XXI. 5. Præter certitudinem istam experimentalem, est etiam alia certitudo fidei ex testimonio Spiritus sancti, *Rom.*8.6. cum enim testatur nos esse filios Dei, testatur etiam nos illam fidem habere, quæ propria est filiorum Dei.

XXII. 6. Est etiam certitudo fidei, quæ oritur ex propriis ejus actibus destincte perceptis. Ut cum quis novit se paratum esse ex affectu pio, omnem carnalem rationem, & semetipsum totum abnegare, ut Deo possit secundum ejus voluntatem in verbo revelatam adhærere.

XXIII. 7. Potest tamen esse defectus talis in reflexione intellectus, super suum actum: talis desertio Spiritus sancti: & talis intermissio actuum fidei, ut homo fidelis ad tempus ignoret se credere, quod credit, imo falso judicet se esse infidelem.

CAPUT. III.

De externa professione fidei.

QUæstio prima. An externa professio sit necessaria?

1. *R.* Multas ob causas est necessaria. 1. *Quia* Deus præcepit 1 *Petr.*3,15. 2. *Quia* promissionem habet salutis. *Matth.*10.32. *Rom.*10.10.3. *Quia* neglectus hujus officii maximam habet comminationem

nem adjunctam. *Marc.* 8. 58. *Luc.* 9. 26. & 18-8. 2 *Tim.* 2. 12. 4. Quia professio ista facit ad ædificationem aliorum hominum, & ejus neglectus scandalum ipsis ponit. *Phil.* 1. 12. & 2. 15. 16. 5. Quia facit etiam professio fidei ad gloriam Dei, *Phil.* 1. 20. & ejus abnegatio maxima contumelia nomen ejus afficit, quasi essertes pudenda. *Luc.* 9 26.

Quæstio secunda. An ista professio semper, & ubique sit necessaria?

II. *R.* 1. Semper & ubique requiritur, ne fidem abnegamus, aut contrarium fidei veræ ullo modo profiteamur, aut præ nobis feramus. 2. Ubique tamen sine discrimine profiteri quod credimus, neque necessarium est, neque conveniens. *Matth.* 7. 6. ut si quis furiosus insurgeret evaginato gladio, & diceret, qui fatetur se Christianum esse, interficietur, apud eum tum temporis fidem profiteri, non esset consultum. Sed tum demum, quando aliqua saltem spes est, professionem nostram cessuram in gloriam Dei, & ædificationem proximi. Medii enim necessitas censetur ex relatione, quam habet ad finem.

Quæstio tertia. An de fide publice rogatus ab eo, qui in authoritate constitutus est, confessionem edere teneatur?

III. *R.* Ex ordine communi tenetur. 1 *Petr.* 3. 15. quia pertinet ad gloriam Dei, & aliorum salutem. *Matth.* 10. 18.

Quæstio quarta. Analiquis necessitate adactus, damnato cultui possit adesse, si mentem ab eo conservat alienam?

IV. *R.* Si Sine discrimine adsit eodem modo se gerens, quo illi solent, qui illum cultum profitentur, graviter peccat. 1. In proximos, 1 *Cor.* 8. 10. & 2. in Deum, 1 *Cor.* 10. 20, 21, 22.

Quæstio quinta. An liceat ad periculum declinandum, ceremoniis uti ad talem cultum spectantibus?

V. R. Non licet. ceremoniarum enim proprius finis est professio : qui igitur ceremonia utitur idololatrica , ille aliqua ex parte professionem facit idololatriæ.

VI. Quamvis igitur licitum sit, qualibet infidelium. aut idololatrarum veste uti civili, illa tamen veste , quæ est proprium symbolum religionis , ex institutione sua religiosum , sub illa specie uti nemo potest sine peccato.

(a) Quæstio sexta. An liceat in persecutione fugere, maxime pastori ?

VII. *R.* 1. Licitam esse aliquam fugam, apparet 1. ex directione Christi. *Matth.* 10. 16, 23. 2. ex Christi ipsius exemplo. *Matth.* 12. 14. & 14. 13. *Iob.* 10. 39. 3. Ab exemplo sanctorum, Moysis. *Heb.* 11. 27. Eliæ 1 *Reg.* 19. 3. prophetarum variorum 1 *Reg.* 18. 13. & Apostoli Pauli. *Actor.* 9. 25. 4. Ratione, quia lege naturæ tenentur homines vitam suam tueri, usque dum manifesto apparet Deum ac Dominum vitæ eam repoſcere, id est, donec necessitas, aut utilitas gloriæ Dei & salutis Ecclesiæ, contrarium suadet.

VIII 2. Non licet iis fugere, quorum præsentia est necessaria, ad ædificationem Ecclesiæ. Quia hoc esset non tam persecutionem declinare , quam officium detractare.

IX. 3. In persecutione communi, non personali, turpe est pastori, metum singularem præ se ferre, qui debet esse toti Ecclesiæ fortitudinis, & constantiæ Exemplum.

Quæstio septima. An propter veritatis confessionem captus & in custodiam missus , carcerem effringere, aut custodes fallere licitè possit ?

X. *R.* Non potest 1. Quia jam vocatus est ad confessionem edendam. 2. Quia hoc esset vim facere publicæ authoritati. 3. Quia Apostoli & sancti alii , quorum exempla nobis commendan-

(a) *Fuga in persecutione.*

tur,

tur, ab hujusmodi consiliis semper abstinuerunt.

Quæstio octava. An liceat homini fideli, in tali in casu, redimere sese pretio.

XI. *R.* 1. Non semper hoc licere apparet ex Pauli exemplo. *Actor.* 24. 26.

XII. 2. Aliquando tamen licitum esse videtur, ex rei natura. Si enim ille, qui potestatem habet dimittendi, lucri & quæstus cupidus, præmium dimissionis quærat, & circumstantiæ tales sint, ut ipsam dimissionem gratis acceptare liceat, tum pecuniæ jactura eam procurare, non minus licet, quàm à latrone vitam redimere.

XIII. 3. In hoc, & similibus casibus, Honor Dei, ædificatio Ecclesiæ, & conscientiæ propriæ dispositio, in hanc aut illam partem semper debent valere.

Quæstio nona. An homines infideles compelli debeant ab iis, quibus subjiciuntur, ad veræ fidei professionem?

XIV. *R.* 1. Non debent eo compelli. 1. Qua fides ipsa non potest coactione ingenerari. Actus fidei veræ provenit semper ex libera voluntate, non ex metu, aut vi. *Ps.* 47. 10. *Actor.* 2 41. 2. Quia professio externa sine interna fide est hypocrisis 3. Quia Ecclesia hac ratione corrumpitur, cum obtruduntur ipsi pro membris, qui non sunt idonei.

XV. 2. Possunt tamen allici benignitate, & privatione favoris commoveri, ut serio cogitent de fide amplectenda.

XVI 3. Possunt etiam compelli ad institutionem de fide audiendum. Hæc enim institutio non tollit libertatem.

XVII. 4. Possunt etiam compelli ne blasphement veram fidem, aut impediunt ejus propogationem.

CAPUT. IV.

De Hæresi.

QUæstio prima. Quis sit pro hæretico habendus?

I. *R.* Ut quis sit hæreticus eo sensu qui in Ecclesia obtinuit, requiritur, 1. ut aliquam professionem faciat Christianismi, i.e. ut sit vel baptizatus, vel saltem catechumenos. Hæresis enim græca vox est, & significat electionem, ita ut hæreticus denotet illum, qui deserta veritate quam profitebatur ex aliqua parte, elegit sibi postea contrariā opinionem cui adhæret. Qui autem nunquam veritatē est professus, quamvis idem sentiat cum hæretico, non dicitur tamen hæreticus, sed infidelis.

II. Requiritur. 2. ut errorem amplectatur, non tantum contra doctrinā in Scripturis traditam, sed etiam contra illam doctrinam, quæ spectat ad summam & substantiam fidei aut morum. Destinctio enim hujusmodi, inter principales & minus principales doctrinas traditur ab Apostolo. 1 *Cor.* 3. 10. 11. Quamvis autem fidei proprie adversetur hæresis, ad mores tamen debet extendi: quia erroris in moribus fundamentum est error aliquis in fide, 1 *Tim.* 4. 1, 2, 3, 4. Debet vero esse contra fidem, ita ut necessario evertat illam. Alias error est in fide, aut circa fidem, non hæresis contra fidem.

III. Requiritur. 3. ut error ille conjunctam habeat partinaciam, & obstinationē animi. *Tit.* 3. 10.

IV. Pertinax autem ille jure censetur, qui cum veritas non solum in Scripturis manifestè revelatur, sed etiam ipsi sufficienter proponitur & manifestatur, ita tamen ut suo errori adhæret, ut vel Scripturæ sese opponat, vel sententiam ejus ex pravitate animi percipere nolit. Pertinax enim est, qui non est paratus captivare intellectum & rationem suam omnem sacræ Scripturæ.

V. Hæreticus

V. Hæreticus igitur potest quis esse materialiter, dum assensum præbet errori pernicioso, vel ex simplici facilitate, levitate, ac temeritate hæreticis credendi, qui sub honesta aliqua specie fallunt: vel ex ignorantia, qui formaliter non est hæreticus, cum pertinacia & obstinatio animi deest, atque adeo pro simpliciter hæretico non est habendus.

Quæstio secunda. An Pontificii sint hæretici?

VI. R. 1. Papismus prout à Concilio Tridentino fuit confirmatus, est pernicioſa hæresis. Primo, quia fidem veram & salvificam directe evertit, dum fidem & fiduciam in creaturis collocandam esse docet: & opera, ac traditiones humanas, fidei loco obtrudit, sicut & Pontificem Romanum & ejus creaturas loco Christi. Secundo, quia præcipuam partem pietatis evertit variis modis in falso cultu, & idololatria. Tertio, quia tantam pertinaciam in istis erroribus tutandis, & propagandis exercet, ut Scripturam ipsam variis modis accusset, populo Dei auferat, & authoritati ac arbitrio suo subjiciat.

VII. 2. Quod non solet inter hæreses numerari, hoc inde fit. Primo, quia non est una aliqua singularis hæresis sed quasi corpus quoddam, ex variis hæresibus conflatum & productum. Sicut enim Mahumetismus est antecedentium hæreseon mixtura, in oriente & meridie, sic Papismus, quamvis alia specie, variarum hæreseon sentina est in Occidente & Septentrione. Secundo, quia non simul & semel exoriebatur, sed paulatim & pedetentim invalescebat. Tertio, quia multos pernicioſos errores non tam palam verbis profitetur, ac reipsa fovet in mysterio. Quarto, quia Ecclesiam publice non impugnavit, sed ipsam Ecclesiam invasit, occupavit, & titulum ejus sibi vendicavit.

VIII. 3. Quia tamen multi sunt inter Pontificios,

cios, qui misterium Papismi non intelligunt, sed partim ex periculi metu & partim ex consuetudine, & simpliciter adhærent Papismo, idcirco omnes Pontificii non sunt absolute pro talibus hæreticis habendi, quibus nulla spes est salutis: quamvis viam salutis eos insistere ex eorum professione, non possumus affirmare.

Quæstio tertia. An Anabaptistæ habendi sint pro hæreticis?

IX. R. Non sunt proprie hæretici, qua pædobaptismum simpliciter negant, quamvis error ille sit in Ecclesia non tolerandus: quia summam fidei ad salutem necessariæ hoc errore non evertunt. Sed qua negant peccatum originale, & humanam naturam Christi, ex beata virgine genitam, & similia, sunt hæretici.

Quæstio quarta. An Remõstrantes sint hæretici?

X. R. Remonstrantium sententia, prout à vulgo ipsis faventium recipitur, non est proprie hæresis, sed periculosus error in fide; ad hæresin tendens. Prout vero à quibusdam eorum defenditur, est hæresis Pelagiana: quia gratiæ internæ operationem efficacem, necessariam esse negant ad conversionem, & fidem ingenerandam.

Quæstio quinta. An Lutherani sint hæretici?

XI. R. Qui inter illos pertinaciter defendunt ubiquitatem humanæ naturæ Christi, non possunt ab hæresi excusari: quia illa sententia directe evertit humanam naturam Christi. Sed quia multi inter eos ab illa sententia sunt alieni, & alii ex contentione potius defendunt, quam ex animo credunt, idcirco vel stupiditatis & furoris, vel scismatis potius, quam hæreseos sunt accusandi.

Quæstio sexta. An hæretici sint à Magistratu civili puniendi?

XII. R. 1. Reprimendos esse hæreticos ab omnibus piis, secundum illam vocationem & potestatem, quam acceperunt à Deo, satis apparet ex natura

tura rei: quia omnes pii ad militiam Christianam vocantur, ut in suis stationibus opponant sese singuli regno tenebrarum.

XIII. 2. Magistratus locus & officium postulat, ut reprimat improbos turbatores gladio, vel potestate publica, & externa, si opus fuerit, *Rom*: 13.4. 1 *Tim*.2.2.

XIV. 3. Si igitur hæretici sint manifesti, & publice noxii, debēt à Magistratu publica potestate coerceri

XV. 4. Si vero etiam manifeste blasphemi sint, & in illis blasphemiis pertinaces ac præfracti, possunt etiam affici supplicio capitali. Lex enim illa *Lev*. 24.15,16. quamvis non obliget Christianos, quatenus est lex, quatenus tamen est doctrina à Deo profecta, pertinet ad Christianorum directionem in ejusdem generis causis. Quando igitur gloria Dei, & salus Ecclesiæ hujusmodi pœnam postulat, potest, ac, remediis aliis frustra tentatis, debet etiam à Magistratu Christiano adhiberi.

CAPUT V.

De Apostasia.

Quæstio septima. Quis habendus sit pro Apostata.

I. R. Ille proprie est Apostata, qui fidem veram antea professus, ab ea in totum recedit. Apostata enim idem sonat, quod desertor & transfuga. Talis fuit Julianus, qui cognomen habuit apostatæ: tales sunt qui ex Christianis vel Judæi, vel Mahumetani fiunt.

II. Sed per analogiam, ille etiam rita vocatur, qui in plerisque recedit à vera fide: ut qui à veritate Evangelii ad Pontificios deficiunt. Apostata igitur totum illud secum trahit quod hæreticus, quoad essentiam: sed aliquid insuper addit.

Quæstio Octava. Qualis est differentia graduum inter infideles, hæreticos, & apostatas? id est, quinam inter istos gravius peccant? III.

III. ℟. 1. Defectio gravius est peccatum quam subjectionis negatio. In defectione enim plus Dei rejicitur: plura vincula conjunctionis violantur: & Deus ipse tacite accusatur quasi iniquus, *Mich.* 6. 3. 2. Cæteris igitur paribus, gravissime omnium peccant apostatæ, 2 *Pet.* 2. 21. præsertim si ad abnegationem agnitæ veritatis, accedit etiam ejus oppugnatio, *Act.* 26. 11. 1 *Tim.* 1. 20.

IV. Hæretici autem proxime accedunt ad apostatas, quia simul cum ipsis deficiunt à veritate agnita, & à fide sacrosanctis vinculis obstricta. Sed Apostatæ à pluribus deficiunt.

V. Judæi & Pagani quoad extensionem infidelitatis magis peccant, quam hæretici, quia in pluribus erroribus versantur: sed intensivè gravius tamen est peccatum hæretici: quia lege fidei magis fuit obligatus, quam illi à quibus nunquam fuit recepta.

VI. Similis est ratio inter Judæorum & Paganorum infidelitatem. Pagani enim in pluribus errant, sed Judæi gravius peccant, quia veritatem à Prophetis receperunt, & aliquo modo profitentur, atq; adeo legi fidei magis subjiciuntur, quam Pagani.

VII. Eadem etiam proportio observanda est inter ipsos Christianos, qui vel verbis, vel factis, abnegant Christi veritatem. Quo perfectius enim instituti fuerunt in veritate, eo gravius peccant, cum ab ea deficiunt.

Quæstio nona. Quomodo intelligendum est illud, 2 *Ioh.* 10. *ne ave ei dicite.*

VIII. ℟. De Apostatis, & Hæreticis, præcipue. De extraneis enim non similiter judicabant Apostoli, 1 *Cor.* 5. 12.

IX. Ergo ipsos etiam Hæreticos & Apostatas, non prohibentur necessaria humanitatis officia, sed detestationis constans significatio mandatur, & commercium illud interdicitur, quod consistere non potest cum detestatione justa.

CAPUT

CAPUT VI.

De Spe.

Quæstio prima. Quænam sint signa spei veræ?

I. ℟. 1. Si innitatur soli gratiæ Dei, & ejus gratuitis promissionibus, 1 *Pet.* 1. 13.

II. 2. Si curam ingeneret Deo in omnibus placendi, 1 *Ioh.* 3. 3.

III. 3. Si mediis à Deo ordinatis diligenter uti suadeat, & ab aliis abstinere, *Heb.* 10. 23, 24, 25.

IV. 4. Si ex illis mediis non pendeat, sed ex Deo vel per illa, vel sine illis operante, *Esth.* 4. 14.

Quæstio secunda. An spes ista non aliqua ex parte nitatur nostris conatibus?

V. ℟. Non nititur nostris conatibus, tanquam causis, vel meritis rei speratæ, sed tanquam signis vel argumentis, quibus erigitur & confirmatur in certa exspectatione gratiæ Dei, *Heb.* 10. 22, 23.

Quæstio tertia. An spes ista sit certa?

VI. ℟. 1. Spes divina quoad certitudinem objecti est certissima, quia nititur potentia & fide Dei, quibus promissiones suas certissime semper præstare se & posse & velle revelavit, *Rom.* 4. 21. 2 *Tim.* 2. 13.

VII. 2. Quoad certitudinem subjecti, debet esse omni modo certissima, & firmissima, *Heb.* 6. 18, 19.

VIII 3. Absolute & in se considerata, est etiam infallibilis, & certa, *Ps.* 25 2, 3. quia innititur eidem certo & infallibili fundamento cum fide, *Ro.* 4. 18, 19. *Heb.* 11. 1.

IX. 4. Propter imperfectionem tamen nostram, & varias tentationes quibus percellimur, habet sæpe dubitationem aliquam comitantem; quæ facit ut quoad sensum nostrum, non sit semper certa, *Psal.* 73. *Lam.* 3. 18.

Quæstio quarta. An cum eadem certitudine versetur spes, circa omnia illa quæ sperat?

X.

X. ℟. 1. Principale objectum ſpei divinæ eſt æterna beatitudo, circa quam eadem debet eſſe certitudo ſpei, quæ eſt fidei, id eſt maxima. Unde eſt quod ipſa beatitudo vocetur ſpes, *Eph.*1.18. *Col.*1. 5. *Tit.*2.13. & ſpe dicantur fideles ſervari etiam dum iſthic vivunt, *Rom.*8.24.

XI. 2. Secundaria objecta ſunt omnia illa, quæ ad eam beatitudinem ſunt eſſentialiter neceſſaria, ut gratiæ, & perſeverantiæ in gratia ſuppeditatio: quæ eadem certitudine ſunt apprehendenda, cum ipſa beatitudine æterna, *Rom.*8.38.

XII. 3. Secundarii etiam objecti rationem induunt externa & corporalia illa bona, quatenus gloriæ Dei, & beatitudini noſtræ promovendæ & fovendæ inſerviunt. Quia vero, hoc nobis non liquet ſæpe in particulari, idcirco, particularia bona hujus generis non poſſumus, nec debemus abſolute ſperare, ſed cum illa limitatione, qua ſunt à Deo promiſſa, 2 *Tim.*4.18. *Phil.*1.20,25.

Quæſtio quinta. An ſpiritualis etiam gratia certò ſperari poſſit, in particulari, ad hoc vel illud officium præſtandum, aut ad hanc vel illam tentationem ſuperandam?

XIII. ℟. 1. Poteſt, ac debet quoad rem ipſam: quia Deus promiſit ſe in iſtis ſpiritualibus, quæ ſua natura certam & eſſentialem connexionem habent cum vita æterna, nobis adfuturum, *Phil.*4.13.

XIV. 2. Sed quoad gradum, aut modum non eſſentialem, non poteſt, 2 *Cor.*12.8,9. quia ſpes divina ſua natura non fertur in iſtiuſmodi circumſtantias, tanquam in ſuum objectum, ſed per electionem humanam & errori obnoxiam, ad illas applicatur.

Quæſtio ſexta. Quam certitudinem ſpei de aliis hominibus poſſit quis habere?

XV. ℟. 1. Prout ſigna in iis apparent veræ fidei, ſic juſtum eſt ut nos de illis ſperemus, *Phil.*1. 6,7.

XVI.

XVI. 2. Quia autem externa ista signa, quæ in aliis apparent, non possunt nobis tam certam fidem facere de ipsis, atq; interna illa experientia, quam in nobis ipsis habemus gratiæ Dei, & quia Spiritus sanctus obsignat fidelibus suam propriam adoptionem, non aliorum; idcirco spes ista de aliis in particulari concepta, non est eodem modo & gradu infallibilis, quo est illa spes, quam de nobismetipsis habemus. Nititur enim, ex parte, humana credulitate, 1 *Pet.* 5. 12.

XVII. 3. Quia tamen certitudo ista, quam sæpe habemus, de aliorum internis affectibus, est moraliter certa, quomodo filii certo persuasum habent se à parentibus suis sincere diligi, & amici etiam idem certo judicant de suis amicis, idcirco sine actuali dubitatione, spem optimam fovere debemus de iis, qui indicia præbent fidei synceræ, *Heb.* 6. 9, & 11.

XVIII. 4. Si spes hujusmodi de aliis concepta aliquando fallat, non est igitur putandum spem divinam esse incertam. Quia hæc spes ex illa tantum parte fit irrita, qua in applicatione aut determinatione humanis nititur conjecturis, 2 *Tim.* 2. 19.

CAPUT VII.

De Patientia Erga Deum.

QUæstio prima. Quænam sint signa hujus patientiæ?

I. Ex. 1. Si neque contemnamus castigationem Domini, neque murmuremus adversus Deum, quomodocumque nobiscum agat, sed in omnibus ipsi benedicamus, *Heb.* 12 6. *Iob.* 1. 21, 22.

II. 2. Si constanter persistamus in officio nostro faciendo, qualiscunque fuerit successus, *Iac.* 5. 8. *Heb.* 12. 12.

III. 3. Si ab ipso Deo finem optatum exspectamus, *Iac.* 5. 11. *Heb.* 10. 36.

IV.

IV. 4. Si non præfestinemus, vel ad media illicita confugientes, vel animos desponentes, *Heb.*10. 38. *Esai.*28.16.

V. 5. Si denique à Deo consilium, & directionem quæramus, in omnibus angustiis, *Iac.*1.4,5.

Quæstio secunda. Quibus argumentis corroborari possit animus ad patientiam istam?

VI. ℟. 1. Qui peccata nostra graviora merentur, *Lam.*3.39. *Mich.*7.9.

VII. 2. Quia Deus in suis castigationibus exhibet se nobis, ut patrem suis filiis, *Heb.*12.7.

VIII. 3. Quia non deserit suos, sed bonum exitum dabit, *Lam.*3.25,26,27.

IX. 4. Quia pusillum tantum tempus erit exspectationis nostræ, *Heb.*10.37.

X. 5. Quia hac via Christus ipse, cum omnibus sanctis, ad gloriam pervenerunt, *Heb.*12.1,2.

XI. 6. Quia Deus ipse patiens est erga nos, 2 *Pe.*3 9.

XII. 7. Quia hæc patientia est necessaria ad salutem, *Heb.*10.36.

CAPUT VIII.

De Timore.

QUæstio prima. An debeant homines timere damnationē æternam, & alia supplicia Dei?

I. ℟. 1. Peccatores impœnitentes debent, dum in illo statu manent, ista timere, & exspectare, *Rom.*13.4. *Ioh.*3.36.

II. 2. Fideles non debent vel exspectare æternam damnationem, vel simpliciter dubitare, an eos maneat necne, *Rom.*8.1. *Heb.*2.15.

III. 3. Debent tamen fideles pavere, horrere, cavere, & fugere iram Dei, & damnationem, ut ipsis propter peccata sua debitam, *Heb.*12.29. 2 *Cor.*5.11. *Eph.*5.6. *Col.*3.6.

IV. 4. Cum gravius Deum offendunt, debent etiam

etiam timere gravem & acerbam Dei castigationem, 1 *Cor.* 11. 29.

V. 5. Dum jacent in peccato aliquo enormi, sine resipiscentiæ renovatione, debent etiam singulari modo timere iram Dei, & ipsam damnationem æternam: quia jam in illa ipsa via versantur, quæ tendit ad condemnationem, & si procederent, in eam necessario pervenirent, *Gal.* 5. 21. & 6. 8.

VI. 6. Hic autem timor ex conditione suspenditur, & eadē etiam mitigatur, quia metuitur condemnatio, nisi per resipiscentiam antevertatur: non est igitur meræ incredulitatis, sed fidei languentis timor: non est timor servilis, sed filii inobedientis.

VII. 7. Ad fiduciam, non timorem pœnæ, vocantur fideles, quà sunt tales, *Eph.* 1. 18. sed ad timorem pœnæ detruduntur, quatenus peccatum in ipsis viget.

CAPUT IX.

De Desperatione, et Præsumptione.

Quæstio prima. An qui aliquid eorum, quæ sperare debemus desperat, totam rationem spei tollit?

I. R. Eadem fere est ratio desperationis ad spem, quæ est hæreseos ad fidem. Nam sicut omnis error circa illa, quæ sunt credenda, non tollit fidem, & hæresis est censenda; sic neque omnis diffidentia circa res sperandas tollit spem, & in statum desperationis induc[illegible] Sed ut pertinax error circa fidei fundamenta, facit hæreticum, sic pertinax diffidentia circa primaria spei objecta, id est, beatitudinem æternam, & quæ ad illam sunt necessaria, facit hominem desperatum.

Quæstio secunda. An omnes illi habendi sint pro desperatis, qui dicunt sese desperare?

II. R. Nequaquam. Sicut enim vel ex perturba-

turbatione valida, vel ex ignorantia, aut infirmitate judicii, potest fidelis aliquis ad tempus sibimetipsi videri fidei expers; sic etiam eadem ratione potest ille, qui spem habet veram, existimare tamen se ab omni spe esse derelictum. Sunt deliquia spei & fidei, in quibus actus eorum non apparent, cum tamen internæ virtutes non sunt extinctæ. Fieri igitur potest, ut quoad sensum & conceptum proprium videatur sibi in statu damnationis, qui revera est in statu salutis.

Quæstio tertia. Qua in re consistit præsumptio?

III. R. Ille proprie præsumit, qui sibi persuadet se beatitudinem æternam consecuturum, quamvis non adhæreat illis mediis, quę Deus in illum finem ordinavit. Illud sibi sumunt, quod Deus ipsis nullo testimonio sui verbi dedit aut promisit.

Quæstio quarta. An tantum periculum sit in præsumptione, quantum est in desperatione?

IV. R. Gravius est periculum sæpe præsumentis, quam desperantis. 1. Quia præsumens, non videt aut sentit se præsumere; desperans autem suum vitium sentit. 2. Præsumens sibimet maxime placet, nihil dubitans, quin sit in optima via, atque adeo non quærit meliorem: sed desperans suæ miseriæ pertæsus aliam conditionem optat. 3. Præsumens non cupit admittere saniora consilia: desperans cupit, si possit. 4. Plures pereunt præsumendo, quam desperando. Melius igitur sperandum est de iis, qui videntur sibimet desp[illegible]re, quam de illis, qui præsumunt. Præsumentes su[illegible]o magis desperati, quo minus sunt desperantes.

CAPUT X.

De Charitate Erga Deum.

Quæstio prima. An Deus sit diligendus propter bonitatem, & perfectionem suam in sese consideratam

consideratam, vel propter bonitatem suam erga nos & beneficia illa, quæ nobis confert?

I. R. 1. Perfectissima ratio charitatis est in eo, ut diligamus Deum propter semetipsum: id est, ut ratio formalis dilectionis nostræ sit (ut loquuntur Scholastici) diligibilis natura Dei: & dilectio nostra feratur in eum, tanquam in ultimum finem. 1. Quia hic est amor perfectissimus, qui vocari solet amor amicitiæ. 2. Quia si diligamus Deum tantum propter bonitatem ejus erga nos, tum diligimus eum propter nos; atque adeo nosmetipsos magis diligimus, quam Deum. 3. Quia talis est dilectio divina inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, *Prov.* 8. 30. 4. Quia talis est dilectio Dei erga nos, quatenus nihil boni à nobis ipsi proprie accrescit.

II. 2. Quia tamen nos sumus adeo imperfecti, ut ad illam contemplationem Divinæ perfectionis, non possimus immediate animos nostros elevare, sed per illa media, quibus bonitas, & perfectio Dei nobis innotescit; & quia maxime innotescit in communicatione bonorum; iisque etiam bonis maxime afficimur, quæ nobis communicantur; idcirco beneficia Dei erga nos sunt etiam ratio & (ut loquuntur motiva charitatis nostræ erga Deum, & quoad ordinem, prima, quamvis non quoad dignitatem, præcipua, ultima, & summa; sed talia, ut ab iis, & per illa, debeamus ascendere ad divinam naturam ipsam Dei, in se, & propter se diligendam, ut ibi ultimo acquiescamus, *Ioh.* 4. 8, 9, 10, 11, 16, 19.

Quæstio secunda. Quænam sint signa charitatis erga Deum?

III. R. 1. Quatenus est amor unionis, apparet. 1. In affectu desiderii erga omnia illa media, quibus Deus sese nobis exhibet, *Ps.* 48. 2. In aversatione & fuga eorum omnium, quæ separant nos à Deo; id est, peccatorum, eo ipso nomine; quia hoc faciunt

faciunt. 3. In desiderio veræ, ac spiritualis unionis, & conjunctionis cum Ecclesia, & populo Dei, 1 *Ioh.* 3. 14. 4 In dolore concepto ex sensu efficaciæ Spiritus Dei in nobis aliquo modo deficiente, vel imminuto. 5. In desiderio perfectæ fruitionis præsentiæ Dei, in vita futura.

IV. 2. Quatenus est amor complacentiæ, apparet 1. in delectatione illa, quam sentimus, ex unione & communione Dei, cum ex interna gratia & operatione Spiritus percipitur. 2. In suavitate & gaudio quod percipimus in exercitis pietatis, *Ps.* 122. 1 Ratio redditur, *Prov.* 13. 19. 3. In sanctorum soscietate magni facienda, *Ps.* 16. 3. 4. In fastidio & abominatione eorum omnium, quæ Dei voluntati adversantur, *Ps.* 119. 128, 163.

V. 3. Quatenus est amor benevolentiæ, apparet 1. in zelo gloriæ Dei. 2. In obedientia, *Ioh.* 15. 10.

Quæstio tertia. Qua ratione amandus sit Deus super omnia?

VI. R. 1. Ita debemus Deum diligere, ut omnibus aliis eum præponamus, & affectu vel voluntate, & effectu vel opere, *Deut.* 6. 5. Affectu autem omnibus præponitur Deus. 1. quando nullus affectus erga creaturam aliquam, potest nos eo allicere vel impellere, ut Deum offendere velimus. *Matth.* 10. 37. Quando pluris æstimamus amorem Dei, quam alicujus alterius, ita ut ex affectu, quem habemus erga Deum, parati simus in ejus gratiam, vel ejus causa deserere omnia illa, quæ sunt nobis chariſſima inter res creatas, *Luc.* 14. 26. Effectu omnibus præponitur Deus, quando ille affectus efficaciter sese ostendit, in vita & conversatione nostra externa, 1 *Iohan.* 5. 3. 2 *Chorinth.* 5. 14. *Ioh.* 21. 15.

VII. 2. Ita debemus Deum diligere, ut fortior, firmior, & magis in corde radicatus sit iste amor, quam alius qualiscunque affectus, quem habemus erga creaturas. Hoc autem tum fit, cum magis proce-

procedit ab intimo spiritu: & immobilis est, ita ut non possit deponi. *Psal.* 103. 1. 2 *Cor.* 7. 3.

VIII. 3. Tam tenerè debemus Deum amare, ut minima læsio aut violatio, vel ipsius Dei vel amoris nostri erga eum, magis non afficiat, quam si in aliis rebus magnam jacturam, aut vim pateremur. *Psal.* 119. 36.

IX. 4. Tam vehemens & fervens debet esse amor noster erga Deum, ut comparatione facta, alia amemus, quasi non amaremus. 1 *Corinth.* 7. 29. &c.

Quæstio quarta. Quomodo consulendum est conscientiis piorum hominum, qui sibimetipsis videntur aliquando majore amore ferri in creaturas quasdam, quam in Deum?

X. R. 1. Distinguenda est amoris æstimatio, fortitudo, ab illa commotione affectus, quæ major aliquando potest esse in amore minore. Si enim quis ita sit animatus, ut Deum non velit offendere, aut deserere, quamvis propter eum alia omnia essent deserenda, si ille magis commoveatur aliquando in aliis rebus, eas tamen non magis amat. Non fuit igitur solida & logica, sed militaris argumentatio illa Joabi, 2 *Sam.* 19. 7. quam petiit à commotione Davidis erga Absolonem.

XI. 2. Distinguenda est soliditas amoris, ab ejus levi titillatione, sicut lætitia vulgaris distinguitur à serio gaudio. Ubi spiritus magis intimè afficitur & affectus fundatur & radicatur, ibi major est amor. *Eph.* 3. 18.

XII. 3. Distinguere debemus inter amorem spiritualem, & sensualem. Spiritualis enim potest esse tenerior & vehementior in suo genere, quam est sensualis in suo, quamvis corporei sensus in eo minus afficiantur, quam in isto: sicut sensualis affectus ita potest esse vehemens in suo genere, ut spiritus interim parum aut nihil afficiatur. Dum hic vivitur, talis est infirmitas nostra, per peccatum intro-

introducta, ut ordinatie ſenſus & ſpiritus noſtri vitales ac animales, magis afficiantur rebus ſenſibilibus, quam ſpiritualibus. Hoc tamen nihil impedit, quin ſpirituali bono magis interim ſpiritus noſtri afficiantur, ſi illi adhæreant eo modo qui antea fuit declaratus.

XIII. 4. Diſtinguendum etiam eſt inter habitum amoris & ejus actus. Actu enim poteſt affectus unus magis aliquando moveri, quam alius aliquis à quo diſpoſitione interna multis modis ſuperatur.

a Quæſtio quinta. Quomodo & quatenus timor opponitur charitati?

XIV. *R.* 1. Non quatenus culpa, vel offenſa Dei metuitur, & cavetur, eatenus enim eſt effectum & fructus charitatis. Sed 1. quia charitatis eſt quærere unionem, & communionem cum Deo, & metus culpæ fugit illud quod ſeparat à Deo. 2. quia charitas omnem honorem Deo vult & jubet deferri, & iſte metus fugit illud, quod honori Dei adverſatur 3. quia charitas acquieſcit in bonitate Dei, & iſte metus fugit illos motus, quibus aliquid anteponitur Deo.

XV. 2. Non quatenus timor ſonat reverentiam immenſæ Dei Majeſtatis; eatenus enim debetur Deo ab omni creatura, & reperitur in angelis, ac ſpiritibus beatis, qui charitatem habent perfectam. *Eſa.* 6. 2.

XVI. 3. Non quatenus pro ſtatu imperfectionis & fragilitatis noſtræ præſentis, ira Dei timetur. Quamvis enim iſte metus opponatur charitati conſummatæ. 1 *Ioh.* 4. 18. non tamen ſimpliciter charitati: quia charitas dum eſt imperfecta in lucta illa, quam habet adverſus imperfectiones, ab iſtoc timore juvatur.

XVII. 4. Timor ille, qui facit nos fugere à Deo, adverſatur charitati, qua Deo adhæremus.

a *De oppoſitione charitatis & Timoris.*

XVIII.

XVIII. 5. Timor ille, qui tam terribilem nobis Deum apprehendit, ut acquiescere non possimus in ejus bonitate, adversatur charitati; quæ complacentiam habet in Deo.

XIX. 6. Timor ille qui afficit hominem cruciatu, adversatur charitati, quæ gaudium adfert & pacem.

a Quæstio sexta. *Q*uomodo Deus potest odio haberi?

XX. R. 1. Quando Deum non esse, animo concipitur, tanquam jucundum gratum.

XXI. 2. Quando Deum quis cupit & optat non esse talem, qualis est, id est, peccati justum vindicem & ultorem.

XXII. 3. Quando quis opponit sese voluntati Dei, & vult contrarium iis, quæ Deus vult.

Quæstio septima. Quinam hac tertia ratione habentur pro osoribus Dei?

XXIII. R. 1. Omnes illi, qui scientes volentes violant præcepta Dei *Exod.* 20.5. cum. 6. quia charitas est observare præcepta Dei.

XXIV. 2. Qui alieni sunt à cognitione, & cultu Dei. *Iob.* 21.14, 15.

XXV. 3. Qui odio habent disciplinam, & veram vitæ reformationem. *Psal.* 50.17. *Prov.* 9.8.

XXVI. 4. Qui non studiose quærunt sapientiam *Prov.* 8.36.

XXVII. 5. Qui odio prosequuntur illos, qui Deum amant, *Psal.* 139.27. & c. 1 *Iohan.* 4.12, & 5. 1 *Matth.* 25.40.

XXVIII. 6. Qui amant alia magis, quam Deum. 2 *Tim.* 3.4.

XXIX. 7. Qui Deum negligunt, & adhærent mundo. *Luc.* 16.13.

a *De odio Dei.*

CAPUT. XI.

De auditione verbi Dei

QUæstio prima. Qualis attentio requiratur ad verbum Dei rite audiendum?

I. *R.* 1. Attentio religiosa, quæ ex majestatis Dei consideratione, & reverentia ipsi debita proficiscitur: ita ut non gradu tantum, sed & toto genere differat ab attentione illa, quæ verbis hominum, quamvis authoritate præcellentium debetur. *Actor.* 10. 33. *Iud.* 3. 20. 1 *Thess.* 2. 13.

II. 2. Non sufficit igitur attentio ad verba tantum, neque ad sensum verborum, sed requiritur etiam attentio ad Divinam illam obligationem, quæ variis nominibus nobis incumbit, voluntatis Dei nobis propositæ religiosè observandæ. *Deut.* 32. 46, 47.

III. 3. Fundamentum hujus attentionis consistit in actu exercito timoris, ac reverentiæ Dei. *Esa.* 50. 10.

IV. 4. Hinc talis attentio requiritur, quæ postulat præparationem aliquam antecedentem. *Exod.* 19. 10, 11. *Eccles.* 5. 1.

Quæstio secunda. Quænam inquisitio, aut consultatio requiratur in illhac attentione?

V. *R.* Non est in consultationem vocandum, utrum præstanda est voluntas Dei, necne, talis enim consultatio non caret impietate: sed inquirendum tantum ut intelligamus, quænam sit voluntas Dei 1 *Ioh.* 4. 1. De hominum quorumcunque verbis judicium ferri debet, quo discernitur an sint bona & observanda necne, 1 *Thess.* 5. 21. sed Dei verbum nullum aliud judicium admittit, nisi quo discernatur esse verbum Dei. Ex Dei enim verbo de alis omnibus judicamus: de illo autem ipso non judicamus, sed nosmetipsos ei submittimus judicandos.

VI. In

VI. In hominibus audiendis, quatuor modis versari homines dicuntur: vel enim sunt *spongiæ*, fundendo attrahentes omnia, tam mala, quam bona vel *clepsydræ*, qui quod aure una accipiunt, altera sinunt effluere: *vel sacci fæcum*, qui solas retinent fæces, bonum autem vinum patiuntur effluere: vel *cribrum*, qui quæ nihili sunt prætermittunt, bonamque retinent farinam. Et in ista quatuor genera auditorum, ultimum tantum quod est cribrantium approbatur: sed in puro Dei verbo audiendo, primum tantum approbatur, eorum scilic. qui attrahunt sibi totum, instar spongiæ, aut terræ imbrem venientem imbibentis. *Hebr.* 6. 7.

Quæstio tertia. Quænam requiritur intentio voluntatis, in auditione verbi Dei?

VII. *R.* 1. Intentio nostra non debet præcipue & ultimo ferri in cognitionem, sed in praxim. *Iac.* 1. 22. *paralogismũ* turpissimũ, & periculosissimũ admittunt, qui in cognitione acquiescunt. παρελογίζονται ἑαυτούς.

VIII 2. Intentio faciendi illa, quæ Deus vult ut faciamus, debet esse absoluta & universalis, sine ulla imitatione aut distinctione, *Deutr.* 5. 33, 35. *Ier.* 42. 3, 5, 6. *Iac.* 2. 20.

IX. 3. Tam firma debet esse hæc intentio, ut vim habeat voti vel juramenti, *Psal.* 119. 106.

X. 4. Non debet mora, vel cunctatione aliqua tardari, *Psal.* 119. 10.

XI. 5. Intentio ista non debet niti nostris propriis viribus, sed gratia & potentia Dei, 1 *Thess* 1. 5.

XII. 6. Debet hæc intentio actu renovari, quoties verbum Dei audimus. *Psal.* 27. 8. hac etiam ratione possumus inter audiendum, singula Dei mandata cordibus nostris infigere.

XIII. 7. Continuari debet hæc intentio, per assiduam & diligentem verbi auditi meditationem. *Psal.* 1. 2. & 119. 15, 109.

CAPUT XII.

De Superbia adversus Deum.

QUæstio prima. An possit creatura aliqua adversus Deum creatorem suam superbire?

I. *R.* 1. Superbia est propriæ excellentiæ inordinata affectatio.

II. 2. Affectatio ista excellentiæ duplici ratione exeritur 1. Cum quis effert sese supra alium. 2. Cum arrogat sibi aliquid supra se.

III. 3. Priore modo, superbit aliquis vel directè, cum simpliciter præfert sese alii: vel indirecte, & interpretative, cum non vult se subjicere alteri, cui subiici debet.

IV. 4. Ultima ista ratione, superbiunt adversus Deum omnes, qui subjici nolunt ejus voluntati, aut verbum ejus audire. *Exod.* 5. 2. *Ier.* 13. 15. & 43. 5. 5. & 2.

*Q*uæstio secunda. *Q*uomodo ista superbia in omnibus illis locum habeat, qui verbum Dei nolunt audire, cum aliæ multæ cupiditates sint causæ hujus inobedientiæ?

V. *R.* 1. Sicut peccatum, sic etiam peccati causa dupliciter consideratur; vel enim respicitur aversio à Deo, vel conversio ad aliud oppositum Deo. Multæ autem cupiditates sunt causæ inobedientiæ, quoad conversionem: sed superbia est initium omnis inobedientiæ, quoad aversionem à Deo, & subjectionem ipsi debitam.

VI. 2. Concupiscentiæ & cupiditates aliæ, dum inducunt hominem ad Dei voluntatem negligendam, inducunt etiam ad superbiam quandam, & contemptum Dei. 2 *Sam.* 12. 9.

VII. 3. Aliæ cupiditates (maxima saltam ex parte) ad peccandum inducunt, quatenus feruntur in præstantiam aliquam apparentem, *eritis sicut Dii*, in cujus appetitu aliqua superbiæ ratio reperitur.

Quæstio

Quæstio tertia. *Quænam sunt propria media quibus ista superbia possit retundi?*

VIII. *R.* 1. Consideratio magnitudinis, & potentiæ Dei. *Iob.* 39. 35. *Rom.* 9. 20, 21.

IX. 2. Consideratio vilitatis nostræ. *Ibid. vers.* 37.

X. 3. Consideratio obligationum illarum, quibus tenemur subjicere nos totos Deo, ut creatori, sustentatori, ac Domino nostro.

XI. 4. Consideratio iræ Dei adversus superbos, & gratiæ erga submissos. 1 *Petr.* 5. 5, 6.

CAPUT XXIII.

De Consultatione Diaboli.

QUæstio prima. *Quando consulitur Diabolus?* I. *R.* Non solum quando vel petitione directa, vel pacto expresso, implorant homines opem Diaboli, sive ad res occultas cognoscendas, sive ad res arduas perficiendas: sed etiam quando tacito vel implicito pacto idem tentatur. Sicut enim in Consultatione Dei, non tantum ab ipso dicimur inquirere, cum immediatè eum adimus, sed & cum mediis illis utimur voluntatis ejus cognoscendæ & perficiendæ, quæ sunt ab ipso instituta: sic etiam Diabolus consulitur, cum iis mediis utimur aliquid vel cognoscendi, vel efficiendi quæ à Diabolo sunt introducta. Differunt hæc duo tantum ut varii gradus ejusdem actus.

Quæstio secunda. *Quando tacite, & implicite consulitur, & auditur diabolus, loco Dei?*

II. R. 1. Generali quadam ratione hoc fit, quandocunque deserimus viam illam, quam à Deo habemus præscriptam, & suggestionem diaboli sequimur, alia via incedentes, aut aliis mediis fœlicitatem quærentes: Sicut videre est in tentatione, & lapsu primorum parentum.

III. Specialiter autem & proprie hoc fieri dicitur quando vel illi homines conſuluntur, qui communionem habent cum Diabolo, vel illa media uſurpantur, ſive ad cognitionem, ſive ad effectionem rerum, quæ talem uſum non habent, vel ex natura ſua, vel ex inſtitutione Dei, & nulla extraordinaria Dei operatio cum illis poſſit ex fide exſpectari. Ratio eſt, quia talia media non habent vim illam, quam præ ſe ferunt à Deo, neque ut in ordine naturæ, neque in ordine gratiæ, neque extra ordinem per omnipotentiam ſuam operante: neque poſſunt talem vim ab hominibus accipere: quia homines non poſſunt illam virtutem, quam ipſi non habent aliis communicare: neque à ſanctis Angelis talem vim accipiunt, quia illi nihil agunt, niſi tanquam miniſtri Dei. Sequitur igitur Diabolum authorem eſſe & operationum & ſignificationum illarum, quæ à talibus mediis pendent, & Diabolum conſuli ab iis, qui ab illis tale quidquam exſpectant.

Quæſtio tertia. Quænam eſt malitia hujus actionis?

IV. *R.* 1. Prima malitia, quæ in iſtiuſmodi peccato reperitur, eſt infidelitas. Fides enim & ſpes non ponuntur in Deo, cum deſeritur via ab ipſo præſcripta, & quæritur alia nova.

V. 2. Præcipua autem malitia eſt, quod qui hunc in modum Diabolum conſulit, ille aliquo modo ſubmittit ſeſe Diabolo, & tribuit ille excellentiam quandam Divinam, atque adeo honorem & cultum per interpretationem dicitur ipſi deferre.

VI. 3. Via etiam quaſi directe ſternitur, ad efficaciorem Diaboli deceptionem, & pleniorem Dei deſertionem.

Quæſtio quarta. An hujus generis ſint prædictiones Aſtrologiæ judiciariæ?

VII. *R.* Prædictiones ex aſtris de actionibus voluntariis, aut etiam de contingentibus in particulari,

lari, quamvis temeritati & imprudentiæ possint aliquando ascribi, si tamen serio adhibeantur, non possunt excusari ab omni participatione hujus peccati. Astra enim quamvis generalem quandam dispositionem aut inclinationem inferre possunt inferioribus naturis, tanquam causæ communes, non possunt tamen certæ esse causæ, aut signa naturalia hujus vel illius effecti in particulari, non magis quam gallina incubans varii generis ovis, causa est aut certum signum, quod alius pullus ex uno ovo, & alius ex alio nascatur.

VIII. Similis est ratio prædictionum ex elementis: ex structura humani corporis membrorum: ex insomniis, ex portentis, &c.

IX. In his enim & similibus aliquid inesse solet naturale, ex quo alia possint in generali concludi: sed nihil certi, in particulari, de cõtingentibus futuris, iis præsertim, quæ pendent ex electione voluntatis

Quæstio quinta. Quibus in rebus admitti aut participari solet istud peccatum, à simplici, ignara, & credula plebe in observationibus vanis?

X. R. 1. Quando magni fiunt omnia vulgaria tanquam fausta, vel infausta: id est, læta & tristia, futura conjectantur ex fortuitis dictis, aut factis antecedentibus. Ut si certum aliquod animal, ut lepus, aut felis occurrat, aut transcurrat, si salinum in mensa evertatur, aut vinum effundatur: si cum primo mane domo exierint, sternutaverint, aut pedem in limine offenderint.

XI. 2. Quando certi quidem dies habentur fausti, vel infausti ad opus aliquod incipiendum, eo nomine tantum, quia sunt tales dies hebdomadæ, vel anni vel mensis, tali Sancto consecrati.

XII. 3. Quando certis orationum formulis, & conditionibus annexis, efficacia tribuitur, hoc aut illud singulariter procurandum. Hujus generis inter Papistas, sunt brevia collo appensa, Ave Maria-

cum oratione Dominica in globulis, ad certam numerum recitata.

XIII. 4. Quando ex rerum inutilium circumgestatione, commoditas aliqua exspectatur: ut cum Papistæ reliquias quasdam ad colla solent gestare, ut ex illarum vi muniantur adversus pericula, morbos, aut tentationes.

XIV. 5. Quando figuris, imaginibus, characteribus, verbis, carminibus, aut scriptionibus, virtus tribuitur, morbos depellendi, aut alia realia effecta producendi.

XV. 6. Quando herbis, aut aliis medicamentis, non commode applicatis, sed aliquo modo incantatis vel certa forma sepositis, similis ascribitur virtus?

XVI. 7. Quando fanaticorum hominum prædictionibus fides adhibetur, quasi essent oracula Dei.

CAPUT XIV.

De *Oratione*.

QUæstio prima. Qua in re consistit essentia ipsa orationis piæ?

I. R. Oratio quoad naturam suam internam, essentialem, & communem, nihil aliud est quam religiosus motus voluntatis nostræ in Deum, ad illum simul quasi commovendum.

II. In eo differt ab auditione verbi Dei, quod ibi movetur voluntas nostra in Deum, ut nos ab ipso commoveamur: sed hic terminus motûs immediatus est ipse Deus, ut ipse afficiatur nostris desideriis.

III. Hinc persongularem appropriationem vocatur, *elevatio cordis ad Deum*: *ascensio mentis in Deum*: *appropinquatio ad Deum*: & efficaciter apud Deum dicitur *valere*, tanquam sacrificium, ex quo

Deus

Deus percipit odorem gratum, quo afficitur, vel movetur.

IV. Quia enim non est nostrum, Divinam voluntatem aut virtutem applicare ad hoc aut illud, vel imperando, sicut ille nobiscum agit in suo verbo, quod est superiorum erga suos inferiores; vel familiari postulatione quod est æqualium inter se mutuo agentium, vel ullo alio modo, quo obligationem ipsi imponamus, aut inclinationem ad hoc aut illud, reali aliquo conatu; hoc tantum superest, ut per modum submissæ & religiosæ affectuum nostrorum repræsentationis, occasionem & materiam hujus aut illius operationis ipsi præbeamus. Hoc autem faciendum, non cum ilia tantum subjectione, quæ necessaria est in omnibus actionibus observantiæ, sed & specialiter, illa submissione, quæ religionis actus decet.

a Quæstio secunda. Qualis intentio voluntatis requiritur ad orationem piam?

V. *R.* Requiritur 1. intentio Deum honorandi: non tantum generaliter ut in aliis omnibus.

VI. 2. Requiritur intentio desiderii boni, honesti decentis, id est, divinæ bonitati & voluntati consentientis, Deo repræsentandi.

VII. 3. Requiritur intentio talium affectuum in nobismetipsis excitandorum, quales Dei præsentiæ, & rei quam ipsi proponimus naturæ conveniunt.

VIII. 4. Requiruntur intentiones illæ omnes quæ fidem, spem, & charitatem immediate & essentialiter consequuntur.

IX. 5. In omnibus istis intentionibus non nobismetipsis & orationibus nostris, sed Christo niti debemus.

b Quæstio tertia. Qualis attentio mentis requiritur.

a *Intentio quæ requiritur in orando.* b. *Attentio quæ requiritur.*

X. Ex. 1. Requiritur attentio ad Deum qui oratur.

XI. 2. Attentio ad rem de qua oratio habetur.

XII. 3. Attentio ad nosmetipsos, & dispositiones illas affectuum nostrorum, ex quibus oramus. Attentione enim invigilare debemus intentioni quam habemus.

XIII. Hinc ille, qui recte orare cupit, debet necessario in seipso esse collectus, non distractus, aut sensibus dissipatus & vagus.

Quæstio quarta. An hujusmodi attentio sit ita necessaria, ut illius defectus orationes nostras frustraneas reddat?

XIV. Ex. 1. Attentio hæc duplex est, actualis, qua ad singula animum distincte & constanter advertimus: & virtualis, qua persistimus in eadem dispositione attendendi, qua incepimus: prior illa est maxime laudabilis: sed si posterior hæc adsit, quamvis illa ex parte deficiat, oratio retinet suam virtutem.

XV. 2. Distractiones & vagationes sunt duplicis generis, vel enim nostra negligentia & incuria accersuntur, vel irrepunt in mentes nostras, ita ut eas inviti & cum dolore patiamur. Priores illæ convertunt orationem in peccatum: posteriores annumerandæ sunt infirmitatibus fidelium, quæ consolationem eorum non excludunt.

a Quæstio quinta. Quo sensu tenemur continuo, vel sine intermissione orari omni tempore, *Eph.* 6. 18. 2 *Thess.* 5. 17

XVI. Ex. 1. Quoad dispositionem & præparationem cordis ad orandum, debemus perpetuo illam retinere. Quia nunquam omnino desistere aut deflectere possumus absque peccato à cordibus & desideriis nostris versus Deum dirigendis.

XVII. 2. Quoad actum orationis, debemus occasionem omnem capere, & captare, illius exer-

a *Quomodo oratio habeatur sine interruptione.*

condi-

cendi. ὁ διαλείπτως, ἐν παντὶ καιρῷ Similis est phrasis, 2 *Sam.9. ult. Mephiboseth semper comedebat in mensa regis*, & *Luc.2.37.*

a Quæstio sexta. An ullum sit præceptum de oratione stata quotidie habenda?

XVIII. R. 1. Præceptum est generale, ut serviamus Deo cunctis vitæ nostræ diebus, *Luc.1.75.* Ille igitur cultus, qui commodè possit quotidie frequentari, non debet ullo die omitti: sed oratio est talis. Ergo.

XIX. 2. Instituitur in oratione Dominica, petere quotidie: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Ergo magis adhuc instanter quærendum est regnum Dei, ac justitia ejus, *Matth.6.33.*

XX. 3. In veteri testamento sacrificium juge publicè celebrari debuit quotidie, *Num.28.* & simul etiam fuit hora precationis, *Actor.3.1.* Orationis etiam typus fuit ipsum sacrificium, & suffitus ei conjunctus. *Psalm.51.17.* & 141.2 *Heb.13.15.*

XXI. 4. Pii homines quotidie solebant semper orare, *Psal.55.17. Dan.6.10.*

XXII. 5. Communis hic est instinctus omnium, qui speciem aliquam habent religionis: ut inter Pontificios, & ipsos etiam Mahumetanos.

XXIII. 6. Quotidie à Deo variis beneficiis invitamur: ab hostibus animarum nostrarum variis periculis urgemur: à defectibus etiam nostris, & aliorum necessitatibus excitamur: & à natura ipsa orationis in qua singularem & suavissimam communionem cum Deo, exercitium omnis gratiæ, & animarum nostrarum refectionem, ac reparationem habemus, ad quotidianum hoc exercitium allicimur, & quasi vi grata permovemur.

XXIV. Virtute igitur præcepti officium hoc quotidianum omnibus incumbit: & quamvis pro varietate conditionum vitæ, ab hominibus

a Oratio stata quotidie habenda.

non

non possit eadem mensura & eodem modo præstari, res ipsa tamen penitus non debet omitti.

CAPUT XV.

De Confessione.

Quæstio prima. An confessio sit in omni oratione necessaria?

I. R. Confessio expressa & explicita non est semper necessaria, sicut apparet ex variis formulis orationum, quas in Scripturis habemus probatas, in quibus nulla confessio directe explicatur: implicita tamen, & tacita saltem confessio necessariò debet adesse. 1. quia oratio est actus religionis atq; adeo submissionem & dependentiam nostram à Deo debemus in illa confiteri, saltem per tacitam agnitionem. 2. Quia humiliatio coram Deo, & paupertas spiritualis necessario requiritur ad orationem piam, *Luc.* 1. 5. *Iac.* 4. 10. 1 *Pet.* 5. 6. 3. Quia nihil proprie possumus à Deo quærere vera fide, quod non prius agnoscimus esse supra meritum & sufficientiam nostram. 4. Quia & nos, & preces nostræ peccatis variis inquinatæ, non debent Deo repræsentari, sine indignitatis nostræ confessione.

Quæstio secunda. Quando requiritur, ut peccata nostra distinctè & expresse confiteamur?

II. Resp. 1. Quandocunque conscientiæ nostræ peccatorum reatu onerantur, & eorum quærimus remissionem, ut conscientiæ possint exonerari. *Ierem.* 3. 8. *Prov.* 28. 13. *Psal.* 32. 5. Ratio est, quia non possumus serio, & prout oportet remissionem peccatorum quærere, nisi prius afficiamur eorum sensu. Hunc autem sensum confessio pia & explicando demonstrat, & commemorando infigit. 2. Quia Deus in verbo suo judicavit peccata, & peccatores, neque vult judicium illud remittere, per conditionem, nisi prius à peccatoribus agnoscatur

tur juſtum, & in conſcientiis ipſorum aliquo modo peragatur, 1 *Corinth.* 11. 31. vult igitur, ut noſmetipſos de peccatis accuſemus, convincamus, & condemnemus in confeſſione noſtra, ne accuſationem Diaboli, & ſententiam Dei irati ſubire cogamur. *Si tu ipſe fueris accuſator & Deus liberator, quid erit Diabolus, niſi calumniator? Aug. ſerm. 48. de temp.* 3. Quia confeſſio peccatorum gloriam Deo tribuit, & juſtitiæ in judicando, & miſericordiæ in remittendo, *Neh.* 9. 33. *Pſal.* 51. 6. *Dan.* 9. atque adeo ſua natura viam facit ad reconciliationem cum Domino quem offendimus, ſicut inter homines videre eſt, *Gen.* 41. 9.

Quæſtio tertia. Quales conditiones requiruntur in iſtiuſmodi confeſſione?

III. ℟. 1. Debet eſſe nuda, ſine occultatione, *Prov.* 28. 13. quamvis in perpetratione peccatum celare melius eſt, quam enunciare, *Eſai.* 3. 10. in confeſſione omnia coram Deo ſunt enuncianda, & nihil celandum.

IV. 2. Debet eſſe humilis, cum ſubmiſſione animarum noſtrarum, ad judicium Dei, quod peccatis debetur. Atque adeo cum dolore & deteſtatione peccati, quaſi in pulvere & cinere, *Iob.* 42. 6. & cum pudore faciei, *Ezechielis* 9. 6, 15. *Daniel.* 9. 7, 8, 9. Si iſta conditio abſit, enunciatio peccatorum non eſt confeſſio; ſed potius profeſſio.

Quæſtio quarta. An neceſſarium ſit, ut peccata noſtra ſingulariter confiteamur, & nominatim?

V. ℟. Gravia & nota peccata ſingulariter ſunt confitenda: ſed alia ſatis eſt generaliter confiteri, *Pſal.* 19. 13. 1 *Sam.* 12. 19. 21.

Quæſtio quinta. An & quatenus confeſſio peccatorum etiam coram hominibus ſit neceſſaria, ut oratio noſtra ſit Deo grata?

VI. ℟. 1. Quicunque ſyncere coram Deo confeſſus eſt ſua peccata, ille etiam paratus haud dubie ſemper

ſemper erit eadem aliquo modo coram hominibus confiteri, ad Dei miſericordiam celebrandam, *Pſ.* 32. 6. Non tamen ſemper hoc requiritur in particulari. Illa enim peccata, quæ Deo ſoli nota ſunt, Deo ſoli, ex ordine, ſunt confitenda. Cum enim confeſſio ſua natura pertineat ad reatum peccatorum tollendum, & noxam illam amovendam, quæ peccatorum admiſſione fuit illata; nullum habet uſum per ſe, niſi erga eum, qui læſus eſt & offenſus illis peccatis, idque habet perſpectum.

VII. 2. Per accidens tamen fieri poteſt, ut peccata illa, quæ ſoli Deo nota fuerunt, coram hominibus patefieri debeant. 1. Cum Dei gloria ſingulari aliqua ratione hoc videtur poſtulare, *Ioh.* 7. 19. & 2. Cum neceſſitas noſtra idem ſuadet, id eſt, cum particulare conſilium, & conſolationem hujus aut illius hominis circa peccata noſtra utilem nobis futuram judicamus, *Actor* 10. 18. *Iac.* 5. 16.

VIII. 3. Peccata autem illa, quæ publice fuerunt nota, debent etiam confeſſione publica damnari; quia ad quos malum ipſum exempli contagione pervenerat, ad eos etiam pœnitentiæ ac emendationis documentum, ſi fieri poſſit, debet tranſmitti. Studium gloriæ Dei, & ſalutis hominum, officium illud fidelibus extorquet, *Actor.* 19. 19. 1 *Tim.* 5. 20.

IX. 4. Illa vero peccata, quibus ſingularem aliquam & notam injuriam huic aut illi intulimus, debemus eriam ſingulariter ipſi, ſi fieri poſſit, confiteri ad reſarciendam charitatem, quæ noſtra culpa diſſilivit, *Matth.* 5. 23, 24.

X. 5. Publica etiam confeſſio coram Eccleſia, neceſſaria eſt, poſt ſcandalum publicum admiſſum, 2 *Cor* 2. 6, 7. Hæc iiſdem rationibus nititur cum prioribus: & præterea debetur miniſteriali illi judicio, quod Chriſtus in Eccleſia, & per Eccleſiam exercet, *Matth.* 18. 17, 18.

CAPUT

CAPUT XVI.

De Promissione Deo facta.

QUæstio prima. Qua in re consistit hujusmodi promissio?

I. ℟. 1. Essentialiter consistit in proposito sancto coram Deo repræsentato, *Ps.*119.30,57.

II. 2. In illa repræsentatione contineri debet voluntas nosmetipsos obligandi, qualis est in juramento, *Ps.*119.106.

III. 3. Accedere solet ejusmodi voluntatis expressio, *Gen.*28.20,21,23. 4. Solemnis expressio hujus voluntatis maxime convenit rebus, & affectibus majoribus: cum vel in magnis angustiis versamur, ex quibus petimus liberationem, *Ps.*66.14. vel in magna lætitia ex singulari aliqua Dei benedictione, *Ps.*118.27.

Quæstio secunda. An necessario requiratur in oratione pia ut hujusmodi promissio Deo fiat?

IV. ℟. Requiritur, saltem implicite, quoad propositum voluntatis. Quia petere aliquid à Deo, sine proposito illud ipsum omni legitimo conatu nostro assequendi; aut sine proposito, nomen ejus glorificandi de petitione concessa; aut Deum verbis laudare de ejus beneficiis nobis communicatis, sine proposito factis etiam honorem ipsi tribuendi, aut denique, voluntatem ullam nostram Deo repræsentare, ut illius ratio habeatur coram ipso, sine proposito voluntatem ejus observandi, & convenienter tali actioni vivendi, hoc nihil aliud esset quam Deum aliquo modo irridere.

Quæstio tertia. Qualia debent Deo permitti?

V. ℟. 1. Non actio mala, vel res fœda aut vilis, *Deut.*23.18.

VI. 2. Non impossibilia, inevitabilia, neque illa quæ ex vocatione & facultate à Deo nobis collata, præstare

præstare nos & possimus, & parati simus, *Num.* 30. 3, 4, &c.

VII. 3. Omnia illa sunt promittenda, quæ à Deo nobis præcipiuntur: quod intelligi debet quatenus præstari possint per gratiam Dei absq; speciali privilegio. Non licet enim simpliciter promittere abstenturos nos penitus ab omni peccato: quamvis debeamus spondere omnem curam & diligentiam pro nostra virili, vel potius infirmitate, per gratiam Dei in peccatis omnibus vitandis, & omni bono consectando, *Ps.* 119. 106.

VIII. 4. Omnia etiam illa possunt voveri, quæ quamvis non sint omnibus præcepta, omnibus tamen circumstantiis expensis, media possint esse nobis, vel Deum honorandi, vel præcepta ejus melius observandi.

Quæstio quarta. In rebus bonis & præceptis, quomodo potest nostra promissione, aut voto obligatio addi obligationi illi, quæ nobis incumbit ex lege Dei?

IX. R. Non additur proprie in istis nova obligatio, neque augetur in sese prior: sed magis agnoscitur & recipitur à nobis, passive in istis æque fuimus antea obligati: sed activa recognitione arctius nobis applicatur à nobismetipsis.

Quæstio quinta. An res non præceptæ sint apta materia voti?

X. R. 1. Si simpliciter considerentur ut indifferentes, non debent Deo voveri: quia sic nihil habent conveniens, utile, aut aptum ad honorem Dei promovendum.

XI. 2. Quatenus tamen sunt media ad finem aliquem bonum, quo Deus glorificatur, rite ordinata, sunt apta materia voti.

Quæstio sexta. Qualis obligatio inducitur in hujus generis votis?

XII. R. Si votum sic licitum, obligatio est gravissima. Quia religionis vinculum in voto continetur:

netur: atque adeo illud quod antea fuit liberum, jam propter votum, factum est aliquo modo cultus Deo debitus. Quamvis enim subjecta materia, aut res quæ vovetur, per se sit indifferens & ad aliam aliquam virtutem per votum dirigatur, illius tamen voti observatio directe pertinet ad honorem illum, quem Deo ex religione debemus. Hujus igitur voti violatio, est perfidia profana adversus Deum, Perfidia, quia promissio non impletur: & profana, quia Deo facta est illa promissio, & pertinet ad ejus honorem.

CAPUT XVII.

De Oratione mentali, & vocali.

QUæstio prima. An sufficiat corde & mente orare?

I. R. 1. Sufficit ad essentiam orationis: quia religionis virtus, quæ in oratione exercetur, actu interno exeri potest, quamvis nullus externus accedat, 1 *Sam.* 1.13. *Neh.* 9.4. Deus etiam internum actum satis percipit, quamvis nullo externo signo exprimatur, *Ps.* 193.4.

II. 2. Sed non sufficit semper ad officium orantis explendum: 1. quia Deus est glorificandus & religiose colendus à nobis, non tantum animis, sed & corporibus, atque adeo voce nostra, 1 *Cor.* 6.20. 2. quia quamvis ad brevem ejaculationem desiderii, sufficere possit actus internus; difficile tamen est persistere in desideriorum nostrorum continuata repræsentatione coram Deo, nisi externus homo ab aliis rebus avocetur, ut simul cum interno hoc officium attendat. 3. Quia vox à corde profecta, auditur denuo & reciprocatur in ipsum, ita ut medium sit excitandi, continuandi, & augendi affectum illum pium, ex quo emanat. 4. Quia sæpe cum aliis orandū est, qui vocis nostræ beneficio ædificantur, & in

ejusdem

ejuſdem nobiſcum orationis participationem admittuntur.

Quæſtio ſecunda. Qualis attentio requiratur in oratione vocali?

a III. ℟. 1. Præcipua attentio non debet eſſe ad verba & vocem: 1. Quia illa ſunt adjuncta tantum orationis, & poſſunt eodem modo uſurpari ab eo qui non orat, ut ab amente, dormiente, infante, ludente. 2. Quia in tali attentione, ſtudetur magis noſtræ inanì gloriæ, quam gloriæ Dei. 3. Quia hac ratione non promovetur, ſed impeditur, minuitur, aut tollitur internus ille affectus, in quo orationis eſſentia conſiſtit.

IV. 2. Aliqua tamen attentio ad verba requiritur: 1. Ut ſint decentia, ne aliquid Deo & cultu ejus indignum eis immiſceatur. 2. Ut ſermo, quantum fieri poſſit, talis ſit qualem docet Spiritus ſanctus, 1 *Cor.* 2. 13. Ut humano modo proferantur, ſed ſpirituali tamen habitu naturæ rei accommodato, quaſi veſtiantur. 4. Ut ſi cum aliis oretur, eorum inſerviant ædificationi.

b Quæſtio tertia. Quale multiloquium ſit, quod prohibetur à Domino, *Matth.* 6. 7.

V. ℟. 1. Non prohibetur omnis oratio prolixa: Chriſtus enim ipſe ſolebat aliquando in oratione pernoctaſſe. Neq; ejuſdem orationis repetitio ingeminata: illud enim Chriſtus etiam ſuo exemplo approbavit, *Matth.* 26. 44.

VI. 2. Sed prohibetur. 1. affectatio prolixitatis, & multiplicis repetitionis. 2. Iſtiuſmodi rerum æſtimatio, quaſi valerent ad exauditionem. 3. Prolixitas & repetitio, quæ non procedit ex abundantia interni affectus, ſed ejus vacuitate.

c Quæſtio quarta. An in precibus adhibenda ſit certa aliqua, & præſcripta forma verborum?

VII. ℟. 1. Licitum hoc eſſe aliquando, manife-

a Cura verborum. b Multiloquium. c De præſcripta forma orationis.

ſtum

ſtum eſt, ex approbata ſanctorum praxi, quam in præſcriptis Pſalmis, & benedicendi formulis, Scriptura nobis commendat.

VIII. 2. Utile etiam & neceſſarium eſt quibuſdam, iſtiuſmodi formam ſequi, quamvis ex libello ſit denotanda. 1. Quia ſunt quidam fideles adeo rudes, ut non poſſint ſua deſideria commodis verbis, ulla ex parte explicare.

XI. 3. Alii ſunt, qui quamvis poſſint hoc præſtare, quatenus ipſis privatim ſufficiat; ſi tamen cum aliis orandum ſit, vel facultate idonea deſtituuntur vel eam exerendi libertate. 3. Non deſunt etiam, quibus utile eſt, ut hujuſmodi medio in ſuis meditationibus ac deſideriis quaſi tegantur.

X. 4. In iſthoc tamen orandi modo non debet quiſquam acquieſcere: ſed eo potius niti, ut poſſit animi ſui ſenſus, abſque hujuſmodi adminiculo coram Deo explicare. 1. Quia formula præſcripta dum affectus noſtros internos non plane ſequitur, ſed ducit, minus perfecte illud agit, quod eſt ex natura orationis. 2. Quia formula præſcripta, non poſſunt explicari particularia illa omnia, quæ noſtra intereſt proponere coram Deo. 3. Quia etiam inter orandum Deus ſolet in cordibus noſtris excitare ſpeciales affectus, qui ſæpe impediuntur, & extinguuntur, ſi præſcriptæ formulæ perpetuo adhæreamus. 4. Quia hac ratione, obrepit nobis oſcitantia, & tepiditas, & torpor quidam inter orandum, ita ut formula dicatur tantum ex conſuetudine, & pro forma.

Quæſtio quinta. An Oratio dominica ſit formula nobis præſcripta, & obſervanda?

XI. R. 1. Chriſtus illam orationem docens, non voluit nobis præſcribere formulam verborum conſtanter obſervandam: ſed exemplar, vel ideam, ſecundum quam orationes noſtras dirigere debemus. Hoc inde ſatis apparet, quod non legamus Apoſtolos illam formulam unquam uſurpaſſe.

XII

XII. 2. Non expedit huic formulæ adhærere, 1. quia particulariter magis, prout occasio datur, sæpe debemus orare. 2 Quia hac ratione apud Pontificios quasi incantandi carmen evasit. 3. Quia sic non proficitur in spiritu ac dono orandi.

CAPUT XVIII.

De Orationis Gestu.

QUæstio prima. An in omni oratione sit aliqua ratio gestus corporis habenda?

I. Bz. 1. In brevioribus ejaculationibus desiderii nostri coram Deo, gestus externus nec potest attendi, nec usum ullum habet, nisi qua naturaliter, & sine intentione destinata, sua sponte sequitur ex interno animi motu.

II. 2. In oratione secreta, quæ Dei cognitioni tantum præstatur, præsentibus tamen aliis, gestus & signa externa, quantum potest, debent occultari, *Neh.* 2.4. ne scil. suspicionem præbeamus vel hypocriseos, vel affectationis inanis gloriæ, cum Pharisæis, *Matth.* 6.5.

III. 3. In oratione privata solitaria, aliqua cura gestuum est utilis, propter nosmetipsos: quia sicut voce, sic etiam gestu & habitu corporis, interni affectus vel excitantur, vel sustentantur, & continuantur, *Dan* 6.11.

IV. 4. In oratione cum aliis habenda, sive sit privata, sive publica, externorum gestuum & signorum strictior observatio est adhibenda, propter alios: partim ne illis præbeamus malam suspicionem non curantiæ: aut eos aliquo modo perturbemus, aut scandalizemus; & partim ut eorum devotionem nostro exemplo adjuvemus, *Ps.* 95.6.

Quæstio secunda. Qualis gestus requiratur?

V. Bz. 1. Gestus (in genere) tales debent esse, ut sancte exprimant internos animi motus.

VI.

VI. 2. Quia autem in omni oratione requiritur humilitas ſingularis, idcirco communis geſtus ſolennis orationis, debet eſſe huic demiſſioni conſentaneus, qualis eſt detectio capitis: & maxima ex parte, genuflexio, corporis incurvatio, aut erectio. Seſſio per ſe, non eſt geſtus orandi: quia nullam exprimit reverentiam, neque in Scripturis approbatur.

VII. 3. Quia etiam in omni oratione, deſiderium noſtrum cum fiducia, ac ſpe, in Patrem noſtrum cœleſtem dirigitur, idcirco oculorum & manuum elevatio, convenit etiam omni orationi ſolemni.

VIII. 4. Particulares alii geſtus ſingulares, in oratione cum aliis, non ſunt adhibendi: propter cauſas ante dictas. In oratione privata, non tàm ſunt affectãdi, quem ex animi impulſu admittendi.

Quæſtio tertia. Quis uſus ſit faciei tegendæ inter precandum?

℟. Nullus alius, niſi ut vel caveamus nobis ab avocationibus, quæ per oculos poſſint inſinuari; vel celemus ſingulares illos geſtus, qui nobis aliquando ſunt neceſſarii, ſed aliis inepti aut hypocritici viderentur. Iſtis occaſionibus demptis, tectio faciei convenit potius mulieribus, quam viris, 1 *Cor.* 11. 4, 5.

CAPUT XIX.

De Cantu.

QUæſtio prima. Quem uſum habet cantus ſupra communem pronunciationem?

I. ℟. 1. Suavem quandam delectationem adfert animis piis, *Pſ.* 104. 34.

II. 2. Meditationem habet magis diſtinctam, & fixam. *ibid.*

III. 3. Magis copioſam & amplam habet pietatis profeſſionem, *Col.* 3. 16,

IV.

IV. 4. Majorem habet ædificationis mutuæ communitionem, si cum aliis fiat, *Eph.*5.19.

Quæstio secunda. An cantus æquè conveniat animo ægro atque læto?

V. ℟. Magis proprie convenit lætitiæ, *Iac.*5.13. propter suavem illam dilatationem cordis, quam præ se fert: convenit tamen tristitiæ anteactæ utiliter commemorandæ: ut patet ex Psalmis illis qui dicuntur pœnitentiales: & aliquando etiam tristitiæ tollendæ, *Prov.*25.20.

Quæstio tertia. Quomodo debeamus cantare Psalmos illos historicos, qui ad alios homines, & alia tempora spectant?

VI. ℟. 1. Si ita de illis meditemur, ut consolationem & spem inde percipiamus, *Rom.*15.4.

VII. 2. In istum autem finem debemus cogitatione quasi inducere personam, vel eorum de quibus illi Psalmi componebantur, vel eorum qui eos componebant: ita ut quicquid ibi dicatur, aliquo modo nobis dictum cogitemus.

Quæstio quarta. Quomodo possimus recte cantare Psalmos illos, qui continent diras imprecationes?

VIII. ℟. 1. Possumus ex imprecationum illarum occasione cum timore & tremore meditari de horrendis Dei judiciis contra impœnitentium hominum peccata.

IX. 2. Possumus inde in patientia & consolatione proficere adversus tentationes, quæ oriri solent ex prosperitate impiorum, & piorum afflictione.

X. 3. Possumus etiam Deum simul precari, ut justam suam vindictam accelerare velit (non adversus nostros privatos inimicos) sed adversus impios & incurabiles Ecclesiæ hostes.

CA-

CAPUT. XX.

De petitione.

QUæstio prima. Quomodo ſpiritualia ſunt à Deo petenda?

I. *R.* 1. Eo modo omnia ſunt petenda, quo modo ſunt promiſſa. Spiritualia igitur bona quatenus ſunt ad ſalutem neceſſaria, ad ſalutem debent abſolute peti: quia ſunt abſolute promiſſa fidelibus, & petentibus. *Luc.* 11. 13.

II. 2. Spiritualia illa bona, quæ gradus admittunt, non poſſunt in omni gradu abſolute peti: quia res ipſæ, non gradus earum, ſunt abſolutè neceſſariæ, & à Deo abſolute promiſſæ. 2 *Corinth.* 12. 8, 9.

III. 3. Illam tamen gratiæ Dei menſuram quæ neceſſaria eſt nobis, ad crimina aut ſcandala vitanda, & conſcientiam bonam retinendam, abſolute petere debemus. *Iac.* 1. 5, 6. 1 *Cor.* 10. 13. *Pſal.* 19. 14.

a Quæſtio ſecunda. Quomodo temporalia ſunt à Deo petenda?

IV. *R.* 1. Temporalia ſunt tantum ſecundaria objecta ſpei noſtræ: quatenus nempe faciunt ad beatitudinem ſpiritualem, quod quia nobis non eſt certo notum, idcirco illa non poſſumus petere cum illa firmitudine ſpei, in particulari, qua ſpiritualia petimus: neque debent peti affectu tam acri & intenſo, ſed ſecundario, & remiſſiore, *Matth.* 6. 33.

V. 2. Quatenus, poſſumus ſperare temporalia nobis ad ſalutem profutura, & in gloriam Dei ceſſura, eatenus poſſumus illa petere. *Orat. Dom. Pet.* 4.

VI. 3. Petitio talis non eſt formaliter conditio-

nalis, verbis, vel sensu. Quia sicut conditionalis assertio nihil certò asserit; aut ponit de antecedente; sic conditionalis petitio, nihil petit.

VII. 4. Neque est generalis tantum petitio, ut Deus ageret nobiscum, sicut novit expedire, ad suam gloriam, & salutem nostram. Sic enim ægrotus aliquis non magis peteret liberationem à morbo, quam ejus continuationem, aut augmentum.

VIII. 5. Est igitur petitio absoluta, sed adjunctam habens vel expressam, vel tacitam subjectionem ad Dei sapientissimam ordinationem.

a Quæstio tertia. An omnia desideria nostra legitima possint Deo in petitione repræsentari, ut impleantur?

IX. R. Nequaquam; quædam enim desideria sunt licita, quorum tamen contraria sunt eligenda, *Philip.* 1. 23, 24, 25. quædam etiam desideria licita sunt ita levia, ut Deo non debeant commendari: quale est vincendi desiderium in lusoria aliqua contentione.

Quæstio quarta. Pro quibus orare debemus?

X. *R.* 1. Pro omnibus & singulis, qui sunt in vivis orare possumus aliquo modo: quia bonitas aliqua vel extenditur ad omnes. 1 *Tim.* 4. 10.

XI. 2. Non possumus pro omnibus hominibus collective precari, ut serventur: quia constat nobis ex Scripturis non esse omnes salvandos.

XII 3. Possumus tamen pro singulis speciatim orare, ut salvi fiant (nisi extra ordinem contingat aliquid quod impediat) quia de singulis, ex charitate, optime sperare debemus.

XIII. 4. Possumus ac debemus iisdem bona spiritualia precari, quibus temporalia bona auferri juste iogamus, dum per illa vel sibi vel aliis no-

a *An omnia quæ desiderari possunt, possunt etiam a Deo peti.*

cent.

cent. Et hæc est ratio pro petentibus Ecclesiæ hostibus orandi.

Quæstio quinta. An eodem plane modo pro aliis, ac pro nobismetipsis possimus orare?

XIV. R. Possumus ac debemus hoc facere eadem charitate: sed eadem fide, ac spe non possumus: quia fide non tam proprie aliis, quam nobismetipsis apprehendimus & applicamus promissiones Dei.

CAPUT. XXI.

De Iejunio.

QUæstio prima. *Qualis abstinentia requiratur in jejunio religioso?*

I. R. 1. Major abstinentia requiritur, quam communis regula temperantiæ præscribit. Temperantia enim debet esse perpetua, sed jejunium extraordinarium est, & ex occasione singulari.

II. 2. Abstinentia hæc non tantum circa cibum & potum versatur, sed etiam circa alia omnia, quibus voluptati corporeæ indulgetur. *Dan.* 10.3.

III. 3. Talis ac tanta debet esse abstinentia, ut ex illa reddamur aptiores ad extraordinariam humiliationem, *Exr.* 8 21.

IV. 4. Quia vero omnes & singuli non sunt ejusdem temperamenti & constitutionis, idcirco hæc aptitudo ad religiosam humiliationem varietatem aliquam infert abstinentiæ, ita ut ille gradus abstinentiæ quibusdam sit utilis & necessarius, qui alius esset impedimento: neque possit certa regula particularis de gradu & mensura abstinentiæ, omnibus & singulis præscribi.

Quæstio secunda. *Qua in re consistit religio jejunii.*

V. R. 1. Religiosum jejunium à naturali & civili

civili, in eo differt, quod à religione imperatur: id est, directe & immediate, ad cultum & honorem Dei refertur.

VI. 2. Non tamen ita refertur ad Dei honorem ut pars cultus, sed tantum ut medium, quo verus cultus promovetur.

VII. 3. In Testamento Novo, non est proprie medium cultus, vel qua efficit aliquid, vel ex institutione significat, vel coram Deo, vel coram hominibus, sed quatenus disponit ad extraordinarium exercitium cultus.

VIII. 4. Disponit autem præcipue impedimenta illa removendo, quæ extraordinariæ Dei invocationi repugnant.

Quæstio tertia. An liceat huiusmodi ieiunia publice indicere?

IX. *R.* Non ad placitum: quia nihil est religiosum, quod omnino pendet ex voluntate humana: sed ex causa extraordinariâ, vocare homines ad extraordinariam Dei invocationem, hoc & licitum est & pium.

Quæstio quarta: Quibus de causis præcipue improbanda sunt Pontificiorum ieiunia?

X. *R.* 1. Quod stata quædam tempora, ex ordine recurrentia ieiuniis dicantur: quod naturæ extraordinarii exercitii, ex occasione speciali pendentis, plane repugnat: ita ut formam ieiunii, sine vi & potestate ejus, introducat.

XI. 2. Quod illa tempora nonnunquam producant, ultra spatium, vel exercitio extraordinario, vel abstinentiæ iejunii congruens: ut in quadragesima: unde etiam forma illa ieiunandi necessario redditur magis manis.

XII. 3. Quod in illis temporibus, delectum quendam habent ciborum: & ridiculum, dum carne abstinentes, vino & cupediis utuntur: & impium, quia carne abstinent, tanquam pro illo tempore, immunda, quæ est doctrina dæmoniorum.

XIII. 4. Quod hæc tempora, & hunc ciborum dilectum legibus humanis, & conscientiam obligantibus, toti Ecclesiæ obtrudunt: eaque magis rigidis & severis pœnis sanciunt, quam legem ipsam Dei.

XIV. 5. Quòd cultum collocent in ipsa abstinentia; quam præscribunt.

XV. 6. Quòd satisfactionem & meritum suis ieiuniis ascribunt.

CAPUT. XXII.

De juramento.

QUæstio prima. An iuramentum sit licitum Christianis?

I. *R.* Est evidenter licitum ex natura sua: 1. Quia non est intrinsecè malum ex natura sua: nihil enim continet, præter confirmationem testimonii nostri, per invocationem testimonii Dei. Si etiã intrinsecè malum esset, tum nunquam fuisset licitum: cum tamen nemo Christianus negabit, quin licitum fuerit sub veteri testamento.

II. 2. In veteri testamento, non fuit pars legis vel ceremonialis, vel iudicialis: quia nihil habet proprium Judæorum; ergo iuris fuit moralis: quod æquè ad Christianos pertinet, atque ad Judæos.

III. 3. Quia nulla ratio reddi potest cur olim licitum fuerit iurare, quæ non æquè locum habet inter Christianos.

IV. 4. Quia laudata sunt exempla iuramenti adhibiti in testamento novo. 2 *Cor.* 1. 23. *Apocal.* 10. 6.

V. 5. Cum Christus vetat omnino iurare, *Matth.* 5. 34. formulas illas iurandi simpliciter vetat, quas nominat cum earum similibus: & simul iuramentum nullum admiscere in familiari sermone, aut sine necessaria causa: quoniam Judæi putabant mandatum tertium non violari, si hunc in modum iurarent: sed tantum si peierarent. *Iac.* 5. 12.

Quæstio secunda. An licitum sit per creaturas jurare?

VI. *R.* Pontificii docent, posse aliquem per creaturas, duplici ratione: per creaturas irrationales, præsertim sacras, & Deo dicatas, in ordine & relatione ad Deum. Per creaturas autem quasdam rationales, id est, angelos, & sanctos in cœlo regnantes, absolute.

VII. Nonnulli etiam ex nostris, quamvis absolutum illum modum per creaturas jurandi damnent, relativum tamen admittunt ex *Matth.* 5. 34. & 23. 16, &c.

VIII. Sed neutra sententia est admittenda. Quamvis enim creaturæ possint inter jurandum nominari. ut *Cor.* 1. 3. non possunt tamen absolute spectari, sine sacrilegio, & idololatria: sicut ex natura rei patet. Neque relative adhiberi loco Dei ipsius, sine peccato.

IX. 1. Quia nullam approbationem habemus hujusmodi formularum in Scripturis. Christus enim. *Matth.* 23. 16. non formas approbat faciendas, sed factas obligare tantum docet. Apostolus. 1 *Cor.* 15. 31. non proprie jurat, sed probat se morti obnoxium fuisse. & 1 *Tim.* 5. 21. Angelos in testes appellat, sicut homines præsentes possunt per obtestationem nudam appellari.

X. 2. Quia jurare per creaturam in relatione ad Deum, est religiose invocare creaturam in relatione ad Deum. Hoc autem in Scripturis (ex omnium nostrorum confessione) ubique damnatur.

XI. 3. Scandalum adferunt tales formulæ: & jurantibus eo modo ad exemplum aliorum, sine distinctione relativi juramenti ab absoluto: & etiam audientibus, qui non possint dignoscere, quando licite, & quando illicite juratur.

XII. 4. Tales formulæ, minuunt reverentiam juramentorum, & hac ratione efficiunt, ut nimis familiariter, ac temere adhibeantur, etiam

ab

ab iis, qui non ſunt profani: ſicut videre eſt in Judæis.

XIII. 5. Hæretici primi auctores fuerunt iſtiuſmodi formularum, in Eccleſia Dei: qui etiam eo nomine damnati fuerunt. Elixai (qui Oſſenorum hæreticorum ſectator, tempore Trajani vixit) docuit, jurandum eſſet per ſalem, aquam, panem, terram, cœlum, æthera, ventum: quem refutans Epiphanius lib. 1. per ſolum Deum jurandum eſſe contendit, ſecundum illud in lege: non erunt tibi alii Dii. De Manichæis etiam inter eorum novitates refertur ab Auguſt. lib. 19. contra Fauſt. cap. 22. quod *jurabant ſæpiſſime, nulloque mentis ſcrupulo per creaturas.*

XIV. 6. In jure civili ab optimis interpretibus, damnantur hujuſmodi formulæ. Ueſembee. dig. lib. 2. tit. 2. Imperatores, Arcad. & Honor. in lib. *ſi quis major, cap. de tranſactionibus,* ſic edicunt: *eos etiam hujus legis vel jactura dignos eſſe jubemus, vel munere. qui nomina noſtra placitis inſerentes, ſalutem Principum confirmationem initarum juraverint eſſe pactionum.*

Object. quid igitur ſentiendum de iis formulis in quibus mentio fit *animæ, vitæ, ſalutis, mortis, damnationis, &c.*

XV. Solut. In iſtis formulis execratoriis, per Deum directe juratur: & iſtis additionibus, efficaciter oſtendunt jurantes, quod ſevero Dei judicio ſe exponunt, ut ſi fallant, vel rebus optimis priventur, vel maximis malis afficiantur. Cum vero atteſtatio ipſa per creaturam fit, hoc nulla ratione poteſt excuſari.

Quæſtio tertia. Quid ſentiendum de formulis illis uſitatis, *in fide, in veritate, in conſcientia?*

XVI. *R.* Non ſunt juramenta, quia novam atteſtationem non addunt teſtimonio confirmando, ſed illud tamen ſerium, deliberatum, ſincerum

& certum declarant. Ab iis tamen formulis *in* quibus particula *per* ad creaturam refertur, abſtinendum eſt, tanquam à ſpecie mali & ſcandalo.

Quæſtio quarta. *Quid* ſentiendum, de uſitata illa formula, qua *ſacramentum*, ut tale quid nominatur iurandi cauſa?

XVII. *R.* Præter commune peccatum quod ſemper admittitur, cum per creaturas iuratur, accedit etiã vel ſuperſtitioſa opinio de talibus rebus, vel ſaltē communicatio quædã cum illa ſuperſtitione.

Quæſtio quinta. An liceat in iurando uti æquivocatione, vel amphibologia?

a XVIII. *Reſp.* 1. Æquivocatio in iuramento duplici ratione adhibetur: 1. cum verba ipſa quæ uſurpantur ſunt ambigui ſenſus, & illo ſenſu accipiuntur à iurante, quem audientes cupit celare, ut alio ſenſu ab ipſis accipiantur. Ut, ſi Gallus aliquis de gente ſua rogatus, iuraret ſe non eſſe gallum, intelligens gallum gallinaceum. Aut ſi quis rogatus, an Petrus eſſet domi, reſponderet non eſt, id eſt, non comedit. 2. cum verba ipſa quæ adhibentur, unum ſimplicem habent ſenſum, ſed per tacitam reſtrictionem, aut interpretationem quam ſibi in mente reſervat, in alium commutantur: quomodo Franciſcum illum monachum feciſſe ſcribunt, qui rogatus, *Qua* perrexiſſet quidam homicida, iuxta eum tranſierat, manus in manicas, immittens, reſpondit, non tranſiſſe illac, intelligens, non tranſiſſe eum per illas manicas. *Quomodo* etiam Jeſuitæ plerique defendunt, ſacerdotem rogatum an ſit ſacerdos, ſi vel à non iuridico rogetur, vel rationabilem habeat cauſam veritatem diſſimulandi, poſſe reſpondere, Se non eſſe ſacerdotem, dummodo intelligat, Se non eſſe Sacerdotem Baal, aut Iſis, aut non eſſe ſacerdotem ut alteri dicat. Prior illa vocari poteſt verbalis æquivocatio & alteramētalis.

a *De æquivocatorio iuramento.*

XIX. 2.

XIX. 2. Mentalis æquivocatio, in iuramento, ſine graviſſimo peccato non poteſt adhiberi. 1. quia in iuramento, teſtimoniũ aliis perhibemus maximè ſolemne, cum autem nihil certi verbis explicamus, ſed fictum aliquid & ſimulatum, tum nihil aliis ex intentione teſtamur: iuramenti, igitur natura per iſtam ſimulationem violatur, & evertitur in primo eius fundamento. 2. quia mentalis huiuſmodi æquivocatio, eſt mendacium directum & manifeſtum, quia verbis teſtatur tam contra mentem & conſcientiam teſtis, quam contra rem ipſam. 3. quia fidem falſam ſuo teſtimonio audientibus ingenerare ſtudet: quod non eſt permittere tantum eos decipi & falli, ſed illos directe fallere ac decipere. 4. quia gravis eſt erga Deum iniuria & provocatio, adferre eius teſtimonium, quanquam fictæ, ad rem falſam comprobandam, & propterea illud exterius iuramentum fertur ſupra mendacium grave, cum magna divini invocati teſtimonii il'uſione: 5. quia hac ratione aperitur janua omnibus mendaciis fovendis. Nihil enim eſt (ut Azor Jeſ: obſervat) tam falſum, quod non queat ad omni mendacio liberari, ſi aliquid, arbitratu noſtro, mente tacitum retineamus. Poſſemus enim quicquid à nobis petitur, quamvis id apud nos habeamus, diffiteri nos habere intelligentes, *ut demus*: quicquid fecerimus, viderimus, cogitaverimus, decreverimus, de eo rogati, poſſemus dicere, non fecimus, non vidimus, non cogitavimus, non decrevimus, eo nimirum ſenſu, *ut tibi dicamus*. Obiect. 1. Ex oratione vocali, & reſtrictione mentali, fit una ratio compoſita, & totalis, in qua nulla falſitas eſt: ut cum ſacrificulus affirmat, verbis ſe non eſſe ſacrificulum, intelligens, *ut alteri dicat*. Liberum autem eſt homini orationem ſuam componere ex terminis vocalibus & mentalibus.

XX. Solut. Quamvis ¦oratio hujuſmodi mixta poſſit pro axiomate admitti, quando quis ſecum aliquid commentatur, aut quando cum Deo ſolo negotium habemus, quia Deus & ſpiritus noſter totum illud quod eſt in mente æque percipiunt, ac ſi verbis exprimeretur; nullum tamen locum habet in teſtimonio corã hominibus ferendo: quia reſervatio mentalis nihil teſtatur audientibus: qualiſcunque igitur illa fuerit, teſtimonium eſt mendacium, & ſi juramento confirmetur, perjurium, cum illud quod in teſtimonio oratione vocali ſignificatur, conſcientiæ teſtis repugnat.

XXI. 3. Verbalis æquivocatio, eſt etiam illicita in juramento. 1. Quia nihil certi teſtatur: & ſine teſtimonio certo, juramentum ſaltem eſt vanum. 2. Quia non tendit ad juramenti finem, ut ſit *controverſiæ terminus*, *veritatem confirmando Hæbræor.* 6. 16. ſed in contrarium. 3. Quia fallit ac decipit audientes, quod juramenti naturæ adverſatur: *ſi ſciens fallo.* 4. Quia affirmatio aut negatio quæſtionis propoſitæ, ſi ex conſcientia reſpondentis non vere conformetur ſenſui rogantis aut quærentis, eſt mendacium. Quæſtio enim ipſa, eo ſenſu quo proponitur, eſt ſententia teſtanda: & affirmatio, vel negatio ejus, quæ cum illo ſenſu conſiſtere non poteſt, eſt falſitas; quæ ſi ſit contra conſcientiam teſtantis, non poteſt non eſſe mendacium completum. 5. Quia juramentum iſtiuſmodi mendacium confirmans, perjurium eſt manifeſtum, ex natura rei: & ex ipſa intentione jurantis, eſt prophanatio nominis divini.

Object. Si minus juridice rogemur, aut injuria nobis inferatur, fas & integrum nobis eſt, noſtro bono conſulere, dummodo ambigue loquamur.

XXII. Sol. nulla injuria nobis ab hominibus ſiata, juſtam cauſam nobis præbere poteſt iniuziam faciendi nomini divino. Gravis autem fit in-

juria

iuria Deo, in mendacii peccato, & multo gravior in periurio.

Quæstio sexta. *Quo* sensu accipi debent verba iuramenti?

XXIII. *R.* Eo sensu quem audientes concepturos iudicamus: id est regulariter, eo sensu quem habent in communi hominum usu. *Quia* verborum significatio pendet ex hominum usu.

Quæstio septima. An liceat aliquando respondere ad intentionē petentis præcipuā & remotam? verbi gr. cum civitas aliqua non admittit cives alterius civitatis, quam falso putat peste infectam, si rogetur aliquis inde veniens, an ab illa civitate venerit, possit tuto iuratus negare, vel quia civitas non est infecta, vel quia civitate infectā novit semetipsū esse immunem, & sic principali intentioni rogantis satisfacit cum veritate?

XXIV. *R.* Non licet. *Quia* quæstio proponitur, & iuramentum non exigitur proprie circa finem, qui præcipue intenditur, sed circa medium illud singulare, quod ad finem illum spectare videtur. *Quæstio* autem & affirmatio aut negatio eius unum & idem constituunt axioma.

Quæstio octava. An stricte semper sunt accipienda verba iuramenti, prout sonant?

XXV. *R.* 1. Iuramentum propter periculum periurii, est stricti iuris & interpretationis, ita ut non admittat latiores illas explicationes, quæ in factis, aut dictis aliis sæpe locum habent.

XXVI. 2. In iuramento tamen subintelligi sæpe debent conditiones illæ, quæ ex more & consuetudine recepta, concipi præsumuntur ab iis, ad quos iuramentum spectat. Ex gr. 1. In omnibus promissoriis iuramentis, subintelligitur illa conditio, *si Deo placuerit*. 2. In iis rebus, quæ superioris potestati subjiciuntur, subintelligitur, *si ipsi etiam placuerit*. 3. De rebus ita mutabilibus, ut rem promissam faciant illicitam subin-

telligitur, *si res in eodem statu permanserint*. 4. Qui jurat se statuta societatis alicujus servaturum, subintelligere judicandum est, prout illa statuta sunt in more posita, & approbata consuetudine ab aliis observãtur 5. Qui jurat stare præceptis aut statutis alicujus vel hominis, vel societatis, eo sensu debet intelligi, ut juramentum non extendatur, nisi ad verisimiliter cogitata, non ad ea, quæ si cogitationi jurãtis occurrerent, verisimile est, eum non promissurũ.

Quæstio nona. An omne juramentum obliget jurantem, ad impletionem sui?

XXVII. *R.* Obligat omne juramentum, quatenus aliquid licitum & possibile testatur, sed non ultra Hinc. 1. Obligat juramentum tale, etiamsi per vim, aut metum extorqueatur, tametsi cum injuria conjungatur. Duplex enim in iuramento promissorio est obligatio, una homini, altera Deo, Quamvis autem injuria facta tollat obligationem respectu hominis iniuriam inferentis, quoniam in iniuria nullum ius fundatur; manet tamen obligatio Deo facta quæ sine irreverentia & iniuria Dei, non potest & admitti, & insuper haberi. Hic est casus hominis à latronibus ad iuramentum adacti, de redemptionis pretio solvendo. Vel non jurare debet, vel iuramentum quod licitum habet, religiose observare.

XXVIII. 2. Quamvis error circa substantiam rei, quæ iuramento spectatur, vel circa propriam causam, promissionis obligationem tollat, qui casus est matrimonium contrahentis cum una persona particulari, quam putat esse aliam: Error tamen circa circumstantiam aliquam, vel causam extrinsecam & accidentariam, non tollit obligationem: qui casus fuit Israëlitarum, erga Gibeonitas, *Ios.* 9. & eius, qui matrimonium contrahit cum plebeia, aut paupere, putans eam nobilem, aut divitem esse. In primo errore testimonium nullum fuit: sed in secundo, testimonium licitum adhibetur.

XXIX.

XXIX. 3. Juramentum posterius, contra juramentum, aut etiam promissionem antecedentem & honestam, non obligat: quia tale juramentum est plane, ex intrinseca sua natura, ex supposita promissione antecedente, illicitum.

XXX. 4. Juramentum de peccato aliquo committendo, aut officio omittendo, non tantum non obligat, quia res mala nullam vim accipit à juramento: sed si observetur, auget reatum: quia tum duo peccata committuntur: unum ejus speciei, cujus est factum per se consideratum, & alterum contra religionem, ex irreverentia & abusu nominis Dei, quatenus propositum malum auctoritate Dei firmatur.

XXXI. 5. Juramentum tamen licitè factum, quamvis observatio ejus majus bonum impediat, debet impleri, nisi illud bonum tale sit, ut generalem inferat obligationem, & generaliter, tanquam exceptio, in promissione tali, subintelligatur.

Quæstio decima. An juramentum defuncti obliget hæredes, & successores?

XXXII. R. 1. Non proprie obligat, sub ratione juramenti: quia iuramentum est vinculum personale. Cives igitur non sunt proprie periuri, si non impleant statuta, à maioribus iurata, quæ ipsi non iurarunt.

XXXIII. 2. Obligat tamen aliquando ratione rei, quæ causam propriam dedit iuramento. Si scil. contractus ratio intercedat; qui casus est illius; qui iurat se hoc aut illud soluturum, aut facturum, modo tali commodo illa ratione fruatur. Hæredes enim si illo commodo fui velint, eodem iuramento tenentur.

Quæstio undecima. An, & quomodo, auferri possit obligatio iuramenti?

XXXIV. R. 1. Nulla absolutio à iuramento, proprie sic dicta, vel per dispensationem, (quæ est simplex vinculi solutio) vel per com-

commutationem, (quæ est vinculi ab una materia in aliam translatio) potest ab humana auctoritate exspectari. Quia religio juramenti pertinet ad forum divinum, atque adeo non subest foro humano. In dubitationibus illis, quæ incidere solent circa juramenta, consilium peritiorum multum juvat: sed auctoritas vinculum juramenti, vel ex toto per dispensationem, vel ex parte, per commutationem solvendi, nulli generi aut ordini hominum est concessa.

XXXV. 2. Datur tamen irritatio juramenti aliquando per superiores, si in illa ipsa materia sint superiores, circa quam juramentum versatur. Sic Parentes, Mariti, Domini, Principes irrita pronunciare possunt, vel juramenta, vel vota à filiis, uxoribus, servis, subditis facta, sine ipsorum consensu, in iis rebus, quæ ipsorum potestati subjiciuntur.

XXXVI. 3. Quum aufertur ratio formalis juramenti, juramentum cessat ratione eventus: qui casus est eorum, qui jurarunt se obedituros Domino aut Principi alicui, postea cessat esse talis.

XXXVII. 4. Quum juramentum factum spectet solummodo obsequium, vel commodum hominis, cui aliquid promittitur, tum cessat obligatio, ex remissione vel consensu illius hominis, cui promissio facta est. Ratio est, quia fundamentum hujusmodi promissionis cessat: & ex natura rei, includitur semper illa conditio in tali promissione, nisi alter condonaverit, aut remiserit. Hic est casus creditoris erga debitorem, & similium. Sed non potest hoc ad sponsaliorum contractum extendi: quia ibi non utilitas hominis tantum spectatur, sed institutum Dei.

Quæstio duodecima. An liceat alicui eum inducere ad jurandum, quem novit, aut vehementer suspicatur, contra conscientiam juraturum?

XXXVIII. R. Non licet unquam determinatè petere, ut juret hoc quod falsum est. Neque

que licet indifferenter petere, ut talis juret, an hoc sit necne, nisi necessaria causa intercedente: quia & Deo injuriam faceret, & esset fratris homicida. Necessaria autem causa est judici hoc exigenti ad instantiam actoris, cum nullum aliud remedium potest adhiberi: quia non exigit tum in sua persona, sed nomine Actoris. Actori etiam aliquando potest esse causa necessaria hoc postulandi, cum scil. non potest alia ratione, grave incommodum vitare. Privato autem, illud credenti, privatim id exigendi, nulla potest esse necessaria causa: quia privata nulla utilitas potest inde redundare.

Quæstio decima tertia. An privato homini liceat eum ad jurandum inducere, quem scit, falsum quidem juraturum, sed bona fide deceptum? e. g. Titius novit, Sempronium hoc anno non fuisse Franekeræ: scit præterea Cajum bona fide putare, se eum hoc anno Franekeræ vidisse: quæritur an Titio fas sit, Cajum hortari, & rogare, ut juret Sempronium hoc anno Franekeræ fuisse?

XXXIX. ℟. Non est hoc licitum: quia quamvis jusjurandum hoc in Cajo culpa vacaret, in Titio tamen suasore vel monitore haberet rationem perjurii. Ille quidem non tantam injuriam faceret Cajo, ac si eum induceret ad illud jurandum, quod ipsemet novit esse falsum: sed eandem injuriam faceret Deo, cujus nomine sciens abuteretur ad confirmationem falsi.

Quæstio decima quarta. An liceat homini Christiano, jusjurandum accipere, & exigere ab eo, quem scit per idola juraturum?

XL. ℟. Licet hoc facere ex gravi causa, sicut Jacob fecit, *Gen.* 31. 53. 1. Quia perversitas juramenti ab eo cui juratur non respicitur, sed confirmatio testimonii & fidei datæ. 2. Quia uti malo

ad

ad bonum, non est per se malum. 3. Quia non tam perversitate juramenti, quam communi ejus natura utitur ille, qui postulat simpliciter jusjurandum, non tale jusjurandum.

Quæstio decima quinta. An liceat judici, exigere à reo juramentum, de crimine ipsi objecto? Juramentum hoc *inquisitorium*, & *ex officio* vocatur.

XLI. R. 1. Non licet omnino de crimine plane occulto. Quia solus Deus judicat de occultis.

XLII. 2. Non licet juramentum alicui deferre, quo semetipsum de crimine cogeretur accusare. Quia est contra naturam, ut quis sibimet pœnam accersat. 2. Quia hac ratione, plerique inducerentur ad pejerandum.

XLIII. 3. Accusatione præeunte, non licet hujusmodi juramentum à quoquam exigere loco probationis, quia in testibus & argumentis illis, quæ testimonii vim habent, omne judicium debet fundari, *Deut.* 19. 5. 2 *Corinth.* 13. 1.

XLIV. 4. Prævia infamia, aut probatione non sufficiente, & plena deficiente, potest quis admitti ad juramentum purgationis, si eo se offerat paratum: *Exod.* 22. 11. sed non potest eo cogi.

XLV. 5. Si delictum sit notorium, potest quilibet, generaliter etiam sub religione juramenti, interrogari de auctore, *Deut.* 21. 7.

Obj. 1. Adjurare licuit uxorem suspectam, *Numer.* 5. 19.

XLVI. R. Fuit hoc singulare institutum, extraordinariæ dispositionis propter duritiem cordis Judæorum concessum, sicut repudium non adulteræ.

Object. 2. Jehosua postulat ab Achane, ut suum crimen agnosceret, *Ios.* 7. 19.

XLVII. R. Post accusationem & judicium, suadet tantum confessionem.

Ob-

Object. 3. Dominus Pontifici adiuranti respondet: *Matth.*26.63,64.

XLVIII. ℟. 1. Non legitime fuit adiuratus, *Ioh.*18.20,21. 2. Non aliter quam Pilato non adiuranti. 3. Non ut fateretur crimen, sed ut testimonium veritati præberet, *Ioh.*18.37.

CAPUT XXIII.

De Sorte.

Quæstio prima. Quomodo possit licitè usurpari?

I. ℟. 1. Sors illa, quæ mittitur ad inquisitionem quid sit de iure, nullo modo liceat. Quia verbum Dei est medium à Deo constitutum, ad regulam vitæ hominibus patefaciendam: neque unquam hanc suam voluntatem sorte revelavit.

II. 2. Sors consulatoria, vel divinatoria, ad veritatem occultam præteritam, vel ad aliquem eventum futurum præcognoscendum adhibita, non potest esse licita, nisi fiat ex inspiratione divina. Quia medium hoc est extraordinarium, atque adeo non habet regulam ordinariam, neque potest adhiberi absque extraordinaria directione, sine temeraria tentatione Dei.

III. 3. Sors divisoria, quæ mittitur ad aliquid de facto determinandum, potest esse licita, vel illicita, secundum circumstantias, quibus vestitur, illicita est, 1. Si fiat prava intentione, decisionem quæstionis, vel à fortuna, vel ab alia aliqua causa, præterquam providentia divina exspectando. Quia tum vel est vanitas mera, vel superstitionem habet admixtam. 1. Si fiat sine iusta necessitate, aut prætermissis aliis ordinariis mediis providentiæ divinæ. Tum enim temeritatem habet admixtam, &

per-

pertinet ad tentationem Dei. 3. Si fiat indebito modo sive cum fraude, sive absque reverentia providentiæ divinæ. Est autem licita, si fiat 1. ex recta intentione, directionem Dei spectando. 2. Ex causa necessaria, quia non invenitur melior modus difficultatem ac dubitationem tollendi. 3. In materia congrua, ubi nullum est periculum injustitiæ, quia talium quæstionum decisionem habemus in verbo Dei. 4. cum debita reverentia, ut admittatur id, quod sors tulerit, tanquam ex divina voluntate profectum.

Quæstio secunda. Quænam est causa justa sortis divisoriæ mittendæ.

IV. ℟. Cum nulla alia ratio occurrit, grave aliquod incommodum vitandi. Gravitas autem incommodi, aliquando pendet ex gravitate rei ipsius: ut cum sorte eligitur, quis ex ministris idoneis, permanere debet in civitate, tempore pestis grassantis. Pendet autem sæpe ex hominum affectu, ut cum inter socios, & omni modo pares, mittitur sors ad turgia vel discordiam tollendam.

a Quæstio tertia. An sortes lusoriæ, vel ludi illi, qui fortuna aut contingentia mera nituntur, sint liciti?

V. ℟. Istiusmodi ludi, sive mere nitantur fortuna, qui dicuntur aleares, sive principaliter illa nitantur, qui vocantur quasi aleares, ut ludus chartarum, & tabularum cum taxillis, sunt sua natura illiciti. 1. Quia non debet illud in ludum verti, quod sua natura singularem respectum habet ad specialem Dei providentiam. At vero sors ex sua natura quæstionis determinationem exspectat, à speciali Dei providentia. Mera enim contingentia per se, nullam omnino aptitudinem habet ad quæstionem aliquam determinandam. Neque præter meram contingentiam, quidquam spectari potest in sorte, præter specialem Dei pro-

a *Sortes lusoriæ.*

videntiam,

videntiam, aut opem Diaboli, vel ficti alicujus numinis in illa contingentia dirigenda. 2. Quia in istiusmodi ludis, ratio ipsa sortis, occasionem præbet variis peccatis; ut blasphemæ cujusdam execrationis fortunæ, quando sors est adversa; prædicationis bonæ fortunæ, quando sors favet; & pertinacis contentionis, propter expectationem sortis æquioris.

Quæstio quarta. Quid judicandum de sortilegiis illis publicis, quibus multa brabia vel præmia exponuntur sortito consequenda?

VI. ℟. 1. Eo modo possunt forsan institui, ut essent licita. Si nempe opus sit contributione ad usum aliquem pium; & ad incommoda vitanda, permitteretur negotium sorti, quinam contribuerent; & illi etiam qui sortes mitterent, illud tantum exponerent quod non illibenter donarent, atque adeo, non ex spe lucrandi, sed ex intentione largiendi, accederent ad sortitionem.

VII. 2. Prout nunc usurpari solent, videntur illicita: quia fraude, & fallacia, ad quæstum comparantur; & occasionem præbent multis malis.

CAPUT XXIV.

Hactenus de primo Præcepto. Iam de secundo, & 1. De Ecclesia.

QUæstio prima. An teneatur fidelis adjungere sese certæ alicui Ecclesiæ particulari?

I. ℟. Vel maxime ad hoc tenetur. 1. Respectu institutionis Dei, *Matth.* 18. 17. in qua non præcepti tantum, sed & medii necessitas quædam continetur.

II. 2. Respectu præsentiæ Dei, & Christi

Apoc.

Apoc. 1. 13. si enim ad Deum accedamus, ad illum etiam cœtum accedere debemus, ubi Deus est singulari modo præsens, ut à quærentibus eum possit inveniri.

III. 3. Respectu gloriæ Dei, quæ hac ratione publice promovetur & propagatur. Sicut enim nomen Dei in veteri testamento collocatum fuit Hierosolymis, sic nunc in Ecclesiasticis cœtibus, quamvis non in hoc aut illo loco.

IV. 4. Respectu fœderis & promissionis Dei. Qui enim sunt in Ecclesia, quasi directe subiiciuntur benedictionibus Dei, ut in ipsos effundantur, *Psal.* 65. 5. & 133. 3.

V. 5. Respectu professionis nostræ: quoniam alias fieri non potest, quin conturbentur signa illa, quibus fideles ab infidelibus discerni possint, 1 *Cor.* 5. 12.

VI. 6. Respectu mutuæ ædificationis, quæ sequitur per se, ex fidelium combinatione, *Heb.* 10. 24. 25. 1 *Cor.* 11. 17. & 12. 25, 27. *Rom.* 1. 12.

Quæstio secunda. Quali Ecclesiæ debemus nos adiungere?

VII. Ex. 1. Non nisi veræ, id est, fidem veram profitenti.

VIII. 2. Ex veris, eligere debemus puriorem, quantum in nobis.

IX. 3. Quamvis Ecclesiæ illi adiungere nos possimus in qua multi defectus sunt necessario tolerandi, non tamen illi in qua necessario participare debemus peccata. *Eph.* 5. 11. neq; illo animo accedere licet ad ullam Ecclesiam ut ullos defectus nostro silentio foveamus, sed ut (quantum fieri possit cum ædificatione) iisdem tollendis operam navemus;

Quæstio tertia. An illius Ecclesię communio sit admittenda, quæ tolerat improbos, & bonis adversatur?

X. Ex. 1. Toleratio notoriæ improbitatis, est grave

grave Ecclesiæ peccatum, *Apoc.*2.20. & sua natura tendit ad Ecclesiæ corruptionem, 1 *Cor.*5.6.

XI. 2. Polluit in sese communionem, iis improbis qui tolerantur, & illis etiam qui in causa sunt, ut toleretur, *Hag.*2.13.

XII. 3. Participant istam pollutionem omnes illi, qui non studeant, quantum in ipsis est, scandala talia removere, 1 *Cor.*5.

XIII. 4. Mixtura illa, quæ ex ista toleratione exoritur, minuit consolationem & ædificationem piorum.

XIV. 5. Omnes igitur omnibus legitimis mediis contendere debent, ut in illis Ecclesiis vivant, ubi res pretiosa separatur à vili, *Ier.*15.19.

XV. 6. Ab illa tamen Ecclesia, ubi impii quidam tolerantur, & pii deprimuntur, separatio statim non est facienda, 3 *Ioh.*9,10,11. 1. Quia error potest esse aut infirmitas Ecclesiæ. 2. Quia patientia & longanimitas est adhibenda erga particularem fratrem, offensa aliqua præoccupatum: *Gal.* 6. 1. multo igitur magis erga integram societatem fratrum vel Ecclesiam. 3. Quia temerario piorum discessu, correctio malorum non promovetur, sed impeditur. 4. Quia ab illo cœtu ad puriorem non datur sæpe transitus, sine gravissimis incommodis: quæ caveri semper debent, quantum possunt absque peccato, imo faciunt aliquando ut præceptum affirmativum desinat obligare, quod alias non possit non observari sine peccato.

XVI. 7. Si quis vel vexatione iniqua fatigatus, vel suæ consulens ædificationi, vel in testimonium adversus improbitatem, à tali cœtu, ad puriorem tandem discedat, sine condemnatione Ecclesiæ illius quam relinquit, non est idcirco vel schismatis vel peccati alicuius arguendus.

a Quæstio quarta. An illi Ecclesiæ adhærere li-

a *De Ecclesiis non satis puris.*

ceat

ceat, cui potestas adimitur scandala removendi, & improbos expurgandi?

XVII. R. 1. Potestas ipsa de jure vel quoad actum primum, non potest ab Ecclesia vera separari: quia immediatè & necessario fluit ab ipsa essentia. Fœdere enim illo continetur, quo fideles in Ecclesiam aggregantur.

XVIII. 2. Usus hujus potestatis, non potest adimi, sine gravi peccato auferentium, & atroci injuria eorum quibus aufertur.

XIX. 3. Neque debet Ecclesia in eo acquiescere, quod inique ab aliis oppressam se videt: pertinet enim ad officium Ecclesiæ, tueri libertatem illam, quæ donata est à Christo.

XX. 4 Si tamen pro libertate sua contendentes fideles, non possunt jus suum in illa parte obtinere, nec sine gravissimis incommodis, ad liberiorem Ecclesiam accedere, & à peccati approbatione se abstineant, atque etiam defectum illum quantum in ipsis est studeant supplere, non peccant, si tali Ecclesiæ se adjungant aut in ea persistant.

Quæstio quinta. An illi Ecclesiæ adhærere liceat, in qua desunt instituta quædam Christi, & eorum loco humana quædam sunt introducta?

XXI. R. 1. Defectus quorundam institutorum, quamvis non debeat approbari, potest tamen tolerari. Quia imperfectio, sive sit in privatis, sive in publico statu, non tollit rationem illam officii, quæ in personis, aut statu aliquo absoluto reperitur.

XXII. 2. Humana instituta, si sint Ecclesiæ & cultui extrinseca, & faciant ad instituta Christi, & ædificationem Ecclesiæ promovendam, tum admitti & approbari debent, tanquam civilia media, ad spirituales fines adhibita & applicata. Si vero statum habeant religiosum, & intrinsecè pertineant ad cultum, vel eandem naturam præ se ferant cum institutis Christi, eorum locum

cum occupantia, tum nullo modo debent approbari.

CAPUT XXV.

De vocatione ad Ministerium.

QUæstio prima. An vocatio sit necessaria?

I. R. 1. Vocatio singularis non requiritur ad Evangelium ex occasione docendum & prædicandum, *Actor.* 8. 4. & 11. 19, 21. & 18. 24.

II. Ratio est 1. quia hoc est officium omnium Christianorum, ut quantum possint promoveant regnum Dei, utque adeo alios doceant theologiam 2. Quia aliquando necessarium est, ut homines arguantur errorum, & in veritate instituantur antequam possit vocatio rite institui. 3. Quia populus aliquando ministro destitutus, non potest sine ædificationis incommodo, alia ratione sublevari, nisi eorum institutionem admittat, qui necdum sunt ad ministerium ritè vocati.

III. 2. Prædicatio non tantum privata, sed etjam publica sine singulari vocatione potest exerceri. 1. in Ecclesia constituenda. 2. In Ecclesiâ etiam constituta, cum illius approbatione, si vitetur confusio, & ordo observetur, 1 *Cor.* 14. 23. &c. *Actor.* 13. 15. pertinet enim ad Ecclesiæ ædificationem, ut ii qui donis excellunt cæteris, exerceant illa dona coram cæteris, ad eos juvandos & excitandos.

IV. 3. Ministerii tamen singulare munus invadere, sine vocatione singulari, hoc est plane illicitum, *Heb.* 5. 4. *Tit.* 1. 5. *Ierem.* 14. 14. 1. Quia requiritur hic separatio Dei singularis, *Actor.* 13. 2. & 20. 38. *Roman.* 1. 1, 2. Requiritur singularis & gravissimæ functionis susceptio: cujus auctor & dispensator est Deus ipse, *Ephes.* 4. 11.

4. 11. 1 *Cor.* 12. 5, 6. *Matt.* 9. 38. 3. Requiritur singularis fiducia assistentiæ Dei. 4. Requiritur singularis expectatio benedictionis à Deo, *Matt.* 28. 20. 5. Requiritur singularis fides & alacritas, 1 *Tim.* 4. 14. 6. Requiritur ut Ecclesia illa, cui ministratur, certior fiat de voluntate Dei, qua hunc aut illum ministrum ipsi destinavit ut ex conscientia possit illi se subiicere, *Heb.* 13. 17. 7. Requiritur denique ordo, 1 *Cor.* 14. 40.

Quæstio secunda. Quænam necessario requirantur in vocando, vel in eo, qui rite vocari possit ad ministerium?

V. Bx. 1. Integritas vitæ talis, ut non tantum scandalo careat, sed etiam testimonium habeat bonum, 1 *Tim* 3. 7. per testimonium autem intelligitur illa fides quam fecit hominibus de sua integritate, per conversationem honestam & piam.

VI. Doctrinæ Christianæ notitia, sive peritia, supra fidelium vulgus, 2 *Tim.* 3. 16. ad quam etiam accedere debet intelligentia eorum, quæ pertinent ad suum officium, in Ecclesia gubernanda, 1 *Tim.* 3. 16.

VII. 3. Dexteritas aliqua docendi, sive aliis communicandi notitiam illam quam habet, 1 *Tim.* 3. 2. 2 *Tim.* 2. 2.

VIII. 4. Voluntas aliquo modo parata, ad ministerium suscipiendum, & exequendum. Quæ voluntas oriri debet non ex inopiæ aut similis incommodi metu, vel ex cupiditate superioritatis, famæ, aut lucri, & similium, 1 *Pet.* 5. 2. hæc enim voluntas est aliquo modo coacta, & non proprie ac directe fertur in opus ministerii: sed ex amore & zelo puro, *Ioh.* 2. 15, 16, 17.

IX. 5. Differentia in istis requisitis, talis est; ut 1. doctrinæ notitia cum aliqua dexteritate docendi, necessario requiratur, ad ipsam essentiam ministri, quia sunt propria fundamenta vocationis. Sed integritas vitæ ad bene esse tantum necessaria est

ut

ut medium, quamvis ad ipsum esse sit etiam necessaria ex præcepto. 2. De doctrina & dexteritate iudicium ab aliis potest ferri. Sed in voluntatis inclinatione præter ipsum vocandum, nemo potest certo & semper judicare. 3. Doctrina & dexteritas non potest ab aliis subito procurari. Sed voluntas ex aliquo metu aut modestia reluctans, potest ac debet hortationibus excitari. Qui possunt & non volunt, de iis vocandis recte laboratur: sed non de iis, qui volunt & non possunt.

Quæstio tertia. An qui legere norunt, vel ex præscripto aliorum, concionem memoriter recitare, sint instructi donis ad ministerium necessariis?

X. R. Nullo modo. Nam 1. donum legendi, & memoriter recitandi, non est donum ministerii, sed donum sapientiæ & cognitionis. 1 *Cor.* 12, 8.

XI. 2. Minister debet necessario facultatem habere, applicandi verbum Dei, secundum diversitatem auditorum, temporum, locorum, & aliarum circumstantiarum, cum illa varietate, quam occasiones variæ requirunt. 2 *Tim.* 2. 15. hoc autem legendo vel recitando ex alterius præscripto, facere non potest.

XII 3. Debet etiam paratus esse rationem reddere eorum quæ docet, cuilibet postulanti, & convincere contradicentes. *Tit.* 1. 9. quod legendo & recitando non potest præstare.

XIII. 4. Debet Ecclesiæ præire in iis donis, quæ ab omnibus fidelibus sunt affectanda & quærenda. 1 *Tim.* 4. 13, 14. &c. sed omnes fideles debent eo niti, ut sermo Domini in ipsis habitet copiose. *Col.* 3. 16.

XIV. 5. Nemo potest vel advocati, vel medici munus tueri, formulas præscriptas recitando. Minister autem est & advocatus & medicus spiritualis.

Quæstio quarta. An liceat petere ministerium?

a XV. ℟. 1. Ambire locum in ministerio, vel propter honorem, vel propter commodum quod secum adfert, hoc est plane damnandum. Hoc enim est quæstui habere pietatem. 1 *Tim.* 6.4.

XVI. 2. Opus ministerii desiderare, ex studio & zelo Ecclesiæ ædificandæ, & Deum glorificandi, hoc pium est, & laudandum. 1 *Cor.* 16.15.1 *Tim.*3.1.

XVII. 3. Offerre sese aliorum judicio explorandum, & probandum ad ministerium, honestati ministerii nullo modo repugnat.

XVIII. 4. Quia testimonium habet bonum suæ aptitudinis ad ministerii opus, potest etiam sine conscientiæ læsione, Ecclesiæ alicui operam suam modestè deferre. *Esa.*6.3. Deus enim tales Ecclesiis offert.

XIX. 5. Importune tamen urgere suam vocationem, & artificio aliquo eandem procurare, hoc est plane alienum ab animo rite ad ministerium comparato. 2 *Corinth.* 2.16.

XX. 6. Fraudulentia, vel violentia, obtrudere se Ecclesiæ invitæ, hoc est plane Diabolicum.

XXI. 7. Ita pervenire ad ministerii officium, sicut ad rem emptioni & venditioni subjectam, hoc est vitium Simoniacum. Quia officium curæ animarum est spirituale Dei donum, quod à Deo solo proprie communicatur: & proinde idem in genere, & ex natura rei est illud officium emere, cum eo quod fecit Simon. *Act.*8.

XXII. 8. *b* Simonia committitur, non tantum per munus à manu, quando pecunia datur ad officium tale procurandũ; sed etiam per munus ab obsequio, quod in illum finem alicui præstatur; & etiam per munus à lingua, quando intercessione & precibus procuratur, ita ut dignitas non præcipuè spectetur.

Quæstio quinta. *c* Penes quos est jus & potestas ministros vocandi.

a *Ambitus Ministerii.* b *Simonia.* c *Ius ministros vocandi.*

XXIII.

XXIII. By. 1. Summum jus vocationis est penes Christum solum, qui est Ecclesiæ caput & ministerii auctor, ac dominus ministrorum.

XXIV. 2. Jus delegatum non potest proprie esse vel Episcoporum Diœcesanorum, vel Patronorum, vel Magistratuũ, qua sunt tales: quia Christus, qui ministerium instituit, de istis ordinibus nihil singulare præscripsit, nihil novi juris ipsis communicavit, & Ecclesiam sine illis optime ordinatam reliquit.

XXV. 3. Jus delegatum est penes Ecclesiam illam totam, cui minister vocandus debet inservire. Nam 1. Ministri dati sunt ecclesiæ à Christo, ut eadem ordinaria & certa ratione, possit ab omni Ecclesia procurari. Sed si ab aliis penderet vocatio, Ecclesia sæpe destitueretur certa ratione ministros sibimet procurandi, & proinde talis Ecclesia esset à Christo instituta, quæ non esset sibimet sufficiens in seipsa 2. Si penes alios homines esset jus vocandi, tum Ecclesia non immediate acciperet ministros à Christo, sed ab illis, quorum jus hoc esset. 3. Alia ratione, non potest fieri, ut Ecclesia semper ex libera voluntate subjiciat sese suis ministris: quod tamen in ministerio non minus est necessariũ, quam in conjugio.

XXVI. 4. Jus vocandi, ita quoad proprietatem in Ecclesia manet, ut non possit vel auctoritate aliena eripi, vel voluntaria concessione amitti, vel alienæ fidei plane committi. Actus enim Ecclesiæ est causa necessario ad vocationem Ecclesiasticam requisita.

XXVII. 5. Actus tamen varii ad vocationem pertinentes, possunt aliis committi, & ex ordine debent à præcipuis Ecclesiæ membris, vel presbyteris præstari. Cura etiam ut omnia recte fiant, pertinet ad Magistratum.

Quæstio sexta. Quis est actus, in quo proprie consistit vocatio?

XXVIII. *Resp.* 1. *a* Vocatio proprie & essentialiter consistit in electione. Nam 1. Voluntaria illa relatio, quæ inter ministrum & Ecclesiam intercedit, non potest aliud fundamentum habere, quam voluntariam electionem, 2. Ecclesia libera, libertate salva, non potest alicui subjici, nisi per liberam electionem. 3. Omnes alii actus, qui pertinent ad vocationem, vel tendunt ad electionem, ut nominatio, præsentatio, examinatio, vel ab electione pendent, ut ordinatio, institutio, vel immissio, quæ nihil aliud est quam electionis complementum, & declaratio solemnis, ut coronatio Regis, aut inauguratio Magistratus, atque adeo pro electione aut vocatione, metonymice solet usurpari.

Quæstio septima. Ubi libertas electionis, ab Episcopis, Magistratu, patronis, imminuitur, qualis potest esse vocatio?

XXIX. *Resp.* Quamvis Electio non sit eo modo & gradu libera, quo oportet; consensus tamen voluntarius, ut in conjugio, sic in ministerio, quamvis iniquis rationibus procuretur, essentiam habet electionis & vocationis necessario requisitæ.

b Quæstio octava. Cum multi sunt idonei, quis ex omnibus eligendus?

XXX. *Resp.* 1. Ille qui est maxime idoneus, in cõscientia electoris bene informata, quia aliter facere esset acceptio personarum, quæ cum à Deo sit plane aliena; à rebus divinis prorsus debet abesse. Sed hoc ita intelligi debet 1. ut comparatio fiat, inter illos, qui commode possint haberi.

XXXI. 2. Ut ille maxime idoneus judicetur, qui quamvis simpliciter & absolute sit inferior, in relatione tamen ad illam Ecclesiam cui quæritur minister, omnibus circumstantiis expensis, aptior invenitur.

a *Actus vocationis.* b *Quis eligendus?*

Quæstio

Quæstio nona. An vocatio ad ministerium institui possit ad certos annos?

XXXII. *Resp.* 1. Ut hoc experimatur in ipsa vocatione, aut directe includatur, repugnat plane ministerii naturæ. Nam 1. Minister non Ecclesiæ præcipuè, sed Christo suam operam addicit. Christus autem suam voluntatem de ministerii tempore definito nusquam revelavit. 2. Istiusmodi vocatio minuit affectum, & curam, ministri erga populum, & populi vicissim erga ministrum. 3. Minuit etiam dignitatem ministerii, dum specie saltem reddit illud mercenarium. 4. Varia pericula, tam ministro quam populo, secum infert. Minister enim sine justa causa possit dimitti: & populus etiam intempestive deseri possit.

XXXIII. 2. Ut tamen implicite subintelligatur dimissionis honestæ impetrandæ facultas, ex conditione aliqua cujus necessitatem adfert vel vocati, vel vocantium, vel Ecclesiæ communis conditio, nihil est quod absolute vetat.

Quæstio decima. An ad ministerium rite vocato, licitum sit postea ministerio se abdicare?

XXXIV. *R.* 1. Non licet hoc cuiquam pro arbitrio suo tentare. 1. Quia obligatus est Deo in illa vocatione, neque potest ejus injussu deserere suam stationem. 2. Obligatus est etiam Ecclesiæ, non pacto humano, sed fœdere divino. Eamque non magis deserere potest, quam ab ipsa deseri.

XXXV. 2. Si tamen causa talis intercedat, quæ vel ineptum aliquem reddit ad ministerium exercendum; vel exercitium ejus impossibile reddit vel peccandi necessitatem adfert exercenti? tum nutu divino, ministerio solvi videtur.

Quæstio undecima. An liceat ministro migrare de una Ecclesia in aliam?

XXXVI. *R.* Aliud est migrare, aliud transferri. Migrare non licet, dum vocationis prioris fundamenta manent. Sed transferri tamen potest aliquis

ex judicio aliarum Ecclesiarum, & consensione illius cui est obligatus, ad majorem fructum communis ædificationis.

CAPUT. XXVI.

De Concionibus habendis.

QUæstio prima. Quis debet esse textus, vel argumentum concionis?

I. *R.* 1. Quum nihil prædicari debeat, a ministro Ecclesiæ Christi, præter verbum & voluntatem Christi, & verbum illud non sit quærendum nisi in Scripturis, necessario sequitur, solas Scripturas pro concione esse tractandas.

II. 2. Quamvis catechismus quo contracta Scripturæ summa, quæ maxime est omnibus necessaria, necessario debet cum omni diligentia inculcari; differentia tamen semper observari debet inter istiusmodi formulas humanas, & sacram Scripturam. Non est igitur consentaneum, ut chatechismus eodem modo pro textu in Ecclesia proponatur, quo solet ipsa Scriptura.

III. 3. Propter honorem igitur Scripturæ, efficaciam veritatis prædicatæ, & periculum scandali, quod ex illo more nasci potest, consultissimum est ut selecti Scripturæ loci pro fundamento catecheticæ institutionis proponantur, & chatechismi doctrina ex ipsis eliciatur tanquam documentum Scripturæ.

Quæstio secunda. An probanda sit illa consuetudo, quæ in Papatu obtinuit, & adhuc in quibusdam Ecclesiis reformatis observatur, pro concione ex ordine tantum explicare pericopas & lectiones quasdam Dominicales, quæ usitatè Euangeliorum & Epistolarum nomine appellantur?

IV. *R.* 1. Sectionum harum lectio publica reliquis Scripturis præteritis, repugnat expresso Dei manda-

mandato, qui jussit integrum librum legis lectitari. *Deut.*31.10,11,12.& veteris Ecclesiæ praxi.*Neh.*8. 2 *Chron.*34.30. *Act.*15.21. *Col.*4.16.

V. 2. Sectionum istarum expositio non est sufficiens ad debitam Ecclesiæ ædificationem. Multa sunt enim necessaria scitu, quæ in illis sectionibus non continentur. 2 *Tim.*3.16.

VI. 3. Sunt perversæ sectiones, quatenus membra quædam à suis integris corporibus ita separantur, ut per se proponantur mutila, sine capite & cauda.

VII. 4. Qui istis sectionibus adhærent, ii divinum ordinem & modum Scripturæ negligunt, & populum celant, cum magno religionis detrimento.

VIII. 5. Hoc institutum ex Dominicalibus tantum concionandi, depravatis Ecclesiæ temporibus in tenebris fuit introductum, non sine superstitioso quodam respectu ad solemnitates certas ab hominibus excogitatas, contra Scripturæ regulam, & praxin Ecclesiæ primitivæ.

IX. 6. Experientia docuit, & docet adhuc, cognitionem Dei magis abundare in illis Ecclesiis, ubi istoc agendi modo relicto, Scripturæ partim per integros libros ordine continuato, partim ut occasio & necessitas aliqua singularis exigit, liberè tractantur.

Quæstio tertia. An ex postillis liceat conciones parare?

X. *R.* 1. Emendicare, aut verbatim recitare concionem ex alterius præscripto, hoc ministro Euangelii est plane indignum. 1. Quia hac ratione non exercentur dona illa quæ Deus hominibus dedit in ministerium, sed memoriæ tantum & pronuntiationis. 2. Quia sic agentes non possunt recte secare verbum Dei per accommodationem ejus aptam ad conditionem auditorum, secundum occasionum veritatem. 3. Quia vis & efficacia illius concionis perit, quæ non depromitur ex

certo judicio & intimo affectu dicentis, quod ab iis non potest exspectari, qui omnia ex præscripto loquuntur. 4. Quia hæc agendi ratio facit ut ministri non proficiant in scientia, sed memoria tantum. 5. Facit etiam ut apud multos contemptui habeantur.

XI. 2. Commentaria tamen & conciones etiam piæ, ab aliis habitæ, magno possunt esse usui concionatori minus exercitato. 1. Quia imperfectiores tirones exemplo perfectiorum veteranorum excitantur, & in via recta diriguntur. 2. Quia varia occurrunt in istiusmodi scriptis, quæ minus exercitati in suum usum possunt transferre. 3. Quia majore cum fiducia quædam à tironibus proponuntur, cum eadem vident à gravissimis Theologis usurpari.

XII. 3: *a* Sed concionibus illis, quæ vulgo postillæ vocantur, ne tantum quidem est tribuendum, ut inter singularia concionum adminicula numerentur. 1. Quia pleræque harum postillarum vel à Pontificiis hominibus scribuntur, qui vim & efficaciam Euangelii ignorant; vel ab aliis heterodoxis, quorum declamationes majore cum periculo, quam fructu ab imperitis leguntur; vel denique à levioribus quibusdam Doctoribus, qui sine magno judicio tempori sese hac in parte temperarunt. 2. Quia istæ postillæ ad sectiones Dominicales tantum accommodantur, quibus minister Euangelii non debet adhærere. 3. Quia neque continent Theologiam docendam, nisi ex minima ejus parte, neque modum docendi tradunt certum, & ædificationi inservientem, sed qui comparatur ad vanissimis hominibus placendum. 4. Quia in illis Ecclesiis ubi maxime sunt in usu, vera religio in suo vigore non habetur; sed vel ignorantia, vel forma quædam religionis obtinet, potestate ejus abnegata.

a *Postillæ.*

Quæstio

Quæstio quarta. An Ethnicorum scripta dictáque in concionibus ecclesiasticis sint alleganda?

XIII. *Resp. a* In concione ordinaria, apud auditores harum rerum imperitos, qui divinam Scripturæ auctoritatem agnoscunt, abstinendum est plane ab istiusmodi allegationibus. 1. *Quia* non sunt medium aptum ad fidem & ad vitam spiritualem generandam, alendam & conservandam. 2. *Quia* neque Moyses, qui doctus fuit in omni sapientia Ægyptiorum, neque Christus, in quo erant omnes cognitionis thesauri, tale quidquam unquam afferebat. 3. *Quia* fit injuria Christo, quasi ille solus non esset audiendus. 4. Injuria fit Scripturæ, quasi per se non sufficeret ad Ecclesiæ ædificationem. 5. *Quia* scandalum hac ratione infertur Ecclesiæ, dum promiscue audit Ethnicorum testimonia cum oraculis Dei misceri, quasi similis essent auctoritatis. 6. *Quia* occultanda est humana sapientia in Euangelii prædicatione; 1 *Corinth.* 2. 1. 2 *Corinth.* 2. 4. quia spiritus demonstrationi, & prædicationis efficaciæ adversatur.

b Quæstio quinta. An Patrum sententias in concionibus promiscue afferre liceat?

XIV. *Resp.* 1. Non possunt adferri probationis loco: quia fuerunt homines erroribus obnoxii, atque adeo non faciunt fidem certam & divinam. 2. Illustrationem nullam possunt adferre, apud vulgares auditores, quibus vel nomina ipsa Patrum sunt ignota 3. Exornationis causa non possunt adduci; quia mixturæ humanæ non ornant sed contaminant. 4. Aliquando tamen ad pervicaciam quorundam convincendam, ad calumnias adversariorum refellendas, & ad imbecilitatem infirmiorum sublevandam, necessarium potest esse istiusmodi testimonia usurpare. Sed tum ita debent proferri, ut plane appareat ministrum coactum egredi Scripturæ cancellos, & ex abundanti hoc a *Ethnicorum scriptorum citatio.* b *Allegatio Patrum*

facere propter causas modo dictas, verbo Dei, & fidelium ædificatione nihil tale directe postulante.

a Quæstio sexta. An intermiscere liceat concioni vocabula artium, verba latina, græca, hebraica? &c.

XV. *Resp.* Apud imperitos non licet. 1. Quia peregrinæ voces impediunt intelligentiam, & interturbant attentionem auditorum. 2. Quia si non explicentur, tum non faciunt ad ædificationem imperitorum; si vero explicentur, tempus inutiliter consumunt. 3. Quia ostentationem sapiunt in ministro, & imperitis occasionem argumentum suppeditant, ignorantiam suam fovendi & excusandi.

b Quæstio septima. An allegoriæ studio humano inventæ sint pro concione proponendæ?

XVI. *Resp.* 1. Continuatæ metaphoræ (quæ maxime proprie allegoriæ vocantur) quatenus in sermone modificando consistunt, si sint aptæ, non possunt ulla ratione improbari. Si enim uti metaphora licet, licet etiam eandem continuare. 2. Allegoricæ rerum interpretationes, quæ in ipsa Scriptura non habent certum fundamentum, non debent pro certis proponi. 1. Quia sunt inventa humana, non verbum Dei. 2. Quia verbum Dei à suo proprio scopo detorquent. 3. Quia subjiciunt eloquia Divina vanorum hominum arbitrio, ut huc aut illuc pro ipsorum libitu trahantur. 4. Quia cum ex verbo Dei non proferantur, sed ab hominibus eidem inferantur, nullam efficaciam habent spiritualem in conscientiis hominum afficiendis. 5. Quia nihil possunt in sese doctrinæ sanæ habere, nisi quod in aliis Scripturæ locis cum certo fundamento habetur, & proinde cedunt in illius doctrinæ præjudicium, quæ inepte, & extra suum locum tractatur, absq; fundamento, quasi nullam usquam

a *Vocabula Exotica.* b *Allegoria.*

haberet

haberet. 6. Quia nullam fidem possunt facere, præter illam quæ in sapientia hominũ consistit. 7. Quia solidam & salutarem prædicationis Euangelii simplicitatem, imperitia hominibus, qui istiusmodi lusibus capiuntur, insipidam reddunt & ingratam.

Quæstio octava. *a* An exordiorum habenda sit ratio in concionibus instituendis?

XVII. *Resp.* 1. Exordium ab ipsis oratoribus non habetur pro orationis humanæ parte necessaria & interna, magnus igitur judicii defectus in iis, qui exordium volunt necessarium in concione facia.

XVIII. 2. Captatio benevolentiæ, docilitatis, attentionis (in qua finis exordiorum collocatur) apud fideles bene institutos, pastorem suum agnoscentes, precibus privatis & publicis, ad verbum Dei audiendum præparatis & excitatis, nullum necessarium habet usum.

XIX. 3. Exordium, si alienum sit à re tractanda, ab omnibus damnatur; si rem aliquem tractet, quæ in textu continetur, tum vel perversam ordinis perturbationem, vel tautologiam inducit.

XX. 4. Proverbia, apothegmata, sententias, vel selectas historias quærere, ad exordia concionum per accommodationem earum conficienda, non tantum humanum aliquid sapit, verbo divino indignum, sed puerilem quandam affectationem habet, quæ in gravioribus hominum orationibus non probatur.

XXI. 5. Connexionis aut dependentiæ textus explicatio, quæ pars est analyseos, utilissime proponi potest vulgarium exordiorum loco. 6. Brevis etiam insinuatio aliquando potest adhiberi, qua aliquid ex occasione singulariter ad propositum spectans indicatur; sed non ex ordinario instituto.

Quæstio nona. Quis textus sit eligendus?

a *Exordia.*

XXII. *R.* 1. *Quoad* qualitatem textus ex conditione auditorum, locorum & temporum, electio dirigi debet. Maxime enim necessaria vel utilia maxime semper debent inculcari.

XXIII. 2. *Quoad* quantitatem, brevitas aut paucitas verborum nulla ratione debet affectari. 1. *Quia* quo plus verbi commode explicatur, eo magis ædificantur auditores 2. *Quia* planius & efficacius demonstrari possunt varia documenta proponenda ex textu variarum propositionum, quam unius. 3. *Quia* inutiles & ingratæ vel tautologiæ, vel digressiones ex hac brevis textus affectatione sequuntur. 4. Quia ostentationem quandam olet, multa semper ex paucis videri velle protulisse.

Quæstio decima An ex Scripturis & ratione omnia quæ possunt ad rem afferri, sint pro concione proponenda.

XXIV. *Resp.* Scripturæ testimonia & rationum firmamenta non sunt absque prudenti discretione accumulanda. Nam 1. Solicite illud inter fideles probare de quo nemo fere Christianus dubitat, hoc esset tempus conterere, & auditores fatigare sine ullo fructu.

XXV. 2. In eo confirmando quod probationem desiderat, delectus & modus debet adhiberi, ne vel memoria auditorum obruatur, vel firmæ & aptæ probationes infirmiorum & alienarum commixtione aliquo modo labefactentur.

XXVI. 3. Accumulatio vel probationum aut illustrationum non necessaria, vel judicii defectum vel ingenii & memoriæ ostentationem aliquam præ se ferre videtur.

XXVII. 4. Alia quæ majoris essent ædificationis propter hæc omittuntur, quæ omissio cum non possit defendi, angustia temporis sponte quæsita & accersita, ridicule solet excusari.

Quæstio undecima. In qua parte maxime sit insistendum, in explicatione textus, in doctri-

nis

nis tractandis, vel in earum usu & applicatione?

XXVIII. R. Occasio aliqua efficere potest explicationem alicujus textus, aut doctrinæ alicujus tractationem prolixam valde necessariam: sed regulariter, & ex ordine ac instituto, præcipua opera concionis, non catecheticæ, est in usu & applicatione collocanda. 1. Quia usus est finis tam explicationum, quam doctrinarum. Finis autem est præcipuæ curandus & illa quæ intime spectant ad finem, cætera enim omnia ad illum sunt dirigenda.

XXIX. 2. Quia majorem habet difficultatem & necessitatem, in maxima parte auditorum. Talis enim est cæcitas & perversitas hominum, ut eorum animi nihil difficiliùs admittant, neque conditio eorum quidquam magis desideret, quam efficacem accommodationem verbi ad conscientias eorum voluntati divinæ in omnibus subjiciendas. Facilius multo in aures & intellectum, quam in cor & manus hominum ingeritur verbum Dei. 3. Quia sic Christus, Prophetæ, & Apostoli conciones suas instituisse leguntur: omnia enim ad usum & praxin vitæ dirigebant, & in illa praxi persuadenda, maximam operam collocabant.

Quæstio duodecima. An ornamenta rhetorica locum habeant in concione sacra?

XXX. R. Illa rhetorica quam videmus in Scripturis à Prophetis & Apostolis usurpatam, magnum usum habet in concionibus sacris, si cum simili prudentia exerceatur. In Scripturis autem frequens est usus troporum, & figurarum sententiæ: sed figurarum dictionis, quæ in sonorum resonanti dimensione ac repetitione consistunt, pauciſſima exempla occurrunt. Ratio est 1. quia elocutionis harmonia est levior pars rhetoricæ, quæ rebus ac personis levioribus magis convenit quam gravibus, sacris, & divinis. 2. Quia delectationi naturali tantum inserviunt, non spirituali ædificationi.

3. Quia

3. Quia demonstrationi spirituali & potenti repugnat. Inepte igitur faciunt, qui in suis concionibus affectant sonos similiter cadentes vel desinentes, maxime autem qui tales rythmos ignotis latinæ græcæve linguæ verbis proponunt.

Quæstio decimatertia. *a* Qua maxime ratione efficax redditur concio in conscientiis hominum afficiendis?

XXXI. R. Post evidentiam veritatis ac voluntatis divinæ ex Scriptura depromptæ, nihil magis penetrare facit concionem, quam cum ex intimo cordis affectu sine ulla affectatione procedere eam apparet. Huc autem maxime facit, si ad quotidianam praxin pietatis accedat seria meditatio, & oratio attenta, ad illas ipsas res cordibus nostris ingerendas, quas aliis dicendo persuadere conamur.

Quæstio decimaquarta. *b* Quomodo controversiæ debeant pro concione tractari?

XXXII. R. 1. Nullæ controversiæ sunt movendæ, quarum iustam occasionem non habemus in textu, aut doctrina ex eo deducta.

XXXIII. 2. Occasio maxime necessaria est, quando tacitis auditorum cogitationibus, & obiectionibus, aut calumniis vulgo sparsis, quæ doctrinæ propositæ opponi possent, auditorum ædificatio occurrendum esse monet.

XXXIV. 3. Quæstiones obscuræ, subtiles & sublimes non sunt in concionibus tractandæ.

XXXV. 4. Hæreses veteres, & jampridem sepultæ, pro concione non sunt ordinarie nominandæ, nedum operose refellendæ & ab inferis resuscitandæ: neque enim tantum otii est concionatori fideli ab erroribus & vitiis jam vigentibus, ut aliunde quærat materiam pugnandi, neque facit ad ædificationem plebis, ut in blasphemiis audiendis & hæresibus discendis detineatur.

XXXVI. 5. In controversiis necessariis popu-

a Efficacia concionis. b Controversiæ.

lus

lis non debet multis argumentis & objectionum dilutionibus onerari.

XXXVII. 6. Modus controversias tractandi apud rudem populum convenientissimus est simplicissimè & brevissime errorum ostendere discrepantiam à fundamentis doctrinæ Christianæ.

XXXVIII. 7. In multis controversiis tractandis illa prudentia debet adhiberi, ut veritatis confirmatio omnibus pateat, & illi qui noverint contrarios errores, intelligant qua ratione refelli possint: qui vero non noverint, in sua permaneant simplicitate, habeantque ad manum quo se tueantur, si forsan ex illa parte tentarentur.

XXXIX. 8. Si necessarium sit ad pleniorem erroris alicujus refutationem descendere, tum verus controversiæ status ita debet imprimis explicari, ut ab omnibus intelligi possit, & quis sit, & quanti momenti in religione. Et argumenta illa præcipuè debent proferri, quę conscientiam efficaciter movent

XL 9 In modo agendi, zelus veritatis temperari debet cum lenitate, & moderatione illa, quæ causam decet, & simpliciter errantes ab impie blasphemantibus distinguit.

Quæstio decima quinta: An præter solemnem verbi prædicationem, à ministro habitam è suggesto, sit alia aliqua Scripturarum tractatio audiente Ecclesia suscipienda?

XLI. Bz. 1. *a* In Ecclesia primitiva fuit exercitium quoddam propheticum à concionibus distinctum, 1 *Cor.* 14. 31, 32. *&c.*

XLII. 2. Ad hoc exercitium habendum admittebantur non tantum ministri, sed & ex fratribus primarii vel maxime approbati, pro donis illis, quæ habuerunt sibi collata. *ibid.*

XLIII. 3. Licebat etiam aliis Ecclesiæ viris, discendi gratia modeste & ordine dubia sua proponere, ut à peritioribus docerentur, *ibid. vers.* 35.

a Exercitium prophetiæ.

XLIV.

XLIV. 4. Hoc exercitium ubi commodè possit in Ecclesias introduci, non debet contemni, 1 *Thes.* 5. 20. 1. Quia maxime consentaneum est ordini Ecclesiæ primitivæ, ab Apostolis approbato. 2. Quia singulariter facit ad dona spiritualia in singulis fidelibus excitanda, fovenda, & augenda. 3. Quia negligentiam ac invidiam tollit, & charitatem fovet.

Quæstio decima sexta. An in communi & publica verbi prædicatione acquiescere debeat minister fidelis, quasi institutionis officio satisfaciente?

XLV. ℟. *a* Accedere etiam debet privata singulos instituendi cura, prout occasio tulerit, & necessitas eorum postulaverit. 1. Quia in hoc officio Apostoli nobis præiverunt, & nobis reliquerunt exemplum imitandum, *Act.* 20. 20, 31. 1 *Thes.* 2. 10. 2. Quia iidem etiam hortati sunt ut hujus officii curam habeamus, 1 *Tim.* 5. 1, 2. & 2 *Tim.* 4. 2. 3. Quia per privatam institutionem accommodatur magis verbum Dei ad singulorum conditionem & necessitatem, quam in publica fieri potest. 4. Quia privata institutio viam facit ad publicam, & eandem etiam reddit multo efficaciorem, quam aliàs esset.

a Institutio privata.

CAPUT XXVII.

De Baptismo.

Quorum sit baptizare, disputatum satis est alibi, adversus Bellarminum; nec non de necessitate, & forma baptismi. Restat igitur de hoc capite quæstio una tantum aut altera, breviter expedienda.

Quæstio prima. Quinam sunt baptizandi?

I. ℟. 1. De adultis non potest esse quæstio: quia

quia in illis requiritur intelligentia veræ fidei & voluntas baptiſmi ſuſcipiendi diſtinctè declarata.

II. 2. De infantibus (ſupponentes hoc in loco quod à baptiſmo non ſunt excludendi, cujus ſententiæ fundamenta in Medulla theologiæ ſunt ſatis declarata) illud imprimis requiritur, ut ſint in fœdere gratiæ, quoad externam profeſſionem ac æſtimationem ratione parentum; & ut ſpes ſit, illos in eodem fœdere poſtea inſtitutos & educatos iri. Baptiſmus enim eſt ſignum & ſigillum fœderis gratiæ.

III. 3. Pertinet igitur Baptiſmus maxime propriè ad illos infantes quorum parentes, vel eorum ſaltem alter eſt intra Eccleſiam, non extra.

IV. 4. Incuria illa idcirco neutiquam poteſt excuſari, qua promiſcue & ſine diſcrimine admittuntur ad Baptiſmum quicunque, & à quibuſcunque offeruntur.

V. 5. Expoſitii, quorum parentes ſunt ignoti, ſi inter Chriſtianos nati fuerint, ex charitate habendi ſunt pro filiis Chriſtianorum, ſi non ſit juſta cauſa contrarium præſumendi.

VI. 6. Qui aliquo modo in profeſſione ſua ad Eccleſiam pertinent, ſed fœdus tamen Dei aperte violant, eorum infantes cum aliquo diſcrimine debent baptizari. Ita ſcil. ut quod fœdus requirit, & in ipſis deeſt, per alios quantum fieri poteſt, ſupp'eatur. Nam 1. diſtinctio aliqua inter puros & impuros debet in ſacris omnibus obſervari, ad bonorum conſolationem, correctionem malorum, & omnium ædificationem. 2. Inſtituta Dei non poſſunt aliter ab omni pollutione conſervari.

VII. 7. Infantes illegitimè nati, ita debent baptizari ut vel parentes eorum pœnitentiam profiteantur, vel ab aliis piis eorum educatio ſuſcipiatur.

VIII. 8. Excommunicatorum contumacium liberos non expedit baptizari, niſi ſponſorum idoneorum interventu.

IX.

XI. 9. Infantes Pontificiorum & similium, qui sunt semi-Christiani, si idoneum sponsorem inveniant, in cujus potestate sita est eorum educatio, possunt baptizari. Quia non sunt plane alieni à fœderis professione, & ad puriorem fœderis observationem hac ratione deducuntur.

Quæstio secunda. An baptismus infantium possit pro arbitrio parentum differri?

X. ℟. Baptismus infantium absque causa gravi, & aliquo modo cogente, non est differendus. 1 Quia æquitas octavæ diei circumcisioni destinatæ, prohibet hujusmodi procrastinationem. 2. Quia hæc procrastinatio vix potest distingui aut excusari ab instituti hujus vilipendio & contemptu. 3. Quia tam professionis promptitudini, quam zelo Deum glorificandi, & etiam consolationi parentum (de liberis nempe suis Deo solemniter consecratis) multum adversatur.

CAPUT XXVIII.

De Coena Dominica.

Præteritis hic etiam illis quæ alibi sunt disputata.

QUæstio prima. An frequens usus cœnæ Dominicæ sit necessarius?

I. ℟. Studere debent omnes pii, ut quoties commode fieri possit, religiose utantur hoc Sacramento. 1. Quia præceptum illud indeterminati temporis: *hoc facite*, nullam aliam limitationem admittit, quam occasionis defectum, aut justum aliquod impedimentum. 2. Quia Christo, ejusq; bonis, continuo & indesinenter pasci opus habemus. 3. Quia solemnis professio fidei nostræ, secundum institutum Dei, est officium quod promptissime præstare debemus ex omni occasione justa. 4. Quia infirmi-

infirmitas noſtra hanc fœderis renovationem; & mentis cordiſque excitationem poſtulat frequentem. 5. Quia conſtat in Eccleſia primitiva cœnam Dominicam ſingulis diebus Dominicis fuiſſe celebratam, neque ulla ratio reddi poteſt rarioris ejus uſus, præter fidelium tepiditatem, & in Eccleſiis variis oneroſam populi redundantiam.

Quæſtio ſecunda. An litigium ſive privatum, ſive publicum & forenſe, vel etiam inimicitiæ juſtæ ſint cauſæ à communione abſtinendi?

II. Bz. 1. *a* Nulla juſta poteſt eſſe cauſa cur quis ſua ſponte abſtineat à cœnæ participatione, præter conſcientiam indignitatis, ex proprio peccato oriundæ. Indignitas enim illa ſola, quæ eſt culpabilis & conſcientiæ malæ, excludit à communione.

III. 2. Diſceptationes & controverſiæ litigioſæ, ſive privatæ ſint, ſive forenſes, non magis per ſe impediunt uſum cœnæ quam orationem piam. Charitas enim erga proximos neceſſario requiritur ad utrumque.

IV. 3. Si igitur lites alicui ſint, non quod injuriam aliis facerit, aut de injuria facta ſatisfacere nolit, aut à reconciliatione & pace ſit alienus, ſed ex aliorum iniquitate, hoc non poteſt eſſe juſtum communionis impedimentum. Nam culpa unius non poteſt alium privare beneficiis Chriſti, & privilegiis Chriſtianorum.

V. 4. Si quis ira aut vindictæ cupiditate præoccupatus ſit ex occaſione alicujus litis, non debet propter illam à communione abſtinere, ſed eam quam primum deponere propter communionem: alioqui bis peccando augeret ſuam culpam; & videretur pluris facere inordinatam ſuam perturbationem, quam ſanctam cum Chriſto communionem.

b Quæſtio tertia. Quæ & qualis præparatio requiratur ad pium uſum cœnæ Dominicæ?

a De cauſis à menſa Dom. abſtinendi. b Præparatio ad cœnam Domini.

VI.

VI. §. 1. Præparatio adhibenda in tribus actibus ab Apostolo collocatur, 2 *Cor.* 11. 27, 28, 29. Requirit enim. 1. discretionem corporis Domini. 2. Explorationem nostrûm ipsorum. 3. Dignam dispositionem.

VII. 2. Discretio consistit in idonea intelligentia & judicio de Sacramenti natura, usu, & necessitate. Quia vero non possunt hæc intelligi, nisi ex fundamentis Christianæ religionis, de peccato, & miseria inde secutura; de gratia Christi, & benedictione inde fluente; nec non de officio nostro in gratitudine & obedientia erga Deum: idcirco cognitio præcipuorum fundamentorum religionis, quæ necessaria est ad salutem, necessario etiam requiritur ad istam discretionem Sacramenti.

VIII. 3. Exploratio nostrûm ipsorum consistit in examine serio, an ita simus dispositi, ut cum fructu possimus uti Sacramento, quod jam discernimus esse tam divinum. Norma hujus examinis est verbum Dei, quæ spectat ad Sacramenti hujus institutionem. Dispositiones in hoc examine præcipue spectandæ, sunt fides, resipiscentia, charitas, & studium obedientiæ novæ.

IX. 4. Dispositio digna, non consistit in perfectione, quæ si adesset, minor foret usus hujus Sacramenti; sed congruentia nostrorum affectuum ad actionem tam sacram, quæ congruentia consistere potest cum imperfectione magna. Requiritur autem 1. ut renovemus resipiscentiam nostram tam communiter ob omnia nostra peccata, quam singulariter ob peccata recens admissa, & adhuc nobis adhærentia, vel quibus maxime obnoxii sumus. 2. Ut excitemus in nobis ipsis esuriem & sitim gratiæ divinæ in Christo, tam ad condonationem & mortificationem horum peccatorum, quam ad omnem vitæ emendationem & novitatem. 3. Ut fidem nostram congruenter excitemus ad promissiones Euangelii apprehendendas. 4. Ut cum omni humilitate,

tate, reverentia, devotione, & gratiarum actione recipiamus Sacramentum, tanquam ſigillum gratiæ & promiſſionum divinarum.

CAPUT XXIX.

De Disciplina.

Quæſtio prima. An neceſſarius ſit clavis ligantis & correctionis uſus ſingularis erga quaſdam perſonas in ſpecie, cum pro concione ira Dei, & excluſio ex regno Dei omnibus impœnitentibus denunciatur?

I. 1. Non eſt neceſſarius iis, qui teneras habent conſcientias, & verbi prædicatione communi ad maturam pœnitentiam excitantur. Quandoquidem enim nihil directe præter juſtam reſipiſcentiam ſpectari debet in diſciplina, fruſtra quæreretur per plura, quod per pauciora poteſt obtineri. Sic particularis uſus clavis ſolventis, vel abſolutionis non eſt neceſſarius, ubi generalem efficacem eſſe apparet.

II. 2. Propter duritiem, & fraudulentiam cordis, quæ in pleriſque peccantibus reperitur, neceſſaria eſt perſonalis applicatio eorum quæ faciunt ad correctionem peccati, in exercitio diſciplinæ, ad ſecuritatem excutiendam, & ſeriam curam ſanctitatis excitandam.

III. 3. Quia ordinatio Chriſti, de perſonali diſciplina exercenda, quamvis primario & directe tendat ad emendationem lapſi, ſecundario tamen & indirecte ſpectat ad ædificationem aliorum, quæ eam impediunt ſubmovendo, & quæ eandem juvant promovendo; idcirco hujus diſciplinæ exercitium neceſſarium etiam evadit eorum reſpectu.

Quæſtio ſecunda. Quale ſit peccatum, quod poſtulat uſum hujus diſciplinæ?

IV.

IV. ℟. 1. Non infirmitates illæ, quæ ſunt omnium fere Chriſtianorum communes: iſtarum enim ſingularis curatio & emendatio, neque exſpectari poteſt, neque ab iis exigi, qui iiſdem aut ſimilibus ſubjiciuntur.

V. 2. Non tantum atrocia illa crimina, quæ legibus humanis coërceri ſolent: quia diſciplina eccleſiaſtica pars eſt adminiſtrationis regni Chriſti, & proinde ſpiritualem habet naturam, & perfectionem quærit majorem, quam quæ in honeſtate civili collocatur.

VI. 3. Non tantum perſonales injuriæ, quæ diſſidia faciunt inter Eccleſiæ membra, aut alios à communione ejus avertunt: quia ſunt alia peccata, quæ vel æque, vel magis etiam requirunt correctionem.

VII. 4. Proprium & adæquatum objectum hujus cenſuræ eſt ſcandalum datum à fratre, *Matth.* 18. 15. *ſi peccaverit in te frater*, Lev. 19. 17. Gal. 6. 1. finis enim diſciplinæ eſt per correctionem peccantis tollere ſcandala, ut fideles inoffenſo pede in curſu pietatis pergant, & alii ad eandem viam alliciantur, offendiculis impedientibus è medio ſublatis,

Quæſtio tertia. An correctio ſcandali incipere debeat ab admonitione privata?

VIII. ℟. 1. Ab admonitione ſemper incipere debet: quia indicatio culpæ primum eſt medium emendationis, & reſipiſcentiæ genuina cauſa.

XI. 2. In ſcandalis privatis, præcedere ſemper debet admonitio privata, *Matth.* 18. 15. *ſi in te peccaverit, inter te & ipſum.* Fratris enim fama ſine neceſſitate non eſt lædenda, neque animus ejus irritandus, neque ſcandalum amplificandum, neque denique calumniæ & defamationis ſuſpicio fruſtra ſubeunda.

X. 3. In ſcandalis publicis, & notoriis non eſt neceſſarium incipere ab admonitione privata. 1

Tim.

Tim. 5.20 Medicina enim proportionem debet habere ad morbum, cui tollendo inservit.

Quæstio quarta. An quilibet scandalum præbens, à quolibet fideli debeat admoneri?

XI. ℟. 1. In Ecclesiis bene institutis & ordinatis, potest & debet hoc officium à singulis erga suos fratres ex occasione præstari. Omnes enim hoc in mandatis habent à Christo.

XII. 2. In Ecclesiis illis, quæ disciplinæ defectu, confusione laborant, non est semper necessarium ut ille in quem peccatur, admoneat peccantem, quia, frustra sæpe incipceret quod nullam habet perficiendi potestatem.

XIII. 3. Præceptum igitur peccantem fratrem solemniter admonendi, tum demum obstringit, cum spes est aliqua, eandem vel immediate vel mediate ad scandalum tollendum valituram. Medium enim eatenus est bonum, quatenus facit ad suum finem assequendum.

XIV. 4. Omnes tamen tenentur aliquo modo significare, scandalum admissum sibi ex conscientia erga Deum serio displicere, *Eph.* 5.11. charitas enim & zelus Dei hujusq; omnes pios constringit.

Quæstio quinta. An post privatam admonitionem rejectam, res ad Ecclesiam debet statim deferri?

XV. ℟. Nequaquam: secundus enim gradus correctionis, ex ordine à Christo instituto, est assumere unum aut duos, & coram ipsis admonitionem urgere, *Matth.* 18.16. 1. Quia eorum testimonio admonitio illa confirmatur, vel firmior efficitur, vel apud fratrem corrigendum, vel apud Ecclesiam postea correcturam. 2. Quia hac ratione magis consulitur charitati, dum studetur emendationi fratris, cum minima ipsius infamia.

Quæstio sexta. An sufficiat semel privatim, & semel coram testibus fratrem offendentem admonuisse?

XVI. ℟. Eousque cum patientia & longanimitate debet hunc in modum admoneri, dum vel pœnitentiam,

nitentiam, vel contumaciam suam fecerit manifestam, *Matth.* 18. 15, 16, 17. *si te audierit; si te non audierit; si neglexerit eos audire.*

Quæstio septima. Quomodo contumaciter sese gerens ad Ecclesiam sit deferendus?

XVII. ℟. Ordine illo observato, ut per illos Ecclesiam adeamus, qui totum cætum repræsentant, & qui ex ordine directionem & administrationem publicorum negotiorum habent sibi commissam, *Dic Ecclesiæ.*

Quæstio octava. An qui contumax est adversus Ecclesiam, debeat statim excommunicari?

XVIII. ℟. 1. In gravioribus flagitiis, publice notis, Apostolus sic videtur judicasse, 1 *Cor.* 5. 2.

XIX. 2. In aliis peccatis, cum patientia magna procedendum est ad remedium hoc extremum.

XX. 3. Suspensio igitur ab usu cœnæ Dominicæ, & similibus Ecclesiæ privilegiis, quæ nihil aliud est, quam gradus excommunicationis, & ideo vocari solet à multis excommunicatio minor, quamvis non ex singulari Christi instituto, ex æquitate tamen, & rei ipsius natura, præcedere debet, & aliquamdiu continuari, ubi scandali ratio ferre potest moram.

Quæstio nona. Quinam habent potestatem excommunicandi?

XXI. ℟. Jus & potestas est propriè penes illam Ecclesiam, cujus membrum est persona excommunicanda, *Matth.* 18. 1 *Cor.* 5. Nam 1. Ejusdem est ejicere ex communione, cujus est in eandem admittere: sed Ecclesia proprie singula membra in societatem & communionem admittit. 2. Eorum est expurgare fermentum, quorum officium est puritatem massæ conservare: sed hoc est integræ societatis. 3. Eorum est de causa communionis negandæ judicare, quorum est communionem negare: sed hoc est Ecclesiæ totius. 4. Absque Ecclesiæ consensu, nulla excommunicatio potest efficaciter

al-

attingere ſuum finem: quia negatio communionis eſt actus liber communitatis.

XXII. 2. Ex ordine tamen adminiſtratio cenſuræ pertinet ad Eccleſiæ præfectos, qui vocantur ad Eccleſiæ gubernationem, cujus non minima pars eſt exercitium diſciplinæ.

XXXIII. 3. Claſſium & Synodorum eſt, quando difficultas aliqua ſubeſt, communi conſilio declarare & decernere, quinā debeant excommunicari.

Quæſtio decima. Quid faciendum ſit Paſtori, ubi vel presbyterium idoneum deeſt, vel plebs non conſentit in excommunicationem juſtam?

XXIV. *R.* Solemnis proceſſus poteſt omitti: eo tamen omni modo anniti debet Paſtor bonus cum reliquis fidelibus membris, ut eſſentia rei hactenus cōſervetur, ne ſancta dentur canibus & porcis *Mat.* 6.7. & ut omnia ſcādala publica publicè arguantur.

Quæſtio undecima. An excommunicari poſſint integræ Eccleſiæ, vel alterius Eccleſiæ membra?

XXV. *Reſp.* 1. Non poſſunt propriè excommunicari, quia Eccleſia omnis habet in ſeſe communionem, ex qua non magis ejici poteſt, quam ex ſemetipſa. 2. *Quia* poteſtas excommunicandi fluit ab aliqua ſuperioritate: ſed Eccleſiæ omnes æquali plane jure ſunt à Chriſto conſtitutæ. 3. *Quia* membra unius Eccleſiæ, neque regimini alterius ſubjiciuntur, neque immediate pertinent ad aliarum communionem, ſed ſuæ propriæ Eccleſiæ communioni intercedente.

XXVI. 2. Poſſunt tamen propter manifeſtas hæreſes, aut flagitia, damnari, deſeri, rejici, quod eſt analogum excommunicationis.

Quæſtio duodecima. *Quouſque* excommunicatio ſeparet excommunicatum à communione ſanctorum?

XXVII. *R.* 1. Ex natura ſententiæ, ſeparat ab omni communione, quæ propria eſt ſanctorum, & ab iis inter ſe mutuo exercenda, qua tales ſunt.

Declarat enim hominem cõtumaciter impœnitentem, atque adeo eodem loco habendum cum ethnicis & publicanis. *Matth.* 18.

XVIII. 2. Quia tamen separatio est medicinalis, non reliquo corpori tantum, sed & membro ipsi amputato. 1 *Cor.* 5.5. idcirco ex ordine, cum singulari spe resipiscentiæ adhibetur, & aliquam differentiam ponit inter communicatos & meros Ethnicos.

XXIX. 3. Quoad externam igitur communionem & fraternitatem separat absolute: sed quoad internam, nonnisi ex conditione impœnitentiæ plenariæ obstinatæ.

XXX. 4. Ecclesiastica proinde communio denegari debet homini legitime excommunicato; & omnis etiam voluntaria ac libera conversatio, qua singlaris animi propensio in personam alterius & status ejus approbatio declarari solet, debet vitari, 2 *Cor.* 5.11. 2 *Thess.* 3.14. non autem vel politica, vel œconomica illa communio, quæ vinculum obligationis habet à lege naturæ, qualis est mariti & uxoris, parentum & liberorum, dominorum & servorum, ac Magistratuum & subditorum.

Quæstio decima tertia. An omnes resipiscentiam profitentes in gratiam & communionem Ecclesiæ sint recipiendi.

XXXI. *R.* Verbalis professio pœnitentiæ non sufficit: quia sic sanctissima Dei instituta impiorum ludibrio possint exponi: & ecclesiasticæ actionis virtus tota in externa forma collocaretur. Illa igitur signa requiruntur, quæ judicio charitatis veram & seriam resipiscentiam ostendunt, & probabiliter admodum testatam reddunt.

CA-

CAPUT. XXX.

De modo cultus: & primo de præparatione ad cultum.

QUæstio prima. An præparatio ad cultum sit necessaria?

I. *R.* Ad cultum solemniorem requiritur præparatio. *Prov.*24.27. *Exod.*19.10,11.& 30.20. *Eccl.* 5.1,2,3. 1. *Quia* dispositio apta requiritur in subjecto, ut capax sit boni ipsi cõmunicandi. *Quicquid* enim recipitur, recipitur secundum modum recipientis. 2. *Quia* nos ex infirmitate & corruptione naturæ, inepti sumus ad omne bonum. *Ier.* 4, 3, 3. *Quia* præcellans dignitas eorum, quæ ad Deum spectant, curam postulat plusquam vulgarem. *Eccles.* 5. 1, 2. 4 *Quia* diabolus omni modo studet avertere animos nostros vel à cultu Dei, vel à debito & frugifero ejus modo. *Luc.*8.12.

Quæstio secunda. *Quibus* in rebus consistit hæc præparatio?

II. *R.* 1. Requiritur imprimis consideratio naturæ officii quod aggredimur, & eorum quæ ad illud spectant, *Eccles.* 5.2. *ne acceleres, & animus tuus ne festinet*: id est, ne agas inconsideratè. *Actor.* 10.1. 1 *Thes.*2.13.

II. 2. Requiritur intentio recta, illud ipsum quærendi, ad quod specialis ille cultus, in quo versaturi sumus, natura sua tendit. e. g. qui ad concionem accedit, non ut voluntatem Dei discat eique se subjiciat, & affectus illos induat, eámque viam sequatur, ad quam per verbum Dei vocatur, non est mirum, si talis vel discedit à concione, qualis accessit, vel etiam pejor: nam consequi potest id cujus gratia accessit, hominum approbationem, fortassis etiam aliquam delectationem, & leviorem nonnunquam speculationem. *Esa.* 3.31,32. sed verbum fit ipsi non odor vitæ ad

vitam, ſed potius odor mortis ad mortem. 2 *Cor.* 2. 16. profeſſionis in iſto genere optimæ, ſed hypocriticæ, habemus exemplum. *Ierem.* 42. 3, 5, 6, 20.

IV. 3. Requiritur ut repugnantes cogitationes affectúſque non tantum illiciti, ſed & aliàs liciti, qui cum poſſint eſſe impedimento, quantum fieri poſſit, amoveantur, & deponantur. *Exod.* 3, 5, 1 *Pet.* 2. 1. *Matth.* 13. 22. 1 *Petr.* 1. 13.

V. 4. Requiritur denique cor honeſtum ac bonum. *Luc.* 8. 15.

CAPUT. XXXI.

De reverentia cultus.

QUæſtio prima. An & quatenus religioſa reverentia deferenda ſit rebus iis, quæ ſpectant ad cultum, ut Scripturæ verbis, codici ſacro, aquæ Baptiſmi, pani ac vino in cœna Dominica?

I. *R.* 1. Reverentia, vel honor triplici ſenſu vocatur religioſus: quia elicitur à religione, ita ut ſit proprius ejus actus, continens in ſeſe virtutem & directam relationem, illam, quæ eſt in cultu religioſo: vel tantum quia imperatur à religione, tanquam aliquid congruens illius naturæ: vel denique, quia & imperatur à religione, & fundamentum habet in relatione rei aut perſonæ alicujus ad religionem & cultum ſacrum. Primo ſenſu religioſus honor ſoli Deo debetur. Secundo modo, honor etiam civilis, qui in quinto præcepto imperatur, & hominibus ſuperioribus præcipue debetur, recte dicitur religioſus. Tertio vero ſenſu debetur omnibus iis, quæ proprie ſpectant ad cultum.

I I. In uſu ſacro, quamvis honor divinus non ſit ſacris rebus deferendus, neque illæ res habendæ ſint pro proximis objectis illius cultus, per quas ad Deum deferatur; neque denique inferioris

tis generis cultus in illas transferendus : qui omnes sunt Pontificiorum errores , dum Eucharistiam colunt ut Deum , imagines , ut terminos proximos , quamvis non ultimos religiosi cultus ; & vasa sacra observantia quadam religiosa ; honor tamen ille qui Deo debetur , non potest ipsi debito modo exhiberi , nisi cum singulari reverentia tractentur ejus instrumenta , propter arctam illam connectionem & relationem , quæ inter actuum alquem , & instrumentum actus intercedit.

III. 3. Extra usum sacrum , quia nullam rem externam habemus ex divina institutione consecratam , & religioso statu collocatam , eo modo , quo arca , altare , templum , & similia fuerunt sub veteri testamento , idcirco nullus positivus honor ex religione ulli rei externæ debetur. Privata tamen est quædam reverentia, quæ necessario sequitur ex religioso Dei honore : illa scilic. qua cavetur , ne quidquam fiat circa res illas , quæ spectant ad cultum , extra usum sacrum, cujus ratione minuatur, aut violetur illa reverentia , quæ in sacro usu vel cultu debet observari Hujus generis est illa cura, qua cavetur,ne verba,aut phrases sacræ , misceantur jocis ; ne codex sacer conculcetur, vel ad usum aliquem applicetur, qui speciem aliquam fœditatis aut dedecoris habet conjunctam; ne panis ipse , vel vinum post communionem relictum , alicui contumeliæ exponatur, &c,

CAPUT. XXXII.

De devotione.

QUæstio prima. Quibus in rebus consistit devotio?

I. *R.* 1. Ad devotionē requiritur,ut quis firmam & absolutam habeat intentionem sese Deo ,

& ejus cultui tradendi, ita ut ab hoc proposito nullis vel illecebris vel periculis velit averti. Hoc respectu, devotio est fortitudo religionis, & ex illa sequitur constantia, & patientia, illa quæ propria est religionis, & officiorum ejusdem. Proportionem habet cum improba devotione illa cujus mentio fit. *Actor.* 23.12.

II. 2. Requiritur, ut non acquiescant in quolibet gradu pietatis, ex tepiditate, pigritia, aut lentitudine, sed aspiret semper ad summam perfectionem. Hoc respectu, devotio est zelus religionis, *Apoc.*3.15,16,19.

III. 3. Requiritur complacentiam, delectationem, & gaudium habeat in exercitiis religionis. *Esa.* 58.13. *Psal.* 122.2. *Esa* 12.3. 1 *Chron.*29.9. Hæc est spiritualis voluptas religionis.

IV. 4. Requiritur ut frequens & multus sit in iisdem exercitiis. *Act.* 10.3. *Luc.*2.37. *Psal.* 119, 164. Hæc est diligentia religionis.

V. 5. Requiritur ut in illis exercitiis cogitationes & affectus suos præsentes, quantum fieri possit, detineat & hoc agentes, sine evagationibus, & distractionibus mentis. *Actor.* 16. 14. *Eph.*6.18. 1 *Timoth.*4.15.

VI. 6. Requiritur ut animam & conscientiam habeat teneram, qua secundum specialem occasionem, quæ in aliquo exercitio occurrit, pie commovetur. 2 *Reg.*22.19.

VII. 7. Requiritur denique ut omnibus viribus vitam instituere nitatur, sicut decet eos qui Deum colunt. 2.*Tim.*2.19.

Quæstio secunda. Quibus mediis possit ista devotio per gratiam Dei à nobis comparari?

VIII. *R.* 1. Necessarium est imprimis, ut corda nostra, quantum fieri possit, perpetuo custodiamus, ab illis cogitationibus & affectibus libera, qui religioni, aut fervori ejus repugnant.

IX. 2. Necessarium etiam est, non tantum frequenter

quenter cum Deo versari, in exercitiis pietatis; sed etiam intermedio tempore, dum aliud agimus, conservare aliquo modo calorem illum, quem in illis exercitiis adepti sumus; & renovando continuare sanctas illas cogitationes, quas sensimus in nobis excitatas. Qui aliter facit, ejus vita transigitur in texenda & retexenda eadem tela, sine progressu ad ullam perfectionem.

X. 3. Necessarium est etiam ut subinde corda nostra elevemus ad Deum, brevibus illis votis ex omni occasione utentes, quæ orationes succinctæ ac jaculatoriæ vocantur, & possunt ad Deum in omni loco & tempore emitti. Neque inutile est, præsertim infirmioribus versiculos quosdam ex Psalmis decerptos, quos maxime efficaces in corde suo sensit, habere semper in promptu, ut per illos in Deum ex occasione animus ejus elevetur.

XI. 4. Plurimum conducit, si exerceamus nosmetipsos, ad occasionem captandam ex rebus vulgaribus, cogitatione & mentis discursu ad spirituales assurgere meditationes. Cujus rei exempla varia in historia Euangelii reliquit nobis Christus.

XII. 5. Utile est, certa tempora habere constituta, ad privata exercitia pietatis, eaque non ex consuetudine observare, sed serio impendere ad pietatis incrementum. De istis autem quamvis regula certa tradi non possit, communi tamen instinctu omnium Christianorum, matutinum & vespertinum sacrificium omnibus commendatur.

XIII. 6. Plurimum interest delectum facere eorum quibuscum familiariter conversamur, ut scil. tales sint à quibus redeamus non frigefacta, sed excitata in animis nostris pietatis cura.

XIV. 7. Juvat etiam non parum, subinde nosmetipsos revocare ad rationes reddendas in conscientiis nostris coram Deo, progressuum & defectuum nostrorum in studio pietatis.

CAPUT. XXXIII.

De Die Dominicâ.

Suppositis eis quæ de hoc instituto disputata sunt in Medulla Theologiæ sit.

QUæstio prima. *Quænam* sit differentia inter observationem diei Dominicæ, & eorum temporum quæ in aliis diebus, cultui publico destinantur?

I. *R.* 1. Alia tempora sunt ab hominibus designata: sed dies Dominica ab ipso Domino. 2. Alia tempora non tam sunt instituta, quam prudenti consilio electa secundum singularem Ecclesiarum commoditatem, sed dies Dominica institutionis rationem habet accuratam. 3. Alia tempora personalis tantum sunt obligationis, juxta cujusque opportunitatem: sed dies Dominica est obligationis generalis, ita ut cæteræ occupationes cedere debeant ejus observationi.

Quæstio secunda. Quænam alias licita, sunt illicita in die Dominica?

II. *R.* 1. Occupationes illæ omnes quæ notabiliter impediunt hominem, quo minus possit Deo & ejus cultui, vel publico, vel privato vacare, sunt regulariter & ordinarie illicitæ, ex natura & fine hujus institutionis.

III. 2. Nulla hic est differentia inter opus mechanicum aut corporale, quod propriè servile vocatur, & opus illud quod vocari solet liberale. Quamvis enim servile opus nominatim prohibeatur; hoc tamen exemplo synecdochice designantur omnia illa opera, quæ pariter adversantur fini illi, qui spectatur in sanctificatione septimæ diei.

IV. 3. Quæ ad voluptatem & recreationem spe-

ſpectant, ſi talia ſint ut impediant hominem ne Deo illa die vacet, non minus prohibentur quam ordinariæ occupationis labores.

V. 4. Itinera facere, quæ non ſpectant ad cultum Dei commodius exercendum, ſed vel ad negotia vulgaria conficienda, vel ad oblectationem, non minus aliena ſunt ab hujus diei obſervatione, quam idem temporis ſpacium in ſervilibus negotiis, aut voluptatibus conſectandis.

VI. 5. Nundinæ, mercatus, & actus mercandi operoſi, eadem ratione cum laboribus & occupationibus quotidianis, hujus diei ſanctificationi repugnant.

VII. 6. Illa quæ pertinent ad ſtrepitum forenſem, ejuſdem ſunt naturæ.

VIII. 7. Non externæ tantum occupationes, quibus circa res iſtas verſamur, prohibentur, ſed & ſolicitæ curæ, eodem ſpectant.

Quæſtio tertia. *Quæ cauſæ ſint excuſantes hujuſmodi occupationes, ut die Dominica licite poſſint exerceri?*

IX. R. 1. Neceſſitas præſens, vel imminens: quæ neque fingitur, neque conſilio accerſitur, ſed per providentiam Dei nobis imponitur, *Luc.* 14. 5.

X. 2. Hæc autem neceſſitas 1. eſt media ad finem, non reſpiciens lucrum, aut voluptatem, ut finem, ſed maxime proprie incommodi alicujus extra ordinem incidentis evitationem. Nihil igitur juvat eos, qui lucrum ceſſans damnum reputantes, ne occaſiones lucri præterire ſinant, in vulgaribus occupationibus exercentur. 2. Eſt neceſſitas evidens, non ex incerta conjectura concepta. Non facit igitur pro agricolis, & ſimilibus, qui vel ſementis, vel meſſis tempore diem hunc laboribus impendunt, quia periculum metuunt ex dilatione.

XI. 3. Neceſſitas iſta non intelligitur tantum qua ſpectat ad noſmetipſos, ſed etiam ad proximum

mum: quomodo medici, chirurgi, pharmacopolæ, in ſublevandis ægris licite occupantur; & ad rempublicam aut civitatem: quomodo in militia, multa opera ſervilia neceſſaria evadunt.

XII. 4. Quia neceſſitas medii alicujus, in quo ſervorum aut ſubditorum opera à ſuperioribus exigitur, non poteſt ab ipſis judicari, idcirco ſi extra ordinem imponentur ipſis officia laborioſa, quæ neceſſitatem ſuam poſſint habere, pro neceſſariis ab ipſis debent haberi

XIII. 5. Opera miſericordiæ & neceſſariis ſunt annumeranda, & etiam officiis pietatis.

XIV. 6. Opera ſervilia, quę neceſſaria ſunt ad cultum Dei celebrandum, non tantum neceſſitate ſua, ſed & ab ipſo cultu, cujus ſunt adjuncta, licita iedduntur

XV. 7. Communis honeſtatis officia, quibus ordinaria & modeſta lætitia vitæ fovetur, & pietatis exercitia non impediuntur, & neceſſariâ ſunt reſpectu finis, & libera ſua natura: quia inſtituta Dei, quæ faciunt ad ſpiritualem vitam promovendam, temporali vitæ non adverſantur. Sed lautiores apparatus ad convivia extraordinaria operoſe inſtruenda, non poſſunt conſiſtere cum hujus diei debita quiete.

XVI. 8. Exigua & brevis aliqua occupatio, qua quis circa res temporales ex occaſione verſatur, ita poteſt dirigi, & meditatione pia temperari, ut religionis officia non impediat, ſed potius juvet, Et quidem talis occupatio, cum tali modo, non abſtrahit animum à cultu divino.

Quæſtio quarta: Quænam requiruntur ad hujus diei ſanctificationem?

XVII. R. 1. Exercitia cultus quæ ſunt quotidiana, non debent quidem omitti, non tamen ſufficiunt, ſed ſingularibus exercitiis ſunt cumulanda. *Num.* 28. 6, 7, 8, 9, 10.

XVIII. 3. Exercitia publici cultus, in Eccleſia bene

bene constituta, & libertate fruente, debent tam postquam ante meridiem celebrari. ibid. *Psal.* 92. 2. *Actor.* 20. 27. Ubi autem solemnes conventus desunt, ibi omnis occasio captanda defectus illius. quoad fieri possit, sudplendi. *Actor* 16. 13.

XIX. 3. Quæ necessaria sunt ad fructum justum ex his exercitiis percipiendum, tam in præparatione antecedente, quam in recordatione consequente, pro connexionis ratione, quam cum ipsis exercitiis habent, tanquam partes eorum debent haberi.

XX. 4. Singularis meditatio operum Dei, in ordine ad religionem, singulariter pertinet ad hujus diei sanctificationem. *Psal.* 92.

XXI. 5. Ita debemus in istis exercitiis versari, ut spiritualem inde refectionem percipiamus, cujus virtute aptiores reddamur ad reliquam septimanam sancte transigendam. *Esa.* 58. 13. *Exod.* 31. 13. *Esa.* 56. 2.

FINIS LIBRI QUARTI.

LIBER QUINTUS,
DE OFFICIIS HOMINIS ERGA PROXIMUM

CAPUT I.

De jure.

I. VOX ista *jus* deducitur à *iussu*, quia vim notat alicujus authoritatis jubentis hoc aut illud fieri. Accipitur igitur 1. pro lege jubente. 2. Pro obiecto & effecto iustitiæ, vel pro actione quam lex præscribit & requirit. Hoc sensu dicimur jus suum cuique tribuere. 3. Pro peritia legum secundum illud vulgatum, jus est ars æqui & boni. 3. Pro facultate aut potestate quam quisque habet hoc aut illud secundum legem agendi: quo sensu dicimus aliquem uti jure suo. Cui acceptioni affinis est applicatio huius vocis ad privilegium aliquod significandum, vel à lege vel æquali authoritate concessum: cuius generis inter veteres Romanos *jus* fuit *trium liberorum*.

II. Prima & secunda acceptio, non re, sed ratione tantum differunt: quia rectitudo eadem in utraque designatur, sed cum duplici existentia 1. in lege ut in efficiente ac regula, & 2. in actione tanquam in effecto conformi. In tertia & quarta acceptione metonymia est subiecti pro adiuncto, & causæ pro effecto. Jus prout amplissime consideratur, dividitur in jus divinum cuius Deus est autor, & jus humanum, cuius homo est conditor.

III. Jus

III. Jus divinum dividitur in jus naturale, & jus positivum.

a IV. Jus naturale est, quod naturali instinctu luminis naturalis, cognoscitur esse faciendum, aut vitandum; vel saltem per consequentiam evidentem deducitur ex illo lumine naturali. Ita ut hoc jus partim consistat ex principiis practicis natura notis, & partim ex conclusionis inde deductibus.

b V. Jus divinum positivum est jus additum naturali, per specialem revelationem Dei.

VI. Jus naturale, vel lex naturalis est eadem quæ dici solet lex æterna. Sed æterna dicitur, quatenus est in ipso Deo ab æterno: naturalis autem quatenus indita est, & impressa naturæ hominum ab authore naturæ.

VII. Jus quidem positivum fuit etiam ab æterno in mente divina: sed quia hoc non tam facile percipitur à ratione nostra, idcirco non solet vocari lex æterna.

VIII. Jus naturale & positivum divinum in eo differunt, quod positivum est mutabile, & varium pro beneplacito Dei, aliud enim olim fuit in Ecclesia Judaica, quam jam est in Ecclesia Christiana. Jus autem naturale semper idem est & sui simile. Et hac etiam ratione vocatur lex æterna.

c Quæstio prima. An non jus naturale mutatum fuerit quando Abrahamo præceptum fuit, ut filium suum mactaret; & cum Israelitis permittebatur Ægyptiorum bona auferre?

IX. R. Non fuit in istis mutatio legis, aut etiam dispensatio proprie dicta: sed mutatio materiæ circa quam lex versatur. In priore enim exemplo, vita innocentis, quæ non fuit subjecta potestati Abrahami ut causæ principali, subiiciebatur ipsi ut instrumento dominii & beneplaciti divini.

a Jus naturale. b Jus divinum positivum. c Jus naturale mutabile?

X. In posteriore exemplo, bona Ægyptiorum, propter voluntatem Dei, qui dominus est omnium absolutus, desinebant esse Ægyptiorum, & incipiebant esse Israëlitarum: Israelitæ igitur dum illa accipiebant, non res alienas, sed suas accipiebant.

Quæstio secunda. Annon mutetur jus naturale, quando gladius depositus & repetitus ad homicidium patrandum non redditur, neque reddi debet?

XI. R. Non mutatur jus de depositio reddendo: sed impeditur, aut retardatur, per jus aliud magis observandum de non occidendo.

XII. Similis fere est ratio præscriptionis, vel usucapionis, qua fit, ut post certum tempus exactum, denegetur actio vero domino, rerum suarum à possessore injusto repetundarum. Impeditur enim processus juris particularis, propter jus & bonum publicum, ad lites infinitas rescindendas. Per meram tamen usucapionem non transfertur dominium in foro conscientiæ. Qui enim sciens, volens retinet alienum, proprio domino invito, peccat contra jus naturale. Neque à legibus hoc præcipitur, sed tantum permittitur.

a Quæstio tertia. An recte dicatur à Jurisconsultis, jus naturale esse quod natura omnia animalia docuit?

XIII. R. 1. In brutis animalibus juris ratio propria non magis habet locum, quam in plantis aut in rebus inanimatis. Quia neque ratio distinguens inter bonum & malum, neque voluntas aut electio unius præ alio, neque denique justitia ulla brutis magis quam rebus inanimatis inest.

XIV. 2. In omnibus tamen rebus est inclinatio, potentia, & operatio, quæ dirigitur certa ratione, prout convenit earum naturæ & fini, & hoc respe-

a *De definitione juris naturalis Justiniani.*

ctu

ctu omnes res creatæ dicuntur habere legem sibi impositam: quæ tamen lex vel jus in ipsis tantum passive regeritur, atq; adeo quoad ipsos per similitudinem tantum & proportionem lex & jus appellatur, *Ps.* 148.6. *Iob.* 38. 10, 11, 12. *Ier.* 33.20,25.

XV. 3. Quia tamen quædam sunt inclinationes, operationes, quæ communes sunt hominibus cum brutis, & non cum plantis, aut rebus aliis inanimatis, cujus generis sunt custodia & defensio vitæ ac libertatis, conjunctio maris & fœminæ, &c. Quorum etiam apprehensionem quandam habent animalia per instinctum naturæ, sicut homo habet per judicium rationis; idcirco speciali quadam proportione jus naturale tribuitur brutis magis, quam plantis & rebus inanimatis.

XVI. 4. Hinc est quod peccatum hominis facientis contra illas inclinationes naturales, quas cum brutis habet communes, ex hac ipsa comparatione rectissime & gravissime exaggeratur, *Esai.* 1.2 *Ier.* 8.7. *Rom.* 1.26.2 *Tim.* 3.3. ἄστοργοι, *Iud.* 10.

a Quæstio quarta. An jus gentium sit idem quod jus naturale?

XVII. Ꝛ. 1. Jus gentium si accipiatur pro illo jure, quo omnes gentes utuntur, complectitur sub se non jus naturale tantum, sed & positivum. Sic servitus à Jurisconsultis dicitur esse de jure gentium, & tamen constat eam introductam esse consuetudine & jure positivo. Eadem est ratio divisionis possessionum, & similium.

XVIII. Si accipiatur jus gentium pro eo quod à gentibus communi consensu & consuetudine est introductum, tum mediam quandam naturam habet inter jus naturale, & positivum illud, quod est unius aut alterius gentis proprium. Cum jure naturali hoc habet commune, quod absque certa authoritate & promulgatione, ubique recipiatur, & si contrarium fiat, omnes judicent male

a Ius gentium.

fieri.

fieri. Cum jure tamen positivo hoc habet commune; quod ex communi consensu eorum, quorum interest, possit mutari vel abrogari. Divisio rerum est de jure gentium. Potest tamen alicubi fieri justa de causa, consensu communi, ut omnes fere possessiones sint communes. Jus etiam gentium est, ut tempore belli legati utriusq; partis pacifice recipiantur: quia præsupponitur eos agere de pace, quæ est finis belli; aut saltem ad causam dicendam venire, quod nulli reo est denegandum. Et tamen ex causa justa, & communi consensu eorum, qui bellum gerunt, potest nonnunquam huic juri obrogari.

Quæstio quinta. An juris naturalis præcepta recte statuantur: honeste vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere?

XIX. R. Confusa & imperfecta admodum est hæc enumeratio. Nam 1. Nihil præcipitur de Deo colendo, quod tamen est principium juris naturalis. 2. Honeste vivere (prout à Philosophis & Theologis hæc phrasis accipitur) idem est quod virtutem colere. Virtus enim est honestas, aut bonum honestum prout distinguitur à bono utili, & jucundo: eodem etiam sensu vocatur bonum absolutum, & bonum iustum. Honeste vivere igitur si hoc sensu accipiatur, nihil aliud est quam iuste vivere: ita ut cum iuris præceptum dicitur honeste vivere, nihil aliud dicatur, quam ius præcipere ut iuste vivamus; & sic nihil omnino dicitur, quia idem per idem explicatur. Si vero sic accipiatur hæc phrasis, prout à vulgo intelligitur, pro honore scil. & laude ab hominibus comparanda, tum nullum certum præceptum continet, sed ut quisque velificetur suo honori & existimationi, secundum futilem & inconstantem opinionem vulgi. 3. Non lædere alterum, quid sit, præceptis iuris explicari debet: nam eo ipso quod officium facimus erga aliquem, ipsum non lædimus. Si autem non faciamus officium lædimus, quia ius eius ipsi non tribuimus, quamvis

forsan

forsan nobismetipsis videamur bene de ipso mereri. Hoc igitur est præceptum nimis confusum. 4. Suum cuiq; tribuere, nihil aliud est quam ius cuique tribuere, id est, facere quod ius & iustum est. Non magis igitur est præceptum iuris, quam legis præceptum dicendum, legitime vel secundum legem vivere.

a Quæstio sexta. An illud præceptum sit iuris naturalis: Quod tibi fieri vis, id alteri feceris: Quod tibi fieri non vis, id alteri ne feceris?

XX. R. Hoc præceptum est naturale, & plane divinum, *Matth.* 7. 12. *Luc.* 6. 31. De eo tamen observandum. 1. Quod non exhauriat totum ius naturale, sed tantum illam partem qua officium nostrum erga homines continetur. 2. Quod voluntas qualiscunque nostra non sit regula officii erga alios præstandi (sic enim qui turpe aliquid vellet sibi, similiter etiam faceret aliis: qui vellet inebriari, alios inebriaret; qui vellet ad scortationem invitari, pelliceret aliam ad impudicitiam) sed voluntas naturalis bene ordinata, nulla perturbatione infecta, qua vere bonum nobis optamus. 3. Quod non præcipiatur, ut omnia eadem in particulari faciamus aliis, quæ cupimus nobis exhiberi (sic enim domini servirent suis servis, & cessarent esse domini) sed eadem ex proportione; vel eadem ex suppositione, si scilicet nos in eorum loco essemus. *Radix justitiæ, & omne fundamentum æquitatis (ait Lactantius in Epit. cap. 3.) est illud: Vide ut ne facias ulli, quod pati nolis: sed alterius animum de tuo metieris. Si acerbum est, injuriam ferre, & qui eam facerit videtur injustus, transfer in alterius personam, quod in te sentis, & in tuam, quod de altero judicas: & intelliges tam te injuste facere, si alteri noceas, quam alterum, si tibi. Hæc si mente volvamus, innocentiam tenebimus, in*

a Quod tibi fieri vis, id alteri feceris.

quæ

qua justitia vel ut in primo gradu consistit. Primus est enim, non nocere proximo, sed officiose prodesse. Alexander Severus (ut refert Lampridius clamabat sæpius, quod à quibusdam, sive Judæis, sive Christianis audierat, & tenebat; idque per præconem, cum aliquē emendaret, dici jubebat: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Quam sententiam usque adeo dilexit, ut in palatio, & in publicis operibus perscribi juberet.

a Quæstio septima. Quomodo se habeat jus civile ad naturale?

XXI. *R.* 1. Jus civile est, quod quæque civitas aut hominum societas sibi constituit. Tale jus est non tantum Romanorum, sed & Athenienſium, Anglorum, &c. qui nullam rationem habent juris Romani.

XXII. *R.* 2. Jus hoc civile, quatenus rectum est, à jure naturali derivatur. Jus enim non est quod non est justum & rectum. Rectum autem in moralibus est quod cum recta ratione practica consentit. Et recta ratio practica est jus naturale.

XXIII. 3 Derivatur autem jus civile à naturali, vel ut conclusio specialis ex generali propositione deducta, vel ut specialis determinatio & accommodatio axiomatis generalis.

XXIV. 4. Jus illud quod à jure naturali derivatur, solummodo per viam conclusionis, si consequentia sit bona, totum suum vigorem habet à lege naturæ, sicut conclusio suum firmamentum habet à præmissis. Illud vero quod à jure naturali derivatur per determinationem & accommodationem est, ex parte nova constitutio: sicut species omnis suam propriam habet formam, & essentiam præter illam quæ actu in genere continetur.

XXV. 5. Cum igitur tam in conclusionibus, quam in determinationibus istis, humana ratio imperfecte judicet & sæpe hallucinetur, hinc omne jus humanum obnoxium est imperfectioni, er-

a *Jus civile.*

roti,

rori, ac injustitiæ. Hoc juris Romani Auctores de suis legibus fatentur. *Omnium quæ constituta sunt ratio reddi non potest. l. non omnibus. d. legibus. Multa iure civili, contra rationem disputandi, pro utilitate communi recepta esse innumerabilibus rebus probari potest.* Ad leg Aquil. §. 51.

XXVI. 6. Imperfectio optimi Juris civilis in eo consistit, 1. Quod non contineat in se se totum jus naturale, sed illud tantum, quod hi aut illi homines approbarunt, & suis moribus accommodarunt. 2. Quod non internos affectus, sed externos tantum actus respiciat, 3. Quod omnia vitia non cohibeat, sed illa sola, quæ reipublicæ pacem & quietem turbare posse videntur; neque omnium virtutum omnes actus præcipiant, sed eos solos, qui illis vitiis adversantur. 4. Quod non faciat viros bonos, sed cives tantum aut subditos bonos Jus. 5. Quod in multis additionem, detractionem, & correctionem ex occasione admittat.

Quæstio octava. Quomodo se habeat lex moralis ad legem naturæ?

XXVII. *Resp.* 1. Præcepta omnia moralia sunt de jure naturali, præter determinationem diei in quarto præcepto, quæ est juris positivi. Nam. 1. Nihil in illis reperitur, quod non pertineat ad omnes gentes, per omnia secula: ita ut non singularem aliquam conditionem hominum, sed naturam ipsam concernant. 2. Nihil in illis continetur, quod non est necessarium naturæ humanæ, ad finem suum consequendum. 3. Nihil est in illis, quod in recta ratione non ita radicatur, ut etiam humanis ratiocinationibus solide fulciri possit & corroborari; nihil quod à serena ratione non possit doceri. 4. Omnia quæ in iis habentur ab ipsis Ethnicis intelligentioribus, quoad substantiam, approbantur. 5. Omnia faciunt ad summam humani generis utilitatem in

vita

vita præsenti, ita ut si hæc præcepta observarentur, non opus esset legibus aliis humanis. De secundæ tabulæ præceptis memorabilis est illa sententia, sive Hieronymi, sive Paulini, apud Hieron. ad Celant. de instit. matrisfam. *Omnia, inquit, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Coniungi vult inter nos, atque connecti per mutua beneficia charitatem, adeo ut tota iustitia, & præceptum hoc Dei communis sit utilitas hominum. O miram clementiam Domini, ô ineffabilem Dei benignitatem! præmium nobis pollicetur, si nos invicem diligamus, id est, si nos ea præstemus invicem, quorum vicissim indigemus. Et nos superbo & ingrato animo, eius renitimur voluntati, cujus etiam imperium beneficium est.*

Object. Si lex moralis sit lex naturæ, tum nihil opus fuit, ut vel voce, vel scriptione promulgaretur: quia scribitur in omnium hominum corde à natura.

XXVIII. Solut. In natura quidem integra nihil opus fuisset hujusmodi promulgatione; sed post naturæ corruptionem, talis est cæcitas mentis, & perversitas voluntatis, affectuumque perturbatio, ut in omnium cordibus reliquiæ tantum hujus legis manserint, tanquam picturæ cujusdam exoletæ, quæ idcirco debuit voce ac authoritate Dei, quasi novo penicillo renovari. Nullibi igitur invenitur recta ratio practica, omnibus suis partibus pura & completa, præterquam in lege Dei scripta, *Ps.* 119. 66. *præstantiam rationis & scientiæ doce me.*

Quæstio nona. Quomodo se habeat lex judicialis ad jus naturale?

XXIX. R. 1. Lex judicialis dicitur proprie, quæ ferebatur de judiciis & rebus politicis eo spectantibus: sicut lex cæremonialis, quæ ferebatur de cæremoniis, & lex moralis, quæ de moribus aut officii communibus ferebatur.

XXX. 2. Ista lex judicialis, quæ per Mosen tra-

tradita fuit Iſraëlitis, ut eorum propria, fuit ipſis accuratiſſima determinatio & accommodatio juris naturalis, ſecundum illius populi ſingularem conditionem.

XXXI. 3. Fuit igitur Iſraëlitis quoad uſum ſimilis naturæ, cum bonis legibus civilibus apud alias gentes: ſed majoris multo perfectionis quoad authoritatem, quam à Deo immediato ejus latore accepit.

XXXII. 4. Iſta lex ad Chriſtianos non pertinet ſub ratione legis ſpecialiter obligantis, ſed tantum ſub ratione doctrinæ, quatenus vel generali ſua natura, vel proportionis æquitate, exhibet ſemper nobis optimam naturalis juris determinationem.

XXXIII. 5. Lex iſta judicialis non accurate diſtinguitur à morali, & naturali, ex eo, quod lex moralis à Deo fuerit ſua voce publice promulgata, & bis in tabulis lapideis ſcripta, ac decalogo exprimatur; judicialis autem poſtea tradita Moſi, & per Moſen populo, ſine hujuſmodi ſolemnitate. Leges enim de commodato, ac depoſito reddendo, de ponderibus ac menſuris juſtis, de mercede operario danda, & ſimiles aliæ multæ, quæ in decalogo non exprimuntur, non magis ſunt judiciales, aut minus morales ac naturales, quam *non furaberis*, &c.

XXXIV. 6. Judiciales leges proprie illæ fuerunt, quæ cum non fuerunt ceremoniales, ſingularem ad populum Judaicum reſpectum habuere, ita ut ratio, cauſa, & fundamentum earum poſitum fuerit in illius populi peculiari aliqua conditione.

XXXV. 7. Non tamen eſt illa regula omnino certa (quæ à nonnullis ttadi ſolet) ubi ratio legis redditur moralis, ibi lex ipſa eſt moralis, ſicut videre eſt, *Lev.* 11. 44. Poteſt enim generali ratione confirmari ſpecialis quælibet determinatio, 3. & legiſlatoris immutabilis natura, in legibus

gibus mutabilibus ſtabiliendis, ſuum locum & virtutem habet. Sed ubi ſpecialis, interna & propria legis ratio eſt moralis, ibi ſemper ſequitur legem ipſam eſſe moralem.

XXXVI. 8. Leges igitur illæ, quæ judicialibus annumerari ſolent, & tamen in ratione ſua nullum ſingularem reſpectum habuerunt ad conditionem Iudæorum, magis quam aliorum populorum, illæ omnes ſunt juris moralis ac naturalis, omnium populorum communes.

CAPUT II.

De Justitia.

QUæſtio prima. An recte definiatur juſtitia, perpetua conſtanſque voluntas jus ſuum unicuique tribuens?

I. R. 1. Hæc non eſt definitio juſtitiæ generalis, quæ rectitudinem notat virtutis, atque adeo unum idemque ſonat cum virtute in genere. Non eſt enim de eſſentia virtutis omnis, reſpicere jus alterius: ſicut palam eſt in liberalitate.

II. 2. Non eſt accurata definitio juſtitiæ alicujus particularis: quia non ponit genus proximum ſpecialis alicujus virtutis. Quum enim perpetua & conſtans voluntas, idem notet quod habitus, & inter habitum ac ſpecialem virtutem, virtus intercedat ut genus, perpetua & conſtans voluntas non poteſt eſſe ſpecialis alicujus virtutis genus immediatum.

III. 3. Juriſconſulti, qui iſtam definitionem tradunt juſtitiæ, ſibimetipſis in eo miſere contradicunt, quod cum juſtitia æq; late pateat ac jus, quod habet pro ſuo objecto, & illi tres actus tribuant juri, honeſte vivere, neminem lædere, & jus ſuum unicuiq; tribuere, juſtitiam tamen per unum ſolum actum definiant, jus ſuum unicuique tribuere.

IV.

IV. 3. Si ita corrigatur hæc descriptio, ut per voluntatem perpetuam, & constantem intelligatur virtus, & per unumquemque designetur proximus, & per jus ejus officium, quod ipsi præstare debemus, tum denotat justitiam secundæ tabulæ, & coincidit cum definitione nostra: *justitia est virtus, qua inclinamur ad debitum officium proximo præstandum.*

Quæstio secunda. An justitia semper sit ad alterum?

V. ℟. 1. Omnis virtus suo modo ordinatur ad rectitudinem & perfectionem habentis. Justitia igitur non sic est ad alterum, ut nullum respectum habeat ad illum ipsum, qui justitiam exercet.

VI. 2. Ex eo ipso etiam quod justus tribuit alteri suum, necessario sequitur, ut idoneum se præstet ad hoc faciendum, atque ideo sibimetipsi etiam suum jus cum moderatione conservet.

VII. 3. Quia tamen peculiaris difficultas est, in alterius jure ac bono procurando, quæ in proprio bono quærendo non reperitur; & quia justitia non subsistit in propria utilitate operantis, sed extenditur, ad alios, idcirco per bonum alterius proprie definitur.

Quæstio tertia. An æquitas vel ἐπιεικία veram habeat justitiæ rationem?

VIII. ℟. 1. Lex illa, quæ est justitiæ regula duplicem finem habet. Alterum intrinsecum & immediatum, quem immediate respicit ipse legislator: alterum extrinsecum & mediatum. Sic lex de non aperiendis portis alicujus urbis tempore belli, finem immediatum habet, ne hostes irruant in urbem. Finem remotum habet, salutem & incolumem statum civitatis. Justitia legalis stricte sumpta, respicit tantum finem proximum: sed ἐπιεικία respicit finem remotum.

IX. 2. Quia finis remotus prius & magis principaliter intenditur à legislatore, idcirco absolute & sim-

& simpliciter loquendo, ἐπιεικία plus habet in se iustitiæ legalis stricte sumptæ. Si igitur certum sit, ex ingressu partes alicuius copiarum hostilium, victoriam & salutem civitatis consecuturam, iustius est portas eo usque aperire, quam clausas omnino tenere.

X. 3. Justitia legalis stricte sumpta, respicit verba legis prout scripta sunt: æquitas vero respicit finem, scopum & mentem legis: atque adeo plus habet legis in sese, quam stricte sumpta iustitia legalis.

XI. 4. Iustitia legalis stricte sumpta, quatenus opponitur æquitati, est iniquitas. Cum enim æquitas sit virtus, necesse est, sit quod illi contrariam naturam habet, vitiis aliquo modo annumeretur.

XII. 5. In proverbio illo, quo summum ius summa iniuria nominatur, summum ius non accipitur pro accuratissima ratione iuris, sed potius pro summitate vel superficie & cortice iuris, id est, pro eo quod verba & literæ legis sonant, intra quem sonum & superficiem summa iniuria sæpe latet intus.

XIII. 6. Optima est igitur iustitia, ita adhærere verbis legis, ut parati simus altiorem directionem accipere, à voluntate legislatoris, secundum iustitiæ æquitatem.

XIV. 7. In multis tamen quæ pertinent ad commune bonum, non est (ex ordine) in potestate subditorum, discedere à verbis legis, quo sensu recte dicitur: lex non habet mentem præter verba.

Quæstio quarta. Quænam differentia sit inter iustitiam distributivam & commutativam?

XV. Bz. 1. Iustitia distributiva est quasi totius ad partes. Commutativa autem est partis ad partem. Distributio enim honorum & præmiorum incipit à toto, ut maiore: sed commutatio æqualitatem iuris respicit inter partes commutantes.

XVI.

XVI. 2. In justitia distributiva traditur, quod debetur, non quasi antea fuerit in possessione aut dominio recipientis, aut illi applicatum, sed ex æquitate applicandũ. Sed in cõmutativa, redditur debitũ tãquam jam propriũ, applicatum, & possessio alterius.

XVII. 3. In distributiva justitia, directe observatur proportio, quã habet persona una ad aliam, respectu rei tradendæ. Sed in commutativa nihil directe observatur, nisi proportio rei acceptæ & redditæ.

Q. 5. Ad utram harum specierum pertineat remuneratio, & punitio.

XVIII. *R.* Collatio præmiorum, quæ libere donantur secundum æquam proportionem, pertinet ad justitiam distributivam. Sed collatio præmiorum, quæ jure possunt exigi pro servitio impenso, tanquam pro merito condigno, pertinet ad justitiam commutativam. Quia tum attenditur æqualitas ejus quod quis accipit, ad illud quod impendit. Punitio verò, quia respicit semper injuriam irrogatam, ut pari supplicio plectatur, idcirco non pertinet ad justitiam distributivam sed potius ad commutativã. Quia tamen ista cõmutatio sæpe est coacta, & fit, ut loquuntur, per contra passionem, non per actionem parem, idcirco rectius refertur ad singularem speciem justitiæ correctivæ, quæ à commutativa proprie dicta distinctam habet rationem.

Q. 6. Quænam sit differentia inter justitiam civilem & criminalem?

XIX. *R.* 1. Civilis justitia præcipuè corrigit injustitiam rei. Justitia autem criminalis præcipue corrigit injustitiam personæ.

XX. 2. Injustitia aliquando re, actione & opere tantum continetur, aliquando vero non in opere tantum vel actione, sed etiam in intentione versatur. Si actio sola & opus sit injustum, ita ut intentio non appareat injusta, tum justitia illam injustitiam corrigens est *civilis*. Si vero non actio tantum, sed & intentio arguatur injusta, tum quia crimen

puniendum interceſſit, iuſtitia qua talis iniuſtitia corrigitur, quatenus crimen habet pro obiecto, recte vocatur *criminalis*.

XXI. 3. Hinc eſt, quod actiones civiles, rei perſequendæ cauſa inſtituantur, & ſint reales, actiones vero criminales pœnæ cauſa inſtituantur ex obligatione delicti proficiſcentes, & ſint perſonales.

XXII. 4. Hinc eſt quod civiliter agi dicatur, quando privatum commodum, aut propria utilitas partis læſæ vel agentis petitur, criminaliter autē, quando id agitur, ut pœna reo infligatur, & ſi commodi aliquid inde ſequatur, fiſco publico applicetur non parti agenti.

XXIII. 5. Hinc etiam in cauſa civili poteſt quis iniuſtitiæ reus eſſe ſine ſcandalo aut peccato, quia intentio mala deeſt: ſed cauſæ criminalis iniuſtitia, ſemper ſecum trahit iniquam intentionem, in qua peccati ratio manifeſte continetur.

XXIV. 6. Quamvis autem toto genere differant iſta duo, coniungi tamen poſſunt in una & eadem cauſæ, ut in actione damni vi manifeſta dati, ubi & rei, & pœnæ cauſa ſimul agitur.

CAPUT III.

De vindicta.

QUæſtio prima. Ad quam ſpeciem iuſtitiæ pertineat vindicta?

I. *R.* 1. Vindicta, vindicatio vel ultio (qua delicta pro meritis corriguntur) ſumitur aliquādo pro actu iudicis, qui publica auctoritate poteſt eā legitimè exequi; aliquando pro actu hominis privati, quo petit ut ultio à iudice legitime exerceatur: aliquando etiam pro actu hominis privati, quo pœnas exigit à ſuo inimico.

II. 2. Vindicatio in iudece non eſt actus iuſtitiæ diſtributivæ: quia nulla eſt ibi bonorum diſtributio; & mala apud iudicem non ſunt proprie depoſita ut diſtribuantur. Habet tamen ſimilitudinem quandam iuſtitiæ diſtributivæ, quatenus gravio-

ra

viora ſcelera gravius, & leviora levius puniuntur.

III. 3. Vindicatio in judice quoad rem ipſam eſt quaſi actus juſtitiæ commutativæ. 1. Quia æqualitas ſpectatur inter culpam & pœnam. 2. Quia redditur quoad debetur ex merito præcedente. 3. Quia reſp. recuperat ſuum honorem quantum fieri poteſt ex reſtitutionis paritate. 4. Quia vindicta reddit partem læſam, cui injuria fuit illata, quantum fieri poteſt, aliis civibus. quoad immunitatem æqualē.

IV. 4. Petitio vindictæ per judicem exercendæ, eſt etiã nonnunquã in privata perſona actus juſtitiæ cõmutativæ. e. g. qui graviter læſus eſt in ſua fama, & famã ſuã habet aliis obligatã, quia nõ poteſt officium ſuũ exequi, ſi maneat infamis, tenetur ex juſtitia illa commutativa, qua aliis obligatur, petere vindictã. Similis eſt ratio illius qui injuria gravi afficitur, vel alios affici novit ab eo cujus emendatio nõ poteſt alia ratione exſpectari. Pertinent enim ad juſtitiã curare, ne reſ. ſit plena hõinibus perniciosis.

V. 5. Petitio tamen vindictæ, quando non eſt neceſſaria ad publicum bonum, neq; ad delinquentis emendationem, neque ad partis læſæ immunitatem, non eſt actus juſtitiæ. Ratio eſt, quia in tali caſu nihil eſt, quod obligat privatum ex debito legali, ad vindictam petendam: imo ex adverſo multa ſunt, quæ eum obligant ad injuriam condonandam.

a VI. 6. Vindicta privata præſertim in publica ſocietate iniuſta. *Ro.* 12. 17 *& Ro.* 13. 4. 1 *Pet.* 2. 14. Ratio. 1. Qui a vindicare alterius maleficiũ pertinet ad eũ, qui eſt poteſtate ſuperior: ſed privati omnes ſunt iure æquales. 2. Quia vindicta eſt actus iudicii, & nemo eſt idoneus iudex in ſua propria cauſa. Quia etiam ratione fit, ut qui vindictam petit à iudice, non recte petat niſi ſub iſta conditione, ſi (cauſa cognita) ita fuerit iudicatum. 3. Quia privatus non poteſt per ſe ad proprios fines vindictæ pertingere. Cum enim in alienis iniuriis vindicandis, hæc tria ſpectari debeant à lege & magiſtratu, ut eum quem

punit emendet. *Ro.* 13.4. ut pœna ejus, cæteros meliores reddat *Deu.* 16.20, & ut parti læsæ, ac aliis in reliquum securitas præstetur; *Ex.* 21.18. *Ro.* 13.4. 1 *Tim.* 2.2. nihil horum assequitur ille, qui ptivatam vindictã exercet. Adversarium enim magis magísq; irritat, aliis exemplum præbet scandali plenum; & vexationem sibi & aliis accersit, nullis finibus terminandam. 4. Quia vindicta est propria Dei, *Deut.* 25.35. *Rom.* 13.19. *He.* 10.30. non igitur suscipienda est, nisi ab iis quibus est à Deo commissa, quorum vindicatio est ultio Domini. *Num.* 31.2.

VII. 7. Publica ipsa vindicta, sive à Magistratu exerceatur, sive à privato petatur, si vel ex livore, odio, crupiditate aut ctudelitate procedit, vel alia ratione vitiatur in causa impulsiva, formali, aut finali, eatenus privata & illicita evadit.

b Quæstio secunda. An vindicta possit justè exerceri in eos qui à culpa sunt immunes?

VIII. *R.* 1. Vindicta sua natura est pœna: pœna autẽ justa in formali sua ratione respectum habet ad culpã antecedentem, ut effectũ ad suã causã impellentem, aut meritoriã, ut adjunctum ad suam similem regulam, ex qua mensuram habet; ut actus corrigens, ad suum objectum corrigendum; nullum igitur locum potest habere, ubi nulla culpa præcessit.

IX 2. Vindictæ tamen simile quid, quatenus medicinæ rationem habet, & est necessaria vel ad præservandũ à peccato futuro, vel ad promovendũ in bono, exerceri potest, nulla singulari culpa præcedẽte. Sicut enim inciditur vena, ut cordi prospiciatur, sic externa quædã commoda quibusdã subduci possunt ex occasione, vel ad majora incommoda cavenda, vel majus bonum procurandũ. Sic leprosus amovetur à publica administratione, & privata hominum conversatione, & tamen lepra non est culpa.

X. 3. Quod filii nonnunquam calamitatem juste patiantur ex illa culpa, quæ propria est paren-

b *An pœna intelligi possit absque culpa.*

tum

tum, hoc inde fit, quia filii politicè considerati, sunt quasi membra suorum parentum: ita enim dependent à parentibus, ut non possint parentes puniri, sine damno liberorum. Sicut enim pater non potest morte mulctari, quin liberi fiant orbi, ita nec bonis potest privari, quin, illi fiant pauperiores.

XI. 4. Quod Regibus delirantibus plectantur Achivi, id est subditi luant pœnas dominantium, hoc fit propter aliqualem participationem culpæ, vel per defectum debitæ redargutionis.

XII. 5. Quod leges quædam liberos à culpa pœnæ tamen obstrictos teneant, hoc vel iniustè fit, vel medicinæ tantum & exempli rationem habent tales mulctæ, non pœnæ propriè dictæ.

CAPUT. IV.

De Restitutione.

Quæstio prima, Quid sit restitutio?

I. *R.* 1. Restituere aliquando significat idem quod reddere, sive id fiat ex justitia, sive ex charitate, & liberalitate, sive ex officio communi. Sed à Theologis & Jurisconsultis strictius hæc vox usurpatur, ut significet actum iustitiæ, quo reparatur iniuria, vel iniustitia facta, statuitur aliquis in possessione rei suæ iniuste ipsi ablatæ. Eodem sensu dicitur satisfactio, & recompensatio.

II. 2. Est proprie actus iustitiæ commutativæ, 1. Quia recompensatio debet fieri secundum æqualitatem rei, non secundum dignitatem personæ. 2. Quia restitutio est rei directæ debitæ.

Quæstio secunda. Quibus in rebus habeat locum ista restitutio?

III. *R.* Primo & maxime proprie congruit rebus externis & corporeis: sed per analogiã recte etiam extenditur ad bona interna, incorporea, ac spiritualia, nec non externa illa, quæ in honore & fama cõsistunt. i. e. ad omnia illa, ad quæ aliquis ius habet, quia illa sunt æque res ipsius, atque externa & corporea eius bona.

Quæstio

Quæstio tertia. An sit necessariũ ut fiat restitutio?

IV. ℟. 1. Restitutio sua natura est necessaria necessitate præcepti: quia retentio rei alienæ invito domino, est actio illicita, species furti, & specialiter prohibetur. *Rom.* 13. 7, 8.

V. 2. Actualis restitutio per accidens aliquando definit esse necessaria: quando scil. non est in potestate ejus, qui damnum dedit, idem resarcire.

VI. 3. Animus ad restituendum paratus, si potestas fieret, est absolute necessarius. Neque enim vere pœnitet eum iniuriæ factæ, qui eandem, abolere cum potest, non vult; neque iustitiæ & proximi amor est in eo, qui non illum animum habet, ut velit cuique suum tribuere. Hoc sensu non male dicitur: *non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatũ.*

Quæstio quarta. Quis restituere teneatur?

VII. ℟. 1. Omnis qui rem alienam iniuste acceptam retinet etiam iniuste, sive acceperit mala fide, sive bona. Sed tamen inter malam fidem & bonam quoad restitutionem est differentia. Nam male fidei possessor absolute tenetur ad rem ipsam restituendam, unà cum damno emergente, & lucro cessante: bonæ autem fidei possessor non tenetur ad rem illam restituendam, quæ in ipsius manu periit, sine eius culpa, sed illud solum quod ex illa re lucratus est, idq; sepositæ propriæ industriæ ratione.

VIII. 2. Omnis, qui rem iustè acceptam ultra statutum tempus retinuit, & antea etiam, si illa conditione accepit, ut si periret non domino, sed accipienti periret.

IX. 3 Omnis, quia alteri damnum intulit iniustè, id est, per vim, dolum, fraudem, aut negligentiam.

X. 4. Non tantum ille, qui immediatè damnum intulit, ad restitutionem tenetur, sed etiam (si actio ipsa ex qua damnum sequitur sit iniusta) sex genera personarum. 1. Qui iussit, aut consulit damnum inferre. 2. Qui ratam habuit talem actionem suo nomine patratam. 3. Qui ita consensit, ut eius consen-

sus

sus & favor, causæ fuerint impulsivæ actionis iniustæ. 4. Qui ita cooperatus est, ut sciens volens particeps fuerit illius actionis.

XI. 5. Qui non impedit, cum possit, & ex officio debeat impedire.

XII. 6. Qui non manifestat, si testimonium eius vel à iudice, vel à rei natura, & sua propria conscientia requiratur.

Quæstio quinta. Quid sit restituendum?

XIII. R. 1. Ipsa res si existat, & nihil extraordinarii sit impedimenti.

XIV. 2. Pretium aut valor eius, si vel periit vel peior facta sit culpa detinentis.

XV. 3. Illud quod interfuit alterius suum habuisse Quæstio sexta. Cui facienda sit restitutio?

XVI. R. 1. Vero domino si existat, & possit inveniri. *Heb.* 5. 23. 1 *Sam.* 12. 3. *Ne.* 5. 11.

XVII. 2. Legitimo hæredi aut vindici eius? *Num.* 5. 8.

XVIII. 3. Si facta debita in conquirendo domino, aut hæredibus eius diligentia, non inveniatur, tunc Deo institutio est facienda, rem ablatã vel piis impendendo. *Num.* 5. 8 vel pauperibus, *Lu.* 19. 8. Ratio 1. est, quia Deus semper offenditur in eo peccato quod adversus proximum admittitur. Deo igitur quantum fieri potest, restitutio debetur. 2. Sinceritas respiscentiæ erga Deum non patitur, ut injuste partum, quod semper nobis peccatum exprobrat, libenter apud nos habeamus. 3. Eo magis postea debemus pietatis & charitatis operibus abundare, quo magis antea per iniustitiam deliquimus.

Quæstio septima, Quæ causæ excusãt à restitutione?

XIX. R. 1. Libera debiti remissio per eum facta cui debetur, sed non coacta, neque per dolum, fraudem, aut metũ extorta. Hæc autẽ remissio est vel expressa vel tacita & virtualis. Virtualis autem, tacita, implicita, vel interpretativa remissio fit, quando ex probabilibus indiciis iudicatur, damnificatum

tum nolle à tali persona, vel ratione talis iniuriæ, sibi fieri restitutionem. Talis censenda est, ex ordine, voluntas parentum, fautorum & amicorum, in rebus levioribus.

XX. 2. Impetentia restituendi, sive sit absoluta, sive talis, ut minus aliquid non possit restitui, sine multo maiore damno.

XXI. 3. Æquivalens commodum creditori collatum, compensationis loco.

XXII. 4. Incommodum illius cui facienda est restitutio, si ex ipsa restitutione sequeretur, dilationem restitutionis necessarium facit.

Quæstio octava. An, & quomodo, qui læsit alterius famã contra. 5. præc. tenetur ad eam restituendam?

XXIII. *R.* 1. Si fama quoad rem ipsam notabiliter læsa sit, si contra iustitiam hoc factum sit, & si non sit aliunde recuperata, tum ille qui famam læsit, ad eiusdem restitutionem obligatur.

XXIV. 2. Restituitur fama per retractationem & compensationem.

XXV. 3. Retractatio est per confessionem vel mendacii, vel saltem temeritatis & inquitatis.

XXVI. 4. Compẽsatio fit, 1. in eodẽ genere, cũ infamator prudẽter procurat, ut sepeliatur infamia, & ex occasione honorofice loquatur de persona infamata, sine ulla specie affectationis. 2. in pecunia (ex sẽtentia iudicis, vel viri boni,) non proprie pro ipsa fama, quæ nõ potest æstimari, sed pro iis damnis quæ ex infamia consequuntur, & ad animũ læsũ placandum, si sit illius conditionis ut possit eam recipere cum honore.

Quæstio nona. An, & quomodo ille, qui læsit alterius vitã, contra 6. præcept. teneatur ad restitutionem?

XXVII. *R.* 1. Qui læsit vitam proximi spiritualẽ, ex eo, quod fuit ipsi causa peccandi, vel præbuerit ipsi scandalum, tenetur facere quod potest, ad eum in illum saltem statum restituendum, ex quo ipsum seduxit. Iustum est enim, ut qui causa est mali, sit etiam

etiam eiusdem, quoad poterit, reparator. Iustitimũ etiam est, ut qui proximo propinavit venenũ, remediũ ipsi quã primũ quærat. Hinc est, quod confessio, retractatio, deprecatio, & admonitio pia, in solemni pœnitentia de scandalo vel verbis vel factis dato, necessario requirat Ecclesiastica disciplina.

XXVIII. 2. Qui læsit vitam proximi corporalẽ, vel homicidio cõpleto, vel incõpleto, tenetur 1. ad dãna omnia restituenda homicidio, vel ex illa læsione subsequuta. Ratio est, quia præter iudicialẽ punitionẽ & iustitiã vindicativã, quæ spectat bonũ cõmune, particulare etiã bonũ quoad fieri poterit, est in integro collocandũ. 2. Quia vero damna ista sunt duplicis generis, realia scilicet ut expensæ curationis, victus, funeris, & lucra cessantia, quæ possũt æstimari: & personalia, qualia sũt desolatio, afflictio, deformatio, mutilatio, ac vitæ privatio, quæ æstimationẽ iustã nõ admittunt; idcirco restitutionis illa est differentia. 1. ut in realibus restituatur æquale, vel quantũ debetur; in personalibus autẽ æquivalens, vel quod potest restitui, & ex usu, & arbitrio prudẽtiũ, & bonorũ, restituendũ esse iudicatur. 2. Ut realia præstentur etiam cuiuscunq; generis hæredibus, quamvis sint creditores, homini læso defuncto; sed personalia iis tantum qui ita sunt coniuncti, ut quasi unam personam constituant cum defuncto.

Quæstio decima. An & quomodo qui læsit alterius castitatem, contra præceptum 7. teneatur ad restitutionem?

XXIX. R. 1. Quia pudicitia semel corrupta, non magis potest restitui, quam vita ablata, idcirco restitutio in hoc genere iniustitiæ, damna illa spectat, quæ ex tali impuritate sequuntur.

XXX. 2. Damna consequentia sunt & in honore, & in bonis temporalibus ex stupro enim noto semper sequitur irreparabilis infamia, & sæpe etiam ex stupro aut adulterio, partim ratione infamiæ, & partim ratione prolis inde sequentis, multa & magna consequuntur.

XXXI.3. Inter illas personas, quibus absq; graviore incommodo licet inter sese contrahere matrimoniũ, illa restitutio est maxime probanda, *Ex.*22.16.

XXXII.4 Secundus gradus restitutionis est idonea dotatio, *Ex.*22.17. una cum iniuriæ parentibus ac custodibus puellæ factæ (honesta quatenus fieri potest) compensatione, *Deut.*22.2,29.

XXXIII. 5. Tertius restitutionis gradus est, alimonium prolis præstare, & aliorum damnum ex tali prole sequuturum, quantum fieri possit, cavere.

XXXIV.6. Magna differentia est, quoad restitutionis obligationem, inter eum, qui inductus fuit ad puellam vitiandam, & illum qui eam eo induxit. Inducens enim per vim, dolum, fraudem, aut solicitationes importunas, tenetur ad restitutionem, tam puellę quam patri, tam in damnis aliis quam in honore. Inductus autem quamvis teneatur ad iniuriam quantum fieri potest illis resarciendam, qui non consentientes sunt læsi, respectu tamen personę inducentis, nullam restitutionem ex iustitia debet.

CAPUT XV.

De Acceptione personarum.

QUæstio prima. quid est acceptio personarum? I. ℣. 1. Acceptio vel respectus personarum non consistit in amore personarũ, sed in hoc, quod quando causa respici debet, respiciuntur tantum qualitates personales, quę impertinenter se habent ad finem qui debet in eo, quod agitur, intendi. *Le.*10.15. *Esa.*11.3. Tales qualitates sunt genus, potentia, divitiæ, amicitia, &c. Hinc hebraice vocatur acceptio פָּנִים *facies*, & græce προσώπου personæ externæ vel accidentalis, non ἐνυπόστατος.

II. 2. Locum igitur proprie non habet, nisi in eo, qui aliqua ratione tenetur unum alteri præferre, non secundum suum arbitrium; sed secundum certas rationes & causas in ipsis personis hærentes, & quærendas.

III. 3. Hinc sequitur, quod non in bonis mere liberis

beris & gratuitis, ſed in iis tantũ quæ aliquo modo debentur contingat acceptio perſonarũ. Unde etiã ſequitur, Deũ quãdo pro ſuo beneplacito diſtribuit ſua dona quibuſdã, & non aliis, quamvis æqualibus in ſeſe immunẽ eſſe ab omni acceptione perſonarũ: quia diſtribuit gratuito donata, & non debita: neq; reſpicit qualitates indebitas, ſed ſuũ beneplacitum.

IV. 4. Locum tamen habet in quibuſdam bonis, quæ abſolute ſunt libera, ſed ex ſuppoſitione debita. Ut ſi illa quæ ſolent inter omnes diſtribui ex liberalitate, ad pauciores reſtringantur, in quibus nulla eſt dignitas ſingularis.

Quæſtio ſecunda. An acceptio perſonarum ſit peccatum?

V. ℟. Eſt ex genere ſuo peccatũ *Iac.* 2. 1, 4, 9. *Deu.* 1. 17. *Pr.* 18. 5. 28. 21. Quia iuſtitiã & charitatẽ in eodẽ actu excludit. Nam 1. Privat homines bonis quæ illis debentur. 2. Quia res leviſſimas & alienas pluris facit quã res magnas ad quas attendere tenetur, pervertit ordinẽ ſocietatis humanæ. *Ec.* 10. 2, 3, 4, 3. Quia viã directã & facilẽ facit ad omnẽ genus peccati. *Pr.* 21. 22. 4. Tollit (quantũ in ipſo eſt) diſcrimen inter merita bona & mala.

Quæſtio tertia. Cuius iuſtitiæ opponitur acceptio perſonarum?

VI. ℟. Acceptio perſonarũ quamvis maxime proprie dicatur de iis, qui peccant in iuſtitiã diſtributivã, circa diiudicationẽ rerum & perſonarũ, recte tamẽ & ſecundũ Scripturæ phraſin, ad omne iudiciũ, electionem & ſententiã pertinet, quæ de hominibus fertur, non ſecundũ regulã quã debet ſequi, ſed ſecundum affectus hanc aut illam qualitatem reſpicientes, quæ ad tale iudicium nihil ſpectat.

a Quæſtio quarta. Quando peccatur acceptione perſonarum in electione aut promotione hominũ ad officia vel Eccleſiaſtica vel ſecularia?

VII. ℟. 1. Si quis vel ſciens, volens vel ex negligẽ-

a De reſpectu perſonarũ in electione ad munera publica.

tia

tia, eligat indignũ. Indignus autẽ est ille qui aptitudine destituitur vel scientiæ, vel probitatis, vel dexteritatis, vel promptitudinis, quæ requiritur ad tale officiũ hic & nunc (uti loquuntur exercendum. Hac autem electione 1. Deus privatur suo honore, quẽ pro officii ratione sustineri debent omnes qui munere publico funguntur. 2. Bonum commune, ad quod munera publica ordinantur, hæc ratione impeditur. 3. Iniuria fit dignis, quibus officiorum publicorum honor tanquam præmium debetur. 4. Iniuria fit ipsi virtuti, cuius proprium alimentum (honor ipsi negatur, & perverse transfertur ad eius contemptum fovendum.

VIII. 2. Peccator etiã, quando in (oppositione) prætermisso digniore, eligitur minus dignus, Ratio est, 1. Quia dignus in cõparatione ad digniorẽ est indignus. 2. Quia dignior magis respõndet fini, qui in electione debet spectari. In Ecclesiasticis electionibus hoc palã est: quia Ecclesia sẽper debet quantũ fieri potest ædificari per suos ministros. *Eph.* 4. 11, 12, 13, 14.

IX. 3. Hæc tamẽ differentia intercedit inter electionẽ indigni & minus digni; quod eligere indignũ sit intrinsecè peccatũ; sed eligere minus dignũ, non sit ita simpliciter & intrinsecè peccatũ, ut nõ possit licitũ evadere ex circumstãtiis quibusdã superveniẽtibus. v. g. Si sint quatuor in electione præsẽtati, vel nominati, indignus, dignus, dignior, & dignissimus, & si ego præsto suffragiũ digniſſimo, & non adjuvo volentes eligere digniorẽ, aut etiã dignũ, sequetur electio minus digni, aut etiam indigni, tunc licet & expedit mihi digniſſimo prætermisso, eligere digniorem, aut dignum. Ratio est, quia ego non teneor eligere illum qui non potest eligi, quamvis sit digniſſimus: teneor autem quantum in me est impedire electionem indigni, vel minus digni. Sed tale suffragium ita est moderandum, ut testimoniũ interim idoneum præbeatur digniſſimo, aut digniori;

ri: quia honor debitus cuique deferri debet, secundum suam dignitatem: & voluntatem optimam boni maximi communis procurandi, vel exempli causa, debet quisque reddere testatam.

Quæstio quinta. An in exhibitione honoris & reverentiæ locum habeat peccatum acceptionis personarum?

X. ℟. 1. Peccatum in isto genere etiam vulgare nimis esse testatur aperte, *Iac.*2.2,3,4.

XI. 2. In honore simpliciter debito, (qualis ille est qui parentibus, & majoribus debetur) res est manifesta: quia in hujus honoris distributione injustum est, propter indebitam causam, denegare alicui testimonium illud excellentiæ quod meretur.

XII. 3. In honore etiam ex suppositione debito, quamvis libere exhibito, eatenus locus est acceptioni personarum, quatenus locus est injuriæ, aut contumeliæ. Huic igitur vitio affine est, non resalutare salutantem, secundum modum & consuetudinem patriæ: vel etiam non salutare secundum differentias personarum, & dignitatum.

Quæstio sexta. An divites honorandi sunt propter divitias?

XIII. ℟. Simpliciter propter possessionem divitiarum non sunt honorandi, sed propter earum usum, & propter statum quem habent in republica ratione divitiarum, debent honorari.

Quæstio septima. An in iis quæ relinquuntur arbitrio judicis, contingat acceptio personarum?

XIV. ℟. In iis circumstantiis, quæ nihil pertinent ad litigantes, acceptio personarum nullum habet locum. Sed in iis quæ litigantium interfunt, & tamen legibus non definiuntur, sed necessario relinquuntur prudentiæ judicis, cujus generis est temporis prorogatio, aut restrictio, & similia si fiant intuitu personæ, ut sæpissime solent peccatum admittitur acceptionis personarum.

CA-

CAPUT VI.

De Iniuria.

Quæstio. An injuria possit fieri volenti?

I. Ex. 1. Per volentem hic intelligendus est, sciens, & libere vel sponte consentiens in factum. Difficultas alias nulla esset. Quod enim fit vel ex ignorantia, vel ex terrore & violentia, censetur involuntarium, saltem ex parte: atque adeo ex illa parte injuriam admittit ex omnium consensu.

II. 2. Injuria si generaliter accipiatur pro violatione iuris, & injusti perpetratione, non pendet ex voluntate patientis, sive consentiat, sive dissentiat sed ex regula justitiæ. Hoc igitur sensu palam est, injuriam vel injustum fieri posse volenti & consentienti. Exemplum est in Amalecita, qui Saulem id petentem interfecit, 2 *Sam.* 1.

III. 3. Multa sunt in quibus homo non potest pro suo arbitrio cedere juri suo: illa scil. quorum non habet plenum dominium, sed custodiam potius & tutelam: cujus generis sunt vita & membra nostra. In istis voluntatis consensus non tollit injuriæ rationem.

IV. 4. Præter voluntatem rationalem, quæ oritur ex consilio, est inclinatio quædam naturalis; quæ vocari potest voluntas naturæ: quia scil. virtualiter semper in se continet pondus voluntatis, & aliquo modo se exerit, dum nemo directe consentit in suum incommodum qua tale, aut in malum pœnæ, qua est malum. Consensus igitur voluntatis rationalis, non semper tollit rationem injuriæ.

V. 5. Quod à Philosophis & Juridicis hoc affirmetur, scienti scil. & consentienti injuriam non fieri, hoc inde est, quia per iniuriam intelligunt violationem iuris, quæ fit per vim ac necessitatem coactionis. Sed omnimoda coactio non requiritur ad iniustum patiendum.

VI. 6. Volens quidem & consentiens est faciens,

ens, vel agens: ſed non ſequitur inde quod nullo modo ſit patiens. Chriſtus in morte ſubeunda, fuit volens, conſentiens, agens: & tamen iniuriam paſſus eſt maxime atrocem.

CAPUT VII.

De Charitate erga proximum.

QUæſtio prima. Quis intelligendus eſt per proximum?

I. ℟. 1. Proximus eſt aliquo modo omnis homo, cui aliqua ratione poſſumus commodare, *Luc.*10.29,37. *Act.*7.2.

II. 2. Proximus ut obiectum idoneum charitatis abſolutæ eſt homo, qua capax eſt nobiſcum beatitudinis ſupernaturalis. Hæc enim eſt coniunctio in ordine ad Deum ex charitate dilectum. Talis autem omnis homo vivens haberi debet, ſine differentia generis, affectus, aut morum, niſi contrarium extra ordinem certo nobis conſtare poſſit.

III. 3. Quia vero peccati natura huic capacitati unice adverſatur, idcirco homines qua tales, vel ſub illa ratione non ſunt diligendi, ſed odio habendi, & averſandi.

Quæſtio ſecunda. Quo ſenſu proximus eſt diligendus *ſicut* noſmetipſi?

IV. ℟. 1. *Sicut* in iſto præcepto non denotat omnimodam paritatem, ſed ſimilitudinis proportionem. Hæc autem ſimilitudo in tribus præcipue conſiſtit. 1. Ut nihil mali proximo vel faciamus vel optemus, magis quam nobiſmetipſis. 2. Ut omnia vera bona proximo velimus, &, quantum in nobis eſt, procuremus. 3. Ut hæc velimus ex ſincero affectu erga proximum, ipſius commodum, non noſtrum quærentes aut ſpectantes.

Quæſtio tertia. An non liceat aliquando malum proximo velle?

V. ℟. 1. Non licet malum alicui velle ſub ratione

ne mali, sed sub ratione boni aliquando licet. Sic 1. licet velle & desiderare malum temporale alicui, ob spiritualem emendationem ipsius: si scil. ejus emendatio illa sola ratione probabiliter possit sperari, ut siquis propter favorem hominum quorundam negligat officium erga Deum, desiderare licet ut excideret illo favore.

VI. 2. Licet malum temporale quibusdam optare propter aliorum bonum. Ut si quis perditus sit aliorum corruptor, licet optare ut è medio tolleretur, ne alios perdat secum.

VII. 3. Simile quid etiam nonnunquam licet, ex zelo justitiæ, & gloriæ divinæ.

Quæstio quarta. Quomodo gradus majoris & minoris charitatis debeant observari.

VIII. Resp. 1. Quoad bonum ipsum quod optandum est proximo, nullus est locus imparitati in re ipsa: summum enim bonum cuique proximo debemus velle sicut nobismetipsis. Hoc etiam est cujusque officium, ut quantum in ipso est, salutem proximi studeat promovere. Ordinis tamen est differentia in isthoc bono volendo: quia piis immediate, impiis autem mediante fide & resipiscentia fœlicitatem istam velle debemus.

IX. 2. Quoad affectum optandi ac volendi bonum, nulla debet esse imparitas intensionis & remissionis: quia habitus ipse virtutis secundum se æqualiter inclinat ad suum actum, sine ulla differentia quoad majorem ac minorem intensionem.

X. 3. Quoad exercitium & effecta hujus affectus; imparitas frequentiæ, ordinis, & extensionis datur, prout circumstantiarum concursus necessariam facit actionem aut operationem charitatis. Nam 1. frequentius actum ipsum charitatis elicere & exercere debemus erga eos in quibus frequentius nobis occurrunt rationes & causæ veræ dilectionis. 2. Ordo debet observari, secundum occasionem quæ præbetur, & actuum ad objecta sua proportionem.

3. Extensio ad plura aut nobiliora effecta requiritur, secundum eorum necessitatem, & dilectorum dignitatem.

Quæstio quinta. An & qui sint casus, in quibus quoad exercitium & effectum, tenetur aliquis proximum magis diligere quam semetipsum?

XI. 8. 1. Dantur tales casus, quia proximus variis rationibus potest esse in extrema, aut gravi necessitate, ita ut non sit negligendus, nec tamen exspectandum sit ut quisquam illi possit aut velit subvenire, nisi nos cum periculo nostro hoc faciamus.

XII. 2. Proximo extreme in spiritualibus periclitanti, tenentur quilibet subvenire cum quovis dispendio temporali, si probabile sit, suum auxilium profuturum, 1 *Ioh.* 3. 16. Nos debemus pro fratribus animas deponere.

XIII. 3. In extrema etiam necessitate, tenetur quilibet communis conditionis homo (sed imprimis ille cui tale officium singulariter incumbit) vitam suam objicere periculo probabili, ad impediendam certam alterius mortem. Majus enim est malum certa mors alterius, quam propria incerta. Hinc non licet pastori, tempore pestis, aut persecutionis deserere Ecclesiam, nisi forsan sit alius idoneus, qui suscipiat illam curam.

XIV. 4. In bonis temporalibus tenetur quisque personam publicam, vel communitatem sibimetipsi præferre. Bonum enim totius, pluris faciendum est, quam bonum unius alicujus partis. Personis autem publicis annumerandi sunt illi, quos constat valde utiles esse reipublicæ.

XV. 5. Honestum etiam est aliquando, vitam corporalem certo periculo exponere, ad servandam vitam corporalem amici, quamvis sit æqualis conditionis, *Ioh.* 15. 13, Quamvis enim vita mea sit mihi magis conservanda quam alterius vita, & mea virtus.

CA-

CAPUT VIII.

De Precatione Pro Aliis.

Quæstio prima. Pro quibus orare debemus?

I. Bz.1. Pro omnibus quos spes est posse nostris precibus iuvari. Oratio enim est medium à Deo institutum, ut adhibeatur ad impetranda sperata. Hinc nemo viventium ab orationibus nostris est plane excludendus, nisi constare nobis possit, quod sit omnino desperatus.

II. 2. Pro inimicis nostris iniustis singulariter debemus orare, *Mat.*5.44. 1. Quia singulariter afficimur eorum peccato, ex quo periculum imminet ipsis, *Luc.*23.34. 2. Quia hac ratione & facimus, & testamur nos facere, quod nobis est necessarium ad remissionem nostrorum peccatorum, *Mat.*6.12,14,15. 3. Quia hac etiam ratione excludimus ex animis nostris illicitam vindictæ cupiditatem, *Ro.*12.19,20. 4. Quia hoc est Deo causam nostram committere in charitate.

III. 3. Pro amicis tamen & coniunctis magis tenemur orare: quia in talibus multæ causæ reperiuntur quæ directe & per se faciunt ad charitatem eliciendam, ita ut dilectionem aliquam pariant in ipsis ethnicis & publicanis, *Mat.*5.46,47.

Quæstio secunda. An & quatenus liceat alicui malum imprecari?

IV. Bz.1. Deliberata imprecatio mali sub ratione mali contra homines, quæ est formalis maledictio, non potest non esse mala. 1. Quia provenit ab odio, quod est malum oppositum charitati. 2. Quia non magis licet optare, quam facere malum, qua malum. 3. Quia benedictæ nostræ vocationi adversatur, 1 *Pet.* 3. 9.

V. 2. Temeriariæ illæ & vulgares maledictiones, quæ sunt multis in usu (pestis te abripiat, abi in malam rem, utinam suspensus esses, &c.) sunt professio-

fessiones odii aut malevolentiæ, indicia perturbationis in corde regnantis, & in proximum contumelioſæ, atq; adeo non possunt à gravi culpa excusari.

VI. 3. Imprecatio mali sub ratione boni est ex sese licita. Sic ratione gloriæ Dei, boni publici, aut etiam privati, quod est maioris momenti, licet minus malum huic aut illi optare. Hoc tamen sic debet intelligi. 1. Ut conditio aliquo modo subsit, si nempe bonum illud per hoc malum & nonnisi per hoc sit consecuturum. 2. Ut voluntatem nostram subiciamus voluntati Dei.

VII. 4. Maledictiones in creaturas irrationales iactatæ, si respectum habeant ad Deum, & eius providentiam, quæ circa illas creaturas versatur, sunt blasphemiæ; si ad hominem qui est Dominus earum, tum sunt iniuriæ; si ad ipsas creaturas per se simpliciter consideratas, tum sunt indicia cordis, & oris amarulentia pleni, *Rom.* 3. 14. si ad malum aliquod per illas existens, tum vel figuratæ locutiones debent esse, ut, 2 *Sam.* 1. 21. vel sunt impatientiæ motus improbandi, ut *Iob.* 3.

CAPUT IX.

De Correptione Fraterna.

QUæstio prima. Quænam personæ cadant sub correptionem fraternam?

I. & 1. Primo & maxime propriè fideles, & inter fideles præcipuè illi, qui sunt eiusdem nobiscum Ecclesiæ membra. Ratio est, quia tales magis fraternam nobiscum habent coniunctionem, quam alii.

II. 2. Infideles tamen sunt etiam ex occasione corripiendi. 1. Quia cum sint proximi nostri, & charitate vera diligendi, non debent à communi actu & officio charitatis excludi. 2. Quia eleemosyna spiritualis non magis debet esse restricta, quam corporalis: sed corporalis quibuslibet fieri debet in gravi necessitate. 3. Quia bos aut pecus proximi errans,

à

à videnteſi fieri poſſit,debet reduci,*Deu.*22.1: tum multo magis proximus ipſe quum errat, eſt reducendus in viam. 4. Quia ille qui maxime errat, maxime indigere ſolet inſtitutione: & jus ipſum naturæ poſtulat, ut maximis neceſſitatibus proximorum ſuccurrere conemur.

Quæſtio ſecunda. Quæ conditiones requiruntur ad correptionem neceſſariam reddendam?

III. Bz. 1. Notitia peccati,quæ ſaltem debet eſſe ita probabilis,ut ſit moraliter certa,id eſt,talis quę moraliter ſatis judicetur ad credendum ſine temeritate proximum peccare. In ſuſpicione dubia tamen, officii ratio ſæpe poſtulat, ut quis prudenter inſinuet proximo, quæ ſit ſuſpicio, & quo pacto debeat removeri.

IV. 2. Spes alicujus fructus. Si enim nulla ſit ſpes emendationis,tum ejus reſpectu non eſt adhibenda correptio *Pr.*9.7,8.*Mat.*7.6. Sæpe tamen accidit,ut illi, qui ſunt incorrigibiles corripi debeant, reſpectu aliorum, quorum periculo hac ratione eſt ſubveniendum.

V. 3. Opportunitas temporis, & convenientia circumſtantiarum reliquarum.

Quæſtio tertia. Quinam debent alios corripere?

VI. Bz. 1. Officium hoc pertinet aliquo modo ad quoſlibet homines qui habent uſum rationis: quia præceptum eſt juris naturalis,eſt opus charitatis,& generale officium proximi erga proximum quatenus eſt talis. Hinc fidelis tam fidelem,quam infidelem,& infidelis etiam tam fidelem,quam alium infidelem debet monere, *Gen.* 20. 16. inferiores ipſi & ſubditi cum reverentia debent ſuperiores ſuos admonere, *Tob.*31.13.

VII. 2. Eis tamen præcipue incumbit,qui vel ratione muneris tenentur aliorũ bono conſulere,vel ratione donorum aptiores ſunt ad hoc officiũ cum fructu præſtandum,*Exec.*33. & 34.*Ga.*6.1. *Tit.*2.4.

VIII. 3. Ille ipſe qui eodem,vel majore peccato labo-

laborat, non plane eximitur ab hujus præcepti obligatione. Nemini enim sua malitia prodesse potest, ut excusetur à naturali præcepto, quale hoc est. Sed debet hoc facere cum singulari pœnitentię & compassionis professione, semetipsum prius & magis quam alterum accusans, ne incurrat in reprehensionem illam Domini, *Mat.*7.3,4,5. *Hypocrita ejice prius trabem ex oculo tuo & tum dispicies ut ejicias festucam ex oculo fratris tui*, Exemplum insigne est, 2 *Sam.*16.17.

Quæst: quarta. Quomodo debet correptio adhiberi?

IX. Ꝛ.1. Debet admonitio fundari in verbo Dei vel sermone Christi, *Col.*3.16. *Sermo Christi inhabitet in vobis copiose, docendo & admonendo.*

X. 2. Debet perfundi charitate fraterna, 2 *Thes.* 3.15. 2 *Cor.*2.4.

XI. 3. Condiri debet mansuetudine ac lenitate, *Gal.*6.1. 2 *Tim.*2.25.

XII. 4. Roborari debet perseverentia, 2 *Pet.* 1. 13. Toties & tamdiu admonendus est frater, dum fructus inde sperari potest.

Quæst: quinta. Quomodo recipi debet correptio?

XIII. 1. In charitate & sancta æstimatione, 1 *Thes.*5.13.

XIV. 2. Cum humilitate, *Heb.*13.22.

XV. 3. Cum fructu pietatis: ita ut semper cedat nobis vel in medicinam, (ἴαμα) vel in cautelam, (προφυλακτήριον) vel saltem in testimonium, διαμαρτυρίαν.

CAPUT X.

De communione cum aliorum peccatis.

QUæstio prima. Quinam communicant cum aliorum peccatis?

I. Ꝛ. 1. Omnes qui directe ad illa peccata cooperantur. Causa enim socia, vel conjuncta, dum vim suam in commune confert ad producendum peccatum, cum iisdem peccatis non potest non com-

communicare, & culpa, & reatu. Hinc 1. Qui mandat vel suadet peccatum, particeps est peccati, quia & velle illud habet quod coram Deo est facere, & etiam eandem voluntatem, quantum in ipso est, alteri immittit, atq; adeo est author peccati, 2 *Sam.* 13.28. 1 *Reg.* 12.30. & 13.35. ad peccandum induxit Israëlem, *Ier.* 28.16. 2. Non tantum authores, sed & ministri peccatorum, cum eisdem habent communionem. Quandoquidem enim sunt causæ adjuvantes & administrantes, & vim aliquam communicant peccato, directam etiam communionem habent cum eodem peccato, *Esa.* 10.1. 1 *Sa.* 22.17, 18. *cum Ps.* 52.2 *Reg.* 1.9. *Mat.* 28.4. *Act.* 12.18, 19.

II. 2. Omnes qui indirecte cooperantur, id est, qui aliquid omittendum faciunt, aut faciendum omittunt, ex quo sequitur peccatum. Per interpretationem enim moralem, ille etiam dicitur causa peccati, qui non adhibet diligentiam debitam ad illud cavendum aut impediendum, 1 *Sam.* 3.13. *Exech.* 33.6, 8. *Act.* 20.26.27.

III. 3. Hoc peccato coinquinantur maxime Concionatores, *Magistratus*, parentes, heri, præceptores, quando non faciunt officium, ad prævenienda peccata, in eis qui fidei ipsorum sunt commissi.

IV. Omnes qui peccatum jam admissum approbant suo consensu, *Rom.* 1.32. Qui enim probat, ac laudat factum, ille indicat voluntatem suam promptam ac paratam ad idem faciendum, aut saltem ad ejusdem effectionem suadendam, si opus & occasio esset. Est etiam causa conservans, defendens, promovens peccatum jam factum. Ad approbationis consensum refertur etiam cessatio ab officio in reformatione aut correctione peccatoris, 1 *Chr.* 5.2, 6. ita ut non solum opera, sermone, & exemplo, verum etiam silentio, & dissimulatione vel conniventia communionem possimus habere cum aliorum peccatis.

V. In isthoc etiam genere peccant non raro & concionа-

cionatores, qui consuunt pulvillos sub cubitis peccatorum, ac prædicant ipsis pacem; & Superiores omnes qui nimia indulgentia dissimulant, aut nimis molliter animadvertunt in delicta eorum quos sub sua cura habent; & illi etiam omnes qui fraternam correptionem sine justa causa omittunt.

VI. Ex istis principiis explicari facile potest, quomodo cum uno manifeste peccante, multi plectuntur, non tamen propter aliena peccata proprie plectuntur, sed propter sua, illa nempe (sæpissime) quibus communionem aliquam habent cum alienis. Hoc modo, pie ac docte ostendit quidam [a] ex nostris Judam Machabæum, & Judæos, 2 *Mach.* 12. 43. non pro peccatis mortuorum obtulisse sacrificium (ut Pontificii vellent) sed pro peccato suo, & superstitum, quod ex eorum qui fuerant mortui, contagione contraxerant, atque cujus fortasse merito se aliqua ex parte authores poterant judicare. Nemo enim (proprie loquendo) plectitur ob alienum peccatum; ut nemo alieno morbo moritur, sed suo. Verum ut homines suos sæpe morbos contrahunt ex alienis, (multaque corporibus transitione nocent) ita in morbis istis animorum, homines sua quoque contrahunt peccata ex alienis.

VII. Ex istis etiam instituuntur fideles ad profundiorem humiliationem, in peccatorum hujus generis confessione. Hujusmodi confessionis piam formulam proponit. G. Par. quæ doctrinam istam illustrabit: *Domine Deus meus, quod est malum cujus erga reus non sum, vel perpetrando illud opere, vel volendo illud perpetrare? & hoc in me ipso, ac per me ipsum; vel in alio, volendo scilicet & consentiendo, ut illud ipse committeret; vel laudando ipsum malum; vel adulando ipsi qui illud commisisset; vel non arguendo illum, cum hoc ad me ex officio pertineret; vel non compatiendo ipsi peccanti; vel (quod deterius est) gaudendo de peccato alterius; vel omnino non curando, quod erat infidelitas erga te gravissima. Non enim*

[a] D. Rainoldus censura lib. apoc. præl. 158. li-

licere mihi poterat, videre unam ex ovibus tuis pereuntem, & à lupis infernalibus devorari, & non quantum potuissem resistere. In simili quoque damnatione me esse agnosco de bonis. Quod enim est bonum, quod in me non extinxi, vel in alio persecutus non sum, impediendo ne fieret, vel detrahendo jam facto, vel permittendo extingui, vel gaudendo si extinguebatur in ipso? Domine misericordiæ, quot bona perierunt, vel me procurante ut non essent, vel me non juvante ut essent, vel non nutriente ea, aut abstrahente eis auxilium meum? Peccavi etiam contra ea Domine Deus, vel non congaudendo eis, vel tibi (quo authore flebant) gratias non agendo pro eis.

Quæstio secunda. An ex peccato alieno gaudere liceat, aut ex eo capere voluptatem?

VIII. R. De peccato, quatenus est peccatum, nunquam licet gaudere, sed quatenus à Deo convertitur in occasionem alicujus boni: Ut si quis antea superbus, aut arrogans fuerit, sed post aliquem lapsum resipiscens modestius agat; si post enorme aliquod flagitium optima lex feratur, quæ alias non fuisset lata, vide, *Phil.* 1. 15, 16, 17, 18.

Quæstio tertia. An liceat abuti aliorum peccatis?

IX. R. Quando necessitas aliqua urget, licet, modo non foveamus illa peccata, quibus abutimur. Sic Jacob cum recipit jusjurandum Labani per falsos Deos jurantis sine suo peccato Labanis peccato abutebatur, *Gen.* 31. 53. Sic *Ier.* 41. 8. decem innocentes homines abutebantur Ismaelis rapacitate. Sic multi necessitate coacti honeste abutuntur iniquitate Danistarum.

CAPUT XI.

De exemplo bono, & Scandalo.

QUæstio prima. Quinam tenentur exemplum bonum aliis præbere?

I. R. 1. Pertinet hoc ad omnes pios, respectu omnium quibus vita ipsorum innotescere possit.

1. Quia

1. Quia omnes debēt ſuis operibus glorificare. 1 *Pe.* 2.12 2. Quia nemo eſt quin aliquid poſſit in ſua vita exhibere, quo alii in pietate vel promoveātur, vel confirmantur. Nam ex formicæ contēplatione homines poſſunt ædificari, *Pr.* 6. 6. 3. Quia ſinguli in ſuis ſtationibus occaſiones habent ſingulares aliquid præſtandi, quod alii ex ſimili occaſione debent imitari. *Prov.* 2 20. *Pſal.* 14.7.

II. 2. Præcipue tamen officium hoc eis incumbit, qui vel ætate, vel donis, vel munere aliquo ſunt aliis ſuperiores. *Tit.* 2. 4, 7. *Tim.* 4.12. 2 *Theſ.* 3.9. 1. Quia cui multum datum eſt ab eo expoſcitur multum. *Luc.* 12. 48. 2. Quia quo magis quis eminet, eo magis eſt ſpectabilis, & minus occultatur. *Mat.* 5. 14. 3. Quia illi qui ordine aliis præponuntur, aliis præeundo viam rectam debent monſtrare. 1 *Theſ.* 6. 7, 8. 4. Quia inferiores à ſuperioribus pendere ſolent, & componere ſeſe ad eorū exemplū, *Pr.* 29. 12.

Quæſtio ſecunda. An opera noſtra bona ſtudioſe debeant aliis ſignificari, ut ſint ipſis exemplo?

III. *R.* 1. Opera bona alia ſunt publica, alia privata: privata ex ordine non debent à nobiſmetipſis prædicari, quia hæc eſſet ambitio gloriæ inanis. *Matth.* 6, 1, 2. *&c.* Publica tamen opera, quia ex cōditione ſua aliis innoteſcunt, poſſunt, & aliquando etiam debent aliis modeſte & caute repræſentari.

IV. 2. Repreſentatio operis boni, cujuſcūq; generis fuerit, ſi in illa gloriam noſtram ſpectemus ut finē, non eſt probanda, ſed quatenus ad Dei gloriam & ædificationem aliorum facit, non poteſt improbari.

Quæſtio tertia. An ſcandalum omne ſit peccatum?

V. *R.* 1. In omni ſcandalo neceſſe eſt ut ſit aliquod peccatum: quia pertinet ſemper ad ruinam aut detrimentum proximæ ſpirituale.

VI. 2. Poteſt tamen eſſe ſcandalum paſſivum vel acceptum, ſine peccato agentis: ut quum factum unius eſt alteri occaſio peccandi, præter intentionē

facientis, & conditionem facti. Et potest esse scandalum activum, sine peccato alterius quem respicit illud scandalum: ut quum unus, quantum in se est, suo facto inducit alterum ad peccandum, & alter tamen non patitur se induci.

Quæstio quarta. An scandalū sit speciale peccatū?

VII. *R.* 1. Speciale peccatū est, & plane diabolicū, quando quis intendit proximi ruinā. Hæc enim est specialis differentia cōstituens peccatum quod vix cadit in quenquam, præterquam in Diabolum ipsū.

VIII. 2. Speciale etiam est, quando factum illud unde proximus scandalizatur, non habet unde sit malum, nisi ex proximi ruina, cujus occasionem alter tenebatur non dare. Nam per istam differentiam, actus talis per se primo efficitur malus, atque adeo ad certam speciem determinatur.

IX. 3. In aliis peccatis, scandali ratio est circūstantia tantum, oppositā illi charitati, quæ generaliter exigitur in omni parte conversationis nostræ cum proximo. Hac circumstantia peccata publica non mutantur, aut multiplicantur, sed aggravātur tantū.

Quæstio quinta. An vivere quis possit sine scādalo?

X. *R.* Per gratiam Dei potēst fidelis immunis vivere à scandalo passivo; quia potest tam firmiter adhærere Deo, ut factis aliorum non dimoveatur unquam à bono ad malum. Potest etiam immunis vivere à scandalo activo, quamvis non ab omni peccato: quia infirmitates omniū piorum communes, quando ipsis non indulgetur, non habent in se aptitudinem ad alios inducendos in peccatum.

Quæstio sexta. Quæ regulæ observandæ, ne scandalum demus?

XI. *R.* 1. Ad scandalum vitandum, nullum peccatum unquam debet admitti, quamvis leviusculum possit videri. Hoc enim nihil aliud esset, quam ut ego peccem, ne alius peccaret; quam facere malum ut bonum inde consequatur: contra doctrinam Apostoli, *Rom.* 3. 8. Hinc nulla compensatio criminum

minum est admittenda: qualis fuit sensus Gabeonitæ in causa Levitæ, *Iud.* 19. 14. & Lothi in causâ Angelorum, *Gen.* 19. 8.

XII. 2. Nihil boni aut liciti, est omittendum propter scandalum accepum hominum Pharisaico ingenio præditorum. *Matth.* 15. 14.

XIII. 3. Ad vitandum scandalum pusillorum omnia illa facienda sunt, vel omittenda, quæ sine peccato fieri vel omitti possunt. Hæc est obligatio charitatis, 1 *Cor.* 8. 13.

XIV. 4. Pusilli habendi sunt illi, qui non sunt sufficienter instituti circa libertatem nostram, 1 *Co.* 8. 7.

XV. 5. Non sunt omnes illi sufficienter instituti, quibus justa ratio redditur facti. Fieri enim potest, ut quidam non sint capaces rationes redditæ, qui idcirco, quamvis ratio sit illis reddita, habendi sunt adhuc pro pusillis.

XVI. 6. Nulla authoritas humana vel tollere potest scandali rationem, ab eo quod alias esset scandalū, vel peccati rationem à scandalo dato. Nullus enim homo potest vel charitati & conscientiis nostris imperare, vel periculum scandali dati præstare.

XVII. 7. Non est tale periculum scandali, in humanis inventis negligendis, quale Apostolus fuisse olim tradit in ceremoniis legis abjiciendis. Nulla enim conscientia talis potest haberi de inventis hominū, qualem Judæi habebant de institutis Dei.

XVIII. 8. Nulla datur talis perplexitas, ut necessarium sit pio homini, sive hoc vel illud faciat, sive non faciat, scandalum alicui dare.

Quæstio septima. Quæ regulæ observandæ, ne scandalum accipiamus?

XIX. *R.* 1. Cavendum est, ne pendeamus ab hominibus, cujuscunq; sint perfectionis, eosve in nimia habeamus æstimatione, ita ut eorum lapsu, casu, vel defectione, corda nostra nimis perturbentur. Huc igitur dirigendæ sunt meditationes nostræ de gravibus peccatis in quæ prolapsi sunt, non tantum illi

qui videbantur & non fuerunt, ſed & qui fuerunt eximii ſervi Dei, ut David, Salomon, Petrus, &c.

XX. 2. Damnanda & horrenda eſt illa perverſitas judicii, qua ſolent multi quorundam labentium caſu, aut hypocriſeos detectione, alios profeſſionem ſimilem facientes, hypocritas idcirco pronunciare. Hoc enim eſt plane Diabolum imitari in piis accuſandis, & iniqua ſuſpicione gravandis. *Iob.* 1. 11.

XXI. 3. Quamvis inſiſtere juvet veſtigiis piorum, hoc tamen non eſt faciendum cæca quadam imitatione, ſed cum diſcreta illa cautela; ſicut illi regulam Chriſti ſequuntur. 1 *Cor.* 11. 1.

XXII. 4. Iterum atq; iterum cogitandum eſt, quam indignum ſit, ob ſpem aut metum hujus mundi, vel deſiſtere, vel etiam deflectere à via recta.

XXIII. 5. Revocandum ex omni occaſione in memoriam, ſcandala nobis in iſtum finem à Deo objici, ut per illa fidelitatem & conſtantiam noſtram exploret, *Deut.* 13.

CAPUT. XII.

De ſchiſmate.

QUæſtio prima. *Quid* eſt ſchiſma?

I. *R.* Schiſma dicitur à ſcindendo, & eſt ſciſſio ſeparatio, disjunctio, aut diſſolutio unionis illius, quæ debet inter Chriſtianos obſervari. *Quia* autem hæc ſciſſio maxime perficitur & apparet in debita communione Eccleſiaſtica recuſanda, idcirco illa ſeparatio per appropriationem ſingularem, recte vocatur ſchiſma.

Quæſtio ſecunda. An & quomodo ab hæreſi differt ſchiſma?

II. *R.* Schiſma quatenus in genere notat diſſidium omne in Eccleſia damnandum, complectitur etiam hæreſin, & iſtæ voces uno & eodem ſenſu uſurpantur, 1 *Cor.* 11. 18. Proprie tamen in eo diſtinguuntur; quod hæreſis opponatur fidei, & ſchiſma charitati; hæreſis ſit in dogmate perverſo, ſchiſma vero in facto perverſæ ſeparationis, ita ut hæreticus quis

quis possit esse, & non schismaticus, ut si fidei articulum negens adhærere vult Ecclesiæ veram fidem confitenti; & schismaticus potest esse, qui non est hæreticus, ut si quis credēs ōnes articulos fidei, nolit tamen cum Ecclesia vera communicare in actionibus piis. Talis distinctio ab Apostolo innuitur. *Gal.* 5. 20.

Quæstio tertia. An omne Schisma sit peccatum?

III. *R.* 1. Schisma proprie dictum est peccatum gravissimum. 1. Quia adversatur charitati erga proximum, & privat eum spirituali bono. 2. Adversatur ædificationi illius, qui facit separationem, quatenus privat semetipsū communione in bono spirituali. 3. Adversatur honori Christi quatenus unitatem corporis ejus mystici suo modo tollit. 4. Viā facit ad hæresin & separationem à Christo.

IV. 2. Secessio tamen etiam ab Ecclesia vera est aliquando licita & necessaria. 1. Si quis non possit in ejus communione manere sine communicatione in peccatis. 2. Si manifestum sit periculum seductionis. 3. Si oppressione & persecutione secedere cogatur.

V. 3. Secessio vero totalis, cum absoluta renunciatione, ut reiectione omnis communionis, non potest licite adhiberi erga Ecclesiam veram: sed partialis tantum, quatenus communio non potest absque peccato exerceri.

Quæstio quarta. An schismatici sint membra Ecclesiæ?

VI. *R.* Schisma tantum separat ab Ecclesia, in quantum renunciat communioni. Si igitur 1. separatio fiat à certis quibusdam vel actionibus, vel personis tantum, quamvis schismatica sit illa separatio, non tamen statim separat ab Ecclesia.

VII. 2. Si separatio fiat ab Ecclesia una, aut pluribus particularibus, possunt tamen aliarum Ecclesiarum membra manere, quando scil. causa separationis non est aliis Ecclesiis cum eis à quibus separatur communis.

VIII. 3. Si ſeparatio pertinaciter fiat vel ab omnibus Eccleſiis veris, vel ab ulla propter cauſam omniem communem, tum tales ſchiſmatici (quamvis fieri poſſit, ut fidem retinentes ſint membra Eccleſiæ catholicæ) non poſſunt pro viſibilibus Eccleſiæ membris haberi.

Quæſtio quinta. Quatenus ſchiſmatici debent vitari?

IX. R. Eatenus ſaltem, ne ex noſtro conſortio, Vel in ſuo ſchiſmate illi confirmentur, vel nos in eodem communionem habeamus, vel denique alios ad ſchiſmatis approbationem allectemus.

Quæſtio ſexta. An Eccleſia ſchiſmatica habenda ſit pro Eccleſia vera?

X. R. Dum retinet fidem veram, habenda eſt pro Eccleſia, atque adeo quæ in illa Eccleſiaſtice præſtantur, quo ad ſubſtantiam, rata & firma debent haberi: ſed quia eſt ſchiſmatica, idcirco non eſt habenda pro Eccleſia legitima & approbanda.

CAPUT XIII.
De honore proximi.

QUæſtio prima. Quid ſit honor qui proximo debetur?

I. R. 1. Honor ex communi ſuo conceptu teſtificationē quandam notat excellentiæ & præſtantiæ alicujus. Et quia teſtificatio iſta non redditur coram hominibus, niſi externis ſignis verborum & factorum, idcirco in vulgari uſu, externa excellentiæ ſigna iſta voce notantur, ſicut etiam in ipſa Scriptura, *Lev.* 19. 32. 1 *Pet.* 3. 6.

II. 2. Quia tamen hæc teſtificatio externa, quæ in verbis & factis verſatur (ſi non ſit ſimulatio, & inanis ejus larva, qualis hiſtrionea jam apud plurimos honoris locum & nomen obtinuit) includit in ſeſe congruum judicium & affectum internum, cui etiam ineſt teſtificatio quædam coram Deo, idcir-

co-

co ſolidum honoris officium præcipue nititur interna dignitatis aut excellentiæ alicujus agnitione *Lev.* 19. 3. *Rom.* 5. 9, 10.

Quæſtio ſecunda. Quibus hominibus debetur honor?

III. *R.* 1. Maxime, propriè, ac plene, honorandi dicuntur illi, qui ſunt in dignitate nobis ſuperiores, ut parentes, & ſimiles; quia talibus debetur non tantũ æſtimatio & teſtificatio abſoluta præſtantiæ, quæ ipſis ineſt, ſed ejuſdem illuſtratio per ſubmiſſionem, & obſervantiam ex imparitatis noſtræ confeſſione proficiſcentem.

IV. 2. Sed tamen expreſſum Dei verbum habemus, quod omnes ſint honorandi, 1 *Petr.* 2. 17. 1. Quia poteſt alicujus excellentia conſiderari non ſolum per comparationem ad honorantem, ut ſcilicet ſit excellentior eo qui honorat, ſed etiam per comparationem ad alios, & hac ratione honor debetur à nobis, noſtris vel æqualibus, vel inferioribus, quia ſunt aliis ſuperiores. 2. Quia vix quiſquam reperitur, in quo non poſſimus aliquid obſervare, in quo nobis eſt ſuperior, ſi ex humilitate judicium feramus, *Phil* 2. 3. 3 Quia infimi quique poſſunt ſingularem aliquam relationem habere ad Deum, cujus reſpectu ſunt honorandi. *Marc.* 9. 41. 1 *Petr.* 3. 7. *Eſai.* 39. 9. 4. Quia in omnibus, & ſingulis, qui ſaltem communionem nobiſcum habent in eadem natura, & capaces ſunt communionis in eadem gratia, apparet illud quod prohibet contemptum, atque adeo aliquem exigit honorem. *Iob.* 31. 13, 14, 15. *Matth.* 18. 6.

Object. Docentur pii contemnere impios. *Pſal.* 15. 4.

V. Sol. 1. Contemnendi ſunt impii eodem plane modo quo ſunt odio habendi: ſub illa ſcil. formali ratione, qua ſcnt impii. Non ſunt igitur honorandi, qel quia ſunt impii, vel ita ut impie-

tas eorum noſtro honore alatur, confirmetur vel armetur. *Prov.* 5. 9. & 6.33. & 26. 18. ſed quatenus boni aliquid habent, juſtum ejus teſtimonium non eſt ipſis denegandum, 1 *Tim.* 6.1.

VI. Hinc quædam ſigna honoris ſimpliciter debiti propter eorum nequitiam poſſunt eis jure denegari, 2 *Reg.* 3. 14. Quod tamen intelligendum eſt de inſigniter improbis, in quibus honoris cauſæ turpitudine oppoſita quaſi obruuntur; ut cum illa moderatione, ut animus monſtretur paratus ad omnem honorem exhibendum, ſi impietatis obſtaculum removeatur.

Quæſtio tertia. An & quatenus proprium noſtrum honorem debemus curare?

VII. *R.* 1. Honor mundanus, ſi in comparationem veniat cum honore illo, qui à Deo quærendus eſt, debet omnino contemni. *Ioh.* 5. 5. & 12,43. *Rom.* 2.26.

VIII. Hinc 1. Propter honorem hujus mundi nullum peccatum debet admitti.

IX. 2. Propter honorem hujus mundi bona opera non ſunt facienda. *Matth.* 6.

X. 3. Ex cura ſolidi honoris, abſtinendum eſt ab omni peccato, & præcipue ab eo quod turpis dehoneſtationis notam ſingularem ſecum fert. 1. *Theſſ.* 4. 4. 1 *Corinth.* 6. 18, 19. *Proverb.* 5. 9. & 6. 33.

XI. 4. Studere debemus iis omnibus, quibus Deum verum ac ſolidum honorem adjungit. In Scripturis autem annectitur honor. 1. generaliter pietati erga Deum. 1 *Sam.* 2. 30. *Proverb.* 4. 8. & 8, 18. 2. In ſpecie, illis partibus pietatis, quæ in mundo habentur maxime probroſæ, & cum dedecore conjunctæ: qualia ſunt admittere correctionem: *Proverb.* 13. 18. deſiſtere à contentione, *Prov.* 20.3.

CA-

CAPUT. XIV.

De Fama.

QUæstio prima. An & quatenus quisque debet suam propriam famam curare?

I. *R.* Fama bona sua natura est testimonium de virtute, & fama mala est testimonium de vitio. Illa igitur est optanda & quærenda: hæc autem fugienda & cavenda. Non potest fama plane contemni, nisi virtus etiam contemnatur. *Prov.* 22.1. *Eccl.* 7 3. *Phil.* 4.8. 2 *Cor.* 8.20,21.

II. Sicut igitur omne testimonium suum pondus accipit à teste sic etiam fama bona, apud bonos est vere bona fama, & maxime curanda: laudari scil. à laudato viro. 2 *Cor.* 8.18.

III. Non tamen negligendum est testimonium alienorum, minus improborum. 1 *Tim.* 3.7.

IV. Fama etiam bona, quia non est virtus, sed testimonium virtutis tantum, debet semper virtuti & officio postponi. 2 *Cor.* 6. 8. non debemus famam placare deserendo virtutem.

V. Fama porro bona quærenda est imprimis in corde, & conscientiis hominum potius, quam in facie. 2 *Cor.* 4.2. & 5.11.12. ex solidis operibus virtutis magis, quam ex arte captata commendatione. 2 *Cor.* 3.1,2,3.

VI. Fama insuper bona, quærenda ac tuenda, non propter se, neque propter nos, quasi aliis majorem fidem haberemus de nobis, quam nobismetipsis; sed propter gloriam Dei, *Gal.* 1.24. 2 *Thess.* 1.12. & ut aliis vel exemplo, vel opera nostra, magis prodesse possimus. 1 *Thess.* 1.7.

VI Hinc illi singularem curam habere debent famæ suæ, qui muneris sui ratione, singulariter vocantur ad Dei gloriam, & hominum salutem promovendam. *Neh.* 6.10,11. 1 *Tim.* 3.7. 1 *Sam.* 2. 17,22,23,24.

VIII. Hæc tamen differentia est observanda, ut minor cura habeatur famæ, circa illa quæ minus faciunt ad Dei gloriam, & major circa illa quæ magis eo spectant. Sic Paulus & humanæ scientiæ, & eloquentiæ famam contemnens. 1 *Cor.* 2. 2. & 2 *Cor.* 11. 6. curabat famam solidæ cognitionis Christi: ibid. & maxime solicitus fuit circa vocationis, fidelitatis, & constantiæ suæ famam, 2 *Cor.* 1. 17, 18. Neque revera læditur proprie fama cujuspiam, ex eo quod pauper, ignobilis, minus doctus, eloquens, aut ingeniosus, immerito & cum injuria habeatur: quia fama bona est testimonium virtutis, non divitiarum, nobilitatis, aut eruditionis.

IX. Infamiam suam injustam, potest quis aliquando cum silentio tolerare: quando scil. commoda occasio cum fructu obsistendi non datur; & spes est, infamiam illam sua sponte sic post evaniturum, ut in aliorum bonum potius quam malum sit cessura, *Matth.* 27. 12, 13. Qui autem sine tali causa, infamiam suam injustam negligit, cum aliorum scandalo, is non tam patiens habendus est, quam prodigus & crudelis.

X. Qui infamat semetipsum, imponendo sibi crimen falsum, non tantum peccat mentiendo in veritatem; sed etiam in proximum, scandalum ipsi præbendo; & in semetipsum, dum spoliat se bono conservando; & in Deum; cujus gratia hac in parte negatur, & cujus nomen forsan hac ratione potest blasphemari, *Iob.* 27. 5.

XI. Potest quis tamen aliquatenus infamare semetipsum, occultum crimen revelando, si fiat cum causa. e.g. si in magnis angustiis fiat ad petendum consilium, vel tristitiam levandam, aut si necessarium hoc sit aut grave incommodum alterius virandum.

CAPUT

CAPUT XV.

De Iudicio temerario.

QUæstio 12. Quid sit judicium temerarium?

I. Resp. 1. Est opinio vel assensus de alterius malitia sine justa ratione.

II. 2. Opinio vel assensus vocatur, quia judicium privatum potest esse in animi sententia, sine ullis verbis aut sententiæ pronunciatione, quæ in publico judicio debet semper adesse.

III. 3. Objectum ejus collocatur in malitia alterius, quia solummodo malum culpæ bonæ famæ proprie adversatur. Generaliter autem dicimus malitiam, quia potest hoc judicium fieri non tantum de facto aliquo, quod sit peccatum, sed etiam de statu alicujus quod sit in statu peccati, *Lu.* 19. 7.

IV. 4. Differentia consistit proprie in levitate aut insufficientia rationum, quibus nititur judicium: qua etiam ratione proprie vocatur temerarium, quod si firmis argumentis niteretur, esset prudens & justum. Hæ autem rationes non subesse tantum debent in reipsa, sed & notæ esse illi qui judicium fert. Judicium enim verum potest esse temerarium, sicut assertio vera mendaciu n.

V. 5. Rationes autem leves & insufficientes æstimandæ sunt, quæ ex prudenti consideratione omnium circumstantiarum, non sunt idoneæ ad talem assensum pariendum, qualis habetur. Rationes enim, quæ leviores sunt, quam ut opinionem aliquam malam persuadeant de uno homine, possunt esse graves & justæ de alio. Quæ leves sunt ad unam opinionem malam suadendam, ad aliam possunt esse graves. Quæ leves sunt ad assensum firmum justæ possunt esse ad leviorem assensum; aut ad suspicionem quæ est concitatio animi ad assentiendum; aut ad dubitationem, qua animus hæret in medio suspensus, & neutram in partem inclinat.

Quæstio

Quæstio secunda. An & quomodo judicium temerarium sit peccatum?

VI. R. 1. Peccatum est levitatis adversus prudētiā.

VII. 3. Adversatur principio illi naturali, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Nemo enim est, qui vellet proximum temere de se & suis factis judicare.

VIII. 3. Imminuit proximi bonum, & juri ejus adversatur. Quisque enim jus habet ad famam integram, tanquam ad bonum depositum in mentibus aliorum, usque dum ipsemet suis inde factis eam abstulerit.

IX. 4. Generat contemtum proximi. *Rom.* 14. 3, 10. quo fit ut sine causa indignus habeatur officiis & beneficiis.

X. 5. Est usurpatio judicii & authoritatis Dei, quatenus vel judicat de occultis & soli Deo notis, vel judicandi legem statuit, non accipit, quod est proprium Dei, *Rom.* 14. 4. *Iacob.* 4. 11, 12.

Quæstio tertia. Quænam differentia peccati sit in temere judicando?

XI. R. 1. Judicium temerarium aliquando oritur ex simplici errore intellectus, aut in advertentia, qua fit ut illa indicia mali alicujus habeantur sufficientia, quæ non sunt talia. Hoc est peccatum levius ex communi defectu proficiscens. Signum ejus est, si quis sit paratus post meliorem informationem, opinione millam plane deponere.

XII. 3. Aliud est judicium temerarium, quod provenit vel ab animi perversitate, qua quis proclivis est ad maligne de aliis judicandum, vel à personali malevolentia, qua quis facile credit malum de hoc aut illo, erga quem est male affectus. Hujus signum est pertinacia, qua quis libenter negligit examen rationum, vel indiciorum, quibus nititur ejus judicium, & vult persistere in opinione mala. Istiusmodi judicium temerarium est plane volnntarium & grave peccatum.

Quæstio

Quæstio quarta. An & quomodo dubia in meliorem partem sint interpretanda?

XIII. Ex. 1. Dubia de rebus secundum momenta rationum debent æstimari, sine inclinatione in alterutram partem.

XIV. 2. Dubia de personis, in eis quæ pertinent ad earum bonam vel malam existimationem, absolute sunt interpretanda in meliorem partem, 1 *Cor.* 13. 5.

XV. 3. Hoc tamen non ita debet accipi, quasi speculative & positive debeamus certo judicare illos esse probos, de quorum probitate nullum certum indicium habemus (quia sic teneremur credere falsum) sed quod negative & practice debeamus in dubiis bene judicare: i. e. 1. ut saltem non male de proximo judicemus. 2. ut sic erga illum nos geramus in communibus officiis, ac si esset probus, cum de contrario nobis non constat. Hoc est judicium charitatis.

XVI. 4. Huic judicio charitatis non repugnat judicium illud prudentiæ, quo in ordine vel ad emendationem, vel ad cautelam alicujus mali, sic nos gerimus erga quosdam in dubiis ac si male de eis suspicaremur: ut cum moderate nostris rebus attendimus ab hominibus ignotis, quasi essent fures, aut severius agimus cum quibusdam quos pro bonis habemus, in ipsorum aut commune bonum. Sic enim non interpretamur dubia positive in deteriorem partem, sed ex suppositione possibili, prævertimus partem deteriorem. Hoc autem non tantum licitum est, sed etiam in quibusdam casibus necessarium, tam necessitate præcepti, quam medii ad finem ex officio procurandum: ut in casu vigilantis attentionis adversus illos, qui sub specie aliqua simulata, incautis imponunt, vel ut Apostolus monet: *per blandiloquentiam & assentationem corda minime malorum seducunt*, Rom. 16. 8.

CA-

CAPUT XVI.

De Detractione.

QUæstio prima. Quid est detractio?

I. ℟. 1. Proprie loquendo detractio est injusta & occulta violatio alienæ famæ. Sed quia præcipuus est modus lædendi famam proximi, idcirco synecdochice potest ac solet etiam sic accipi, ut complectatur contumeliam quamlibet apertam; quæ eadem ratione differt à detractione proprie dicta, qua rapina distat à furto, quod scilicet fiat scienti & renitenti.

II. 2. Hinc eo gravius est peccatum detractionis. 1. Quo magis est injusta. Ut si fiat in eos, qui illæsæ dignitatis statum habent vita & moribus comprobatum; aut si fiat cum directa intentione famam alterius lædendi, non ex temeraria levitate aut loquacitate. 2. Quo magis lædit, ut in materia ex qua grave sequitur famæ detrimentum; & eo modo quo possit ad plurimos pervenire, & cui difficile quis occurrere potest, ut in libellis famosis.

Quæstio secunda. An ille sit vere detractor, qui revelat peccatum verum, sed occultum?

III. ℟. 1. Qui sine justa causa hoc facit est detractor: quia quum nullus alius finis justus apparet, judicandum est ex natura rei, quæ in tali revelatione, nihil est aliud, quã ablatio famæ ad nocendum.

IV. 2. Si vero vel ad peccatoris emendationem ordine fiat, vel ad aliorum periculum grave præcavendum, vel ex pari aliqua causa justa, non est peccatum: quia hac ratione minus bonum negligitur, ut majus procuretur; & malum serpens aliquo modo reprimitur, non promovetur.

Quæstio tertia. An ille sit vere detractor, qui ad malam famam pertinentia, quæ ab aliis audiverat, aliis refert absque alia asseveratione?

V. ℟. Si quis absque causa gravi eo modo talia referat, ut audientes merito induci possint ad illa,

quæ

que refert, credenda; aut si verisimile sit, ex tali narratione malam suspicionem in animis hominum suborituram, est detractor: quia est causa concurrens ad famam injuste detrahendam.

Quæstio quarta. Quando licet aliorum peccata diffamare?

VI. R. 1. Quando sunt publica, sive ex sententia judicis; sive ex evidentia notorii facti. Nam criminis author, tali modo infamatus, amisit jus ad famam bonam.

VII. 2. Quando improbi homines per dissimulationem suæ nequitiæ, & fictam speciem virtutis, quærunt sibi famam bonam cum aliorum periculo manifesto.

CAPUT XVII.

De Humilitate erga homines.

QUæstio 1 a. Quæ & qualis sit hæc humilitas?

I. R. Differt ab humiliatione nostri coram Deo, & respectu Dei: quia respectu Dei, subjiciendæ sunt animæ nostræ, & nos non tantum inutiles agnoscere debemus, *Luc.* 17. 10. sed & nihil, *Pr.* 30. 2, 3. 1 *Cor.* 3. 7. *Gen.* 18. 27. atque etiam abominandos, *Iob.* 42. 6. sed respectu hominum, talis objectio non habet locum. Paulus enim profitetur se utilem fuisse Ecclesiis & meruisse ut ab iis diligeretur, & in honore haberetur.

II. Ab illa tamen humiliatione coram Deo, dependet humilitas erga homines, 1 *Pet.* 5. 5, 6. *Pr.* 22. 4. non tantum quia ex conscientia erga Deum submisse nos gerere debemus erga fratres: sed etiam, quia sensus & agnitio vilitatis & indignitatis nostræ coram Deo, facit nos vere submissos, & sic ad veram humilitatem omni respectu nos disponit.

III. Humilitas erga homines est virtus qua quis cavet, ne efferat semetipsum supra suum gradum, *Mat.* 23. 12. *Luc.* 14. 11. & 18. 14 *Rom.* 12. 3.

2 *Cor.*

2 *Corinth* 10.13,14,15. ſemetipſum non libenter commendat, 2 *Cor.*10.12.

IV. Humilis igitur non affectat externa ſigna eminentiæ, *Matth.*23.6,7,8. *Luc.*14.7.

V. Alios magni facit, & illis inſervire ſtudet, *Phil.*2.3. *Matth.*23.11.

VI. Patienter fert contemptum ſui, quatenus pertinet ad ipſum, 2 *Cor.*5.12,13.& 12.10.

VII. Non adſpirat ad alta, *Pſ.*131.

VIII. Non tamen abnegat dona Dei ſibi communicata, 2 *Cor.* 11.5. neque ex abjectione animi refugit munus ullum ad quod vocatur, *Ier.*1.6,7.

CAPUT XVIII.
De Superbia & Invidia.

QUæſtio prima. Qua in re conſiſtit ſuperbia adverſus proximum?

I. R. Superbia in communi eſt, qua quis inordinate ſupergreditur illud quod eſt. Unde etiam definiri ſolet, propriæ excellentiæ affectatio inordinata. Ex hac diſpoſitione immediate ſequitur, quod ſuperbus recuſet aliis ſubjici. Et hoc reſpectu præcipue Deum reſpicit, cui ſubjicere ſe omnes debent: & interpretative ſaltem in omni peccato reperitur: quia ille qui peccat, recuſat ſubjici voluntati divinæ.

II. Reſpectu hominum autem, quamvis ſimilis quædam ſit ratio ſuperbiæ, quoad ſuperiores, quibus homines ſuperbi nolunt ſubeſſe; eſt tamen & alia ratio quoad inferiores, quibus nolunt ſe prout oportet ſubmittere; & quoad æquales, quibus cupiunt ſuperiores eſſe vel videri.

III. Hæc ſuperbia prout eſt in corde, cogitatione & affectu, dicitur elatio cordis, 2 *Chr.* 35.19. *Ezech.*28.1. prout in externis geſtibus eſt, dicitur elatio oculorum, *Pr.*6.17. prout eſt in verbis dicitur iactantia, *Pr.*12.9. & 20.6.

IV. Eadem ſuperbia quatenus verſatur circa famam

mam & inanes laudes, dicitur inanis, seu vana gloria: quatenus versatur circa honores & dignitates dicitur ambitio: quatenus versatur circa ostentationem virtutis alicujus grandis, quæ non adest, dicitur præsumptio.

V. Peccatum hoc tum directe proximum lædit, quando superbus immerito se proximo præponit: præsertim vero si hoc fiat cum contemtu, contumelia, aut vilipendio proximi.

VI. Quia vero proprius iste superbiæ affectus, quo quis se proximo præponit, singulariter apparet in pertinacia, qua quis suæ opinioni aut causæ adhærere vult, contra sententiam aliorum sine ratione; & hinc omnes fere discordiæ & contentiones oriuntur; idcirco etiam hac ratione superbia est causa multorum peccatorum in proximos, *Prov.* 13.10.

VII. Ex superbia etiam proprie fluit invidia, qua fit, ut superbus nolit, aut non possit æquo animo videre bonum alienum, quia (scil.) illa ratione ipsius excellentia minui videtur.

CAPUT XIX.

De mutua obligatione inter ætate vel donis tantum superiores, & suos inferiores.

QUæstio prima. Quale est officium talium superiorum?

I. R. 1. Omnes hujusmodi superiores debent studere ut eminenti quodam exemplo, in bene vivendo suis inferioribus præire possint, *Tit.* 2.4. 1 *Pet.* 5.3. Ratio est, quoniam ab illis qui plus acceperunt, plus etiam requiritur, *Luc.* 12.48. idque in aliorum bonum præcipue autem eorum qui minus acceperunt. Sed qui donis est superior majora accepit media bene vivendi: & qui ætate sola superior est, experientiam saltem habet majorem. Ab utroque igitur plus aliquid requiritur, quam ab inferioribus potest exspectari: quod ad eorum bonum conducit per modum eminentis exempli.

*II.*2. Qui dono aliquo excellit, debet idem ad aliorum utilitatem prompte impertiri. Ratio est, quia dona illa quæ accepimus à Deo, non sunt plane nostra, quasi eorum essemus Domini absoluti: sed eorum sumus dispensatores, & in illa dispensatione respicienda est voluntas donatoris, & Domini, quæ postulat ut ad ipsius gloriam referantur, in recto ipsorum usu, adversus alios homines, *Rom.*1. 14. *Debitor sum.*

Quæstio secunda. Quale est officium inferiorum erga tales superiores?

III. ℟.1. Debent ipsis inferiores submissam reverentiam, vel honorem cum submissione. Ratio est, quia omnes honorari debent secundum suum gradum: & superiorum istorum gradus est supra alios: honor igitur qui ipsis debetur conjungi debet cum agnitione superioritatis, qui est honor aut reverentia submissa.

*IV.*2. Reverentia ista non tantum interna æstimatione, sed verbis, gestibus, & factis debet præstari.

V. 3. Inferiores debent etiam ab istiusmodi superioribus libenter illa discere ex quibus proficiant in benevivendo, & quæ didicerunt, ex occasione justa, grato animo profiteri, *Act.*18.26.

CAPUT XX.

De Mutua obligatione inter potestate superiores, & eos qui ipsis subjiciuntur.

QUæstio prima. Quodnam est officium hujusmodi superiorum.

I. ℟. 1. Debent iis quos subditos habent quantum in ipsis est procurare, ut tranquillam & quietam vitam degant cum omni pietate & veneratione, 1 *Tim.* 2.2. Ratio est, quia superior potestate, est Dei minister aliorum bono, *Rom.*13.4. Omnem igitur potestatem suam eo imprimis dirigere debet, ut illa Deus, cujus minister est, honoretur; & ut ad subditos ex eadem potestate maximum bonum possit venire.

II.

II. 2. Hinc debent quantum in ipſis eſt. 1. procurare ſubditis ſuis omnia media bene vivendi. Poteſtatis enim ſuperioris inter homines fundamentum, & actus primus eſt communicatio boni, cujus ratione, illi quibus id communicatur, pendent à communicante, eique ſubjiciuntur. 2. liberos ipſos præſtare à periculo & metu in bene agendo. Hæc enim eſt protectio, quæ eſt conſervatio boni quod ipſis adeſt, atque adeo genus quoddam boni communicandi, ſaltem quoad ejus continuationē. 3. juſtis omnibus mediis, incitare ad bonum, & retrahere à malo. In eo enim eſt procuratio finis mediorum ſuppeditationis, & conſervationis eorum.

Quæſtio ſecunda. Quodnam eſt officium ſubditorum erga illos qui poteſtate ſunt ſuperiores?

III. Rſ. 1. Debent illis ſpecialem illam reverentiam, quæ non tantum reſpicit eorum eminentiam in gradu, (qualis etiam ætate ac donis ſuperioribus debetur) ſed etiam originalem eminentiam tanquam ex qua cauſa aliquo modo pendent, quoad ſuum bene eſſe.

IV. 2. Debent illis ſubjectionem, qua poteſtatem & authoritatem ipſorum ſic agnoſcant, ut eandem ſtudeant illæſam conſervare. Poteſtas enim & authoritas ſuperioris non magis conſiſtere poteſt actu, ſine hac ſubjectione, quam relatum unum, ſine ſuo correlato. Huic autem ſubjectioni, non tantum violenta omnis inſurrectio, ſed etiam contemptus, & vilipendium adverſatur. Quamvis enim ſubjectio erga homines non ſit proprie ipſius animæ, debet tamen ab anima proficiſci, *Eph.* 6. 6, 7. *Col.* 3. 23.

V. 3. Debent illis obedientiam, qua præſtare parati ſunt, quæ ab illis præſcribuntur. Hæc obedientia diſtinguitur à ſubjectione, tanquam ſpeciale à generali. Subjectio enim in communi reſpicit authoritatem ac poteſtatem ſuperioris: ſed obedientia reſpicit præceptum aut mandatum ab illa authoritate profectum.

VI.

VI. 4. Hinc 1. ſubjectio poteſt eſſe, ubi non eſt obedientiæ ut in ſubmiſſa recuſatione obedientiæ, quando illicitum eſſe conſtat, quod à ſuperiore mandatur.

VII. 5. Hinc etiam 2. regula obedientiæ, & ratio cur in illicitis obedientia non eſt præſtanda, fluit: quia ſcilicet nemo tenetur cuiquam obedire, niſi quatenus illi ſubjicitur: ſed ad illicita facienda, vel ad peccandum, Deus non vult ut hominibus ſubjiciantur.

VIII. 6. Debent illis ſubmiſſam gratitudinem, qua beneficia illa, quorum participes facti ſunt ex ipſorum poteſtate, ſtudeant pro viribus compenſare.

CAPUT XXI.

De mutua obligatione inter conjuges.

QUæſtio prima. Quomodo ſe gerere debeat maritus erga ſuam uxorem?

I. &. 1. In omnibus debet uxorem habere pro ſocia conjunctiſſima, & quaſi parte ſui, vel ejuſdem totius, in paritate quadam honoris, *Eph.* 5. 28, 29. Hinc 1. Socialis & maxime intima dilectio intercedere debet inter maritum & uxorem. 2. atrox, gravis, aut contumelioſa tractatio uxoria aliena eſt plane à conjugii natura, *Col.* 3. 19. 3. Honor ſingularis practice debetur uxori à marito, 1 *Pe.* 3. 7

II. 2. In omnibus tamen genere ſeſe debet tanquam caput uxoris, 1 *Cor.* 11. 3. &c. Hinc 1. debet excellere ſcientia ac prudentia ut poſſit recte præire, præeſſe, & dirigere uxorem à ſe pendentem, 1 *Pe.* 3. 7. 1 *Cor.* 14. 35. Ex qua etiam prudentia cedere ſæpe debet ſuo iuri, & conſulere uxoris infirmitati, & in tolerantia defectuum uxori præire, 1 *Pet.* 3. 7.

III. 3. 2. Debet eidem pro ſua facultate & conditionis ratione in omnibus neceſſariis providere, 1 *Tim.* 5. 8, 3. Debet eam gubernare in eis, quæ pertinent

tinent ad bonos mores, & administrationem domus, *Num.*30.14.

Quæstio secunda. Quomodo se gerere debeat uxor erga suum maritum?

IV. R. Præter commune officium socialis & intimæ dilectionis debet 1. subjicere se merito tanquam capiti suo, 1 *Cor.*11.3. *Eph.*5.22. 1 *Pet.*3.6.

V. 2. Debet ita se gerere, ut honorem & (si fieri possit) emolumentum adferat suo marito, *Pr.*12.4. & 14.1. & 31.10,11,12. &c.

VI. 3. Debet cum timore ac submissa reverentia cavere, ne maritum offendat, *Eph.*5.33. 1 *Pet.*3.2.

VII. 4. Debet in omnibus ita se gerere, ut maritus in ipsa conquiescere possit, tanquam in altero ipso, *Ps.*45.11,12.

CAPUT XXII.

De mutua obligatione inter parentes & liberos.

QUæstio prima. Quænam tenentur parentes suis liberis præstare?

I. R. 1. Tenentur imprimis liberis alimenta subministrare, usque dum idonei fuerint ad semetipsos sustentandos, 1 *Tim.*5.8. Hoc officium oritur ex ipsa naturæ propensione, quæ est homini cum belluis communis: quia ipsæ feræ, sævæ ac immanes bestiæ prolem nutrire solent, usque dum adoleverit. Ex eadem ratione sequitur, peccare matrem, quæ non alit liberos ubere suo proprio, nisi causa justa sit impedita.

II. 2. Tenentur vel per se, vel per alios, enutrire ipsos in disciplina, & admonitione Domini, *Eph.* 6. 4. Ratio est, quia non tantum curare debent parentes ut liberi sui vivant, sed etiam ut bene Deo vivant. Hinc 1. debent (pro ipsorum captu) instituere illos in principiis religionis, ut semina saltem conscientiæ, pietatis, & bonorum morum concipiant etiam à teneris, 2 *Tim.* 3. 15

1 *Reg.*

1 *Reg.*18.12. *Pr.*4.3,4.& 31.1,2. &c. 2. Debent etiam idoneis mediis deterrere eos à malo,& incitare ad bonum, 1 *Sam.*3.13. Hinc etiam correctio non ſolum verbalis,ſed & realis eſt in ſuo loco neceſſaria, *Pr.*13.24.& 19.18.& 22.15.& 23.13. Sed tamen illa moderatio ſemper debet adhiberi, ne liberorum animi exacerbentur, *Eph.*6.4. *Col.*3.21.

*III.*3.Tenentur patriam ſuam poteſtatem ſic exercere,ut cedat in maximum commodum filiorum, non tantum dum ſunt ſub dominio parentum, ſed etiã poſtea. Huc autem illa duo præcipue ſpectant. 1. Ut proſpiciant ipſis de honeſta,& apta occupatione vitæ,*Pr.*22.6. 2.Ut quando opus fuerit, honeſtum & aptum conjugium ipſis procurent,1 *Cor.* 7.38.

Quæſtio ſecunda.Quæ & qualis ſit patria poteſtas?

IV. Ꝛ. 1. Patria poteſtas, eſt jus quod parentes acquirunt in ſuos liberos ratione generationis, & educationis. Hinc omnis patria poteſtas ſua natura,eſt ad liberorum bonum procurandum,regendo, & coercendo; neque poteſt extendi ad jus vitæ ac necis.

V. 2. Maxima eſt poteſtas patria in liberos, dum adhuc deſtituuntur recto uſu rationis: tum enim omnes liberorum actiones ſunt ſub dominio parentum: quia ſemetipſos regere non poſſunt.

VI. 3.Cum jam pervenerunt ad perfectum uſum rationis, poteſtas patria in eis præcipue verſatur, quę ad communis familię ſtatum aliquid momenti habent. Quoad alia,poteſtas eſt minor in parentibus; ſed obſequii vinculũ augeri videtur in liberis: quia tunc magis intelligunt quid parẽtibus debent.

VII. 4. Poſtquam ex parentum conſenſu, vel expreſſo,vel tacito,in ſua poteſtate ſunt conſtituti, tum patria poteſtas proprie ſic dicta ceſſat, quamvis nunquam ceſſare poſſit debitum gratitudinis, obſervantiæ, & pietatis filialis.

Quæſtio tertia. Quænam tenentur liberi ſuis parentibus præſtare? VIII.

VIII. ℟. 1. Debent parentibus, sicut & parentes ipsis, singularem amorem, cujus privatio ἀστοργία inter vitia maxime detestanda numeratur, *Ro.* 1. 31

IX. 2. Debent reverentiam & honorem singularem: sicut verba quinti præcepti sonant: cui ut abominanda peccata opponuntur, contemptus, *Lev.* 20. 9. *Deut.* 27. 16. *Prov.* 20. 20. irrisio & subsannatio, *Pr.* 15. 5. & 30. 17.

X. 3. Debent subjectionem, & obedientiam, 1 *Tim.* 3. 4. *Tit.* 1. 6. *Eph.* 6. 1. *Col.* 3. 20.

XI. 4. Debent singularem tolerantiam in ferendis & tegendis infirmitatibus parentum, *Prov.* 23. 22. *Gen.* 9. 22.

XII. 5. Debent timorem, *Lev.* 19. 3.

XIII. 6. Debent ipsis cum omni gratitudine vicem rependere in bene illis faciendo, quando opus est, 1 *Tim.* 5. 4. *Matth.* 15. 4, 5, 6. *Mar.* 7. 12.

XIV. 7. Omnia hæc officia sic præstari debent à liberis, ut rationem quandam habeant pietatis, 1 *Tim.* 5. 4. Quia Parentes respectu liberorum singularem imaginem gerunt Dei, quatenus est creator, sustentator, & gubernator.

CAPUT XXIII.

De Mutua obligatione inter Dominos & servos, quæ & qualis sit?

I. ℟. 1. SErvitus differt à filii statu. 1. Quod non sit à natura, ut filii, sed vel ex voluntario consensu suscepta, vel imposita sub ratione pœnæ. 2. Quod filii conditio tendit præcipue ad bonum suum, non patris; sed servitus refertur directe ad commodum domini, non servi. 3. Quod filii non nisi ad ingenuas operas debeant ex ordine adhiberi; sed servi ad quaslibet. 4. Quod filiorum subjectio non sit perpetuo eadem, & æqualis, sed servi perpetuas operas absque discrimine debent 5. Quod filii in omnibus mollius & indulgentius tractandi sint quam servi, *Prov.* 29. 21.

II.

II. Servitus perfecta voluntaria, inter Christianum & Christianum, ex parte servi patientis sæpe est licita, quia est necessaria : sed ex parte domini agentis,& procurando & exercendo,vix potest esse licita: quia non convenit regulæ illi generali: quæcunque volueritis ut faciant vobis homines, ita & vos facite, *Matth.*7.12.

III. Perfecta servitus pœnæ,non potest jure locum habere, nisi ex delicto gravi, quod ultimum supplicium aliquo modo meretur: quia libertas ex naturali æstimatione proxime accedit ad vitam ipsam,& eidem à multis præferri solet.

IV. Conditio hominum adscriptiorum, qui certis operibus perpetuo sunt mancipati: & famulorum, qui ob mercedem suas operas alteri locant ad tempus, est servitus imperfecta.

V. Servi suis Dominis legitimis debent cum honore subjectionem. Non debent igitur per fugam semetipsos subtrahere dominis suis:quia hoc esset rem alienam auferre, atque adeo non minus injustum, quam furtum, *Ep. ad Philem.*

*VI.*Debent eisdem obedientiam in omnibus eis, in quibus subjiciuntur, in Domino. Hæc autē obedientia, pro regula sua quoad modū, non respicere debet scientiam hominum, sed Dei; neq; ut finem præcipuè respicere debet mercedem ab hominibus recipiendam,sed à Deo,*Col.*3.22,23,24 *Eph.*6.5,6.

*VII.*Subjectionem & obedientiam istam debent non tantum bonis & moderatis dominis,sed etiam pravis & duris,1 *Pe* 2.18.Ratio est,quia fundamentum primarium hujus officii non est meritum dominorum, sed ordinatio Dei, *Ro.*13.3. Qui autem dominos habent fideles & pios, non debent inde occasionem ullam capere subjectionis & obedientiæ suæ deminuendæ,sed potius augendæ: quia tam ipsorum charitas,quam dominorū meritum & gratitudo hac ratione augetur; atq; adeo cum domini sint magis digni,& servi magis obligati,officia nō debent

debent remitti, sed eo magis intendi. 1 *Tim.*6.2.

VIII. Dominorum officium est generale, absolutum imperium in suos servos nec exercere, nec sibi permissum imaginari: sed dominium limitatum, cujus rationem reddere debent Deo tanquam Domino communi ipsorum & servorum suorum *Eph.* 6.9. *Col.* 4.1.

IX. Debent suis servis præstare quod justum est. *Col.* 4.1. id est, omnia quæ pro labore jure debentur, *Luc.* 5.4. qualia sunt alimenta servitio aut famulatui congruentia, quo nomine victus, vestitus, & habitatio comprehenduntur. *Prov.* 31.15.

X. Debent etiam ipsis præstare quod æquum est. *Col.* 4. 1. id est, illa quæ à servis non possunt exigi, quasi jure suo debita, sed ex recta ratione debentur: qualia sunt benevolentiam singularem declarare erga servum fidelem & prudentem *Proverb.* 14 25. eumque ad honorem promovere. *Prov.* 27.18. & 17. 2. Non deserere servum ægrotantem. *Matth.*8.6.

XI. Debent insuper curare, ut servi instituantur in doctrina religionis, & assuefiant ad exercitia pietatis; nec non ducere ipsos in via recta, & abducere à peccato. Decal. præc. 4. *Prov.* 29.12.

XII. Debent humanitatem ac lenitatem exercere erga servos, non imperiose & minaciter cum ipsis, tanquam cum pecudibus agentes. *Ephes.* 6.

XIII. Debent servos protervos corrigere. *Prov.* 29. 19. aut si sint incorrigibiles, expellere domo. *Psal.*101.6.

CAPUT XIII.

De Mutua obligatione inter Ecclesiasticos præfectos, & cætera Ecclesiæ membra.

QUæstio prima. Quale sit officium præfectorum?

I. R. 1. Debent sic sese gerere erga Ecclesiã, ut decet ministros, non dominos, 1 *Pe.* 5. 3. 2 *Co.* 4. 5 Sunt autem servi aut famuli proprie Dei tanquam Domini. *Act.* 20. 19. & Ecclesiæ tanquam objecti cui eorum servitiũ & opera impenditur. Hinc est quod quatenus considerantur ut delegati Christi, mandata ejus ex singulari commissione deferentes & exequentes agant omnia ex authoritate. *Tit.* 2 15. quãvis in semetipsis considerati, & in modo agendi, qui personas ipsorum spectat, sint omnium servi, 1 *Cor.* 9. 19.

II. 2. Debent omni modo anniti, ut ministerium suũ possint implere. *Col.* 4. 17. Tam intensive, quoad zelum, & instantiam in officio faciendo; quum extensive, in omni parte officii curanda. 2 *Tim.* 1. 2. Idque constanter, sine animo respectandi. *Lu.* 9. 62.

III. 3. Debent se in omni officio pietatis exemplaria præbere gregi. 1 *Tim* 4. 12. 1 *Pet.* 5. 3.

IV. 4. Debent manifestam differentiam facere inter bonos & malos, ita ut malos à sua malitia abducant, & bonos in sua via confirment *Ier.* 15. 19, 23, 14, 15, 17. *Exech.* 13. 18. 22.

V 5. Debent etiam discernere inter perfectiores, & imperfectiores ex ipsis bonis, & congruenter sese in omnibus accommodare. 1 *Cor.* 3. 1, 2.

VI. 6. Debent in omnibus istis diligentiam singularem præstare, tanquam milites, 2 *Tim.* 2. 4. agricolæ, 1 *Cor.* 3. 9. pastores, vigiles, rationem omnium singularem Deo reddituri. *Hebr.* 13. 7.

VII. 7. Debent hæc omnia sic facere, ut ostendant se non respicere seipsos, sed Dei gloriam & Ecclesiæ exædificationem.

Quæstio secunda. *Quale* sit officium reliquorum Ecclesiæ membrorum erga præfectos?

VIII. *R.* 1. Debent ipsis singularem reverentiam, propter dignitatem illam in qua sunt à Christo collocati, tanquam ejus vicem gerentes. *Esai.* 52. 7. *Rom.* 10. 15. Hæc reverentia quamvis sit proprie civilis,

vilis, quia tamen non tantum imperatur à religioso Dei cultu, sed etiam ab eodem directe & immediate derivatur, & cum eo individuam habet connexionem idcirco singularis est naturæ, id est, participative religiosa.

IX. 2. Debent eos supra modum charos habere. 1 *Thess.* 5. 13. *Gal.* 4. 14, 15. Qui enim magni beneficii participes fiunt, non possunt non magnopere diligere eos per quos, tanquam instrumenta, tuit ipsis communicatum.

X. 3. Debent ipsis obedientiam, *Heb.* 13. 17. Hæc autem obedientia quatenus respicit voluntatem Dei per illos ad nos delatam & applicatam, debet esse spiritualis, in actibus purè internis. Sed in aliis etiam, quæ ad ipsorum officium spectant, & nullam apparentiam habent peccati, scandali, neque notabile cuiquam adferunt detrimentum consentaneum est ut ipsis obedientia præstetur.

XI. 4. Debent curare ut suppetant ipsis omnia necessaria ad vitam, & statum honestum. 1 *Cor.* 9. 11. *Gal.* 6. 6. *Rom.* 15. 27. 1 *Tim.* 5. 1. Neque est ista communicatio gratuita ex charitate, sed ex justitia debetur. *ibid.* 18.

XII. 5. Hæc omnia debent ita præstari, ut alacritatem animi addunt ministris in officio suo fungendo, *Hebr.* 13. 17.

XIII. 6. Quia tamen non debentur hac ratione tituli, sed propter ordinationem divinam, & operam impensam; 1 *Thess.* 5. 12, 13. idcirco neque hominum creaturis debentur, neque prorsus indignis.

CAPUT XXV.

De Mutua obligatione inter Magistratus, et subditos.

QUæstio prima. Qualis sit potestas Magistratus?

1. *Resp.* 1. Potestas hæc est maxima inter humanas:

manas: quia reliquis omnibus ſupereminet, eaſque regit. *Rom.* 13.1.

II. 2. Eſt à Deo inſtituta in communi, ut ſcil. ſint magiſtratus, vel publici gubernatores. *Rom.* 1. 1. 2,4. quamvis in ſpecie, quoad hanc aut illam formam ſit creatura humana. 1 *Pet.* 2. 13.

III. 3. Hinc iſta poteſtas non eſt abſoluta, ſed duplicem habet limitationem: 1. à voluntate Dei cujus eſt miniſter, eſt omnis magiſtratus. *Deut.* 17.18. 2. ab illa voluntate hominum, quæ conditionibus aut legibus illis continetur, in quibus imperii poteſtas fundatur.

IV. 4. Jus Regis. 1 *Sam.* 1.8,9,11. quod (ex veteri verſione) adfertur à quibuſdam pro illimitata Regum poteſtate, non magis talem poteſtatem probat in Rege, quam eadem vox approbat iniquitatem ſacerdotum. 1 *Sam.* 2. 13.

V. 5. Negari non poteſt, quin populus aliquis neceſſitate coactus, poſſit ſe vendere Regi, ut omnes ſint plane ſervi ipſius. *Ge.* 47.23. ſed neq; hoc unquã præſumi debet, quando non eſt manifeſtum; quia contra mores eſt, & contra naturæ inclinationem: neq; licitè, honeſteve ab ullo principe quæri poteſt; quia ejus officium eſt communem utilitatem populi præcipue ſpectare; neq; deniq; civitas aut politia eſſet, quæ illum in modum conſtitueretur, ſed herile dominium, & ſervitium monſtroſum.

Quæſtio ſecunda. Quodnam ſit officium Magiſtratus?

VI. *Reſp.* 1. Debet ſubditis protectionem eminentem, qua tuti præſtentur ab omni perturbatione, metu, & impedimento bene vivendi. 1 *Tim.* 2. 2. *Eſa.* 32. 3. Huc ſpectat coercitio & repreſſio improborum. *Pſal.* 101.8.

VII. 2. Debet ipſis eminentem directionem, proſpiciendo ſcilicet ut ſuppetant illis omnia media, quibus poſſint in bene vivendo promoveri. *Pſal.* 72.6,7.

VIII.

VIII. 3. Prima Magiſtratus cura debet eſſe, religionem veram promovere, & impietatem prohibere. *Eſa.* 4. 23. *Pſ.* 2. 11. Exempla hujus curæ laudantur in Davide, Salomone, Joſaphat, Hezekia, Joſia, &c. negotia Jehovæ, & negotia Regis, 2 *Chron.* 19. 11. non ſunt ita diſparata, quaſi cura & cognitio eorum quæ ſunt Dei, non pertineret ad Regem; ſed ita diſtinguuntur, ut in modo procurandi Rex politice ſuas partes agat, & ſacerdos eccleſiaſtice ſuas.

IX. 4. Debet magiſtratus fovere etiam & promovere externam felicitatem ſubditorum, non exactionibus iniquis perturbare & evertere ipſorum fortunas. *Prov.* 28. 15, 19.

X. 5. In iſtos fines, incumbit Magiſtratui ſingularis cura legum, & judiciorum, ut omni juſtitia & æquitate, tam conſtituantur, quam exequutioni mandentur. *Eſa.* 10. 1. *Ierem.* 51. *Deut.* 1, 16. 2 *Chron.* 19.

XI. 6. Debet exemplo bono ſubditis ſuis præire, eoque pro ratione muneris eminenti. *Pſ.* 1. 1, 1.

XII. 7. In moribus debet ſe gerere ut fratrem reliquorum, & in officio ut patrem. *Deut.* 17. 20. *Eſa.* 22. 21.

Quæſtio tertia. Quodnam ſit officium ſubditorum erga Magiſtratus?

XIII. Reſp. 1. Debent pro ipſis ſingulariter orare, idque omni genere orationis. 1 *Tim.* 2. 1, 2. *Pſ.* 20. Debetur autem hoc officium, non tantum qua ſubditorum bonum in ipſorum bono continetur. *Ier.* 29. 7. 1 *Timoth.* 2. 3. ſed etiam qua ſingularis honor Dei ex ipſorum poteſtate & adminiſtratione pendet. 1 *Pet.* 2. 17.

XIV. 2. Debent ipſis ſingularem venerationem. *Prov.* 24. 21. *Rom.* 13. 7. Hujus autem fundamentum duplex eſt: 1. Ordinatio, & imago Dei, quæ in ipſorum eminentia elucet. *Rom.* 13. 2. Benedictiones illæ quæ ad ſubditos derivantur per ipſos, tanquam per inſtrumenta Dei. *Pſ.* 2.

XV. 3. Debent ex singulari reverentia cavere, ne temerarium iudicium ferant de ipsorum administratione. *Ex.* 21. 28. *Eccles.* 10. 20. 2. *Pet.* 2. 10. *Iud.* 8. Fundamentum huius cautionis est 1. candor illc qui cum erga omnes debet adhiberi, tum singulariter erga superiores. 2. Difficultas explorandi fontes & causas negotiorum publicorum. 3. Moderatio illa, qua leves infirmitates & offensiones tolerare debemus, & communi tranquillitati condonare.

XVI. 4. Debent ipsis subiectionem, & obedientiam. *Rom.* 13. 2, 5. *Tit.* 3. 1. Fundamentum huius est 1. supereminentia potestatis quam magistratus acceperunt ad directionem subditorum, quæ finem suum consequi non potest absque subditorum obedientia. *Rom.* 13. 1. 2. Bonum commune quod ex hoc ordine imperii & subiectionis emanat. *ibid. vers.* 3. 4. 3. Timor. 4. Conscientia erga Deum, *ibid. vers.* 5.

XVII. 5. Debent ipsis officia præstare, & solvere tributa. *ibid.* 6. 7. Fundamentum est 1. cura debita boni communis. 2. Debitum gratitudinis, propter beneficia quæ ex publica administratione in omnes derivantur. 3. Debitum iustitiæ propter operam publicam à Magistratibus natam.

Quæstio quarta. An & quatenus leges humanæ obligent conscientiam?

XVIII. *Resp.* 1. Conscientiam propriè directè, immediate, & per se, nihil obligat præter legem divinam. ℞. 1. Quia conscientia vel anima non proprie subjiciuntur nisi Deo. 2. Quia regula conscientiæ est lex Dei in corde inscripta. *Rom.* 2. 15. 3. Quia homines non possunt de conscientia iudicare. 4. Quia non possunt spiritualem pœnam conscientiæ inferre.

XIX. 2. Leges tamen humanæ observandæ sunt propter conscientiam erga Deum. *Rom.* 13. 15. ℞. Quia lex Dei constituit hunc ordinem, ac potestatem, & subiectionem ac obedientiam eidem iubet præstari. *ibid.*

XX. 3.

XX. 3. Quia autem lex Dei directe & immediate subiectionem imperat erga potestatem supereminentem, idcirco in omnibus legibus humanis, obligantur subdit, ne eisdem sese opponant ex contemptu authoritatis publicæ, aut quidquam admittant, quod tale quid cum scandalo præ se ferat. *ibid.* Quia potestatis contemptus, & aliorum offensio, est per se peccatum adversus legem Dei.

XXI 4. Leges illæ humanæ quæ vel urgent, vel declarant legem divinam, vel directe faciunt ad eius conservationem, obligant etiam in conscientia. Resp. quia tales leges, quatenus sunt tales, participant naturam & vim legis divinæ.

XXII. 5. Aliæ leges humanæ qui possunt ess. se vel iustæ, vel iniustæ, vel partim iustæ, & partim iniustæ idque ratione efficientis, materiæ, formæ, finis, & huius aut illius subiecti, vel adiuncti, idcirco non ita simpliciter alligant, ut earum quælibet violatio culpam lethalem inducat. Si enim sic esset, tum quot sunt leges tot essent laquei animarum, & qui sub legibus vivunt, pluribus multo peccatis essent obnoxii, quam qui in barbaris gentibus, vel absque legibus, vel cum pauciſſimis transigunt vitam.

XXIII. 6. Legis huius aut illius mere humanæ transgressio non est speciale genus peccati, secundum legis materiam, prout est violatio legis divinæ; sed eatenus tantum est peccatum, quatenus violat legem obedientiæ generalis ita ut omnes transgressiones talium legum ad unum genus peccati referantur.

XXIV. 7. Obligatio legis non potest extendi ultra intentionem & mentem legislatoris, eamque iustam. Præsumendum autem est nullum hominem velle suos subditos ad lethalem reatum & damnationem obligare, propter quemlibet suæ voluntatis neglectum. Imo si in aliquo casu magnum damnum, scandalum aut incommodum ex

observatione quarundam legum sequuturum esset, præsumitur non intendisse legislatorem, ut in illo casu observaretur.

XXV. 8. Si intentio legislatoris esse injusta, intentio tamen aut finis legis, si modo sit legitima, semper est justum, æquum, & bonum commune.

XXVI. 9. Intentio & obligatio legis non debet extendi ultra causam & rationem ejus; ita ut ratione, vel causa cessante, cesset etiam obligatio legis.

XXVII. 10. Obligatio legis cessat; quando vel per desuetudinē, vel per contrariā consuetudinem, ex tacito consensu, vel conniventia superiorum, habetur pro abrogata. Consentire autem censendi sunt superiores (saltem interpretative) in abrogationem legum suarum positivarum, quando passim & diu ejus negligi sciunt, & non reclamant.

XXVIII. 11. Multæ leges sunt purè pœnales, ita ut ipsis plane satisfiat, si pœna solvatur. R. 1. Quia legis finis est deterrere homines à cōmuni & frequenti usu huius aut illius rei; ad quē finē sufficit cōstitutio pœnæ. 2. In talibus etiā legibus est tacita cōstitutio & pactū, de pœna ferenda si contra fiat. Cōtra leges autē conventionales, aut sub cōditione latas, venire quis potest absq; peccato. 3. De talibus legibus, intelligentes homines nunquā faciunt scrupulū conscientiæ, si absit contēmptus, scandalū, & notabilē damnū. Tales sūt leges de non venādo, de nō piscando, de volucribus aut feris non capiendis, de non utendo aut illo genere vestium, ciborum; &c.

XXIX. 12. Non obligat lex pœnalis ad pœnā sustinendā, nisi post sententiā judicis illud ipsū definientē; & maxima etiā ex parte, quū illa sentētia exequutioni mādatur. Obligat enim lex pœnalis ex ordine tantum ad pœnam patiendam, non sponte solvendam, aut quærendam, quod esset ridiculum.

XXX. 13. In omni dubio, præsumendum est pro justitia & æquitate legis, & moderata eius intentione, aut vi obligante.

CA-

CAPUT. XXVI.

De æquitate legum Mosaicarum, quæ sunt appendices quinti præcepti.

QUæstio prima. An æquum sit ut morte plectatur, qui percutit, aut maledicit parenti secundum legem, *Exod* 21.15,17. *Lev.*20.9.

I. Resp. 1. Legis huius æquitas moralis approbari videtur à Domino, sub novo Testamento. *Matth.* 15.4. *Marc.*7.10.

II. 2. Parricidium est omnium peccatorum adversus homines maxime horrendum. Sed percutere, aut maledicere parenti, est gradus quidam parricidii.

III. 3. Peccata contra naturam, aut legem naturæ, sunt gravissima: quia lex magis inscripta cordi, plus habet legis in sese, propter pleniorem manifestationem & convictionem comitantem, qua maior arguitur cõtumacia eius à quo violatur. *Rom.* 1.26.27. 1 *Tim.* 1.8. Æquum est igitur ut gravissima pœna contra illos decernatur, qui huiusmodi peccata non metuunt patrare.

IV. 4. Multa peccata in istis involvuntur. Nam 1. Summum officium charitatis in suo primario obiecto graviter violatur. 2. Summæ ingratitudinis crimen incurritur. 3. *I*nobedientiæ pessimæ professio clara perhibetur. 4. Reverentiæ omni palam renunciatur. 5. *I*mago Dei turpiter violatur.

V. 5. Multorum etiam aliorum scelerum semina in isthoc peccato continentur. Nam 1. Domesticæ disciplinæ vinculis effractis ianua patet omni licentiæ peccandi. 2. Dispositio & habitus istis moribus contrahitur contumaciæ & rebellionis adversus omnes superiores, & Deum ipsum 3. Parentum amor, & cura liberis necessaria, extinguitur.

VI. 6. Gravi hac pœna in istud flagitium statuta, multa inde sequuntur bona. Nam 1. Liberi continentur in officio erga parentes. 2. Parentes reddantur diligentiores, & accuratiores in liberorum suorum educatione recta, ne ipsorum culpa tandem incidant in istam capitalem [illegible] 3. Exercentur iuvenes ad reverentiam erga superiores suos omnes, & erga Deum ipsum: nec non ad peccati naturam rite æstimandam.

Quæstio secunda. An æqua sit lex illa. *Deut.* 21. 18. de filio contumace morte afficiendo?

VII. R. 1. Æquitas huius legis apparet ex causis. Nam igitur 1. de filio qui commessationibus, & comporationibus familiam & statum parentum perturbat & perdit. *vers.* 20. *Prov.* 19 26. & 28. 7. 24. & 29. 3. *In* tali autem filio furti & latrocinii crimen invenitur cum singulari aggravatione respectu eorum adversus quos admittitur.

VIII. 2. Agitur de filio incorrigibili, *vers.* 18. talis autem filius cum inobedientia pertinaci, desperatione sui coniunxit, ita ut nihil aliud possit de ipso exspectari, quam ut æque pernicioſus futurus esset reip. ac fuit antea familiæ paternæ, si diutius in vivis maneret.

IX. 3. Agitur de filio, qui abalienavit à sese animum parentum, eosque reddidit sibi severos accusatores: *vers.* 19. *Prov.* 19. 26. quod plrísque parentibus acerbius est morte. 2 *Sam.* 18. 32. & 19 1.

X. 4. Similis æquitas apparet ex conditionibus ab ista lege requisitis. Nam 1. Non in Magistratuum arbitrio ponitur exequutio huius legis, immediate, sed parentum indulgentia nimia, maxima ex parte, peccantium. 2. Parentibus non per modum mandati imperati, sed per modum potestatis concessæ, hæc lex ferri videtur. 3. Non omnibus parentibus hæc potestas datur, sed illis solis, qui officium suum fecerunt in privata filiorum

rum institutione & castigatione. Aliis non permittitur publice conqueri filiorum dissolutione, quam sibimetipsis acceptam ferre debent, & incommoda inde sibi creata pro pœnis habere justa Dei dispensatione inflictis.

XI. 5. Apparet etiam ex eventu, legem istam fuisse non iniquam. Quamvis enim non possit dubitari, quin filiifamilias hac ratione magis in officio continebantur, nullum tamen exemplum in toto veteri Testamento exstat, alicujus filii, qui istam ob causam ad hunc modum, fuit morte multatus.

Quæstio tertia. An æqua sit lex illa. *Deut.* 17. 12. de homine morte afficiendo qui non auscitat judici, aut Sacerdoti?

XII. Bz. 1. Æquitas legis illius facile apparebit, si observemus 1. non agi ibi de simplici inobedientia, sed de illa quæ petulantiam, arrogantiam, & seditionem habet conjunctam. 2. de inobedientia in illis rebus quæ ex lege Dei manifesto & clare determinantur. *vers.* 11. 3. de inobedientia eorum qui singulari fœdere sposponderant obedientiam.

XIII. 2. Quia tamen lex ista pendebat ex parte à peculiari statu illius populi, non potest in rigore ad omnes populos extendi.

CA-

CAPUT XXVII.

Præcept. 6.

De Manſuetudine, patientia, longanimitate, & placabilitate.

QUæſtio prima. Quænam ſunt fundamenta harum virtutum?

I. ℣. 1. Manſuetudo illa erga Deum, qua compoſitis affectibus ejus verbum recipimus. *Iac.* 1.21,22. & ejus jugo nos ſubjicimus. *Matt.* 11.30.

II. 2. Charitas erga fratres, qua omnia bona ipſis volumus, & miſeret nos malorum ipſorum. *Gal.* 3.22.23. *Eph.* 4.2. *Tit.* 3.2.

III. Humilitas qua parati ſumus fratribus nos ſubjicere in eorum bonum. *Eph.* 4.2. *Col.* 3.12. 1 *Pet.* 5.5. *Phil.* 2.3.

Quæſtio ſecunda. Quomodo diſcernendæ ſunt iſtæ virtutes ab aliis diſpoſitionibus quæ earũ ſpeciem & nomina induere ſolent?

IV. ℣. 1. Virtutes iſtæ alio & alio modo ſe habent, prout recta ratio ſuadet, & cauſa videtur poſtulare. *Gal.* 4.20. *Iud.* 22.23. Non eſt enim manſuetudo & patientia, ſed ſtoliditas potius quæ cauſas & rationes rerũ non percipit, aut non rite perpẽdit.

V. 2. Virtutes iſtæ efficiunt quidem ut multa largiantur homines de ſuo jure, ſed de jure Dei nihil volunt detractum. *Gal.* 4. 12. *&c.* Non eſt enim Chriſtiana manſuetudo aut patientia, quæ non cum zelo opponit ſeſe peccato, ſed ſtupida lentitudo. 1 *Sam.* 12.13.

VI. 3. Virtutes iſtæ fic afficiunt hominem, ut non impediant eum, ſed juvent, & dirigent in emendatione, quærenda fratris peccantis. *Gal.* 6.1. Moſlities enim eſt, non manſuetudo, quæ tanti facit quietem, ut negligat officii curam.

VII. 4. Iſtæ virtutes igitur quamvis nunquam pla-

plane debent abeſſe ab homine Chriſtiano, aliquando tamen, quoad exercitium, debent intermitti, 1 *Cor.*4.21.

Quæſtio tertia. Quibus argumentis excitatur animus ad ſtudium harum virtutum?

VIII. ℟. 1. Si conſideramus Dei erga nos manſuetudinem, patientiam & longanimitatem, *Eph.* 4.32. *Col.*3.13.

IX. 2. Si conſideremus nos ipſos, quales fuimus, *Tit.*3.3. & quales adhuc ſumus, *Gal.*6.1.

X. 3. Si conſideremus quomodo Deus gratiam ſuam diſpenſare poteſt ac ſolet, 2 *Tim.*2.25.

CAPUT XXVIII.

De lentitudine & iracundia.

QUæſtio 1 a. Quale peccatum eſt lentitudo?

I. ℟. 1. Eſt peccatum ex defectu iræ, quo prætermittitur officium juſtitiæ, vel charitatis, ad quod quis tenetur, ut monere, corripere, punire peccatorem.

II. 2. Speciem quandam habet manſuetudinis: ſed talem qualem audacia habet fortitudinis, & pertinacia conſtantiæ.

III. 3. Speciem etiam quandam habet longanimitatis, aut tarditatis ad iram. Sed hæc eſt differentia, quod longanimis tardus ſit ad iram ex intelligentia, *Pr.*14.29. eaque non humana, ſed cœleſti, *Iac.*3.17. ſed lentitudo eſt vel ex naturæ tarditate, vel ex ſapientia humana & carnali.

IV. 4. Propria igitur malitia lentitudinis, eſt amiſſio officii illius debiti, cujus eſt cauſa, 1 *Cor.* 5. *cum* 2 *Cor.*7.11.

Quæſtio ſecunda. Quale eſt peccatum iracundiæ?

V. ℟. 1. Peccatum eſt in exceſſu iræ, qua modum debitum non obſervat.

VI. 2. Peccatum autem eſt primo, ratione cauſæ impellentis, quando ſine legitima ratione ira concitatur, *Matth.*5.22.

VII.

VII. 3. Secundo, ratione gradus, aut mensuræ, etiam in causa justa, *Gen.* 49. 7.

VIII. 4. Ratione finis, quando non dirigitur ad Dei gloriam, & coërcitionem peccati, sed fit propriæ gloriæ, arrogantiæ, aut commodi causa, *Pr.* 13.14. & 21.24. & 28.25.

IX. 5. Ratione effectorum directorum, ut quando prorumpit in execrationes, aut maledictiones, *Ps.* 106.33.

X. 6. Ratione effectorum indirectorum, ut quando facit hominem animi impotentem, *Pr.* 16.32. *Luc.* 21.19. aut ineptum ad Dei justitiam exequendam, id est, ad officia illa præstanda, quæ Deus præscripsit & requirit.

XI. 7. Ratione adjunctæ durationis, quando justo tempore non sedatur, *Eph* 4.26.

CAPUT XXIX.

De concordia, & benevolentia.

QUæstio prima. Qua in re consistit concordia? I. R. 1. Concordia laudabilis non est in malo, sed in bono. Alias enim si malum sit notum in quo fit conspiratio, est potius convecordia, quam concordia: si vero sit malum quod videtur aut apparet bonum, est concordia apparens tantum, non vera, *Phil.* 1.27. & 2.2. & 4.2.

II. 2. Hinc vera concordia non est proprie nisi inter bonos: quia versatur circa bona, quæ à bonis tantum quæruntur. Unde etiam fit, quod solida nulla sit concordia inter improbos: quia objectum & fundamentum veræ concordiæ ipsis deest.

III. 3. Concordia est unio cordium aut voluntatum circa bonum appetendum. Quamvis igitur in multis conveniat cum pace, amplius tamen aliquid in sese continet. Pacem enim habere possumus cum impiis, *Roman.* 12. 8. sed non concordiam.

IV.

IV. 4. Quia vero conjungi possunt voluntates hominum in bono, quamvis omni ex parte non habent sensus consentientes circa illa, quæ pertinent ad bonum quod appetunt; idcirco dissensio opinionum circa illa; quæ minus sunt necessaria quamvis perfectionem concordiæ impediat, ipsi tamen concordiæ non repugnat, *Phil.* 3. 15, 16.

Quæstio secunda. An concordia sit virtus distincta & necessaria?

V. R. 1. Concordia prout effectum unionis inter diversos notat, non est virtus, sed aliquid fluens ex virtute diversorum. Sed studium concordiæ est virtutis actus. Ipsa autem inclinatio ac dispositio ad hoc studium ratione tantum differt à charitate.

VI. 2. Necessarium est studium concordiæ 1. ratione charitatis à qua fluit & quam fovet, promovet, & implet. 2. Ratione justitiæ, cujus impedimenta removet. 3. Ratione felicitatis tam communis quam privatæ, quæ unitis viribus concordium bonorum facilius procuratur.

Quæstio tertia. Qua in re consistit benevolentia?

VII. R. Consistit proprie in voluntate illa qua cupimus aliis bene esse. Sed 1. Vera & præcipua bona (qualia sunt spiritualia) tam aliis quam nobis sunt imprimis optanda, & reliqua prout inserviunt illis, 3 *Iohan.* 2. 2. Bonum non est uni optandum, quod ullo modo cedit in malum aliorum. Opibus igitur aut potentia augeri illos, qui malum aliis moliuntur, & quorum bona sunt mala, non est optandum.

CA-

CAPUT XXX.

De Æquanimitate.

QUæstio prima. Quid est æquanimitas?

I. Bz. 1. Æquanimitas est illa moderatio in conversatione cum hominibus, qua concordia, benevolentia & pax conservatur, *Phil.* 4. 5.

II. 2. Hæc moderatio consistit proprie in summi & rigidi juris relaxatione, prout ratio suadet omnibus circumstantiis rite consideratis.

III. 3. Hæc autem relaxatio, ut virtutis naturam participet, debet moderatum tenorem observare inter duo extrema; ita ut neque nihil, neque tamen omnia sine discretione relaxet aut condonet.

IV. 4. Ista moderatio imprimis in sermone debet observari; ne tantum arrogemus nobis verbis, quantum in rigore est juris nostri, *Philem.* 18. 19.

V. 5. Observari debet etiam in factis; ut ne jure quidem illo nostro quod verbis defendimus, reipsa semper utamur, 1 *Cor.* 9. 15.

VI. 6. Similis moderatio observanda aliorum infirmitatibus multis, quæ sanare non possumus, placide tolerandis, *Rom.* 15. 1. 1 *Thes.* 5. 14.

VII. 7. Eadem æquanimitas exercenda est in aliorum dictis ac factis interpretandis; ut scilicet bona qualiacunque probemus; ambigua in meliorem partem, quoad fieri potest accipiamus, mala non nimis exaggeremus, 1 *Cor.* 13. 5.

VIII. 8. Exercenda est denique injuriis manifestis quando vel Dei gloria, vel publicum vel privatum hominum bonum (inde potest exspectari) dissimulandis & condonandis, 1 *Cor.* 13. 7.

CA-

CAPUT XXXI.

De Homicidio.

QUæstio prima. Quid sit homicidium?

I. ℟. Per homicidium intelligitur illicita hominis occisio, ad quam referri debet etiam mutilatio, tanquam occisio inchoata & imperfecta. Hinc homicidii peccatum non admittitur, si occidatur homo ex justitia. Ad istam autem justitiam ex ordine conditiones istæ requiruntur. 1. Ut causa sit gravis ac justa. 2. Ut auctoritate publica fiat. 3. Ut ordine ac mediis justis fiat. 4. Ut fiat ex intentione recta, & justitiæ zelo, non ex ira, odio, vindictæ privatæ cupiditate, aut alia aliqua inordinata passione.

Quæstio secunda. Quænam est justa causa hominis occidendi?

II. ℟. Illa sola in conscientia potest haberi pro justa, quam Deus in lege sua approbavit pro justa, vel expressis verbis, vel per consequentiam evidentem. Vita enim proximi non subjicitur, arbitrio cujuspiam, nisi illius qui author est & dominus vitæ. Hominum omnium est, obedire legi de non occidendo, nulla adhibita exceptione, quæ ab authore legis non est approbata.

Quæstio tertia. Annon liceat aliquando occidere innocentem?

III. ℟. Ex intentione & consilio destinato hoc facere nullo casu licet. Sed 1. licet aliquando tradere innocentem aliis à quibus occidatur. Ut si tyrannus devastaturus esset urbem, nisi illi tradatur innocens aliquis: ille innocens tenetur jure naturali pro totius reipub. salute, se morti offerre: & resp. potest eum neque retinere, neque defendere, sed urgere eum, ut officium suum hac in parte præstet. 2. Per accidens aliquando occidi potest innocens absque peccato. Si nempe necessarium officium requirat, ut nocens unus aut plures occidantur, & illi se defendant per innocentis

alicu-

alicujus interpositionem. Aut si quis fuga necessaria per iter augustum, consulens vitæ suæ, non possit vitare, quin alterum protereret in via.

Quæstio quarta. An aliquando liceat occidere hominem authoritate privata?

IV. R. 1. Aliquando licet occidere alterum, nulla publica cognitione præcedente: sed tum solum quando causa evidenter postulat, ut hoc fiat, & authoritas publica non potest implorari. In isthoc enim casu, privatus quilibet justitia publicæ minister constituitur tam nutu Dei, quam omnium hominum consensu.

V. 2. Hinc non dubitatur, quin liceat aliquando occidere invasorem aut aggressorem suum ad se defendendum.

VI. 3. Sed ut hoc sit licitum, requiritur 1. ut aggressio sit proprie dicta & violenta. Vis enim sola debet vi repelli, non quælibet injuria, 2. ut defensio vera & propria sit in ipso actu aggressionis, moraliter saltem, si non physice, non autem præventio, aut insequens vindicatio. Si enim invasio ipsa possit declinari, nulla ratio patitur ut huc usq; descendatur. 3. Ut sub specie defensionis nihil fiat, quod non est necessarium ad illum finem. Si enim excedat modum aut moderamen inculpatæ tutelæ, non est proprie defensio, sed invasio opposita invasioni.

VII. 4. Ad istam defensionem, male à quibusdam refertur defensio & recuperatio honoris, sive oppugnetur verbis & signis contumeliosis; sive factis, ut alapa; sive criminatione aliqua gravi; sive provocatione ad pugnandum, & similia. Nam 1. honor iste de quo agitur magna ex parte est res vana, ex vanorum hominum opinione pendens, nullo modo cum vita hominis comparanda. 2. Honor verus augetur potius quam minuitur istiusmodi injuriarum contemptu. 3. Aliis mediis potest quilibet honorem suum tueri. 4. Fama sublata non potest recuperari per mortem detractoris. 5. Hac ratione cædibus vulgaribus aperitur via.

VIII.

VIII. 5. Recte tamen refertur hæc defensio ad castitatem tuendam: quia pudicitiæ invasor vim & violentiam summâ infert, cum injuria tam atroci, & tam irrevocabili, ut jure videatur morti adæquari.

IX. 6. Recte etiam extenditur ad defensionem non tantum nostrûm, sed & aliorum innocentium. Hoc enim postulat lex, ut proximum diligamus, sicut nos ipsos.

X. 7. Persona invadens potest esse talis, & aliæ etiam circumstantiæ, ut magis invasû deceat mortem ipsam pati, quam defensione tali propulsare.

Quæstio sexta. An licita sit aliquando occisio sui ipsius?

XI. ℟. 1. Occidere semetipsum ex intentione directa est inter gravissima homicidii peccata. ℟. Quia sic faciens 1. graviter peccat adversus authoritatem Dei, qui solus est Dominus vitæ 2. Adversus bonitatẽ Dei, cujus tantum beneficium contemnit. 3. Adversus providentiam Dei, cujus ordinem turbare conatur. 4. Adversus charitatem, qua non minus tenetur se quam proximum in vita conservare. 5. Adversus justitiam, quæ non patitur quenquam remp. & alias societates humanas, quarum pars est quisque, membro aliquo ex arbitrio privato spoliare. 6. Adversus communem naturæ inclinationem, atque adeo legem naturæ.

XII. 2. Non excusat hoc peccatum, si fiat vel ad vitanda mala magna; vel ad magnum bonum consequendum; vel ex vindicta propter peccata admissa. Nam neque est idoneus judex quisquam ad tale quid de semetipso statuendum, neque facienda sunt mala, ut eveniant inde bona, aut ne alia mala sequantur. Fruſtra igitur excusatur à quibusdam factum Saulis, qui gladio incubuit, ne à Dei suisque hostibus illuderetur, 1 *Sam.* 31. 4. & simile factum Razis, 2 *Mach.* 14.

XIII. 3. Licitum est tamen, & aliquando justum, ut quis patiatur se occidi; non prohibendo,

cum

cum possit sive sit ad justitiæ satisfaciendum; sive in defensionem fidei ac honoris Dei; sive in magnum bonum aliorum vel publicum, vel privatum. Hoc enim non est facere malum, sed tantum pati.

XIV. Licitum etiam aliquando est, exponere se tali periculo mortis, ex quo certo, sed indirecte, mors est secutura. Sic miles potest consistere, in statione, aut capessere jussum aliquod imperatoris, ex quo novit se ista ratione interimendum. Sic Samson (ex singulari instinctu) directe intendebat Philistæos occidere, non semetipsum, quamvis prę-viderit suam mortem inde secuturam, *Iud.* 16. 30. Similis fere est ratio eorum, qui pulvere tormentario accendunt navem qua feruntur, ne perveniat in hostis possessionem. Non enim directe intendunt semetipsos occidere sed hosti incommodare.

Quæstio septima. An occisio hominis casualis sit peccatum?

XV. R. 1. Casu dicitur fieri, quod fit præter scopum & intentionem facientis. Hoc autem duplici modo fit: vel enim est præter intentionem absolute tam in se, quam in sua causa; vel in se tantum, sed non in causa. Si primo modo occisio hominis contingat, non est homicidium, nisi materialiter tantum: ac proinde non est peccatum: quia nullo modo est voluntarium, *Exod* 21.13. *Num.* 35.22,23. *Deut.* 19.5.

XVI. 2. Secundo autem modo si fiat, est homicidii peccatum, gravius aut levius, prout magis aut minus fuit in sua causa voluntarium.

XVII. 3. In isto genere maxime peccat ille, qui dat operam rei illicitæ, ex qua immediate sequitur alterius mors: ut si quis alterum injuste & graviter percuteret, sine intentione occidendi, & tamen mors ex illa percussione sequatur.

XVIII. 4 Proximus est gradus peccati ejus, qui dat operam rei illicitæ, ex qua mediate vel per aliud suppositum sequitur occisio alterius: ut qui fo-

vet

vet ſicarium, aut homicidam notum, quamvis non faciat cum intentione ut quenquam occidat.

XIX. 5. Graviter etiam in iſto genere peccat, qui dans operam rei licitæ, non adhibet debitam diligentiam ad homicidium cavendum; ut quum explodit quis bombardam, projicit jaculum; aut ſagittam, craſſa negligentia inſuper habens, utrum obvius ſit aliquis, necne.

XX. 6. Quum autem diligentiam ſingularem tenentur quidam adhibere ex juſtitia, ad homicidia cavenda, illorum negligentia eſt cum maxima culpa conjuncta: ut ſi miniſtri juſtitiæ publicæ non faciant officium in homicidiis & eorum cauſis, vel occaſionibus è medio tollendis.

XXI. 7. Neque illi tamen poſſunt excuſari, qui negligunt officium quod ex charitate tenentur præſtare: ut ſi quis non ſuccurrat alteri, quando poteſt, in periculo gravi.

CAPUT XXXII.

De duello.

QUæſtio. An duellum ſit licitum?

I. R. Per duellum in iſta quæſtione non eſt intelligenda quælibet ſingularis dimicatio aut monomachia vel pugna inter duos (ſic enim neceſſaria defenſio propriæ vitæ adverſus aggreſſorem in quæſtionem vocaretur) ſed illa tantum, quæ directe & ſponte ſuſcipitur, ex condicto vel conventione, cum periculo occiſionis vel mutilationis. Iſtiuſmodi autem duellum ſimpliciter eſt damnandum, tam in acceptante, quam in provocante, quamvis major ſit culpa provocantis.

II. Nulla in Scripturis exſtat approbatio hujuſmodi pugnæ: ita ut leges duelli (ſicut etiam potandi leges) non ſint à Deo ſcriptæ, ſed à Diabolo traditæ in perniciem generis humani. Pugna Davidis adverſus Goliath, præterquam quod ex authori-

thoritate publica, in bonum commune ſuſcipiebatur, tanquam bellum partiale nihil ſimile habens duelli, inter privatos, ſponte & ex condicto concepti fuit etiam ex ſingulari motione Spiritus ſancti; atque adeo ex ordine non imitandum.

III. Non eſt medium aptum, idoneum, & neceſſarium ad finem aliquem bonum. Non ad veritatis manifeſtationem, aut criminis purgationem: quia cum nulla ſit promiſſio Dei, quod hoc modo teſtimonium velit præbere veritati, extraordinariam ejus providentiam tali modo conſulere aut appellare, nihil aliud eſt quam inventione diabolica, Deum tentare. Non ad defenſionem honoris mundani: quia honor ille, qui hac ratione defendi poteſt, eſt vanus, & inter vanos homines obtinens, qui ex perverſo abuſu, & barbaro more, opinionem iſtam imbiberunt; quem ſi quis anteponit honori apud Deum, qui hujuſmodi peccato amittitur: non eſt habendus pro Chriſtiano. Non ad defenſionem honoris Dei, ut ſi quis infidelem provocaret ad duellum, aut ab illo provocaretur ut ex eventu judiciū fieret de fide: quia ſic vel fidei veritas infallibilis ex medio fallaci ſuſpenderetur, vel miraculum à Deo temere exſpectaretur cum Dei tentatione. Non ad juſtam vindictam exequendam: quia neque conceditur vindicta privatis, neq; in pari duellatorum conditione adeſt potentia quæ requiritur ad injuriam vindicandam.

IV. Duellum eſt bellum inter duos, quod non magis eſt licitum quam inter plures, atque adeo ejuſdem eſt naturæ cum bello civili, quod ſponte & ex condicto ſuſcipere omnes haberent pro inſania.

V. In duello, quiſque judex eſt in ſua propria cauſa, idque ira, furore & vindictæ appetitu turbatus, & ſemet una cum adverſario eidem periculo ſubjicit, in cauſa levi & gravi.

CA-

CAPUT XXXIII.

De Bello.

QUæstio 12. An bellum sit licitum Christianis.

I. ℟. Bellum est, quando per vim certatur. Quod vel privatim fit, de quo antea dictum fuit, vel publice, de quo jam proprie quæritur.

II. 1. Bellum per se, unde & integre consideratum, est in genere mali. Nam 1. ex altera saltem parte est malum culpæ, vel peccatum: quia nullum potest esse bellum ex utraque parte justum. 2. Ex utraque parte est malum pœnæ, propter incommoda plurima quæ secum infert. Unde etiam inter gravissima Dei flagella in Scripturis numeratur.

III. 2. Hinc, signum est hominis feri & barbari, si quis bello sit deditus, bellum simpliciter exoptans, eoque delectatur, *Ps.* 120. 7.

IV. 3. Per se tamen & intrinsece, non semper est illicitum, sed potest certis conditionibus honestari. Si enim sic esset illicitum, tum nunquam à Deo probatum fuisset sub vetere testamento, quod tamen à nemine potest negari.

V. 4. Johannes Baptista, tanquam præcursor Christi, in concione de regno Dei, vel baptismo resipiscentiæ in remissionem peccatorum, id est, de novo testamento, *Luc.* 3. 14. rogatus de officio militum, non suadet ut abjicerent arma, sed ut recte iis utantur. Similis est ratio Centurionum, & militum ad Christum conversorum, *Luc.* 7. *Act.* 10. *Actor.* 13. 12.

VI. 5. Christus Dominus, *Matt.* 22. docet reddenda esse Cæsari, quæ sunt Cæsaris, inter quæ fuerunt vectigalia in stipendia militum, & belli sumptus: quos tamen suppeditare minime liceret, si bellum simpliciter esset illicitum.

VII. 6. Apostolus *Rom.* 13. testatur aperte, superemi-

pereminentem potestatem gladium gerere, ut ministrum Dei, atque adeo publicam potestatem gladii ipsi esse commissam.

VIII. 7. In Apocalypsi, multæ sunt prophetiæ de bellis à populo Dei gerendis, cum approbatione manifesta.

IX. 8. Supereminens potestas, jure naturæ, approbante Apostolo *Rom.* 13. habet potestatem injurias propulsandi, & sibi subditos ab eisdem vindicandi. Sed aliquando accidit, ut hoc fieri non possit, nisi bellum gerendo.

X. 9. Quæ contra objiciuntur ex *Matth.* 5. & similibus locis, non ostendunt omne bellum esse simpliciter illicitum. Nam 1. Nihil ibi præcipitur novi, quod non potest ostendi præceptum etiam in V. T. ubi tamen bellum approbatur. 2. Quæ ibi dicuntur, dicuntur privatis, quatenus affectibus & perturbationibus suis quoquo modo indulgent, non publicæ authoritati, à Deo constitutæ vindici ad iram ei qui malum fecerit, *Ro.* 13. 3. Prohibetur ibi odium inimicitiæ & vindictæ meræ, non justitiæ cura. 4. Hyperbolicæ quædam locutiones adhibentur, ut doceamur, quomodo animis præparati esse debemus, ad summam patientiam, ubi opus fuerit: & quod ad illam partem contendere debeamus, à qua per naturam maxime sumus aversi.

a Quæstio secunda. Quæ conditiones requirantur ad bellum licitum?

XI. 1. Requiritur causa justa: ne in illud crimen incurratur, quod toties in Psalmis cum detestatione memoratur: *persequuntur me sine causa.* Justa autem belli causa non est injuria quælibet levis aut parva, quoniam bellum multans homines gravissimis pœnis est gravissima & atrocissima plaga, atque adeo non inferenda nisi pro injuria gravi & atroci, vel in sese, vel in eo quod inde consequitur. Neque gravis & atrox injuria justam causam

a Quæ requirantur ad bellum justum?

præbet

præbet belli, nisi post alia omnia media pacis tentata. *Deut.*20. *Iud.*20.

XII. 2. Requiritur secundo in loco authoritas iusta. Talis autem authoritas quamvis quoad bellū defensivum reperiatur in qualibet rep. etiā imperfecta; quia omnes iure naturali habent authoritatem sese defendendi, aut vim vi repellendi; tamen quoad bellum aggressivū, non est nisi penes rempublicam perfectam, quæ non dependet ab alia superiore, nec recurrit ad illam, sed sibi ad omnia est sufficiens, & integra in omnibus quæ pertinet ad debitā gubernationem. R. Bellum enim aggressivum est supremus actus iustitiæ vindicativæ, *Ier.* 39. 5. & 52. 9. qualis actus illi soli convenit qui est iudex supremus, & non habet superiorem, ad quem recurrat, & per quem exigat debitam satisfactionem.

XIII. 3. Requiritur tertio recta intentio. Recta autem intentio hæc non tantum in genere debet adesse, ut gloria Dei spectetur, (quæ est communis cōditio omnis operis boni) sed etiam specialis illa, quæ intime congruit iustitiæ belli, i.e. ne ex affectu, odio sed ex zelo iustitiæ bellum geratur; ut bellum semper tendat ad æquam pacem & tranquillitatem, tanquam ad suam finem.

XIV. 4. Requiritur deniq; modus iustus agendi. In quo tam generalis illa regula est observanda, ne quidquam fiat adversus legem Dei, quam specialis, ne quidquā inferatur aliis mali, quod non est accōmodatum ac necessariū ad iustum finem belli consequendum; neve receptum ius gentium violetur.

a Quæstio tertia. Circa primam conditionem, quæritur quatenus constare debeat bellum gerentibus de iustitia causæ?

XV. 8. 1. Princeps vel author belli, & milites etiā superioris ordinis, qui admittūtur ad concilia belli, diligētissime examinare tenētur, an causas habeant iusti belli, per se, & per alios prudentes & pios.

a De justitia causæ cognoscenda.

R. Qui enim bellum indicit, gerit vicis judicis in re graviſſima. Judex autem tenetur omnem diligentiam adhibere, in cauſis examinandis, ad ſententiã ex judicio recto ferendam. Non ſufficit igitur ad juſtitiam belli, ut Princeps credat ſe habere juſtam cauſam, ſed oportet ut ex cognitionis examine, eandem habeat bene perſpectam. Hinc etiam audiendæ ſemper ſunt rationes adverſariorum, ſi velint ex æquo & bono diſceptare.

XVI. 2. Si poſt ſufficientẽ examinationem & deliberationẽ, juſtitia belli maneat adhuc plane dubia ſive altera pars ſit in poſſeſſione, ſive non, abſtinendũ eſt à bello: quia ille qui bellũ gerit in cauſa dubia, 1. peccat in eo, quod nõ agat ex fide. 2. Temere exponit ſe & alios graviſſimis periculis, tã peccãdi, quam pœnas ferendi. 3. Sententiã juſtitiæ vindicativæ fert & exequitur, abſque ulla cauſa manifeſta.

XVII. 3. Milites inferioris ordinis, qui ſunt ſubditi Principi bellum gerenti, quamvis in cauſa manifeſte injuſta, non debeant ipſum juvare, ſi tamen poſt examen quod ab ipſis commode poteſt inſtitui cauſa non appareat injuſta, poſſunt principi ſuo militare. R. 1. Quia milites tales neq; tenentur, neque poſſũt accurate examinare cauſas belli; ſed ſũt exequutores tantũ ſententiæ alienæ: & inſtrumenta, quæ non tam moventur proprio conſilio ac deliberatione, quam cauſæ principalis. 2. Quia in cauſa dubia tutior pars eſt ſequenda: ſed tutius eſt (ubi de nulla injuſtitia conſtat) lequi juſſum principis, & conſulere ſuæ ac ſuorum ſaluti, quam alienæ.

XVIII. 4. Milites tamẽ non ſubditi Principi bellũ gerenti, nõ debent eum in bello juvare, ſi dubitent de juſtitia belli. R. quia in dubiis tutior pars eſt eligenda; ſed tales milites, quum ſunt liberi, ſi in tali caſu abſtineant à bello, nemini faciunt iniuriã; ſi vero ſuſcipiant tale bellũ, tum & conſcientiis ſuis vim faciunt, & exponunt ſe periculo gravi aliis maximam injuriam faciendi. Hinc illos milites, qui animas

nimas habent venales, & parati sunt ad quodcunque bellum suscipiendum, unde maiora stipendia possunt exspectare, sceleratam agere vitam, & nulla ratione posse excusari, patet.

a Quæstio quarta. Circa secundam conditionem quæritur, an Principi Christiano sit licitum, in bello iusto, vocare in auxilium milites infideles, aut auxilium ipsis ferre?

XIX. R. 1. Hoc per se, & absolute consideratum, non est illicitum. Rat. Sicut enim licitum est in bello iusto, uti auxilio bestiarum, ut Elephantorum, equorum, &c. sic etiam licitum est uti auxilio hominum bestialium. Exemplum probatum habemus in Abrahamo, qui *Gen.* 14. arma sua coniunxit armis Regis Sodomorum.

XX. 2. Per accidens tamen hoc ita solet illicitum fieri, ut sine magna cautela non debeat tentari. 1. Quæ præ se fert speciem quandam diffidentiæ, & inclinationis ad finem propositum per fas & nefas consequendum; nec non illicitæ cum impiis coniunctionis. 2. Quia solent inde gravissima scandala oriri, tam inter Christianos, quam infideles. 3. Quia infideles non solent fidem datam servare; & sic eorum auxilia cedunt in malum.

XXI. 3. Israëlitæ non tantū istas ob causas peccarunt, quando usi sunt auxilio infidelium, sed etiam quia singularem habuerunt protectionem Dei sibi promissam, neque potuerunt vinci, dum Deo adhærebant. 2 *Chron.* 16. 8, 9. & 19. 2, 20, 36.

XXII. 4. Fœdus talis amicitiæ, quo absolute & sine exceptione causæ, auxilia promittuntur mutua ad quodlibet bellum ex occasione suscipiendum, vix, aut ne vix quidem iniri potest cum Principe fideli, nedum infideli. Hoc enim esset exponere se periculo gravissimi peccati, & suam conscientiam ex arbitrio alterius suspensam habere.

Quæstio quinta. Circa tertiā conditionē, quæritur,

a *De auxiliis infidelium.*

quale sit peccatū, siniſtra intentio bellum gerentis, ut odium invidia, ſtudium honoris, divitiarum, &c.

XXIII. R. 1. Intentio privata ſemper vitat actionē quālibet moralē: quia finis qui intēditur, & movet voluntatē ad agendum, maximam vim habet in ipſa actione elicienda. In bello autē gerendo, eo gravius peccatur ex intētione prava, quo ægrius eligi debet bellū nec niſi ex cauſa graviſſima & neceſſaria, etiā ex intentione bona propter atrocem eius naturam.

XXIV. 2. Opus tamen ipſum (quatenus ab actione differt) intentione bona vel prava non mutatur, quia intentio eſt cauſa tantum effectionis, non eſſentiæ rei; pertinet ad modum faciendi; non ad modum rei factæ, quæ natura ſua interna poteſt ac debet ſemper æſtimari.

XXV. 3. Hinc in bello quod ſuſcipitur ex cauſa & authoritate iuſta, non eſt illicitum uti opera eorum, qui ex intentione prava, odio. vi. aut ambitione, vel cupiditate prædæ militabunt.

XXVI. 4. Hinc etiā intentio ſiniſtra in bello alias iuſto, quamvis peccatum ſit, non tamen infert obligationem alicuius reſtitutionis: quia nō eſt peccatum contra iuſtitiā in re ipſa. Sicut enim iudex qui ex odio reum aliquem afficit pœna quam meretur; quamvis peccet, non tamen debet iſti reſtitutionem, ſic etiam bellum iuſtum ex odio gerens.

XXVII. 5. In bello iniuſto intentio prava auget & aggravat iniuſtitiā eius. Quum enim iniuſtitia cauſæ minuitur & quaſi excuſatur aliquando per ignorantiam invincibilē, intentio prava facit, ut ignorantia talis non habeat vim cauſæ excuſantis.

XXVIII. 6. Intentio non tantum per ſe mala, ſed etiam levis, & vana ut virium oſtentatio & ſimilia, non debent quemquā impellere ad bellū gerendū, quia pugnat cū recta ratione, eligere atrox mediū: & periculi plenū, ad finem vanum conſequendū.

XXIX. 7. Intentio licita, ut militiæ exercitatio, & experientiæ comparatio, aut mercedis exſpectatio, etiam

etiam in bello iusto, si principalius movet animũ, quã ius ipsũ, actionẽ totã non possunt non vitiare.

Quæstio sexta. Circa quartam conditionẽ, quæritur. 1. Quinã iure possint lædi in bello, & quatenus?

XXX. *R.* 1. Bellũ iustũ proprie & directe geritur adversus nocentes & reos, id est, adversus illos, qui sunt in causa & culpa propter quã bellum geritur. Illa igitur soli directe & ex proposito debent puniri, secundum rationẽ iustitiæ vindicativę. Nam sine culpa præcedente, non potest pœna iuste cuiquam infligi. Graviter igitur peccasse videntur Israëlitæ, interficiendo filios Benjamin sine delectu. *Iud.* 20.

XXX. 2. Inter nocentes non possunt numerari infantes, neq; ex ordine fœminæ, neque pacifici illi, qui dissentientes cognntur inter hostes manere.

XXXII. 3. Nocentes ipsi non sunt lædendi nisi quatenus necessarium est ad iustũ finem belli consequendum, id est, vel obtinendam iustam cõpensationem rei ablatæ, vel ad iniuriam vindicandam, vel ad pacem stabiliendam.

XXXIII. 4. Innocentes præter intentionem & per accidens possunt lædi: ut in iusta expugnatione civitatis, aut navis qua sunt varii innocentes; & in exspolitaione bonorũ, quibus hostis aliquo modo ad bellũ armatur: quia ex tali coniunctione, innocentes illi habentur pro parte nocentum; & iniuria quæ ipsis infertur, provenit proprie à nocẽtibus illis, in quorũ sunt potestate, à quibus etiam restitutio ipsis debetur. Sed charitas tamen & æquitas postulat, ut bellum exerceatur cum innocentum damno quam minimo fieri possit.

XXIV. Hinc non potest regulariter defendi, ut ulla civitas militibus detur in prædam pro ipsorum libitu diripienda: quia inter plurima alia horrenda quæ inde sequuntur, in tali direptione nullũ omnino discrimen statuitur inter nocentes & innocẽtes.

XXV. 6. Hinc etiam, non tam bellum iustum, quã latrociniũ est, quo intenditur oppressio innoxiorum

xiorum agricolarum & similium; quale est bellum hodiernum Ferdinandi Imperatoris in Germania.

Quæstio septima. In quibus possint hostes lædi?

XXXVI. *Resp.* In eis quæ pertinent vel ad pœnam justam, vel securitatem necessariam: ut in privatione vitæ, bonorum externorum & libertatis. In quibus tamen moderamen illud est adhibendum, quod iustitiæ debitum, & securitatis necessitas suadet. Sed in pudicitia & similibus, nulla vis inferri, aut permitti potest absq; gravi peccato. Talia enim neque ad iustitiam pertinent, neque ad securitatem, neque potest in illis peccatum agentis, à patientia separati.

Quæstio octava. *a.* An licitum sit uti insidiis, & stratagematis in bello iusto?

XXXVII. *R.* 1. Insidias & stratagemata militaria Deus ipse iustitiæ author in populo suo approbavit mandato. *Ios.* 8. 2. & exemplis multis. Ut *Iud.* 7. 16. &c. & 20. 29. &c.

XXXVIII. 2. Sed stratagematis licitis non sunt annumeranda mendacia: quia fidem vel illicite dare, vel licite datam non servare, semper est iniustũ.

XXXIX. 3. In stratagematis tamen licitum est, non tantum consilia & proposita occultare, sed etiam signis aut factis quibusdam præ te ferre intẽtionem hanc aut illam quam non habes. Quamvis enim directe significare verbis quod falsum est, mendacium sit improbandum; gestibus tamen aut factis quibusdam tale quid indirecte significare. i. e. illud facere, ex quo verisimile est alium concluſurum quod falsum est, hoc non est mentiri: quia facta illa quæ neq; ex natura sua, neq; ex instituto, vel pacto certo, significant hanc aut illam sententiam, non sunt eiusdem naturæ cum sermone, atque adeo non habent rationem mendacii, quamvis in significatione falsa à spectantibus accipiantur, & illud etiam prævideatur, quæratúrque.

a *De stratagematis bellicis.*

CAPUT

CAPUT XXXIV.

De Æquitate legem quarundam Mosaicarum ad sextum præceptum pertinentium

QUæstio prima. *Quid* iuris fuerit in illo, quod arrogans sibi occidere proximum, morte plectendus fuerit. *Exod.* 21.14.

I. *Resp.* Sensus est, idémque æquissimus, ut ipsa voluntas occidendi, sive machinatio mortis alterius morte puniatur.

II. Hoc autem intelligendum est, non de quacunque voluntate, quamvis verbis forsan manifestata: sed de voluntate ita prolata, ut homicidium sit in fieri, i.e. inceperit progredi in actum, ita ut quantum in volēte fuerit, mors alterius consequeretur

III. Huiusmodi voluntas pro facto debet puniri: quia talis homo facit quod in ipso fuit ad occidendum, & sic occidit active, quamvis passio destinata non sit inde secuta. Sic qui sciens volens operam dedit, ut innocens condemnaretur, plectendus est ut homicida. *Deut.* 19.19.

IV. Similis est ratio illius qui vel telo, vel veneno, vel simili aliqua ratione cōatus est hominē necare, & illius etiam cuius dolo malo incendiū factū est. In istiusmodi casibus, non tā factū, quam animus; non tam exitus, quā voluntas & consiliū spectatur.

Quæstio secunda. Quid iuris sit in illa lege, de servi morte, ut læsione, minus quam liberi vindicanda, *Exod.* 21.21,26.

V. *R.* 1. Aliqua differentia inter servos & liberos, quoad percutionē, ex eo promanat, quod servi vel mancipia, ex sua cōditione obnoxii sint verberibus & plagis, & corpore luere cogantur quod peccarunt. *Luc.* 12.47,48. liberorum autem & ingenuorum conditio liberos ipsos præstat ab huiusmodi vi.

VI. 2. Servus tamen non est Domino suo subiectus quoad vitā, sed tantū quoad operam, & illa, quæ eo faciunt. Solus enim Deus, qui dat vitā, est Dominus

eius: nec potest quisquam eam iuste auferre, nisi Deus, vel gerens authoritatem Dei, ut Judex.

VII. 3. Non excusatur igitur Dominus, si servum percusserit telo, vel instrumēto occidendi, sed si fecerit hoc *virga*, vel instrumēto castigādi. *Ex.* 21.20.

VIII. 4. Qui percutit servum suum virga, non præsumitur hoc feciſſe voluntate occidendi, nisi tanta violentia & crudelitas exerceatur, ut sub manu ipsius vel in continenti, & statim ex plaga moriatur.

IX. 5. Ratio illa, quæ redditur. *Ex.* 21.21. *Nam pecunia ejus est*, non libeat dominum in foro conscientiæ, quasi pecunia sua necis jus in servū acquisierit: neq; etiā in foro externo, nisi quatenus præsumitur, eū non occidere voluisse quem emerat, sed tantum castigare, & pœnam aliquo modo congruam dedisse in eo quod perdiderit pretium emptionis.

Quæstio tertia. Qualis sit æquitas legis illius de bestia hominem occidente, *Exod.* 21.28. *&c.*

X. *R.* Animalia rationis expertia propter occasionē hōinis perimi jubebātur, nō quia culpā cōtraxerāt, (cujus proprie non sunt capacia) sed 1. Ut eorū Domini in ipsis punirētur, quia illa animalia nō satis diligēter curaverāt ac custodierāt. 2. Ut vita humana omnibus hoc pacto cōmēdaretur, & res eidē adversātes esset detestationi. 3. Ut homines bestiales morte bestiæ ab homicidiis magis deterrerētur.

Quæstio quarta. Quæ æquitas fuit in lege de bestiis quibusdam ab homine non occidendis, *Deut.* 22.6.

XI. *R.* Prohibētur hujus generis varia, nō quia sūt homicidia, aut contra justitiam proprie dictā peccata: sed 1. Quia in talibus apparet, exercetur, & augetur feritas & sævitia quorūdam ingeniorū, à qua proveniūt hōicidia. *Pr.* 12.10. 2. Quia hujusmodi rudimētis instituūtur homines à crudelitate abhorrere. 3. Quia Deus vult suos exercere, ut quam lōgissime recedant ab hujusmodi peccatis, & vel à specie eorū abhorrere. Istiusmodi enim cautionibus, quasi sepimentis, voluit Deus legē suam circumvallari, ad

accendos

arcẽdos homines à gravioribus peccatis. Quẽadmodũ autẽ ſeptũ & maceries qua prædiũ circũ munitur cũ ipſo prædio in unũ coaleſcit; ſic hujuſmodi appendices mandatorũ cũ ipſis mãdatis cohærent. Similis eſt ratio illius legis de hædo in matris lacte non coquendo. *Ex.* 23.19.& 34.26. *Deu.* 14.22.&c.

Quæſtio quinta. Quid juris eſt de ſanguine non comedẽdo, *Le.* 7.27.& 17.10.& 19.26. *Deu.* 42.16,23.

XII. ℟. Hæc lex partim ſpectat ad crudelitatis deteſtationẽ augendam; quo nomine conjungitur cũ homicidii ſevera prohibitione. *Ge.* 9.4,5.& partim ad religioſam vel typicam obſervationẽ, quo nomine conjungitur cum lege ſacrificandi. *Le.* 17.20,11.

Quæſtio ſexta. Qualis fuit æquitas aſylorum vel urbium refugii in lege conſtitutarum. *Exod.* 21 13. *Num.* 25.22. *Deut.* 19.4.

XIII. ℟. 1. Non proprie fuerunt loca exilii, ſed refugii. Exilium enim eſt pœna: ſed refugium tendit ad immunitatem à pœna. Neq; revera legitur quidquam in lege, de exilii pœna conſtitutum, ſed tantum de pœna mortis, mulctæ, verberũ, & ſervitutis.

XIV. 2. Refugium hoc fuit iis tantum paratum, qui homicidiũ patraverãt prorſus involuntarium: quod inſtrumento, ac modo deſcribitur, *Nũ.* 35.& exemplo illuſtratur. *Deu.* 19. Volũtariis autẽ homicidiis huiuſmodi refugii beneficium ſevere negatur. *Ex.* 21.13. cujus rei exemplum habemus, 1 *Reg.* 1.& 2.

XV. 3. Refugium hoc paratum fuit innocentibus adverſus inconſultum impetum propinquorum occiſi, non adverſus Magiſtratus juriſdictionem.

XVI. 4. Refugii loca ordinaria fuerunt urbes quædam Levitarum. Non tantum ut reverentia Levitarum tutius agerent infelices profugi, ſed etiam ut eorum conſuetuine, exemplis, ac conſiliis; tam ad ſortem ſuam ſancte ferendam, quam ad alias officii ſui partes inſtituerentur.

XVII. 5. Extraordinaria perfugii loca fuerunt tẽplum ad altare Dei. *Ex.* 21.14. quia reverantia Dei

conſpectu loci illius excitata violentiam hominum reprimebat.

XVIII. 6. In ordinarijs locis perfugii manendum fuit homicidæ ad tempus, ut ira interim, dolor, & perturbatio propinquorum occiſi poſſit commode deponi. Tempus autem illud ex ſummi ſacerdotis vita ſuſpendebatur, partim ut Dei nutu reſtitueretur; & partim ut opportuna occaſio reconciliationis captaretur ex lætitia ſucceſſionis illius novæ.

XIX. 7. Si ante illud tempus deprehendebatur homicida extra urbē refugii, permittebatur hoc ægritudini propinquorū, ut ab illis impune occideretur.

XX. 8. Æquitas horum fuit. 1. Homicidas non niſi cauſa cognita eſſe ulciſcendos. 2. Subveniendū eſſe eis, qui contra vel præter intentionē ſuam aliquid mali fecerunt. 3. Rationē habendam eſſe naturalis hominum doloris. 4. Reverentiam ſingularem deberi locis ſacris, ſed non propter illa concedendam eſſe ullam impunitatem hominibus ſceleratis.

CAPUT XXXV.

Præcept. 7.

De coniugio.

QUæſtio prima. Uter ſtatus eſt præſtantior, conjugium, an cœlibatus?

I. Bz. 1. Si ſimpliciter & per ſe conſiderētur, nulla virtus aut vitiū, vel opus moraliter bonū aut malum, in alterutro continetur, quia ſūt naturales vivendi formæ, quarū neutra vel præcipitur, vel prohibetur, 1 *Cor* 7. 25. Quū igitur neuter ſtatus eſt moraliter bonus ſed indifferens, de neutro proprie poteſt affirmari quod ſit altero moraliter melior.

II. 2. Quia vero ex eis quæ mediæ ſunt naturæ, neque bona, neque mala, alia magis, alia minus conferunt ut conducunt ad virtutem & opera bona (ut ſcientia plus adfert adjumenti ad pietatē quam vires corporis, aut opes) idcirco pro momento quod habent ad iſtū finem, ſunt aſſumenda aut repudianda. Et ſecundum iſtam rationem intelligenda eſt

quæſtio

quæstio hæc de cõparatione conjugii & cœlibatus.

III. 3. In hac autem comparatione, si res ipsæ spectentur absolute, conjugii status videtur præstãtior. 1. Quia in principio institutus fuit à Deo ad hominis conditionẽ meliorẽ faciendã. *Gen.* 2. 18. 2. Quia post lapsũ, illũ finẽ ac usum habet, ut directe faciat ad tentationes & peccata vitãda. 1 *Co* 7. 2, 5, 9. & illa ratione ad virtutẽ conservandam ac promovendã.

IV. 4. Si tamen comparatio instituatur quoad hãc aut illam personam, tum judiciũ ferendum est partim ex dono quod habet 1 *Co* 7. 7. & partim ex circũstantiis, quas Paulus complectitur nomine *instãtis necessitatis*, v. 26. Et secundũ istam considerationem, si quis donum aut potestatẽ habeat, & ex concurrẽtibus aliis cõditionibus videat se magis commode, decẽter & apte posse Domino servire in cœlibatu, melius est ut ita maneat. v. 35. Si quis autẽ diligenti examini præcedente, videat se non posse vel tã sancte vel tã cõmode officio suo defungi in cœlibatu, ac in cõjugii, ipsi melior est conjugii status.

V. 5. Apostolicæ regulæ sũma huc redit, ut qui non potest tẽperantia, diligenti cautione, ac oratione vitare ustionẽ (i.e ardorem illum concupiscentiæ, qui conscientiæ tranquillitatẽ turbat) eligat conjugium: quamdiu vero quis potest eis mediis ustionẽ vitare, cæteris paribus, præsertim in tempore persequutionis, aut similis necessitatis, eligat cœlibatũ.

Quæstio secunda. *a* An, & qua ratione illicita sit polygamia?

VI. *Resp.* 1. Polygamia est Peccatum contra primam conjugii institutionem & legem, *Gen.* 2. Nam 1. Unũ virum & unam mulierem fecit & conjunxit Deus: ita, ut quicquid supra accedit, sit monstrosum. *Malach.* 2. 15. 2. Edicto sancivit, ut *duo*, nõ tres aut plures essent una caro: & ut vir adhæret *uxori suæ*, non uxoribus. *Matth.* 19. 5.

VII. 2 Est etiam peccatũ contra legem naturæ, & rationẽ rectã. Nam 1. est contra illud quod homi-

ni inditũ est in prima institutione humanæ naturæ 2. Est contra naturam amoris conjugalis, qui ita proprius est singularis, ut tertiam personam non possit admittere ad ejusdem rei communionem: sicut experientia docet in zelotypia conjugal'.

VIII. 3. Est contra naturam contractus matrimonialis, quo fit ut cõjux non habeat in potestate sua: 1 *Cor.* 7. 4. Unde etiã est quod injustitiæ & perfidiæ reus peragatur qui alteri sese jungit. *Mal.* 2. 14. 15.

IX. 4. Est contra unitam illam prolis curam, quam coniugii finis requirit.

X. 5. Est contra perfectionem illam quæ in brutis quibusdam animalibus reperitur. Nam volucres inveniuntur variæ, quæ ex naturæ instinctu, coniunctionem servant unius ad unum: & ratio dictat, maiorem requiri continentiam & ordinationem in homine quam in volucre quacunque.

XI. 6. Est contra principium illud naturale: quod tibi fieri non vis, id alteri ne feceris.

XII. 7. Tollit pacem familiæ, sicut experientia docet. *Gen.* 4. 23. & 30. 1 *Sam.* 1. 6. *Lev.* 18. 18.

XIII. 8. Patres illi veteres, qui pluribus ducebant uxores, non possit à peccato excusari, nisi haberint singularem dispensationẽ. Qui autem de tali dispẽsatione nihil nobis constat ex Scriptura idcirco nõ possumus aliud pro certo affirmare, quam Deũ talia quædam in ipsis toleravisse, & in bonum cõvertisse.

Quæstio tertia. An & quatenus coniunctio nimia sit coniugii impedimentum?

XIV. *R.* 1. Cõiunctio illa quæ contrahitur per carnalẽ propagationẽ ex eodẽ stipite propinquo, & dicitur cõsanguinitas, est naturale matrimonii impedimẽtũ. 1. Quia cõsanguinei tales sũt ab initio quasi una caro, atq; adeo minus idonei ut per contractum novũ fiant una, ex nõ una; quæ est conjugii natura. 2. Quia natura docet parẽtibus & proximis consanguineis peculiarẽ verecundiã ac reverentiã deberi, cui repugnat usus cõditionis cõiugalis, de quo homines à natura verecundantur. 3. Quia necessitu-

dinis & amicitiæ dilatio (qui unus est ex fructibus conjugii) in conjugio consanguineorum periret, ¶4. Quia familiaritas & consuetudo consanguineorum multis incommodis præberet occasionem, si jus haberent matrimonii contrahendi.

XV.2.Cognatio spiritualis,quæ à Pontificiis contrahi fingitur in susceptione baptismi & confirmationis,& legalis,quæ insurgere fingitur ex adoptione,seu arrogatione,qua quis alienum filium recipit in suum, nullam vim habet conjugii impediendi, vel ex verbo Dei, vel ex lege naturæ.

XVI. 3. Gradus consanguinitatis & affinitatis, intra quos generaliter illicitum est contrahere matrimonium, non possunt tuto ad conscientiam dirigendam definiri, nisi ex lege Dei tradita per Mosen, *Lev.*18. qua lex naturæ explicatur.

XVII.4.Illis gradibus annumerari debent personę in lege non expressæ,si eandē habeant rationē propinquitatis cū eis,quę nominatim prohibentur.Ut quia in lege prohibetur conjugiū nepotis cū amita, vel matertera,sequitur etiam prohiberi conjugium patrui vel avunculi,cum nepte ex fratre,vel sorore.

XVIII. 5.Illis etiam personis, quę videntur eandem rationem habere,quamvis non habeant,tutius est abstinere, honestatis causa, & ad speciem mali vitandam. Talis est ratio consobrinorum.

XIX. 6. Gradus isti generaliter prohibiti, admittere possunt in casu necessitatis,tales exceptiones, quales in scriptura probantur.

XX. 7. Præter gradus jure divino prohibitos, potest Magistratus civilis inter dicere contractu matrimoniali quibusdam personis ob rationes civiles. Sic recte in quibusdam locis cavetur ne curator contrahat cum pupilla.

Quæstio quarta. Quis & qualis consensus requiratur ad matrimonium justum?

XXI. R.1. Mutuus consensus partium necessario requiritur ad essentiam status conjugalis.R.quia in matri-

matrimonio mutua fit traditio corporum, vel potestatis ac juris incorporea mutua: nulla autem fit legitima traditio ullius rei quę alterius erat, sine ejus consensu, sicut in omnibus contractibus patet. Hinc est quod consensus iste sit proxima efficiens causa conjunctionis maritalis: ita ut nulla potestas humana possit jungere aliquos matrimonio, sine ipsorum consensu.

XXII. 2. Consensus iste debet ita per signa externa declarari, ut ex eis manifeste appareat (quatenus moraliter judicare quis potest) consensus internus. Quamvis autem ex ordine talia signa non sint nisi verba sensum mentis exprimentia, alia tamen signa verbis æquipollent, si consensū faciant indubitatū.

XXIII. 3. Consensus utriusq; simul debet esse: sicut in aliis contractibus. Non tamen necessarium est ut consensus utriusq; simul tempore præstetur; sed satis est, si una pars prius consenserit, eumque consensum virtualiter censeatur continuare. Tum enim moraliter simul dicuntur consentire.

XXIV. 4. Consensus iste debet esse voluntarius ac liber: alias non censetur consensus humanus.

XXV. 5. Hinc consensus eorum qui non habent usum rationis, nihil valet ad istum contractum.

XVI. 6. Consensus coactus, qui extorquetur metu gravi ac violento, in illum finem incusso, irritum reddit contractum, nisi subsequente consensu libero innovetur, aut validetur. Metus autem qui respectu quorundam esset levis respectu infirmiorum quorundam, habendus est pro gravi. Metus etiam gravis si non sit violentus, sed reverentialis, i. e. qui tantum ex reverentia erga parentes procedit, consensum non infringit: quia talis metus non extorquet, sed suaviter elicit & inducit consensum.

XXVII. 7. Consensus ille qui ita procedit ex errore ut error ille det causam consensui, (sive sit error personæ, qualis fuit Jacobi circa Leam, *Gen.* 29. sive conditionis aut qualitatis ad essentiam conjugii perti-

pertinentis, qualis est error de quo agitur, *Deut.* 22. 20. & Josephus de beata virgine suspicabatur, *Mat.* 1. 18.) talis consensus habendus est pro nullo.

XXVIII. 8. Si vero error sit tantum circa conditionem, aut qualitatem extrinsecam vel accidentariam quæ essentiam ipsam coniugii non attingit, tum conjugium non magis videtur irritari, quam Israëlitarum juramentum Gibeonitis præstitum ex errore, *Ios.* 9.

XXIX. 9. Requiritur insuper consensus parentũ & eorum vices gerentium in quorum potestate sunt partes contrahentes. Quod autem iste consensus parentum sit de honestate matrimonii, nemo potest dubitare: sed eundem exigi de necessitate, non negant tantum Pontificii, sed & anathemate damnant hoc affirmantes. Concil. Trid. sess. 24. At vero si regulariter & civiliter intelligatur quæstio, ita ut parentum nomine intelligantur pater ac mater, sed præcipue pater, (in tutoribus enim & etiam in matre per se, patria potestas imminuta tantum manet) & eorum consensus, vel dissensus sit ab omni injuria remotus, justisque causis nitatur: pars affirmativa tam verbo Dei quam rationi magis consentanea videtur, propter has rationes:

XXX. 10. Patri hoc perpetuo tribuitur in Scriptura, ut sit causa efficiens matrimonii suorum liberorum, *Deut.* 7. 3. *Ier.* 29. 6. *&c.*

XXXI. 11. Exempla in Scriptura maxime probata, hoc semper habent, ut principium contractus matrimonialis sit à parentum consensu, *Gen.* 24. 3, 4. & 28. 1, 2. & 29. 19. *&c.*

XXXII. 12. Post consensum partium, in arbitrio patris relinquitur, utrum dare velit filiam suam illi cum quo rem habuit, necne, *Exod.* 22. 16, 17.

XXXIII. 13. Neq; satisfacit hic Bellarminus, allegando, *non agi eo in loco, de matrimonio jam contracto, sed de futuro, causa stupri præcedentis, in pœnam injuncto.* Absolute enim docetur, patris dissensionem

nem justũ esse conjugii impedimentũ quicquid vir & puella, inter se, vel antea pacti fuerant, vel postea essent pacturi. Votum liberorum Deo factum (quod sæpe minus interest patrum, quam liberorũ conjugiũ, & sua natura strictissimam habet obligationẽ) non est ratum, nisi ex patris vel explicito, vel saltem implicito consensu, *Num.* 30.4,5.

XXXIV. 14. Merum effugium est (quod Bellarm. hic objicit) *legem illam de filiabus agere quæ nondũ pervenerunt ad pubertatẽ*. In genere enim agit de omni filia quæ est in domo, vel potestate patris, de omni filia non nupta, nec vidua, nec repudiata, *v.* 6. 9

XXXV. 15. Filius non potest quidquam patris alienare, vel alteri donare, patre invito: ergo nec semetipsum: quia filius est aliquid patris.

XXXVI. 16. Leges civiles, ex principiis juris naturalis, cavent ne nuptiæ filiorũ ratæ sint sine consensu parentũ, & istas leges (hac in parte) Ecclesia primitiva tam doctrina quam praxi sua approbavit. Pœna enim hujusmodi matrimonio constituta fuit, ut neque vir, neque uxor, neque nuptiæ, neque dos intelligatur; & qui liberi nascentur, inter spurios numerentur. Institut. de nupt. s. penult. l. 2. d. de tit. nupt. l. dotis 68. de jure dot.

CAPUT XXXVI.

De Solemnitatibus Matrimonii.

QUæstio prima Quid juris sit de sponsalibus?

I. ℟. 1. Sponsalia (prout à matrimonio distinguuntur) sunt legitima promissio mutua futuri matrimonii signo sensibili expressa. Distinguuntur sæpe à matrimonio (quoad forum externũ) differentia illa tẽporis, quam verba prolata recte intelligentibus communiter generare solent. Si enim verba important consensũ de contractu præsenti, constituunt matrimonium; si vero de futuro tantum, tum constituunt sponsalia.

II. 2. Quamvis istiusmodi spõsalia nõ sint absolute necessaria (quia cõtractus õnis qui potest legitime

me in futurũ promitti, potest etiam eodem tẽpore perfici in præsenti) sunt tamen ex ordine de matrimonii honestate. 1. Quia sic per justos gradus proceditur (sicut in re gravi decet) à principio ad finem. 2. Quia sic actus totus magis liberatur à suspicione temeritatis, & gravis ac deliberatus apparet. 3. Quia præparantur hac ratione & disponuntur animi spõsorum ad illos affectus qui matrimonium decent.

III. 3. Quamvis sponsalia legitima & nota in eo conveniant cum matrimonio, ut eorũ injusta violatio eodẽ loco habẽda sit cum matrimonii violatione, *Deu.* 22. 23, 24. Multis tamẽ ex causis solvi possunt sponsalia, quibus matrimoniũ non potest. Ut 1. si spõsalibus apposita est conditio aliqua honesta quæ non impletur. 2. Si designatũ est certum tempus pro futuro matrimonio, & tunc una pars deest, altera pars videtur (quasi conditione non impleta) promissione sua absolvi. 3. Si aliquid superveniat post sponsalia, quod, si antea extitisset, impediviſſet sponsalia, & rationabiliter mutat animum alterius partis. 4. Si pars utraq; solvit promissionẽ factam.

Quæstio secunda. Quid censendum de matrimonio clandestino?

IV. ℟. 1. Clandestinum est quod clam fit: quod duobus modis intelligitur: vel sine testibus idoneis: vel sine publica celebratione.

V. 2. Fieri potest (seclusis legibus positivis) ut tale aliquod matrimonium sit justum ac ratum in foro conscientiæ: quia omnia illa quæ ad essentiam matrimonii requiruntur clam existere possunt.

VI. 3. Quia tamen gravissima incommoda ex istiusmodi matrimoniis consequuntur; ut illicitæ conjunctiones, discordiæ, solutiones matrimoniorum contractorũ, &c. Idcirco in foro externo, matrimonium plane clandestinum jure habetur pro nullo.

VII. 4. Denunciationes usitatæ, quæ fiunt, ad inquirendum de impedimentis, quamvis non sint de essentia,

essentia, sed tantum de solemnitate matrimonii, quia tamen multa mala subsequi possunt ex earum omissione, idcirco ex ordine debent præmitti.

VIII. 5. Publica celebratio est necessaria, non tam ratione sponsorum, quam respectu communitatis, cui subjiciuntur, & cujus interest, matrimonia ritè ordinari.

IX. 6. Ista celebratio quamvis possit fieri per civilem Magistratum, *Ru.* 4. 1. In Ecclesia tamen maxime conveniens est ut fiat per ecclesiasticum ministrum. 1. Quia ratificatio nomine Dei, per ministrũ Dei, corã Ecclesia Dei facta, est gravior. 2. Quia contractus sit magis religiosus & obligatio magis penetrans ad conscientiam. 3. Quia benedictio & sanctificatio efficacior inde exspectatur. 4. Vetustissimum Christianorum institutum esse, ut matrimonia palam, Ecclesiæ & ministrorũ precibus consecrentur, apparet ex Tertulliano, ad uxorem, l. 2. ubi ita scribit; *Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat; & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater pro rato habet?*

CAPUT XXXVII.

De Conjugum officio mutuo.

QUæstio prima. Quænam sint officia quæ à conjugibus sibimet invicem debentur?

I. Bz. 1. Primum officium est dilectio specialis, & conjugum propria, quæ idcirco vocari potest conjugalis, *Eph.* 5. 28, 29. *Gen.* 2. 24.

II. 2. Secundum officium est honor specialis, vel conjugalis, 1 *Pet.* 3. 7.

III. 3. Tertiũ est cohabitatio, 1 *Cor.* 7. 10. &c. 1 *Pe.* 3. 7. Hæc autem cohabitatio complectitur sub se ordinarium usum ejusdem domus, mensæ, & lecti.

IV. 4. Quartum est mutua corporum communicatio, secundum fines, ac intra limites conjugii, cum modestia & sobrietate, 1 *Thes.* 4. 4.

V. 5. Quintum est communicatio facultatum & bono-

bonorum externorum, saltem quoad eorum usum, *Eph.*5.20.

VI. 6. Sextum est communio in cultu Dei familiari, 1 *Pet.*3.7.

Quæstio secunda. An in istis officiis par sit ratio mariti & uxoris?

VII. R. Quoad essentiã officii & obligationis, eadẽ est ratio utrinque. Sed tamen quoad modũ præstandi, differentia talis est, ut vir in omnibus ita se gerat, & ab uxore agnoscatur, tanquã caput, 1 *Co.*11,3

VIII. Hinc viri est 1. uxorem fovere, & nutrire, vel prospicere ipsi de necessariis, *Eph.*5.29. 1 *Tim.*3.4. 2. Præire uxori in scientia, & ejusdem omnimoda declaratione, 1 *Pet.*3.7. 1 *Cor.*14.35. 3. Gubernare vitam & actiones uxoris, 1 *Tim.*3.4. 1 *Cor.*11.3.

IX. Hinc etiam uxoris est 1. subjectam se agnoscere viro, *Eph.* 5.22. 2. virum revereri, *Eph.*5. *ult.*3. discere à marito, 1 *Cor.*14.35. 4. obedire vero sicut decet in Domino, 1 *Pet.*3.5,6.

Quæstio tertia. Quibus ex causis possint conjuges à se invicem abesse?

X. R. 1. Abesse alter ab altero potest ad tempus ex mutuo consensu, 1 *Cor.*7.5.

*XI.*2. Licita est etiam absentia ad tempus ex causa gravi, quæ cum mutua præsentia consistere non potest, 2 *Sam.* 11.9,10.

*XII.*3. Si vir alio se transferat ex causa non turpi, ad tempus longum, & velit uxorem secum habere, uxor eum tenetur sequi, nisi gravissimum periculum corporis aut animæ inde manifestè sequeretur Vir enim quia caput est mulieris, statuere potest de loco & modo habitationis, 1 *Co.*9.5. *Ge.*12.11. &c.

Quæstio quarta. An uxor possit aliquid donare absque consensu mariti?

XIII. R. In quibusdã casibus potest: ut 1. Si in quibusdam bonis habeat liberam administrationẽ, & usũ fructũ: quod in multis regionibus conceditur uxoribus circa bona paraphernalia, & quæ sua industria

ſtria acquiſiverunt. 2. Si faciat donationes ac eleemoſynas, ſecundum conſuetudinem aliarũ fœminarũ ſuę conditionis. 3. Si quantitas nonſit notabilis, ſed minuta, pro ratione bonorũ quę cum marito habet in communi. 4. Si fiat ex præſumpta intentione & conſenſu mariti. 5. ſi fiat ad impediendũ grave damnum mariti, 1 *Sam.* 25. 18. 6. Si maritus ſit abſens, amens, aut diſſipator ſuorum bonorum.

Quæſtio quinta. An & quatenus liceat marito uxorem peccantem coërcere?

XIV. ℟. Poteſt ac debet, mediis illis quæ ſocietati conjugali non repugnent: ut admonitionibus, reprehenſionibus, atq; etiam denegatione quorundã privilegiorum quę pię & morigerę uxori debentur. Plagis autem ac verberibus uxorem caſtigare, non eſt mariti. Quia 1. Provenit à ſævitia & amarulentia damnata. 2. Ingenuæ, æquabili, & amicabili conjugii ſocietati adverſatur. 3. Affectum conjugalem perimit utrinque, tam in marito, dum uxorem tractat ut ſervã, quam in uxore, dum videt ſe contemni & tyrannicè tractari. 4. Experientia ipſa docet, ad emendationẽ & pacem familiæ hac ratione non perveniri. 5. Nullis legibus probatur: neque eſt in uſu, niſi furioſis aut ebrioſis.

CAPUT XXXVIII.

De Matrimonii Diſſolutione.

QUæſtio prima. An & quomodo Matrimonium poſſit diſſolvi?

I. ℟. 1. Matrimonium non poteſt ab hominibus ex ſuo arbitrio diſſolvi: & illa ratione ſimpliciter & abſolute conſideratum, recte dicitur inſolubile, *Matth.* 19. 9. *Rom.* 7. 1.

II. Hoc autem habet matrimoniũ, ſive conſúmatum, ſive ratum, ſupra alios contractus, non tantum ex inſtitutione Chriſti, ſed ex jure naturæ, *Mat.* 19. *ab initio non fuit ſic.* Ratio eſt, quia matrimoniũ nõ tantũ eſt civilis, ſed etiam divina conjunctio, cujus inſtitutor & ordinator eſt Deus ipſe, *Matt.* 19. *quod*

Deus

Deus conjunxit. Et illius etiam est naturæ, ut sine gravi detrimento utriusq; partis non possit dissolvi.

III. 2. Non ita tamen insolubile est matrimonium, quin possit ex causa, quam Deus ipse approbat ut justam, dissolvi. Insolubilitas enim illa non instituta fuit in pœnam, sed in solatium innocentium: & admittit exceptionem, in qua Deus conjungere cessat, *Matt.* 19.6, & 9.

IV. 3. Nulla justa causa divortii faciendi in Scripturis probatur præter adulterium, & similes impuritates nefandas, quibus fit ut duo non maneant una caro, sed divisa, & sic fides conjugii directe violatur, *Mat.* 5.32. & 19.9.

V. 4. Hinc Matrimonii consummati dissolvendi justa causa non est morbus contagiosus; quamvis conversationem conjugalem possit impedire. In tali igitur casu, Deus qui vocat ad continentiam, iis qui eam tam precibus quam legitimo usu mediorum eo facientium quærunt, non denegabit.

VI. 5. Obstinata desertio quamvis in parte desertæ nõ contineat justa causam divortii faciendi, parti tamẽ desertæ, post omnia alia media fruſtra tẽtata, justam adfert causam divortii patiendi, 1 *Cor.* 7.15.

VII. 6. Absentia voluntaria & spõtanea, si sit ultra tẽpus moribus constitutum, ac dolo malo cõtinuatur, eadem habet rationẽ cum desertione professa.

VIII. 7. Grave periculum unius partis, sive ex sævitia alterius, sive aliunde manifestò emineat ex cohabitatione, justa potest esse causa ad tempus divertendi, ut prospiciat saluti & securitati suæ, sed non absolute deserendi nisi prius deseratur. Si enim una pars abigat alteram sævitia gravi, causa est desertionis, & habenda est pro desertore. Si vero obstinate negligat necessarium discessum periculum grave fugientis, eo ipso desertorem agit.

Quæst: 2a. An adulterium admissum solummodo usum, vel etiam vinculũ ipsum matrimonii solvat?

IX. 8.1. Vinculũ ipsum solvi patet, 1. Quia essentia

tia ipsa contractus directe violatur. Contractu autem cessante, vinculum contractu nixum necessariò cessat. 2. Alienum est ab omni ratione, ut omnia officia matrimonialia in perpetuũ tollantur, & vinculũ tamẽ, vel obligatio ad illa officia continuetur.

X. 3. Verba Domini, *Mat.* 5. 32. & 19. 9. nullã habent distinctionem aut limitationem dimissionis, sed dimissionẽ in adulterii causa simpliciter & absolute probant: probant igitur non dimissionẽ partialem, aut secundum quid à mensa & thoro, sed totalem.

XI. 4. Exceptio fornicationis, *Mat.* 19. 9. aliquid significat diversũ ab aliis causis (sicut Cajet. observat) & illud diversũ nihil aliud est nisi quod propter fornicationẽ dimittens uxorẽ & aliam ducens non mœchatur. Cajetani confessio in illũ locũ est observanda: *sic sonat textus, secundũ planũ literæ sensũ. Intelligo igitur ex hac Domini Iesu Christi lege, licitũ esse Christiano dimittere uxorẽ ob fornicationem carnalem ipsius uxoris, & posse ducere aliã uxorem.*

XII. 5. Apostolus 1 *Co.* 7. 15. disertis verbis pronunciat partem desertam esse liberam. Qui autem liber est, nõ est vinculo constrictus. Si vero in causa desertionis obstinatæ absq; adulterio pars innocens vinculo solvatur, tum multo magis in adulterii causa. *Non solũ miror* (ait Cajetanus) *sed stupeo, quod Christo clare excipiente causam fornicationis, torrens doctorũ non admittat illã mariti libertatẽ: Paulo autẽ non clare dicente, interpretata sit solutio conjugii ex causa alia ab explicata à Christo, & sola excepta.*

XIII. 2. Non ita tamen per adulterium solvitur matrimonii vinculum, quin possit ex innocentis consensu continuari ac renovari, 1 *Sa.* 25. 44. *cum* 2 *Sa.* 3. 14. Ratio est, quia divortium est in favorem partis innocentis: potest autẽ innocens cedere juri suo. Divortium etiam non est præceptum, sed tantum permissum, & probatum. Quamvis igitur non sit ita connivendum ad istiusmodi peccatũ, ut ejus emendatio negligatur; hoc enim esset fovere impu-

ritatem;

ritatem; pœnitenti tamen offensam condonare extra casum scandali, nemo prohibetur.

XIV. 3. De parte noxia nulla esset quæstio, si ut decebat & lex Dei postulat, adulteria punirentur. Quia vero indulgentia una trahit alteram, consentaneum rationi videtur, ut non prorsus priventur libertate naturali.

XV. 4. Compensatio criminum, qua uterq; conjux est particeps ejusdem vel æquivalentis peccati, utrique parti jus divortii adimere videtur. Paria enim delicta nulla compensatione abolentur.

CAPUT XXXIX.

De Luxuria impudica.

QUæstio prima. Quale peccatum sit luxuria? I. 1. Luxuria generatim notat quemlibet excessum in usu rerum pertinentium ad corporis cultum. Qui enim nimis delicate ac molliter vivit, dicitur luxuria diffluere. Stricte autem & proprie sumpta significat vitium oppositum castitati per excessum in usu rerum, quæ pertinent ad generationem. Ratio est, quia omnis excessus in corporis cultu tendit ad istam impuritatem, tanquam ad consummatum corporis abusum.

II. 2. Peccatum est sua natura gravissimum, 1. quia animã perdit, quatenus naturã habet ustionis pietatẽ cordis consumentis, impedientis, & obruentis 1 *Co.* 7. 9. quo sensu etiã cupiditates hujusmodi pugnare dicuntur adversus animam 1 *Pe.* 1. 12. 2. Qui corpus singulariter polluit & dehonestat, 1 *Co.* 6. 18 3. Quia est perversa inordinatio rei gravissimæ, quæ spectat non tantũ ad bonũ privatum, sed etiam ad commune bonum generis humani. 4. Quia maxime demergit totum hominem, ut difficillime possit inde liberari, propter concupiscentiæ hujus intimam inhærentiam, assiduam importunitatem, & effrænẽ impotentiam, *Hos.* 4. 1. *Pr.* 2. 18. 5. Quia ex isthoc peccato plurima alia prodeunt, tanquam ex radice fœcunda; ut stultiloquium, turpiloquium, carnalis dis-

disposition; & omnimoda alienatio à Deo. 6. Quia infert secum gravissima incommoda vitę naturalis. 7. Quia lucem naturæ extinguens, simul peccatum est, & pœna peccati, atque etiam gravissimarum pœnarum causa, *Rom.* 1.24. &c.

Quæstio secunda. Qualis est luxuria cordis?

III. Bx.1. Voluntaria cogitatio de actu aliquo impudico, nisi fiat cum detestatione, est tentationis periculosæ receptio.

IV. 2. Delectatio de actu impudico, cogitatione vel imaginatione tantum repræsentato, quamvis non adsit animus actũ ipsum perficiendi, est impuditiæ peccatum: quia delectatio semper talis est, quale est objectum unde nascitur, & circa quod versatur.

V. 3. Cogitationes & delectationes istæ eo magis vitiosę sunt, quo magis voluntariæ sunt & morosę.

VI. 4. Consensus in actum impurum si occasio aut facultas detur, pro actu ipso reputatur, *Matth.* 5.28.

VII. 5. Habitus libidinosus, quo quis ex omni occasione accenditur ad istiusmodi delectationes cũ voluntatis consensu, est morbus cupiditatis deterior actu aliquo impuritatis, 1 *Thes.* 4.5.

Quæstio tertia. Qualis est luxuria sermonis?

VIII. Bx.1. [a] Sermones obscœni sunt in sese putridi: id est, nullo modo commodi ad ædificationis usum, sed eidem plane repugnantes, *Ep.* 4.29. & 5.4.

IX. 2. Prout vulgo frequentantur, sunt manifesta signa cordis impuri, ex cujus abundantia tales sermones procedunt, *Luc.* 6.45.

X. 3. Non Dei tantum verbo, sed & ordini naturæ adversãtur: quia illa, quę natura sua sunt cũ pudore occultãda, istiusmodi verbis impudẽter propalãtur.

XI 4 Sunt tentationes audientium, quibus cogitationes turpes hoc pacto suggeruntur: maxime vero quando in illum finem habentur, ut carnalem excitent aut foveant delectationem, 1 *Cor.* 15.33 Rectè Ambrosius, de pœnit. l. 1. c. 14. *Pascitur libido convivijs, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate*

[a] Sermones obscœni. *flamma*[e]

flammatur. Graviora his sunt fomenta verborum quæ vino quodam Sodomitanæ vitis mentem inebriant.

XII. 5. Locutio de rebus turpibus, animo oblectandi se rebus illis narratis & objectis imaginationi tanquam præsentibus, est verbalis patratio turpitudinis illius, de qua sermo habetur.

XIII. 6. Sermones obscœni, ex naturali quodã pudore, non verbis simplicibus explicari, sed per metaphoricas phrases obliq; solent insinuari: unde fit, ut ex occasione similium verborum ac phrasiũ, pii sermones, meditationes, & preces ipsæ illis imaginationibus sese ingerentibus, sæpe infestentur polluantur, aut impediantur. Hac autem ratione frequentatio sermonum obscœnorum magis noxia videtur pietati, quam simplex actus fornicationis.

XIV. 7. Sermonibus obscœnis annumerari debent non tantum cantica & scripta obscœna, sed etiam gestus quidam impudici. Sunt enim sermones speciali modo repræsentati.

XV. 8. Istiusmodi peccatis involvuntur & illi qui libenter, vel sine detestatione & cautela audiunt sermones turpes; aut etiam talia scripta legunt. Vel enim illicitam delectationem intendunt, vel saltem exponunt se periculo ita peccandi.

Quæstio quarta. Qualis est luxuria oculorum?

XVI. *R.* 1 Aspectus ille omnis, qui fit in ordine ad illicitas delectationes & cõcupiscẽtias carnales, est exercitiũ impudicitiæ cordis, *Mat.* 5 28 2 *Pe.* 2. 14.

XVII. 2 Similis aspectus, quamvis non fiat ex intentione turpi, sed ex levitate, vel curiositate, quatenus fit cum periculo concupiscentiæ illicitæ commovendæ, participat idem peccatum sub ratione medii eo tendentis, *Iob.* 31. 1.

XVIII. 3. Aspectus rerum turpium, aut lascivarũ, sive in actu, aut gestu aliquo reali, sive in ejus repræsentatione per picturam indecoram, aut immomodestam imitationem prout in usu vulgi frequẽtatur, ab impudicitiæ nota nõ potest excusari, *Eph.* 5. 3.

XIX. 4. Aſpectus perſonæ nudæ, præſertim in ſexu diverſo, quia moraliter & practicè loquendo, occaſionem præbet libidinoſæ commotionis, ſine cauſa neceſſaria, non eſt admittendus. 2 *Sam.* 11. 2.

XX. 5. Ad hoc genus peccati referendus eſt ornatus corporis laſcivus; quo vel indicatur vel excitatur concupiſcentia libidinoſa, vel quocunq; modo periculum adfertur caſtitati ſeu propriæ ſeu alienæ, *Eſai.* 3. 17. 1 *Tim.* 2. 9. 1 *Pet.* 3. 2, 3.

Quæſtio quinta. Quænam eſt luxuria in tactu?

XXI. R. 1. Oſcula & complexus, qui ex more patriæ honeſto adhibentur ad benevolentiam honeſtam ſignificandam, ſũt res per ſe licitæ. *Ge.* 29. 11.

XXII. 2. Oſcula, amplexus, & taxus libidinoſi, qui fiunt vel cum intentione excitandi ac fovendi illicitam concupiſcentiam carnalem, vel propter delectationẽ carnalem inter nõ ſponſos, vel cũ periculo commotionis inordinatæ, ſunt progymnaſmata impudicitiæ: quia ſua natura tendunt ad corporum commixtionem, & ſunt eiuſdem quaſi inchoatio. *Ro.* 13. 13. *Col.* 3. 5. Hoc ſatis indicant luxuriæ Magiſtri Comici, ſuis illis ſententiis: *Semper tu cito, flamma fumo eſt proxima. Qui è nucleo nucem eſſe vult, frangit nucem, qui vult cubare, pangit ſtatem ſuaviũ. Quæro deinde illecebram ſtupri, principio eam ſuavium poſco.*

a Quæſtio ſexta. Quid ſentiendum de choreis?

XXXIII. 1. Choreæ vulgares vel ludicræ ſaltationes, mixtæ, vel ſociæ inter viros & mulieres habitæ, ſunt prorſus damnandæ. 1. Quia (practice loquendo) exprimunt animi inſolentiam, & inſaniam quandam. Tum enim ad choreas ducendas apti ſũt homines, cum fere inſaniunt, vel ex ebrietate, vel ex affectu procace. *Exod.* 32. 6. *Mar.* 6. 21. 2. Quia propalam repræſentant geſtibus, quæ in ordine naturæ pudorem habent coniunctum 3. Quia laquei ſunt & ſcandala, non tantum ſaltatoribus,

a *De Choreis.*

ſed

sed & spectatoribus: irritant enim suis illecebris & inflammant cor hominum ad libidinem, quod tanta proclivitate eo fertur, ut omni modo sit exprimẽdum. 4. Quia est in illis defœdatio quædam dignitatis illius, quæ omnibus Christianis debet cõservari: & eo nomine inter graviores Ethnicos à conductitiis meretricibus & psaltriis tantum exercebantur.

XXIV. 2. Neque juvant hic quidquam limitationes illæ aut cautiones, quibus positis choreas istas admittendas esse quidam contendunt. 1. Si in eis teneatur modus, nec nimis frequententur. 2. si. instituantur tantum delectationis ergo, non ex levitate aliqua, vel libidinis causa. 3. Si fiant in præsentia honestarum personarum. Nam 1. frustra modus requiritur in insolentia & insania, & similibus, quæ in excessu modi consistunt. 2. Non finis tantum vel intentio operantis, sed & finis operis, & quid ex eo consequi soleat, in conscientiis nostris debet expendi: præsertim cum res ipsa est nullo modo necessaria. 3. Honestis personis scandala possunt præberi. Et si sint extra periculum scandali, eo major dignæ sunt reverentia, quæ prohibet leves & insanas ineptias coram ipsis exercere.

XXV. 3. Minus autem valet, quod ab harum chorearum patronis objicitur, esse illas conciliatrices benevolentiæ, inter adolescentes & puellas, & sic conjugii cõtrahendi. Non enim occasio quælibet cõjugiorũ est probanda: sed occasio honesta conjugii impolluti.

Quæstio septima. Quid sentiendũ de scenicis ludis?

XXVI. Resp. *a* Ludi scenici, tales saltem, quales jam in usu vulgari habentur, sunt prorsus damnandi.

XXVII. 1. Consistunt vitiorum & scelerum viva repræsentatione. Si autem licitum non sit istiusmodi scelera nominare, nisi cum aliqua detestatiõne. *Eph.* 5. 3. tum certe multo minus concedi potest, ut eadem gestibus ad vivum repræsententur

a *De ludis scenicis.* R 2 XVIII.

XXVIII.2. In istiusmodi scelerũ repræsentatione, actores non tantum speciem ipsorum induunt (à qua Christiani debent abstinere. 1 *Thess* 5 22.) sed & magno studio componunt sese, ut quã maxime ad vivum, tam internè concipiant, quam externè exprimant tales mores. Ex quo fit ut ad eadem vitia sese exercentes, disponunt: unde proni ac prompti reddantur ad illa patranda sine pudore. Experientia etiam docet quosdam in istis ludis agendis habitus & gestus indecentes ita sibi induisse, ut longo tempore non potuerint eos exuere denuo.

XXIX.3. Quædã vitia ita repræsẽtantur, ut simul etiam reipsa exerceantur: qualia sũt stultiloquia, turpiloquia dejerationes vanæ, execrationes, & similia.

XXX.4. Vel mulieres in scenã producuntur ad impudicitiam cum impudentia repræsentandam (quæ etiam in Ecclesia debent sileri, 1 *Co.* 14 34 & velari. 1 *Cor.* 11.10.) vel viri oblectationis causa induunt muliebria vestimenta, faciẽ & gestus: quod & verbo Dei adversatur. *Deu.* 22.5. & magnum incentivũ est impudicitiæ; atq; etiam occasionem præbet rectáq; ducit ad illas fœditates, quæ sunt contra naturam. *Rom.* 1 27.

XXXI.5. Tã spectatores quã actores oblectationẽ quærunt ex eis, quorũ debet ipsos pudere. *Ro.* 6.21.

XXXII. 6. Obiiciunt se periculo manifesto. Qui enim modestiores sunt, vix aut ne vix quidem effugere possunt morosas cogitationes & delectationes de rebus illicitis. Alii autem discunt facere, quæ sine verecundia consueverunt audire & videre. Observarunt hoc Ethnicorum ipsorum prudentiores: inter quos Seneca: *Nihil est tam damnosum bonis moribus, quã in aliquo spectaculo desidere. Tũc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt.*

XXXIII. 7. Si qui tam ferreo pectore sint, ut non moveantur istis spectaculis, scandalum tamen præbent aliis, qui eorum exemplo ad pericula & peccata trahuntur.

XXXIV.

XXXIV. 8. Magni sumptus vane & noxie fiunt. Impensis enim in unum ludum scenicum factis, multi pauperes menses aliquot possent sustentari.

XXXV. 9. Histriones jure civili sunt infames. In ecclesia primitiva fuerunt ab Ecclesiastica communione excluſi.

XXXVI. 10. Olim solemne votum fuit omnium baptizatorũ: *abrenuntio diabolo, pompis, spectaculis & operibus ejus*: ex quo Salvian. de provid l. 6. ita disputat: *In spectaculis quædam apostasia fidei est, et à symbolis ipsius, et cœlestibus sacramẽtis letalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorũ prima confessio? quæ scilicet nisi ut renunciare se diabolo, ac pompis ejus, atq, spectaculis & operibus protestentur? Ergo spectacula & pompæ, etiam juxta nostram professionem, opera sunt diaboli. Quomodo, ô Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris? Renunciasti semel diabolo & spectaculis ejus: ac per hoc necesse est, prudens & sciens, dum ad spectacula remeas, ad diabolum te redire cognoscas. Vtríque enim rei simul renunciasti, & unum utrumque esse duxisti. Si ad unum reverteris, ad utrumque remeasti. Abrenũtio enim, inquis, diabolo, pompis, spectaculis, & operibus ejus. Et quid postea? Credo (inquis) in Deum patrem &c. Ergo primum renuntiatur diabolo, ut credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo. Et ideo qui revertitur ad diabolum, relinquit Deum, Diabolus in spectaculis est & pompis juis: ac per hoc, cum redimus ad spectaculum, relinquimus fidem Christi.* Hæc Pius Salvianus ex Tertulliano (ut videtur) de spectac. cap. 4. & de Idololat. cap. 6. ubi similia reperiuntur. Objectiones & limitationes illæ quæ in patrocinium horum ludorum à Theologis quibusdam proferuntur, nullius sunt momenti. Objicitur 1. ludos scenicos esse aliquo modo necessarios. Quum enim recreatio sit homini necessaria; & nullum reperitur exercitium, & nihil magis re-

creet ac delectet quam istiusmodi ludi, sequitur eosdem esse necessarios.

XXXVII. 11.R. 1. Licitæ recreationes ludorum constituunt in rebus tantum adiaphoris, quæ neq; à Deo præceptæ sunt, neque vetitæ. Vetitis enim non licet uti, in præceptis autem non licet jocari. Sed vulgares ludos scenicos in rebus vetitis versari jam antea fuit probatum. 2. Delectationes illæ quæ vel ex illicitis rebus oriuntur, vel illicitis rebus causam aut etiam occasionem præbent, sunt vitiosæ & exitiosæ. 3. Nimiæ voluptatum carnalium illecebræ vitari debent, tanquam suspectæ ac periculosæ, tanquam laquei, quia carnem luxuriari faciunt, animam autem inficiunt & gravant. Neque alia revera causa est cur ludi scenici vulgares tantopere multitudinem oblectent, quam in illis turpi voluptate ingurgitentur, ex imagine viva earum libidinum quas in semetipsis qualibet ratione foveri & excitari amant. Objicitur 2. multiplicem esse ludorum horum utilitatem: quia juvant intellectum & memoriam in cognitione rerum: vitiorum fugam, & virtutis studium promoveant; linguam etiam & mores reddunt comtiores & civiliores.

XXXVIII. 12. R. 1. Si media hæc essent, quæ tantas adferrent utilitates, approbationem aliquã proculdubio haberent in verbo Dei. Non autem hæc, sed alia sunt media, Dei verbo approbata, in quorum usu istæ perfectiones debent quæri. 2. Media talia solent à Christianis verbo & precibus sanctificari. 1 *Tim.* 4. 5. sed inauditum plane, & alienum est à natura horum ludorum, ut quis precibus se paret ad eorum usum. 3. Intellectum, & memoriam istis ludis pollui, vitia promoveri, & virtutes extingui experientia omnium seculorum docet, & mores histrionum clamant.

Objicitur. 3. posse istos ludos finẽ habere honestũ; materiam

materiam laudabilem, ut historiam biblicam, actores honestas, ab oni levitate & scurrilitate alienos

XXXIX. 13. Resp. 1. Quando finis operis est inhonestus, intentione operantis non potest honestari. 2. Si duorum optio danda esset, magis tolerabile videtur, ab histrionibus prophanas fabulas agi, quam historias sacras. Majestas enim verbi Dei quod cum timore ac tremore debet audiri, & cogitari, indigno modo imminuitur, læditur, & contumelia afficitur, si in rem ludicram convertantur. 3. Si levitas & scurrillitas à scena tollatur, tolletur simul ipsa scena vulgaris: quia tam actoribus quam spectatoribus destituetur. Observavit hoc olim Ethnicus Philosophus, Musc. Quæst. lib. 4. *O præclaram emendatricem vitæ poëticam, quæ amorem flagitii, & levitatis auctorem, in concilio Deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino.*

CAPUT LX.

De Legibus Mosaicis quæ spectant.

Ad 7. Præceptum.

I. 1. LEges quædam hujus præcepti appendices fuerunt permissivæ, quibus factum aliquod non plane probatur, neque indifferens aut licitum redditur, sed tantum immune relinquitur à pœna legali. Huius generis fuit lex de repudio uxoris non adulteræ, sed propter fœditatem aliquam odiosæ. *Deuter.* 24. 1. *Matth.* 19. 7, 8. Fuit ejusdem generis lex de veritate investiganda in casu zelotypiæ *Num.* 5. 14. Ad hoc genus etiam, ex parte saltem, referri debent leges quædam, quæ polygamiam supponunt: qualis illa, quæ prohibet translationem juris primogenituræ à filio uxoris exosæ, ad filium dilectæ. *Deu.* 21. 15. *Si fuerint alicui duæ uxores, una dilecta & altera exosa, peperintq; ei filios dilecta & exosa:* &c.

II. 2. Quædam leges fuerunt definitivæ, seu propriæ illius populi, & partim forenſem, partim ceremonialem habuerunt rationem.

III. 3. Talis fuit lex de uxore fratris ducenda. *Deut.* 25. 5. ſive frater germanus defuncti, & levir viduæ intelligatur, ita ut ſit exceptio à lege *Lev.* 19. 16. quæ eſt opinio magis recepta, ſive cognatus proximus, qui ſecundum legem potuit viduam ducere, quæ eſt Calvini explicatio non improbabilis.

IV. 4. Talis fuit lex de filia hærede, quæ intra paternam tribum nubere jubetur, ne cum illa hæreditas de tribu in tribum demigraret. *Num.* 36. 8.

V. 5. Talis fuit lex de alienigena uxore non ducenda, non quatenus interdicitur populo Dei, ne uxores idololatras ducant, *Deut.* 7. 3. ſed quatenus nuptiæ cum quibuſdam ſaltem gentibus, jam contracte & conſummatæ habebantur irritæ. *Eſai.* 9. 1. & 10. 10, 11. Apoſtolus enim ſub novo teſtamento contrarium docet. 1 *Cor.* 7. 2, 3.

VI. 6. Talis fuit lex de ſacerdotis conjugio, *Le.* 21. 13. de filiæ ſacerdotis propter fornicationem vivi comburio. *Lev.* 21. 9.

VII. 7. Iſtiuſmodi legum æquitas tantum eſt perpetui & moralis juris.

VIII. 8. Aliæ autem leges ad conjugium ſpectantes, quæ neque ex permiſſione, neque ſpeciali Judæorum conditione pendent, ſed ex natura ipſius rei fluunt, quoad ſubſtantiam ſunt juris communis ac moralis.

IX. 9. Talis eſt lex de adulterio commiſſo cum uxore aliena, utriuſque capite plectendo. *Deut.* 22. 22. Huic legi non magis derogatur ex eo quod Chriſtus noluerit adulteram condemnare. *Iohan.* 8. 11. quam juſtitiæ & æquitati familiæ herciſcundæ, ex eo derogatur, quod Chriſtus noluerit hæreditatem devidere inter fratres, *Luc.* 12. 14.

CA-

CAPUT XLI.

Præcep. 8.

De Dominio rerum externarum.

QUæstio prima. Quinam proprie sunt Domini rerum.

I. Bz. 1. Solus Deus est dominus omnium rerum absolutus. Quatenus enim est creator & gubernator omnium, solus est dominus naturæ rerum; quum homo tantum sit dominus usus earum: & in ipso usu homo subjicitur voluntati Dei; Deus autem utitur omnibus prout ipsi placet.

II. 2. Angeli non videntur habere proprium dominium rerum corporalium: quia nullibi legimus dominium istud traditum esse angelis: neque alius usus corporalium rerum ipsis usquam tribuitur, quam ministerialis, ad exequendam Domini voluntatem, ex dispensatione divina.

III. 3. Animalia bruta non habent proprie dominium in illas res quibus utuntur: quia jus & justum duntaxat metaphorice in brutis reperiuntur, non proprie.

IV. 4 Homo habet proprium dominium earum rerum, quæ potestati ipsius subjiciuntur, *Gen.* 1. *Psal.* 8. quia habet facultatem istas res ad suos usus applicandi, quatenus Deus permittit.

V. 5. Inter homines corporalem vitam agentes nemo est, qui non habet dominium proprium rerum corporalium, in quacunque sint ætate, statu vel conditione.

VI. 6. Pueri, & amentes, quamvis, propter defectum rationis, non habeant actualem proximam potentiam rebus utendi, habent tamen radicalem, quia sunt homines. *Gal* 4

VII. 7. Infideles & impii homines quamvis de jure obnoxii sint hujus dominii privationi, & de-

ſtituuntur etiam altiore illo titulo, quam fideles in Chriſto ſunt conſequuti: quia tamen ſententia legis adverſus ipſos nondū eſt exequutioni mandata & corporalium rerum dominium aliquod humanæ naturæ, in iſta vita eſt debitum à Deo, in lege & ordine naturæ annexum, idcirco juſtum & liberum uſum habent iſtiuſmodi rerum temporalium.

Quæſto ſecunda. An, & quomodo diviſio dominiorum fuerit juſta?

VIII. Bz. 1. Juſta fuit hæc rerum diviſio, & neceſſaria. 1. Ad contentiones vitandas. *Gen.* 1.2. Ut diligentius iſtiuſmodi res in ſuis partibus colerentur. 3. Ut magis ordinate tractarentur.

IX. 2. Diviſio iſta non nititur tantum jure humano, ſed & iure naturali ac divino. Quamvis enim jus naturæ non directe & immediate præceperit ab initio iſtam diviſionem, dictat tamen ex occaſione humani generis multiplicati, & iniquitatis invaleſcentis, & diviſionem iſtam eſſe neceſſariā ad pacificam & ſuavem rerum adminiſtrationem. Fuit hoc etiam ſemper in jure naturæ, quod obſervatur in menſa vel convivio ordinato, ut quamvis fercula omnia in communi proponantur, portiones tamen ab aliis occupatas nemo debeat ad ſe transferre ſine conſenſu eorum, à quibus fuerunt occupatæ.

Quæſtio tertia. An Dominium verum, quoad forum conſcientiæ fundari poſſit in ſolo jure civili, aut in ſolo jure divino; an in utroque.

X. Bz. 1. Conſcientia in omnibus reſpicere debet judicium Dei. Niſi igitur jure à Deo vel in natura, vel in verbo publicato, conſtet dominii titulum eſſe legitimum & verum, in foro conſcientiæ conſiſtere non poteſt.

XI. 2. Reſpicit etiam proprie judicium Dei ſolum, quia non ſubjicitur foro humano. Si igitur plane conſtet ex jure naturæ, vel divino, titulum eſſe validum, etiam ſi jure civili irritetur, confert dominium in foro conſcientiæ verum. *a* XII.

a XII. Hinc etiam iustum & verum est dominium eius qui possidet aliquid ex contractu, alias legitimo & vero, sed propter defectum alicuius ceremoniæ & solemnitatis, quam jus civile tali contractui præscribit, in foro humano fit irritus, vel irritandus.

XIII. Sic transfertur dominium, in foro conscientiæ, per testamentum non solemne, id est cui deest certus numerus testium, notarius &c. Solemnitas hæc idcirco solum præscribitur in legibus civilibus, ut obviam eatur fraudibus & dolis, qui in talibus contractibus plerúmque committi solent: sed quando constat manifeste de voluntate eorum, qui huiusmodi contractus fecerunt, etiamsi prætermissa sit solemnitas illa, cessat ratio ista, atque adeo cessat vis iuris civilis: quia cessante causa, cessat effectum.

XIV. Sententia iudicis istiusmodi contractum irritũ faciens, fundatur in falsa præsumptione illius fraudis: sed istiusmodi falso præsumptio in conscientia illius, cui contrarium constat nullnm habet locum.

XV. Per huiusmodi contractus minus solemnes, ex omnium consensu inducitur obligatio iuris naturalis: quia fiunt per liberam voluntatem ex consilio deliberato. Sed jus civile non potest abrogare jus naturæ. Ergo.

XVI. Intentio ipsa juris civilis est, in istiusmodi cõtractibus irritandis, tantummodo non adjuvare ipsos in foro externo, vel non dare ipsis actionem, propter commune bonum. Relinquit igitur obligationem omnem ex jure naturæ consurgentem.

XVII. Jus ipsum civile in quibusdam casibus (ut testamento militari &c.) admittit hanc obligationem naturalem, solemnitatibus illis destitutam. Agnoscit igitur per se valere in conscientiæ foro.

XVIII. Non potest igitur ille, in cuius favorem lex irritum facit talem contractum (salva conscia

entia) contra eundem agere coram iudice, aut petere ut declaretur irritus aut nullus, si constet ipsi de veritate.

a XIX. 4. Hinc etiam possessio rei alienæ, invito proprio domino, quamvis continuata sit quãdiu leges requirunt ad præscriptionem vel usucapionem in foro conscientiæ, non confert dominium possessori.

XX. Si possessio sit malæ fidei, id est, si possessor noverit, aut opinetur rẽ possessam non esse suam, sed alienam, peccatum est iniquitatis, contra ius naturæ Non potest igitur fundamentum esse iuris dominii. Leges etiam quæ talem vim tribuunt huiusmodi possessioni, tendunt in perniciem reipub. quia fovent gravia peccata, in occupationibus rerum alienarum, contra conscientiam; & furibus concedunt dominium rei furtivæ, tantummodo propter moram restituendi, quod est manifestè iniquum.

XXI. Bonæ fidei possessio nihil habet, quod non est in possessione cum fide mala, præter opinionem falsam possessoris, quod res sit sua. Hæc autem opinio nullum iustum titulum dominii potest adferre in foro conscientiæ; præsertim postquam per veritatis manifestationem fuerit sublata, & contraria scientia locum habet, qua novit rem quam possedit fuisse alienam.

XXII. Nullæ iustæ causæ possunt adferri, quare præscriptio bonæ fidei dominium transferret. Tres tantum rationes solent allegari: 1. Ne dominia rerum sint incerta. 2. Ne lites sint infinitæ. 3. Ut puniatur negligentia & socordia hominum in suis bonis procurandis. Sed 1. omnes istæ rationes æque militant pro possessione malæ fidei, atque pro illa quæ bonam fidem habet coniunctam. 2. Prima & secunda ratio non spectant ad forum conscientiæ, sed ad externum tantum, ubi propter illas denegari forsan actio potest vero do-

a *De præscriptione et usucapione.* mino

mino, post exactum tempus lege definitum. 3. Tertia causa non est sufficiens: quia quælibet negligentia domini in suis rebus repetendis, non meretur tantam pœnam. Neque revera lex præscriptionis est proprie pœnalis, tum enim dominium non amitteret prior dominus, neque præscribens acquireret ante sententiam latam. Neque facile probari potest ex solo temporis intervallo negligentia crassa & supina. 4. Ignorantia, etiam affectata & negligentia voluntaria in veritate inquirenda, quæ bonam fidem excludit, præsumitur semper de eo, qui occupat rem alienam, præsertim si auctor sit possessionis inchoandæ.

a XXIII. 5. Hinc etiam occupatio bonorum ex naufragio perditorum justum dominii titulum non confert occupanti. Nam 1. injustitia est maxime sæva & crudelis, spoliare spoliatos, & miserorum miseriam augere. 2. Charitati maxime adversatur. Ubi enim singularis misericordia & subveniendi studium requiritur, ibi afflictionem addere afflictis, hoc est è regione, & positive contra charitatem venire. Perinde revera est, ac si viatorem, qui in manus prædonum incidit, & bonis aliis spoliatus, ab ipsis vivus dimissus fuit (sed vinctus tamen) cum equo & pallio, Dominus loci teneret vinctū, & bonis quæ supersunt, equo scil. & vestibus spoliaret.

XXIV. Nullam aliam speciem juris ad dominium valentis habet occupatio bonorum naufragio perditorum, præter illam quæ oritur ex occupatione bonorum derelictorum, quæ fieri solent primi occupantis. At vero bona, quæ naufragio jactantur in aquam, non idcirco habenda sunt pro derelictis. Derelicta enim talia fiunt vel expresso actu Domini prioris, vel ex conjecturis æquivalentibus; ut si sciens volens penitus negligat & permittat ab aliis occupari, quæ sua fuerunt. Qui autem invitus patitur naufragiū, non magis derelin-

a De occupatione bonorum naufragorum.

quit

quit bona illa quæ enatant, vel expreſſe vel tacite, quam qui propter incendium, aut ruinam, bona quædam ex ædibus ſuis patitur exportari. Iſtiuſmodi bona non de jure, ſed de facto tantum ſunt extra poteſtatem Domini ſui. Non carent Domino: atque adeo inventione vel occupatione nuda dominium ipſorum non poteſt acquiri.

XXV. Leges ipſæ civiles hanc occupationē damnant. Sic enim Conſtantinus Cod, *lib. 11. tit. 5. Si quando naufragio navis expulſa fuerit ad littus, vel ſi quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat: fiſcus meus ſeſe non interponat. Quod enim jus habet fiſcus in aliena calamitate ut de re tam luctuoſa compendium ſectetur?* Si autem fiſcus publicus naufragorum bona ſua non facit, multo minus hoc fieri debet à privatis. Recte igitur Cajet. in ſum. v. furtum. Naufragorum bona, juxta leges quorundam littorum confiſcata, ex hoc ipſo, quod ex naufragio ſunt, neſcio qua juſtitia occupentur, niſi illa qua afflictio additur afflicto. 5. Nulla cauſa eſt cuiquam ex naufragio quidquam acquirendi niſi quod juſta merces debeatur iis, quorum opera ac induſtria naufragorum bona eripiuntur & conſervantur.

CAPUT XLII.

De contractu.

QUæſtio prima. Quid juris ſit de efficientibus cauſis contractus?

I. Ꝛ. 1. Ad contractum legitimum requiruntur imprimis perſonæ habiles ad contrahendum. i. e. qui habent adminiſtrationem ſuorum bonorum, aut poteſtatem ſemetipſos in talibus obligandi, *Actor. 5. 4.*

II. 2. Hinc infantes, furioſi, & prodigi non ſunt idonei ad efficiendum contractum, eoque nomine eorum contractus à jure civili merito pro nullis habentur.

III. 3. Minores autem qui ad perfectum uſum

rationis

rationis pervenerunt, quamvis habeant adhuc curatores, si ex consilio deliberato contrahant, talis contractus in se consideratus, quoad forum conscientiæ videtur valere. Unde etiam Jurisconsulti docent, minores contrahentes absque authoritate curatorum, etiamsi non obligentur civiliter, naturaliter tamen obligari.

IV. 4. Requiritur secundo in loco, contrahentium consensus, vel formalis, vel virtualis, idq; cum tribus istis conditionibus, ut 1. sit liber, ita saltem ut quis teneatur liberè velle & consentire, quamvis actu elicito non velit. 2. promissorius, i. e. cum animo obligandi ad leges ejus contractus qui celebratur. 3. Expressus aliquo signo externo.

V. 5. Ex prima conditione sequitur, consensum metu gravi extortum non sufficere ad validum contractum.

VI. 6. Hoc tamen sic intelligi debet, 1. ut metus talis in illum finem inferatur ut extorqueatur consensus. Si enim ob alium finem esset illatus, & qui patitur metum, ad evadendum illud malum, faceret contractum, talis contractus validus esset: ut si captus à latrone promittat tertio pecuniæ summam ut ab ipso liberetur, talis metus non esset causa, sed occasio tantum contractus. 2. Metus talis inferri debet injuste. Nam si quis formidine pœnæ legibus statutæ contrahat cum illo quem injuria affecit, talis contractus non potest irritari.

VII. 7. Ex conditione secunda sequitur, promissionem vel dolo elicitam, vel ex errore datam, vel adeo imperfectam, ut non contineat intentionem sese obligandi, non propriè facere contractum. Si tamen alter verbis alicujus deciperetur, cum suo damno, accipiens illa pro promissione, teneretur ille præstare quod promisit ex modo loquendi, ne daret causam damni quod sequeretur.

VIII. 8. Ex tertia conditione sequitur promissionem internam homini factam non obligare. i. e. quia

quia actus interni non sunt idonea media nostros sensus, aut consensus ad alios transmittendi.

Quæstio secunda. Quid juris sit de materia circa quam contractus versantur?

IX. ℟. 1. Contractus legitimi non versantur proprie nisi circa res licitas. r.e. 1. Quia in omni contractu præbetur consensus: consensu autem ferri in rem illicitam est peccatum. 2. Contractus habet in sese vim promissionis: promittere autem non licet, quod non licet præstare. 3. Ex contractu exurgit obligatio. Nulla autem obligatio potest esse legitima, quæ obligat ad peccatum, & eo nomine obligationi legis divinæ adversatur.

X. 2. Hinc contractus vel pactio pretii ob rem turpem est etiam turpis: ut pactio de homicidio, de stupro &c. i.e. quia ejusmodi pactiones ordinantur ad turpitudinem tanquam ad finem, atq; adeo sunt ejusdem naturæ cum fine ad quem ordinantur, i.e. turpes. Si vero quæratur an post rem turpem patratam, obliget contractus promittentem, & an liceat ex contractu accipere pretium aliquod ratione laboris, periculi aut detrimenti cum turpitudine conjuncti, respondendum videtur, promittentem obligari, sed ut pars altera recipiat, vix posse consistere cum pœnitentia; *Matth.* 27. 3, 4.

XI. 3. Contractus emptionis ac venditionis; & qui sunt similis naturæ, non habent locum in quibusdam rebus, non quia non sunt licitæ ac bonæ in sese, sed quia adeo bonæ sunt ut pretio non possint æstimari.

a XII. 4. Hinc peccatum est Simoniæ, emere aut vendere, aut quocunque modo commutare rem sacram vel spiritualem pro temporali. r.e. 1. Quia res sacræ sancte debent tractari, non pollui aut profanari; quod tum fit, quando, ut res mundanæ, in temporales contractus deducuntur. Hoc est enim contra religionem & reverentiam debi-

a *De Simonia.*

tam

tam sacris. 2. Quia injustum est illa vendere quæ gratis distribui debent, *Matth.* 10 8.

XIII. 5. Extenditur autem hoc peccatum non tantum ad dona supernaturalia (quod tamen fuit peccatum Simonis magi, à quo peccatum hoc nomen suum accepit) sed etiam 1. ad talium donorum causas, ut Sacramenta & similia. 2. ad talium annexa, quatenus sunt talia. Talia autem sunt illa omnia, quæ vel antecedenter, vel concomitanter, vel consequenter, ita sunt spirituali functioni vel officio adjuncta, ut ab eodem non possint separari.

XIV. 6. Hinc simoniæ tenentur non solum illi, qui emunt aut vendunt ea, quæ directe spectant ad electionem & ordinationem aut vocationem ecclesiasticorum ministrorum, sed & qui in ordine ad illam vocationem, emunt aut vendunt illa quæ destinata sunt ministrorum sustentationi, quæ beneficia solent vocari.

XV. 7. Istiusmodi simoniacæ pactiones non tantum in pecunia versantur, sed & in eis omnibus quæ vel pecunia aut pretio possunt æstimari, vel similem cum illis rationem habent, in ordine ad spiritualia. Hinc munus simonia cum non inepte dividitur in munus à manu, munus à lingua, & munus ab obsequio. Munus à manu est pecunia, aut res pecunia æstimabilis. Per munus à lingua intelliguntur preces, intercessiones, laudes, adulationes, si vim habeant causæ in ordine ad spiritualia comparanda. Per munus ab obsequio intelligitur actio aliqua temporalis inducens spiritualium collationem, quasi in solutionem debiti, sive pactum exprimatur, sive tacite intelligatur.

XVI. 8. Intentio ipsa istiusmodi donationum aut receptionum, quamvis in altera sola parte consistat, est gradus quidã hujus peccati; atq; adeo non male vocatur simonia mentalis, & à nonnullis confidentialis, prout distinguitur à conventionali & reali.

XVII. 9. Simoniæ nullam speciem habet quod

datur

datur in sustentationem eorum, qui ministri sunt rerum spiritualium. Locum hic habet, quod de medicorum & præceptorum dicitur mercede: *His non rei pretium, sed opera solvitur, quod deserviunt, quia à rebus suis avocati nobis vacant. Mercedem, non meriti, sed occupationis suæ ferunt.*

XVIII. 10. Neque proprie simenia est, quando ex mera gratitudine, sine ullo pacto expresso, vel tacito, directo vel indirecto, aliquid datur. Neque si quid detur ab illo, qui jus certum & indubitatum habet ad functionem spiritualem, in vexationis injustæ redemptionem. Sed in istis cavendus est dolus, & species mali fugienda.

XIX. 11. Quamvis non omnimoda paritas, similitudo tamen & proportio quædam est inter res sacras, & munera publica in quibus inest jurisdictionis potestas. Istiusmodi enim officiorum venditio turpem quandam perversitatem habet ipsorum naturæ adversantem. Nam sicut actui jurisdictionis repugnat, ut sit venalis, ita & potestati illum actum exercendi. Neq; revera dominium habet Princeps in officia jurisdictionis, sed tantum administrationem. Tanta etiam sunt mala, quæ ex hac negotiatione proveniunt, ut omnibus ingenuis habeatur detestationi.

Quæst: 3a. Quid juris sit de forma contractus?

a XX. R. 1. Forma externa non est una certa ac determinata ullo jure, vel naturali, vel divino, vel etiam civili. Potest enim consistere in qualicunque declaratione mutui consensus, sive verbis fiat, sive gestibus, sive scriptura, sive rei ipsius traditione. Quamvis igitur ista forma vim habeat obligandi, quia tamen per se non valet, sed quatenus relationem habet ad formam internam, idcirco minus pertinet ad internum conscientiæ forum.

XXI. 2. Forma interna contractus legitimi est bona fides, qua quis sincerè intendit semetipsum obligare ad illud præstandum quod præ se fert, i-

demque quantum in se est præstare. Ratio est, quia contractus includit consensum promissorium, promissio autem est testimonium, quo quis fidem suam obligat ad fidem alteri faciendam de hoc aut illo præstando; atq; adeo ut sit vera ac sincera, interne & essentialiter exigit fidem bonam contrahentis.

XXII. 3. Hinc divisio illa contractuum, qua alii dicuntur esse bonæ fidei, & alii stricti juris, non est accurata, neq; locum habet in foro conscientiæ & coram Deo. Bona enim fides in omnibus contractibus requiritur; & quia in illa præcipua pars naturæ contractuum consistit, ex illa, & secundum illam, quatenus liquere potest, judicium est ferendum. In omnibus igitur contractibus procedendum est ex æquo & bono potius quam ex verbis, & summo juris rigore, in quo summa sæpe injuria continetur.

XXIII. 4. Huic bonæ fidei non repugnat, aliquando non præstare promissum: quando scil. promissio desinit obligare: ut 1. Si res promissa fiat inutilis, illicita, vel impossibilis. 2. Si status rerum vel personarum ita mutetur, ut judicio prudentium, promissor non censeatur voluisse comprehendere illum eventum. 3. Si altera pars remittat illud quod in ipsius gratiam fuit promissum. 4. Si alter qui vicissim promisit, nolit implere promissum. 5. Si aliquid promissum sit ob causam, quæ postea reperitur non subesse.

a XXIV. 5. Adversatur bonæ fidei simulatio, i. e. calliditas, astutia, fraus, fallacia, aut machinatio & insidiatio, vel verbis, vel factis, adhibita ad alterum in ejus fraudem decipiendum aut circumvenieudum, 1 *Thes.* 4. 6. 1 *Cor.* 6. 8. Appellari solet dolus malus, ut distinguatur à dolo bono, qua quisquis decipitur consentaneè ad rationem rectam.

XXV. 6. Bonæ fidei repugnat, quatenus tollit sinceram intentionem præstandi quod prætenditur ac promitti videtur.

XXVI. 7. Si dolus iste versetur circa substantiam

a Dolus malus. rei,

rei, ut si quis vendat vitrum pro margarita, ex natura rei fit irritus contractus i. e. quia in tali contractu deest consensus. Emptor enim qui emit margaritam non consentit in vitrum.

XXVII. 8. Similis est ratio doli mali, qui contractui dat causam præcipuam, quamvis non versetur in substantia rei; ut si quis inducat emptorem ad margaritam emendam eo solo nomine, quia fuit antea patris ipsius, alioqui non empturum. Talis enim contractus vel irritus est, vel irritandus: quia ille qui fuit dolo inductus ad contrahendum, passus est injuriam in ipso contractu; atq; adeo restitui debet in integrum per contractus illius rescissionem.

XXVIII. 9. Quando dolus incidit tantum in contractum, & versatur circa accidentia; ut si decipiatur quis circa præstantiam rei quam emit, & dolo inducatur non ut emat, sed ut pluris emat quam valeat, non reddit contractum vel plane irritum, vel omnino irritandum: sed tamen qui decipit, in conscientia tenetur, secundum æquitatem alterius damnum compensare.

XXIX. 10. Hujus generis dolus est, quando venditor emptorem celat vitium aliquod occultum rei venditæ, quod damnum vel periculum infert emptori.

XXX. 11. Eodem etiam spectat, si venditor sciens futuram brevi magnam copiam mercium, ex cujus occasione minuetur pretium, & grave damnum passurus est, qui emit antea pretio currente, neque indicet illud emptori, neque minuat pretium: aut etiam si emptor sciat futuram brevi magnam copiam ementium aut mercium inopiam, ex quo augebuntur pretia rerum, & venditor in pauperiem incidet si vendat pretio currente. In istis enim casibus tenemur saltem ex communi lege charitatis providere bono proximi, dummodo fiat sine nostro magno detrimento.

XXXI. 12. Leges illæ civiles quæ confirmant contractum

tractum factum cum circumventione, circa dimidium pretii justi, sunt permissivæ tantum ad lites minuendas, non justificant talem contractum, sed relinquunt eum jure naturæ, & divino, in foro conscientiæ judicandum.

XXXII. 13. Fidei bonæ opponitur etiam culpa illa, quæ consistit in omissione inconsiderata diligentiæ illius, quæ potuit ac debuit adhiberi ad contractum implendum. Differt à dolo: quia proprie dolus ex proposito, & scienter adhibetur; sed culpa provenit ex inadvertentia, vel inconsideratione, præter propositum ac intentionem. Fidei bonæ repugnat, non quod intentionem sinceram simpliciter excludat, sed quod vel sedulam ac debitam curam eandem perficiendi abesse declaret. Ab Apostolo idcirco recte *levitas* vocatur, 2 *Cor.* 1. 17.

XXXIII. 14. Culpa ista dividitur in latam, levem, & levissimam. Lata culpa est omissio illiu diligentiæ quam communiter adhibere solent homines ejusdem conditionis: ut si quis librum commodatum relinqueret in loco publico, unde surripiatur. Levis culpa est omissio illius diligentiæ quam homines diligentes ejusdem conditionis adhibere solent: ut si quis magni pretii depositum relinqueret in cubiculo non obserato unde surriperetur. Levissima culpa est omissio illius diligentiæ quam homines diligentissimi ejusdem conditionis solent adhibere; ut si tale depositum ita relinquat, ut putet januam esse obseratam, sed non certo sciat.

XXXIV. 15. Ex culpa lata semper tenentur contrahentes de damno inde secuto. Quia diligentia communis in omnis promissionis obligatione continetur: & ejus omissio bonæ fidei manifeste repugnat. Unde etiam fit quod lata culpa eodem fere loco & ordine haberi soleat, cum dolo malo.

XXXV. 16 Ex culpa levi, vel levissima; eatenus tantum tenentur contrahentes, quatenus vel natura contractus, aut conventio contrahentium postulat;

lat; vel etiam leges humanæ ex æquitate sanxerit.

Quæst: quarta. Quid juris sit de fine contractus?

XXXVI. R. 1. Finis contractus semper debet esse aliquid boni. In malum enim neque obligatio neque promissio, neque consensus ferri debet.

XXXVII. 2. Contractus ex ordine tendere debent in bonum ipsoru n contrahentium. Versantur enim circa ipsorum bona, non circa aliena. Nemo enim contrahere potest de illis bonis, quæ non habet in sua potestate.

XXXVIII. 3. Quinam contractus fiunt in bonum solius dantis, ut depositum, mandatum. Alii in bonum solius recipientis, ut donatio, mutuum, commodatum. Alii in bonum utriusque, ut emptio, locatio, societas, pignus, permutatio, &c. Hæc autem differentia, quamvis proprie pendeat ex ipsorum contractuum natura; ex contrahentium tamen conventione potest mutari, & varii fines misceri; e. g. depositum aliquando est in bonum etiam depositarii, & commodatū in bonum etiam cōmodantis.

XXXIX. 4. Proprium commodum quærere solum, in eo contractu qui sua natura tendit in bonum alterius, vel utriusque partis, hoc fraudem sapit, & sæpe justitiæ, semper autem charitati Christianæ repugnat.

XL. R. 1. Effectum omnis legitimi contractus est vinculum obligationis ad illud præstandū in quod consensit. Ratio est. 1. Quia quisque tenetur stare quod legitime promisit. 2. Quia ex promissione, & ejus acceptione, acquiritur alteri parti jus exigendi promissum. Unde etiam est, quod nullus contractus possit rescindi parte illa cujus interest invita.

XLI. 2. Hæc obligatio quia non extenditur ultra bonam fidem, idcirco cessat aliquando ex casu mere fortuito, vel eventu inopinato, qui evenit absq; culpa obligati, utpote qui non potuit humana providentia impediri.

XLII. 3. Quamvis autem regulariter & ex natura rei

rei, nemo teneatur de casu fortuito absq, ejus culpa intercedente; fieri tamen potest ut quis ex singulari conventione teneatur ad talem casum: quia talis obligatio certo pretio potest æstimari.

CAPUT XLIII.

De pretii ratione in contractibus venditionis, emptionis, locationis, conductionis, & qui sunt similis naturæ.

QUæstio prima. Quænam regulæ sunt observandæ ad pretium justum, in hujusmodi contractibus, constituendum?

*I.Reg.*1. Regula illa est primaria, quæ traditur à Spiritu sancto, *Pr.*20.14. ne emptor ut pretium possit minuere, dolose detrahat quidquam mercibus emendis; aut venditor, ad pretium augendum, contra conscientiam suam amplificet mercium suarum dignitatem. Nam vili velle emere, & caro vendere, commune quidem est (ut Augustinus observat) sed tamen est vitium commune, nisi intra certum modum & limites consistat.

*II.*2. Sequenda est authoritas publica in eis rebus, quarũ pretium est à Magistratu constitutum: quod multis in locis usu venire solet, in maxime necessariis, quæ pertinent ad victum. Semper enim (nisi contrarium sit manifestum) præsumitur justum & æquum in istiusmodi rebus communis usus, quod à communitate probatur. Hic tamen observandum est, quod quia in rebus ad vitam necessariis, taxari solet pretium penes terminum magnitudinis, in favorem emptorum, idcirco posse illud pretium minui, sed non posse augeri.

III. 3. Sequenda est communis æstimatio fori, & hominum prudentium ac bonorum. Hæc enim æstimatio vim habet tacitę legis, & excludit periculum deceptionis alicujus cum alterius damno. Hoc sensu admitti potest illa regula, quæ in jure civili, & moribus hominum approbatur: justum esse pretium, si res tanti vendatur, quanti vendi potest: vel rem

rem omnem venalem tantum valere, quanti potest vendi: i. e. quanti vendi potest communiter, non ex affectione aut utilitate hujus aut illius hominis singularis.

IV. 4. Ubi neq; publica taxatio, neq; communis æstimatio potest locum habere, ibi statuendum est pretium (secluſa fraude) secundum judicium intelligentium, omnibus circumstantiis rite consideratis. Certior enim regula in multis haberi non potest ad conventionem dirigendam.

V. 5. Differentia illa notanda est in istis regulis observandis: quod pretium legitimũ authoritate publica constitutum consistat in indivisibili, ita ut non possit à venditore vel minimum augeri: sed pretium naturale, per communem æstimationem, aut partium conventionem statuendum, habet suam latitudinem, intra quam potest ex occasione variari. Hinc triplex assignari solet pretium justum. Aliud dicitur rigidum aut supremũ penes terminum magnitudinis: aliud mite, infimum, pium dulce, penes terminum parvitatis: aliud vero medium, mediocre, & moderatum, penes receſſum ab utroque extremo.

Quæstio secunda. An sint aliquæ causæ justæ, justum pretium variandi?

℟. Dantur causa variæ.

VI. 1. Prima causa petitur ex ratione officii mercatoris: quia pretio æstimabile est, quod tempus, curas, & cogitationes suas in rebus conquirendis, conservandis, & distrahendis impendit, & conducit etiam operam famulorũ; ad quæ facienda resp. necessario debet publicos ministros conducere, si mercatores deessent. Hinc eadem res majore pretio æstimatur apud mercatores, quam apud alios privatos. Non tamen computare debent mercatores expensas omnes quas fecerunt. Sæpe enim accidere potest, ut inutiliter & non necessaria in re aliqua tanta opera sit posita, & tantæ intervenerint expen-

sæ:

ſæ: ſed communis rerum æſtimatio eſt ſequenda.

VII. Hinc fallaces ſunt illæ regulæ, quibus negotiatores ſolent juſtificare ſemetipſos, in pretio majore pro mercibus exigendo, quod ſcil. tanti emerunt merces illas; quod tantas expenſas fecerunt in illis procurandis. Contingere enim poteſt, ut negotiator vilius vendat quàm emerit, & tamen inique vendat; vel quia ſtulte emit, vel quia poſtea mutata eſt talium mercium æſtimatio.

VIII. 2. Secunda cauſa petitur ex modo vendendi: ex quo ſequitur varietas multiplex in pretio augendo ac minuendo.

IX. Quando merx quærit emptorem, hoc facit vileſcere pretium rei juſtum, ſecundum proverbium commune: merces ultroneæ aut ablatæ vileſcunt. Ratio reddi ſolet, quia in illo modo vendēdi eſt raritas emptorum, & ſic minuitur æſtimatio communis: ſed non videtur illa ratio in conſcientia ſufficiens ad notabilem pretii imminutionem, niſi illud etiam accedat, quod res illa, quæ venditur, ſit parum utilis emptori, aut talis qualem non eſſet empturus, niſi ex tali occaſione: aut non tam in ſuā, quàm in venditoris gratiam eandam emat.

X. Ex hac regula ſæpe fit; ut merces in auctione, ſub haſta, vel publica voce præconis, minus pretium habeant, quàm ſolent alias habere.

XI. 2. Quando emptores quærunt merces. Tum enim copia emptorum auget æſtimationem communem, & ſic cauſa eſt juſta pretium augendi.

XII. 3. Quando aliquis vendit ſimul magnam copiam rerum, & non minutim; hic vendendi modus minuit pretium, quia minuit copiam emptorum, & poteſtatem rurſus ex occaſione vendendi, ſine detrimento aut periculo damni.

XIII. 4. Quando vendit aliquis minutim, vel per menſuras minutiores, hic modus juſtum rei pretiū juſte auget: quia ſic major eſt labor in vendendo; & major cura & induſtria, in mercibus ſervandis ac dividendis.

XIV. 5. Tertia causa est, si venditor ex venditione passurus sit incommodum aliquod singulare, quāvis illud incommodū consistat tantum in privatione honoris, aut delectationis singularis. Tum enim venditor potest aliquid amplius exigere, quàm res secundum se valeret, & pretium per accidens erit justum: quia æquitas naturalis postulat, ut venditor, qui est dominus rei suæ, servet se indemnem.

XV. Sed hoc tam demum verum est quando emptor sollicitat venditorem, ut rem illam vendat, quàm alias non esset venditurus. Si enim venditor, ultro se offert ad vendendum, tunc emptor non est causa, quod venditor suo commodo privetur.

CAPUT XLIV.

De Contractu Usurario.

Quæstio prima. Quid sit usura?

Rx. 1. Usura (in ista materia contractuum) per accommodationem describi solet, lucrū ex mutuo quæsitum vi ipsius mutui.

II. 2. Per *lucrum* autem intelligitur acquisitio commodi pecunia æstimabilis, quod alias meum non erat. Si enim quis amicitiam ac benevolentiam quærat, non est usura: quia non est de numero eorum, quæ pretio æstimantur. Si etiam quis in mutuo dando illud tantum quærat, ut accipiat aliquid sibi debitum virtute alterius alicujus contractus aut obligationis, non est usura: quia non acciperet aliquis aliàs non suum. Si tamē quis nō quæreret pecuniam, aut merces, sed obsequium, munus, aut oneris alicujus impositionem, recte vocatur lucrum usurarium, quia est pretio æstimabile.

III. 3. *Vt ipsius mutui* dicitur, ad excludendum lucrum quod ex alio titulo accipi potest, ut in compensationem damni emergentis, vel lucri cessantis, &c. Cujus generis lucrum vocari solet *quod interest*, & ab *usura* ac *fœnore* distingui.

IV. 4. *Quæsitū* dicitur hoc lucrū. nō *conventū*: quia nō tantū usura *realis*, in qua pactū intercedit, sed & *mentalis*,

mentalis, quæ versatur in intētione lucrū ut debitū ex mutuo acquirēdi, ista descriptione cōtineatur.

Quæstio secunda. An usura hujusmodi sit licita?

V.*R*.1. Usura talis, qualis à daniſtis ac fœneratoribus vulgo exercetur, ab omnibus merito improbatur. *Quia* ars est captatoria, quæ nulla ratione habita charitatis aut æquitatis, aliorum bonis insidiatur.

VI.2. Generaliter tamē & absolutè illicitam esse quamlibet usuram, nulla ratione naturali solidè probari potest.

VII. Non eorū, qui dicunt mutuū ex natura sua debere esse gratuitum. Neq; enim probari hoc potest omne mutuum, quibuscunq; circumstantiis vestiatur, debere esse gratuitum & si concedatur hoc, nihil aliud inde sequetur, quàm mutuum si gratis non fiat, transire in alium contractum, vel nominatum, vel innominatum, vel simplicem, vel mixtum.

VIII. Non eorum, qui allegant, in rebus illis quæ usu consumuntur, dominium non distingui ab usu; atq; adeo pro usu nihil posse accipi, ultra valorem ipsius rei vel dominii ejus Respondetur enim, lucrum accipi non simpliciter pro usu rei mutuatæ, quoad substantiam, sed quoad valorem aut proventum, qui manet post substantiam consumptam, & subsistit sæpe in rebus, quæ usu non consumuntur; & pro officio vel actu mutandi, unde commodum percipit mutuatarius.

IX. Non eorum qui objiciunt, pecuniam sua natura esse sterilem. Quamvis enim per se sit sterilis, facile tamen commutari potest in merces, quæ fructum edunt: & accedente industria utentis, vim suam confert ad fructum pariendum.

X. Non deniq; eorum qui in genere dicuntur, nihil esse in mutuo pro quo lucrum possit accipi. Est enim proventus fructus, vel emolumentum quod ex pecunia mutuo data probabiliter potest exspectari: & est onus annexum privationi pecuniæ, qua fit, ut

omnis occasio eadē cū fructu alia collocādi omittatur. Vacatio etenim à pecunia utenda, eodē jure æstimari posse videtur, quo & vacatio à labore æstimatur. *Ex.* 21.19. cum illa non minus quàm labor, aut opera in domini sui commodū occupari possit.

XI. Ratione evidente confirmatur, aliquam usurā esse licitā: quia nulla realis differentia potest ostēdi inter quādā usurā, & alios contractus ab omnibus probatos e. g. est aliquis pecunia instructus ad prædiū emendū, unde possit percipere annuos fructus centū imperialiū: idē prædiū cupit alter habere, sed non est pecunia instructus: si prior ille emet prædiū, & elocat alteri pro centū imperialibus quin justū & æquum fecerit, nemo negabit. Si verò alteri det pecuniā ad idem prædiū sibi emendū, & eandem summam ab eo accipiat, eidem periculo sese subjiciens cui in exemptione sua fuisset obnoxius, eadē prorsus est justitia, & præterea nonnihil accedit alteri illi, qui solvit usuras, ratione dominii in prædium illud; quod emptione sua acquisivit.

XII. Scriptura non tollit omnem omnino usurā: sed 1. illam quæ exigitur ab egeno, qui ob instantē, necessitatem, & sustentationem suam, aliquid mutuo petit; ita ut prohibitio fundetur in conditione personæ. *Ex.* 32.25. *Le.* 35.35. *Pr.* 28.8. *Exe.* 18.17. II. Illam quæ mordet aut rodit: id est, quādo debitum exigitur cum rigore, & proximi damno. III. Illam quæ charitati repugnat, *Luc.* 6.35. IV. forsan & illam omnem, quæ ex lege politica Judæis inter se exercere non licebat. *Deut.* 23.19.

XIII. Scriptura indicare videtur aliquam usuram esse per se licitam, dum à quolibet non egeno extraneo accipere usuras Judæis permittebat, *Deut.* 23.20. Si enim usura omnis esset intrinsece ac sua natura mala, tum non poterunt Judæi à gentibus accipere usuras, sine scandalo gravi, quo gentes averterentur à religione ac lege Judæorum quæ admitteret rem illicitā tanquam licitam. Huc etiā referri

referri potest, quod maxime probabile sit ex parabola illa de talentis. *Mat.* 25.27. non tantū in vulgari usu fuisse apud Judæos mensariorum aliquod fœnus, sed etiam à Domino non fuisse improbatū: quia sub illa similitudine exigit officium spirituale; sine ulla insinuatione alicujus improbationis, qualem in aliis parabolis; quæ ab usu improbato officium illustrabant, solebat adhibere, ut *Lu.* 16.8.

Quæstio tertia. Ex quo fundamento possit æquitas lucri ex pecuniæ mutatione demonstrari?

XIV. R. 1. Æquitas est manifesta, de qua nemo potest dubitare, si quis nullum certum reditum vel summam sibi præcise pendi stipuletur, sed ita pecuniam suam apud probum virū collocet, ut in illius fide acquiescat ac contentus sit æquam partē fructus pecuniæ percipere, pro ratione benedictionis Dei erga ipsum pecuniæ exercitorem. De hujusmodi pecuniæ collocatione nulla potest esse quæstio, si periculū Capitalis maneat cōmune. Nihil enim est aliud quā cōtractus societatis in lucro & dāno.

XV. 2. Nihil contra æquitatem committitur, si lucrum incertum quod probabiliter sequetur, vendatur pro certo moderato.

XVI 3. Neq; iniquitatis quidquā est in eo, si cōtractus fiat legibus æquis, ut totum periculū capitalis pertineat ad eum qui pecuniā exercet. Nihil enim aliud est quàm contractus assecurationis, quo alienæ rei periculum pretio æstimabile suscipiatur pro pretio.

XVII. 4. Nō necessario requiritur ut istiusmodi cōtractus distincte & expresse fiāt; sed satis est, si fiant implicite, ex intētione syncera, & secundū æstimationem proborum & istiusmodi rerum intelligentium virorum.

VIII. 5. Quum igitur isti omnes contractus separatim liciti sint, ut omnes concedunt, necessario sequitur, contractum mixtum & compositum ex istis, vid. ex contractu societatis, assecuratio

nis, sortis & venditionis lucri incerti pro certo, non esse simpliciter & absolute improbandum.

Quæstio quarta. Quænam observanda sunt ad peccatum vitandum in pecunia exponenda?

XIX. R. 1. Cavendum imprimis, ne quid ultra sortem exigatur ab eis, qui sunt egeni.

XX. 2. Cavendum etiam ne lucri aviditas aliquo modo impediat quemquam, quo minus vel egentes,, mutuo dando, vel prorsus pauperes simpliciter donando juvet, pro ratione suarum facultatum.

XXI. 3. Cavendus est omnis excessus: ad quem devitandum, tutissimum est, eum qui pecuniam exponit, non totum illud exigere quod legibus & usu recepto licet, sed circa illud quod permittitur sese continere.

XXII. 4. Ratio semper habenda est illius, quicum res est, ut cum ejus commodo, non damno, fructus pecuniæ redeat ad illum, qui mutuo dedit. Hinc summum jus non potest sæpe sine summa injuria urgeri. E. g. si quis absque sua culpa jacturam fecerit in negotiatione quam facit ex pecunia mutuo accepta, inhumanum esset ab ipso exigere pecuniæ proventum, i. e. lucrum percipere ex ejus damno. Hanc æquitatem etiam in locatione & conductione naturalis conscientia videtur dictare, ut si vel sterilitas, vel calamitas superveniens tanta sit, ut conductor damnum notabile patiatur ex re conducta, pensio illi sit à locatore remittenda vel tota, vel ex damni facti proportione.

XXIII. 5. Spectanda semper & observanda regula æquitatis & charitatis: ut illud tantum accipiatur, quod quisque bona fide, vellet à se accipi, in simili necessitate deprehensus.

XXIV. 6. Offensiones, & calumniæ (quibus obnoxium est hoc genus contractuum. *Ier.* 15. 10.) declinari semper debent, quantum fieri potest.

CA-

CAPUT XLV.

De contractu sponsionum, sortium & ludorum.

QUæstio prima. Quid sit sponsio?

I. ℟. Est contractus, in quo duobus circa veritatem aliquam contendentibus, viciſſim aliquid ſpondent, ex quo præmio afficietur is, qui veritatem fuerit aſſecutus, & pœna ille qui veritatem non attigerit. Exemplum habemus in ænigmate Samſonis. *Iud.* 14, 13, 14.

Quæſtio ſecunda. An hujuſmodi ſponſiones ſint licitæ?

II. ℟. 1. Actus ſponſionis per ſe conſideratus non eſt plane injuſtus: quia periculum tantum unius, opponitur periculo alterius: qualia pericula poſſunt aliquando ſubiri, & inter ſe commutari.

III. 2. Poteſt quis aliquando voluntariæ mulctæ periculum ſubire ad ſuam conjecturam confirmandam: & illa mulcta poteſt ab altero merito expoſci, ſi modo temere ſuæ conjecturæ confidit.

IV. 3. Poteſt etiam inter duos præmium aliquod ſtatui, ex mutuo conſenſu, de eventu aliquo dubio, ut ſpe illius præmii hic aut ille ad laudabilem induſtriam excitetur.

V. 4. Sponſiones tamen ſunt illicitæ 1. ſi conditionem habeant illicitam, ut ſi duo certent inter ſe de hoc aut illo peccato: ut quis alterum vincat potando; quis audacius ſeſe gerat in hoc aut illo negotio improbando &c. 2. ſi cedant in notabile damnum alterius partis. Iſtiuſmodi enim periculum non debet ſubiri in contractu illo, qui nulli notabili utilitate vel publicæ vel privatæ deſervit, quales ſunt ſponſiones vulgares. Et lucrum illud habendum eſt pro turpi, quod ex alterius damno aſſurgit. Hinc cõtractus ille de ænigmate Samſonis merito dãnatur poſtea ab ipſis Philiſtæis, quia tẽ debat ad ipſos hæreditate ſua ſpoliandos, *Iud.* 14. 16.

VI. 5. Ad contractum ſponſionum non debet referri cenſus qui vocatur *vitalitius*, quo quis dat

ſummam pecuniæ, ut accipiat ſingulis annis certam penſionem quoad vixerit. Non enim ſpondet ille ſe fore incolumem uſq; dum penſiones ſuperaverint ſortem; neque contra ſpondet alter. Contractus enim talis eſt emptionis ac venditionis, quo incertum lucrum emitur pretio certo: & pro licito habetur ſecundum naturam & leges talis emptionis non ratione fictitiæ alicujus ſponſionis.

Quæſtio tertia. *a* Quid ſit contractus ſortium?

VII. ℟. 1. Contractus, quo vi conventionis prævia mittuntur ſortes, ex quibus conſtet, quis hanc aut illam rem obtinere debeat.

VIII. 2. Hujuſmodi contractus aliquando fit inter eos, qui antea jus habuerũt ad illã rẽ, circa quam ſors verſatur; ſive ſit dividenda inter multos, ut in diſtributione terræ Canaan. *Joſ.* 18. ſive tota ad unã debeat devenire, ut in veſte Domini huic aut illi adjudicãda. *Joh.* 19. 24. ad quam ſpeciẽ etiã reduci poſſunt ſortes illæ, quæ *Luſoriæ* vocantur. Aliquãdo autẽ fit inter eos, qui antea nullũ commune jus habuerunt ad rẽ ſorte diſponendã; ut quando aliquid unũ, aut plura exponuntur per ſortes quaſi vendenda & varii concurrũt ad eandẽ per ſortes acquirendã: ut in ſortilegiis, quæ vulgo vocãtur *Lotteriæ*; aut quando ſortes ordinantur vel ad electionem aliquam faciendã, ut in electione Matthiæ. *Act.* 1. 26.

Quæſtio quarta. Quid juris ſit de hujuſmodi contractu?

IX. ℟. Contractus iſte per ſe licitus eſt, & in Scriptura variis exemplis approbatus. Ratio eſt, quia quod ſinguli invicem periculo ſortis exponant æquale jus ad rem aliquam, vel quam partem ex ea debeant accipere, eſt commutatio quædã æqualis.

X. Sed tamen variis modis vertitur in peccatum 1. Si quis in ſortibus dirigẽdis, vel ab aſtris pẽdeat, vel ab angelis, vel à fortuna. 2. Si intendatur quod in ſe non eſt licitũ, vel ſi illicitus admiſceatur modus agendi. 3. Si deniq; vel abſq; gravi cauſa, vel abſ-

que

que debita reverentia adhibeantur: quia ex natura sua, missio sortium singularem quandam relationē habet ad specialem Dei providentiā. *Prov.* 16.33.

Quæstio quinta. Quid est contractus ludi?

XI. *R.* 1. Est contractus quo ludentes inter se conveniunt, ut victori aliquid tribuatur à victo. Sive enim victori tribuatur totū illud quod deponitur ab utroq; sive quod depositū fuit àvicto in cōmunēusū impēdatur, sē per victori aliquid tribuitur à victo.

XII. 2. Est aliquid mixtum ex duobus contractibus: quorū primus est mutua commutatio periculi & interesse: in commodum huius aut illius secundum eventum ludi; secundus est sponsio ex peritia, industria, vel felicitate majore suspensa.

Quæstio sexta. An talis contractus sit licitus?

XIII. *R.* 1. Non est per se illicitus: quia potest conventio talis esse injusta potestate convenientium; potest ordinari ad finem bonum ex intentione bona, & potest eo modo exerceri: ut nullam violationem secum trahat vel religionis, vel justitiæ vel charitatis.

XIV. 2. Intentio notabilis alicujus lucri ex ludo reddit illum vitiosum. 1. Quia finis ludi est recreatio & oblectatio ludentium. Est igitur abusus naturæ ludi contrarius, si lucri causa instituatur, & in unius partis notabile incōmodum convertatur. 2. Vel paritas supponitur inter colludentes, & sic prodigalis temeritas est, notabilem pecuniæ summam tali periculo exponere absque ulla necessitate; vel de imparitate aliqua cogitatur, & sic dolo & iniquitate vitiatur contractus, dum unus vel nullum vel exiguum suum periculum damni: cum spe ferè certa lucri, alterius maximo periculo opponit 3. Nemo mortalis tam absolutus est dominus suæ pecuniæ, ut notabilem summam vel alienare, vel exponere periculo alienationis possit, absque justa causa in verbo Dei probata; quod

de ludo per se considerato non potest affirmari. 4. Non licet cuiquam lucrum quærere ex alterius damno: hoc autem fit manifeste, in ludo lucri causa instituto: & hoc respectu, lucrum ex ludis est turpe lucrum: neque magis à vulgo probaretur quam aliæ species avaritiæ, quæ sordidiores habẽtur, nisi quod prodigalitatis aliquid habeat conjunctum, cui magnificentia quædam inesse videtur.

XV. 3. Modicum illud, in quod ludere licet, pro ratione conditionis ludentium aliquam admittit variationem. Sed certum est, non licere cuiquam plus exponere in ludo quam justam proportionem habet ad finem ludi i. e. quam homo talis conditionis possit ex recta ratione impẽdere suæ recreationi

XVI. 4. Illi ludi qui sorte constant, aut sorte præcipuè nituntur, ab istiusmodi contractibus sunt removendi. Nam 1. Nullum est in sortibus certamen aut exercitium alicujus virtutis, ad quam solam excitandam sicut præmia debent publice proponi, sic etiam constitui ex privata confessione. 2. Sors ex natura sua specialem continet appellationem ad providentiam illam à qua gubernatur, atq; adeo est res sacra: verum autem vetus verbum. *Non est bonũ ludere cum sanctis.* 3. Istiusmodi ludi ex natura sua singularem occasionem præbent lusoribus variorũ peccatorum: ut 1. gravissimarum perturbationum, execrationum & blasphemiarum, propter adversã (ut appellant) fortunam. 2. Immodicæ pertinaciæ in continuatione ludi, propter spem fortunæ melioris, cujus abiiciendæ causam nullam possunt videre. 3. Jacturæ temporis, atque etiam pecuniæ, nullo solido fructu inde cuiquam redundante.

XVII. Hinc est, quod in Scripturis legamus de aliis exercitiis virtutis causa habitis & probatis: ut de arcu tractando. 2 *Sam.* 1. 18. Sed ludus aleæ, aut aleatoribus, in Scripturis nullam habet approbationem, & omnibus fere legibus prohibetur, quamvis tales leges pravis moribus cedere cogantur.

CA-

CAPUT XLVI.

De Occupatione vitæ.

QUæstio prima. An quis extra certam occupationem vitæ vivere possit absque peccato?

I. R. Qui tantum habet virium & donorum à Deo sibi concessorum, ut in honesta aliqua functione laudabiliter possit versari, si ab omni occupatione vitæ abstineat sua sponte, non potest à gravi peccato excusari. Nam 1. Hæc est ordinatio Dei, ut in speciali aliqua functione unusquisque aliis inserviendo Deum glorificet. *Gen.* 2. 15. & 3. 19. 1 *Pet.* 4. 10. *Gal.* 5. 13. 1 *Thess.* 4. 11. 2 *In* istum finem quisque accepit à Deo suum talentum, aut saltem particulam aliquem talenti; quæ sine peccato non potest defodi. *Mat* 25. 3. Iners otium fugiendum est, tanquam mater & nutricula multorum vitiorum, præcipue malarum cogitationum, cupiditatum, curiositatum & machinationum malarum 1 *Thess.* 4. 11. & 2 *Thess* 3. 11. 4 Gloria Dei, utilitas publica, & privata, nec non cõscientiæ lætitia ex honesta functione quæri possunt ac debẽt.

II. *a* Hinc validi mendicantes errones non sunt tolerandi. 1. Quia ex professo opponuntur sese ordinationi Divinæ. 2 Oneri sunt aliis absque ulla necessitate. 3. Veros pauperes ex parte saltem spoliant eleemosynis, quas acciperent nisi à talibus interciperentur. 4. Non gerunt se ut membra vel Ecclesiæ vel Reip. ullius. 5. Directe se disponunt ad multa genera flagitiorum.

Quæstio secunda. Quomodo quis scire possit hanc aut illam occupationem vitæ esse honestam?

III. R. 1. Si in Scripturis manifeste approbetur. 2. Si ex analogiâ earum, quæ in Scripturis approbantur, versetur circa id quod licitum est in se, utile generi humano, & famæ bonæ. *Ephes.* 4. 28. *Phil.* 7. 8.

IV. Hinc 1. Illi qui occupantur in vitiis hominum fovendis, & promovendis, aut caupones illi qui non inserviunt necessitati peregrinorum, &

a *De mendicis.*

advenarum, ſed intemperantiæ vicinorum, inhoneſtam vitam agunt.

V. 2. Illi qui ſectantur artes ridiculas, jocularias, ludicras, ſcurriles, aut eo facientes, non poſſunt in eis acquieſcere, tanquam in honeſta vitæ ratione. Nam 1. Nihil in iſtiuſmodi artibus reperitur, quod dignum eſt vita humana. 2. Ordinem naturæ invertunt dum laboris remiſſionem convertunt in laborem. 3. Semetipſos ineptos reddunt ad ſeria & gravia officia Chriſtianorum. 4. Operam ſuam Diabolo ſolent navare in hominibus tentandis, dum carnales ipſorum cupiditates excitant & accendunt.

VI. 3. Illorum etiam occupatio, qui occaſiones captant ſua commoda ex aliorū incommodis quærendi, qualis eſt conditio vulgarium fœneratorum non poteſt ut honeſta probari.

Quæſtio tertia. Quænam requiruntur ad honeſtam vocationem honeſte exercendam?

VII. *R.* Requiritur peritia, qua quiſque illa, quæ ad ſuam occupationem ſpectant, probe nota habet & perſpecta. *Prov.* 14. 8.

VIII. 2. Requiritur attētio ad officia propria magis quàm aliena. 2 *Theſſ.* 3. 11. 1 *Tim.* 5. 13. 1 *Pet.* 4. 15.

IX. 3. Requiritur ſedula diligentia in negotiis obeundis, *Prov.* 10. 4. & 13. 4. & 21. 5. & 27. 23, 24. *Eccleſ.* 10. 12.

X. 4. Requiritur prudentia in opportunitate commoda obſervanda, captanda & recte utenda. *Pr.* 10. 5. & 21. 5. *Eccleſ.* 10. 8.

XI. 5. Requiritur fortitudo & conſtantia in difficultatibus ſuperandis. *Prov.* 15. 19. & 20. 4. & 26. 16.

XII. 6. Requiritur moderatio appetitionis lucri, & curæ ſucceſſuum optatorum. 1 *Tim.* 6. 9. *Matth.* 6. 34. *Prov.* 28. 20, 23.

XIII. 7. Requiritur deniq; religioſa ſanctificatio omnium noſtrorum laborum. 1 *Cor.* 10. 31. *Gen.* 24. 13, 27. *Pſ.* 90. *ult.*

C A-

CAPUT LXVII.

De paupertate & divitiis.

QUæſt: 1a. Quo loco habēda eſt eſt paupertas? I. Rſ. 1. Paupertas ſimulata eſt ingratitudo erga Deum, cujus benedictio abnegatur, & injuria erga homines tam illos, quibus auxilium debitum denegatur, quàm illos qui propterea magis onerentur, *Pr.* 13.7.

II. Talis autem eſt paupertas magnæ partis Monachorum Pontificiorum, qui voce & habitu profitentur paupertatē; ſed re ipſa ſunt ditiſſimi, fundos ampliſſimos, maximos reditus, ſummaſque opes poſſidentes. Ridicula enim eſt illa defenſio eorum: quod conventus, vel fratres in conventu, in communi, & indiviſim poſſideant iſta bona, ita ut ſinguli nihil inde vendere, vel alienare, vel etiam accipere pro arbitrio ſuo poſſint. Nam 1. ſi conventus ſit dives, Monachi in illo conventu non poſſunt eſſe pauperes. Si enim unuſquiſq; illorum pauper eſt, & conventus dives, tum eadem ratione ſingulæ partes alicujus corporis poſſunt eſſe albæ, & totum corpus nigrum. 2. Hæredes alicujus Principis aut prædivitis hominis, quamvis indiviſim poſſideant hæreditatem, & prohibiti ſint aliquid ejus vendere aut alienare, pro pauperibus non ſolent aut poſſunt haberi. 3. Si duo vel plures homines ſeculares, bona ſua ſimul conferant alicui procuratori, ea lege aut conditione, ut unicuiq; neceſſaria prout opus fuerit, vel ſeorſim, vel conjunctim miniſtraret, iſti certe divitias non deponerent, ſed onus, curam, & ſolicitudinem earum: quemadmodum Potiphar Ægyptius ſeorſim fecit, *Gen.* 39.8. & aliquo modo Pharao c. 41.4. Unuſquiſque monachus habet jus petendi portionem ſuam congruam, ita ut ſi denegetur ipſi abſq; juſta cauſa, injuria æſtimetur, & habeat actionem adverſus conventum coram judice competente perſequendam. 5. Notum eſt, multos ingredi monaſteria, ut fugiant paupertatem, quia non habent

bent aliàs unde otioſe vivere poſſint: & multos à parentibus & propinquis in clauſtra detrudi, ut certius ipſis de victu neceſſario proſpiciatur. 6. Multi deniq; ingrediuntur monaſteria, ut gradum & viam ſibi faciant ad Papales dignitates, aut munera; ex quibus & ipſi diteſcere, & ſuos ditare poſſint.

III. 2. Paupertas vera, ſi ſit directè expetita & quæſita quæ vocari ſolet voluntaria, & ſine ſpeciali vocatione, aut neceſſitate cogente accerſitur, eſt inſania damnanda. 1. Quia talis pauper non proſpicit ſibi & ſuis ex ordine naturæ à Deo approbato. 2. Quia eligit & quærit malum pœnæ. 3. Quia variis tentationibus ſemetipſum temere exponit. 4. Quia inhabilem ſe reddit ad officia multa, quæ proximo debentur ab eis, qui habent externas facultates. 5. Quia hoc eſt Deum tentare, ſi quis habens unde poſſit ſuſtentari illud abjiciat exſpectans à Deo ſuſtentationem. 6. Rejicit illud quod quotidie petit à Deo, id eſt, panem ſuum quotidianum. 7. Abſque ulla neceſſitate gravat eos, à quibus accipit, & pauperes alios fraudat, qui eandem accepiſſent, niſi ille intercepiſſet. Talis eſt paupertas quorundam inter Monachos papales, eorum ſcilicet qui ex eo tantum vivunt, quod mendicatione de die in diem acquirunt. Sed addunt etiam huic inſaniæ ſuperſtitioſam & impiam præſumptionem, quatenus paupertatem iſtam venditant pro opere perfectionis & ſupererogationis, ad ſatisfactionem & meritum coram Deo plurimum valentis.

IV. 3. Paupertas vera quæ eſt neceſſaria, & aliunde illata non ſtudio quæſita, quæ maxima ex parte conjungunt ur cum infirmitate, debilitate, vel ſimili defectu quo fit ut non poſſit pauper ſemetipſum labore ſuſtentare hæc paupertas in ſe, & per ſe, nihil habet vitii, aut culpæ pudendæ: ſed ſæpe immittitur piis à Deo, vel ut caſtiga io vel ut exploratio aut tentatio vel ut utrumq;. Eſt igitur ſtatus miſerabilis, ſed talis tamen qui ex ordinatione & gratia Dei, veris fidelibus cooperatur ad ſalutem. V.

V. Hinc 1. istiusmodi pauperes cavere debent imprimis ne animũ nimis abjiciant, *Pr.*10.15. 2. Neve obmurmurent adversus providentiam divinam, aut illicitis mediis utantur ad semetipsos sublevandos, *Pr.*30.9.3. ut ab omni invidia liber gerat se prout pauperem decet, *Pr.*18.23. Hinc etiam cavendũ est aliis ne pauperes irrideant, & contemnant, aversentur, aut etiam pro viribus juvare recusent, *Pr.*14.10. & 17.5. & 19.47. *Iac.*2.3.4.

Quæst: secunda. Quo loco habendæ sunt divitiæ?

VI. Resp. 1. Divitiæ absolute & per se consideratæ, neq; sunt bonæ neque malæ moraliter, sed res mediæ, vel indifferentes, quibus possunt homines vel bene uti, vel male.

VII. 2. Quia verò ex sua natura ordinatæ sunt ad bonum usum, *Pr.*3.9. idcirco quamvis non sint bona moralia, utilia tamen vel commoda bona, atque adeo dona & benedictiones Dei recte dicuntur, *Pr.*10.22.

VIII. 3. Ratione tamen corruptionis & infirmitatis humanæ, tanto cum periculo conjuncta est possessio magnarum divitiarum, ut contineat in se se malum gravis & periculosæ tentationis: ita ut difficile admodum sit diviti intrare in regnum cœlorum, *Matth.*19.23. Quo respectu, comparantur denso luto aggravanti & inquinanti tenentem. *Ha.* 2.6. spinis quæ pungunt & lacerant eos à quibus tractantur, & sementem omnem spiritualem strangulant ac suffocant, *Mat.*13.22. laqueo irretienti, & sagittæ animam transfigenti, 1 *Tim.*6.9,10.

IX. 4. Speciales autem tentationes divitiarum sunt ad superbiam, ad fiduciam vanam & idololatricam in eis collocandam; ad mundi amorem; ad luxum denique & quaslibet cupiditates prosequendas, cum Dei contemtu, 1 *Tim.*6.17. *Eph.*5.5. *Pr.* 30.9. *Luc.*16.9.

X. 5. Hinc I. Divitiæ non sunt absolute expetendæ, *Pr.*23.4,5. 1 *Tim.*6.8,9.10. II. Si ex Dei providentia

providentia affluant divitiæ, ſerio & ſedulo muniendus eſt animus adverſus illa vitia, quæ eas comitari ſolent, *Pſ.* 62.1. III. Tam oratione apud Deum, quàm omni ſtudio id agendum, ut divitiæ ſint nobis inſtrumenta pietatis.

CAPUT XLVIII.

De parſimonia & frugalitate.

QUæſtio prima. Quid requiritur ad parſimoniam honeſtam?

I. Rr. 1. Requiritur 1. ut caveamus nobis ab inutili profuſione eorum, quæ poſſunt in uſus vel commodos vel honeſtos impendi, *Pr.* 21.17. Hanc regulam ut rectæ rationi & doctrinæ Chriſti conſentaneam, male quidem, ſed confidenter tamen applicabant diſcipuli quidam, & præcipue Judas ad Mariæ factum circa funerationem Chriſti cardendum, *Mat.* 6.8,9. *Mar.* 14.4,5. *Ioh.* 12.4.

II. 2. Requiritur 2. ut videamus ne ex eis, quæ uſui eſſe poſſunt, quidquam notabile perdatur, *Ioh.* 6.12.

III. 3. Requiritur 3. ut neque ex tenacitate invideamus nobiſmetipſis uſum juſtum eorum, quæ habemus, *Eccl.* 6.1,2. neque eadem ſtulte abſorbeamus, *Pr.* 21.20.

IV. 5. Requiritur denique, ut iſta cura non procedat ex amore divitiarum; ſed ex conſcientia erga Deum cujus beneficiis uti, non abuti debemus, & ex ſtudio noſtris neceſſitatibus proſpiciendi, & aliis benefaciendi. Perſimonia enim honeſta non impedit, ſed promovet liberalitatem, aliaſque virtutes.

Quæſtio ſecunda. Quid requiritur ad honeſtam frugalitatem?

V. Rr. 1. Requiritur 1. ne in res vanas aut nullam frugem ferentes pecuniam impendamus, *Eſa.* 55.2.

VI. 2. Ne ſimus amatores deliciarum, *Pr.* 21.17. *Luc.* 16.19.

VII. 3. Ut pecuniam expendamus circa illa quæ ſolidum uſum habent, *Pr.* 31.13,16.

VIII. 4. Ut in pios uſus prompte exponamus quod

quod possumus, certissimum inde fructum exspectantes, *Pr.*11.24. & 19.17. *Hag.*1.4.8. &c.

CAPUT XLIX.

De liberalitate & misericordia.

QUæstio prima. Quorum est liberalitatem & misericordiam exercere?

I. R. 1. Quoad affectionem & dispositionem animi, & etiam quoad conatum aliquo modo aliis commodandi, officia hæc sunt ad omnes homines ex æquo spectantia.

II. Quoad opus ipsum externum donandi aliquid, quo indigentiæ alterius subvenitur (quæ est definitio eleemosynæ) officium hoc est eorum tantum qui habent aliquid proprium, cujus donandi potestatem habent, 1 *Ioh.*3.17.

III. 3. Pertinet igitur hoc officium non tantum ad divites, sed etiã ad tenuioris conditionis homines, qui labore manuum quæritant sibi victum, *Ep.*4.28

IV. 4. Illi qui ita sunt aliis subditi, ut nihil proprium habeant, vel quoad dominium & usum fructum, vel quoad usum fructum solum, hactenus ab hoc officio sunt exempti, ut nihil possint aliis erogare sine tacito saltem consensu superiorum.

V. 5. Neque omnes qui habent aliquid proprium, statim tenentur illud indigentibus donare. Ex ordine enim succurrere aliis debemus ex eis quæ nobis superfluunt, 1 *Cor.*8.13. quod intelligendum est 1. de superfluis ad necessitatem vitæ. 2. De superfluis ad necessitatem status aut conditionis vitæ in qua positi sumus, id est, de quibus citra vitæ aut status detrimentum possumus carere. Sed extraordinarius aliquis casus exigere potest, ut etiam de eis quæ necessaria statui habentur sint eroganda; & hoc est supra vires dare, 2 *Cor.*8.2,3.

Quæstio secunda. Quibus danda sit eleemosyna?

VI. R. 1. Indigentibus, qui non possunt semetipsos sustentare, *Matt.*23.35.36, *Act.*20.34,35.

VII. 2. Quum indigentia triplicem gradum admittat,

mittat, ita ut in aliis sit extrema, cum periculo mortis vel peccati conjuncta; in aliis gravis, cum periculo incommodi magni; in aliis communis, levamen aliquod exposcens, differentia inde sequitur obligationis: quia extreme indigenti tenemur succurrere etiam ex necessariis ad statum nostrum (vita enim proximi pluris facienda est quam externus noster status.) Graviter indigenti tenemur succurrere ex eis, quæ necessaria sunt ad decentiam status. Communi modo laboranti, ex eis, quæ superflua sunt ad decentiam status nostri.

Quæstio tertia. Quis ordo servandus sit in eleemosyna facienda?

VIII. R. 1. Cæteris paribus, succurrendum est majori & graviori necessitati potius quam minus gravi. 2. In simili necessitate, præferendi sunt illi, in quibus plures dilectionis rationes dignoscuntur: ut conjunctiores minus conjunctis domestici fidei infidelibus; meliores minus bonis; utiliores Ecclesiæ, vel reip. minus utilibus, &c. *Matth.* 15. 5, 6. 1 *Tim.* 5. 8. *Gal.* 6. 10. *Deut.* 5. 7.

IX. Quamvis autem adhibenda sit diligentia, ut potius bonis quàm malis succurramus præsertim si verisimile sit, eleemosynam nostram futuram illis vel materiam vel instrumentū Deum glorificandi, istis autem occasionē peccandi; non tamen idcirco curiose inquirenda sunt occulta pauperū peccata: quia charitas non facile cogitat malum, 1 *Co.* 13 5.

Quæst: 4a. Quomodo eleemosynæ sunt faciendæ?

X. R. 1. Ex religione erga Deum, & studio honoris ejus, *Pr.* 3 9. 1 *Cor.* 8. 3.

XI. 2. Ex affectu charitatis & misericordiæ Fraternæ, 1 *Cor.* 13. 3.

XII. 3. Ex officii conscientia humili coram Deo, non ex ambitione inanis glorię coram hominibus, *Matth.* 6. 1, 2.

XIII. 4. Cum pauperum honore, non contemptu & pudore, 1 *Cor.* 11. 22.

XIV.

XIV. 5. Cum animi & vultus hilaritate & benignitate, non cum triſtitia vel quaſi ex coactione, 2 *Cor.*9.7. *Rom.*12.8.

XV. 6. Prompte, ſine cunctatione, *Pr.*3.27,28.

Quæſt: 5a. Quantum in eleemoſynis ſit erogandũ?

XVI. Reſ. 1. Pro generali regula debet haberi, ne parce hic agamus, ſed potius copioſe, 2 *Cor.*6.9.

XVII. 2. Menſura largitionis noſtræ in communi pendet ex menſura benedictionis Dei erga nos in rebus externis, 1 *Cor.*16.2.

XVIII. 3. Spectandum hic eſt diligenter, quid pietas & charitas dictare ſolet optimis Chriſtianis, ut vel paria faciamus, ſi pares habeamus facultates, vel ſecundum proportionem æquam, 2 *Cor.*9.2.

XIX. 4. Illud etiam certum eſt, omnibus & ſingulis plus multo in iſtiuſmodi pios uſus eſſe exponendum, quàm in voluptates inſumant.

XX. 5. Quantum hic & nunc ſit largiendum, hoc non niſi ex prudenti circumſtantiarum omnium conſideratione poteſt definiri.

Quæſtio ſexta. Quibus potiſſimum rationibus excitari debeamus ad eleemoſynas faciendas?

XXI. Reſ. 1. In hoc officio ſingularis quædam excellentia reperitur. Quemadmodum enim charitas eſt omnium virtutum excellentiſſima. 1 *Cor.*13. & miſericordia eſt excellens modus charitatis; ſic opus hoc charitatis & miſericordiæ excellentiam ſuam habet beatam, *Act.*20.5.

XXII. 2. Non ſolum voluntas Dei in Scripturis revelata, ſed & humanæ naturæ lex exigit hoc à nobis. Nihil enim eſt magis naturale quàm ut faciamus alteri quod nobis fieri vellemus. Nihil eſt magis humanum, quam hominis neceſſitatẽ ſublevare.

XXIII. 3. In miſericordia, & operibus ejus, ſingulariter induimus imaginem & ſimilitudinem Dei, *Luc.*6.36.

XXIV. 4 Charitas erga Deum, ſine hac charitate erga proximum conſiſtere non poteſt, 1 *Ioh.*3.17. neq; ulla religio vera, *Iac.*1.27.

XXV

XXV. 5. Deus in Christo, qui flagitat à nobis eleemosynam per pauperes, *Matt.* 25. 40. flagitat autem particulam tantum exiguam eorum, quæ nobis dedit, 1 *Paral.* 29. 11.

XXVI. 6. Dedit nobis Deus, quæ habemus non ut dominis absolutis, sed ut precariis possessoribus, ut fidei nostræ commissa, in ejus honorem, secundum ejus voluntatem dispensaremus, *Luc.* 16. 12.

XXVII. 7. Deus tamen cumulatissime reddet, quę ipsius nomine pauperibus donantur, *Pr.* 3. 9. & 19. 17. & 28. 27.

XXVIII. 8. Sine misericordia erga fratres fieri non potest, ut vel sensum, vel certitudinem habeamus misericordiæ Dei erga nos, neq; etiam ut dispositi simus ad eam vel recipiendam, vel potendam *Matt.* 5. 7. & 7. 6. 1 *Tim.* 6. 17, 18, 19.

XXIX. 9. Misericordia habet promissiones, & in misericordia comminationes tam hujus quàm futuræ vitæ. Passim in Scriptura.

CAPUT L.

De furto.

QUæst: 1a. Quinam sunt casus, in quibus res aliqua aliena auferri potest, sine crimine furti?

R. 1. Si quis rem alienam surripiat, sine animo vel rem ipsam sibi retinendi, vel usum, aut possessionem ejus pecunia æstimabilem: ut sæpe inter amicos per jocum fieri contingit. 2. Si ablatio rei alienæ fiat in pœnam, ab eo qui potestatem habet pœnam talem infligendi. 3. Si (absque fraude & scandalo) fiat in commodum & utilitatem ejus à quo aufertur: ut cum aufertur ensis ab amente; vel pecunia viri prodigi ab uxore provida, in familiæ ejus necessarium usum. 4. Si fiat ex charitate, adversus quam injuste alter stomacharetur: ut si quis aleas alterius abjiciat, aut chartas corrumpat, ne ille suo lusu vel peccaret, vel in periculum aliud incurreret. 5. Si fiat in recompensationem certi & liquidi debiti, quod ordinaria via juris recuperari non

non poteſt, modo ita fiat, ut damnum, infamia, & ſcandalum proximi vitetur. 6. Si probabilis ſit conſenſus, vel ratihabitio illius à quo aliquid aufertur: ut quando tam exigui momenti eſt quod aufertur patri à filio, viro ab uxore, &c. ut communiter p o nihilo habeatur, *Deu.* 23. 24. 25. 7. Si irrationabiliter cenſeatur Dominus invitus: ut in eis, quæ accipit aliquis ex alieno, ad extremam & præſentem ſuam neceſſitatem ſublevandam, cui alia ratione ſuccurrere non poteſt. Hoc enim videtur eſſe ex jure naturali, diviſione rerum antiquiore, & ſuperiore, quod jure humano, quo facta eſt diviſio rerum, non potuit abrogari: quo ſenſu non male dicitur, omnia fieri communia in extrema neceſſitate.

CAPUT LI.

De Avaritia.

QUæſtio prima. Quid ſit avaritia damnata?

I. Ꝛ. 1. Avaritia propriè verſatur circa illa, quæ vocantur bona externa: & pertinent ad concupiſcentiam oculorum, prout ex oppoſito dividitur contra concupiſcentiam carnis, & ſuperbiam vitæ, 1 *Ioh.* 2. ubi præcipua peccata mundana, ratione ſuorum objectorum ad tria capita revocantur, ad honores, delicias, & divitias. Hinc in Scripturis vocatur amor divitiarum, amor lucri, & amor pecuniæ, per ſpecialem quandam appropriationem; quia ſcil. pecunia omnia externa poſſunt comparari, & divitiæ ſolent æſtimari.

II. 2. Non quælibet divitiarum concupiſcentia eſt avaritia, ſed inordinatus tantum earum amor. Inordinatus autem eſt ille amor, qui repugnat amori, quem vel Deo, vel proximo noſtro debemus. Hinc avaritia vocari ſolet immodicus, vel injuſtus amor habendi.

III. 3. Quia autem avaritiæ eſſentia in concupiſcentia conſiſtit, idcirco inter illa peccata numeratur, quæ interius poſſunt conſummari, abſque ullo opere exteriori, quamvis totum hominem, atque adeo

adeo omne genus externas operationes elicere soleat & imperare.

IV. 4. Hinc etiam est, quod tripliciter peccare soleat avarus, 1. in divitiis appetendis. 2. in divitiis acquirendis vel comparandis. 3. in eisdem retinendis vel conservandis. Hæc enim tria continentur in concupiscentia habendi.

V. 5. Quia vero inordinatio hujus amoris consistit in ejus repugnantia ad amorem Dei, vel proximi, idcirco avaritiæ pravitas in eo consistit 1. quoad materiam, si ex illis diteſcere velimus, quæ vel sunt Deo sacra, ut in simoniæ peccato, vel etiam ita sunt proximi, ut vel non debeat, vel non velit eadem alienare: quale fuit peccatum Achabi circa vineam Nabothi, 1 *Reg.* 21. 2. Quoad formam vel modum, si quis in divitiis quærendis, artibus aut modis vel impiis vel iniquis & iniustis utatur, *Pr.* 10. 2. & 28. 8, 22. 3. Quoad gradum vel mensuram, si quis ita studeat divitiis congerendis, ut negligat officium erga Deum & proximũ, *Lu.* 22. 5. *Ef.* 5. 8, 4. Quoad finẽ, si divitiæ vel propter se amentur, vel in malum aliquẽ finem referantur, vel deniq; avertant hominem à Deo, aut proximo, sive ex toto, sive ex parte.

Quæst: 2a. Quænam sunt signa hominis avari?

VI. *Ꝛ.* 1. Si quis admodum solicitus sit cogitando de bonis externis, ita ut animus ejus instar meteori suspendatur, *Luc.* 12. 22, 25, 29.

VII. 2. Si gaudium, tristitia, fiducia, metus ejus pendeant ex ejus successu in rebus istis externis, *Luc.* 12. 19.

VIII. 3. Si sensus habeat in istis rebus exercitatos, & acutum videntes, seu ad spiritualia discernenda plane tardus sit & ineptus. Attentio enim animi, atq; adeo cognitio magis in una re quàm in altera excellens, sequitur semper affectionem, *Mat.* 13. 22

IX. 4. Si tempus illud quo desistere cogitur à lucro quærendo, quamvis cultui divino impendatur, nimis longum ipsi videatur, *Amos* 8. 5.

X.

X. 5. Si in ipsis exercitiis cultus divini, animus ejus quæstum suum persequatur, *Ezech.* 33. 31.

Quæstio tertia. Quibus rationibus excitari possimus ad avaritiam fugiendam?

XI. ℟. 1. Quia hoc peccatum sic avertit amorem, fiduciam, & totum cor hominis à Deo ad mundū, ut excludat veram religionem, 1 *Ioh.* 2. 15. & spiritualem contineat idololatriam, *Eph.* 5. 5. *Col.* 3. 5.

XII. 2. Quia transfigit hominem anxietatibus, & doloribus mortiferis, 1 *Tim.* 6. 10.

XIII. 3. Quia radix est omniū malorū, 1 *Tim.* 6. 9, 10.

Quæstio quarta. Quænam sunt remedia quæ singulariter valent adversus hunc morbum?

XIV. ℟. 1. Meditatio frequens & seria de vanitate divitiarum, *Eccl.* 5. & 6.

XV. 2. Assidua consideratio brevitatis hujus vitæ, & æternitatis illius ad quam adspirare debemus, *Luc.* 12. 20, 21, 33.

XVI. 3. Excitatio fidei ac fiduciæ vivæ in Dei providentia, & paterna nostri cura, *Luc.* 12. 28, 29, 30.

XVII. 4. Magna æstimatio & zelus regni Dei & justitiæ ejus, quę sunt divitię spirituales, *Lu.* 12. 21, 31

XVIII. 5 Invocatio Dei, ne sinat animos nostros deflecti ad quæstum, *Ps.* 119. 36.

CAPUT LII.

De legibus quibusdam Mosaicis ad præceptum octavum spectantibus.

QUæst: 1a. Qualis sit æquitas illius, quod nullum furtum simplex fuerit capitali supplicio punitum?

I. ℟. 1. Summa fuit æquitas in ista moderatione, & à Christianis observanda: quia justitia postulat, ut proportio cum paritate quantum fieri potest observetur inter delictum & pœnam: sed inter illa externa bona, quæ simplici furto solent hominibus eripi, & hominis vitam, si in trutina simul appendantur, nulla proportio invenietur.

II. 2. Ad illud quod objici maximè solet, *crescentibus*

tibus delictis exasperandas esse pœnas, conceditur quidem ut vere dictum, sed hac lege & conditione, ne totum genus pœnæ immutetur, neq; transiliantur lineæ proportionis inter delictum & pœnam.

III. Quæ contra adferuntur ex *Pr.*6.31. de exaggerata pœna furti ad septuplum; & ex 2 *Sam.*12.5. de fure morti adjucato à Davide, illa non repugnant huic æquitati. Nam apud Salomonem, restitutio septupli poni videtur pro gravissima mulcta, quæ furi vel de jure potest, vel de facto solet imponi, sicut sæpe in Scripturis septenarius numerus ponitur pro magno. David autem sententiam illam ferens, non simplex furtum respexit, sed summam crudelitatem divitis furis, vel potius raptoris in proximum pauperem grassantis, & ira etjam valde accensus fuit, quando illam sententiam dixit.

IV. 4. Minus est, quod objicitur, legem Mosaicam de pœna furti, in Novo Testamento nullibi iteratam, aut de novo confirmatam & inculcatam reperiri, atque adeo fuisse mere forensem & politicam. Concedunt enim illi ipsi qui contra sentiunt: leges illas Mosis esse universales & perpetuas, quæ causam vel rationem habent universalem & perpetuam, non specialem, Judæos tantum attinentem: & nullam specialem rationem adferre possunt nisi ridiculam, de consanguinitate vel affinitate Israelitarum inter sese: quæ ratio nullum locum habuit in extraneis, qui tamen capitaliter non puniebantur propter furtum simplex; & si valuisset illa ratio adversus capitale supplicium furum inter Israëlitas, valuisset etiam adversus aliorum delictorum capitales pœnas.

Quæstio secunda. Quænam ratio restitutionis dupli in furto pecuniæ aut supellectilis? *Ex.*22.17.

V. 81. 1. Æquum est (ex lege Talionis) ut non solum restitueretur ablatum, sed etiam ut tantum damni pateretur fur, quantum alteri voluit & conatus est inferre; & sic in sua pœna disceret, quid fuit

fuit quod alteri moliebatur, & quomodo alios habere se deberet.

VI. 2. Dupliciter à fure in proximum peccatur: quia non solũ innocentiam erga proximũ debet quisq; præstare, sed etiã bene ipsi velle, & facere etiã ex occasione: fur autẽ cõtra utrumq; officium delinquit.

Quæstio tertia. Qualis æquitas fuit in eo, quod minor mulcta statuta fuerit in eum, qui furto abstulerat, pecuniam aut suppellectilia quam in eum, qui bovem aut ovum furabatur, quum in illo furto plus damni sæpe fiat quam in isto?

VII. R. 1. Quædam mala licet simpliciter in seſe considerata, minora sint, plus tamen nocere possũt publicæ tranquillitati & paci, quàm alia, quæ sunt in seſe majora.

VIII. 2. Quædam etiam mala facilioris sunt commissionis, & difficilioris curationis, propter suas opportunitates, ut ovem furari, quàm aurum, quod arctius potest ac solet custodari.

IX. 3. Boves & oves ex sua natura magis necessaria sunt ad vitam humanam sustentandam, quam pecunia & supellex.

X. 4. Boves & oves fuerunt inter præcipua sacrificia Deo offeranda. Non mirum igitur si districtius ea custodiri voluit, & eorum direptionem severius vindicari, de quibus ei pars debebatur, & ex quibus cultus ejus magna ex parte pendebat.

Quæstio quarta. Quare quinque boves restituendi fuerint pro uno, & quatuor tantum oves?

XI. R. 1. Quia boũ usus dominis suis fuit major, quam ovium. Huic autem differentiæ explicandæ nõ male quadrat eorũ curiosa observatio, qui dicũt quatuor utilitates esse ovis; Pellis, carnis, lactis & fœtus; in bove autã accedere quintã, laboris nempe in agricolatione, triturationc & onerum vectione.

XII. 2. Quia minor species urgentis necessitatis est in bove furando, quam in ove una, quam potest quis quasi ex inopia cibi, quærere, ad se,

& familiã ſuam paſcendam in præſenti neceſſitate.

XIII. 3. Quia maioris eſt audaciæ & improbitatis, bovem furari, quam ovem.

Quæſtio quinta. Quæ ratio fuit in eo, quod fur deprehenſus cum iſtis animalibus furtivis, minus puniebatur, quam ſi mactaverat aut vendiderat?

XIV. R. Quia in poſteriore caſu major continuatio, obduratio, & peccati multiplicatio reperitur.

Quæſtio ſexta. Quænam ſit æquitas illius legis *Exod.* 22. 2. de nocturni furis trucidatione.

XV. R. 1. Non jubet hoc lex divina aut etiã ſimpliciter & univerſaliter probat, ſed permittit tantum fieri impune, i. e. ab ordinaria homicidii pœna interfectorum abſolvit, *ne ſunto illi ſanguines*: reus cædis ne eſto.

XVI. 2. Innuit etiam lex, cædem permiſſam debere eſſe aliquo modo præter intentionem occidentis: cum non dicit, ſi quis occiderit, ſed ſi percuſſus fuerit, & morietur: quaſi percuſſio tantũ ad abigendum, aut apprehendendum fuit intenta, mors autem per accidens ex illa percuſſione ſecuta. Qui enim cum potuit vel abigere, vel apprehendere, maluit occidere, ab homicidii peccato coram Deo, & in conſcientia ſua non poteſt excuſari.

XVII. 3. Non permittitur hoc de quolibet fure, ſed de profeſſore tantum aut effractore. Cui tamen ſunt pares conditione latrones, piratæ, & publici prædones.

XVIII. 4. Permittitur hoc ſingulariter de nocturno effractore. 1. Quia nocturnus effractor præ ſe fert invaſionem violentem, i. e. talem vim, qualem vi repellere juſtum eſt & naturale. 2. Quia iſta violentia de nocte, eſt ignotæ menſuræ ac modi. Diſcerni enim non poteſt, quo tendat violentia furis id eſt, utrum fur ſit, an ſicarius, aut latro. 3. Quia de nocte neque teſtium neque ſupperias ferentium copia haberi poteſt, idcirco & credendum eſt ei, qui de ſuo periculo vel timore aſſeverat, & ad ſuam defen-

defensionem vehementius agenti indulgendum.

XIX. 5. Ex istis considerationibus apparet, directe non propter merum furtum, vel tentatum vel factum istiusmodi furem potuisse licite occidi, sed ad avertendum periculum quod neque admitti debet, neque alia ratione prout caveri.

XX. 6. Neq; in Euangelio quidquam est, quo prohibetur hoc, quod ista lege fuit permissum. Naturalis enim æquitatis est & à Domino approbatæ. *Mat.* 24.43. ne quis sciverit perfodi domum suam à fure.

Quæstio septima. Quid sibi vellit illud quod habetur. *Deut.* 15.4. *Omnino in te esto egens?*

XXI. R. 1. Non possunt hæc verba sic accipi, quasi continerent vel promissionem vel prædictionem absolutam. Sic enim adversarentur eis, quæ habentur *vers.* 11. *Non desinit egens è medio hujus terræ.* Et similibus verbis Christi. *Matth.* 14.7.

XXII. 2. Sive promissio sit conditionalis, (ut quidam volunt) sive (ut alii accipiunt) ratio præcepti antecedentis de debitis non exigendis in anno intermissionis, vim habet statuti caventis ne sint in populo Dei ulli homines ad extremam egestatem & mendacitatem redacti, & in eadem relicti.

XXIII. 3. Quamvis autem non possit hoc procurari, nisi communi consensu, & eorum authoritate, & cura, qui publicam habent potestatem, omnibus tamen & singulis hoc officii imponitur, ut pro facultate & occasione, quam habent, conferrent aliquid ad hoc opus, tanquam publicum & commune bonum promovendum.

XXIV. Æquitas hujus legis gravissimis rationibus confirmatur. Nam 1. Sicut turpe est opprobrium familiæ, & certum signum inordinationis, confusionis ac dissolutionis, si non habeatur cura, ut in eadē singulis prospiciatur de necessariis ad victum, ita ut pro familia vix possit haberi, ubi illa cura nō viget, sic est in omni civitate vel communitate.

XXV. 2. Ex neglectu hujus curæ magna exi-

stit turba mendicorum otiose ac inordinatè viventium, & fœdissimis moribus indulgentium.

XXVI. 3. Inde fit, quod supra modum, & absque necessitate onerentur cives honesti & benigni.

XXVII. 4. Inde etiam fit, ut personæ veræ miserabiles non possint ab aliis dignosci, ut eis prout oportet subveniatur.

XXVIII. 5. Publica denique & vaga mendicitas Christianorum cedit in contumeliam religionis veræ, quasi non illam humanitatem & charitatem doceret, quam ipsa natura dictat; in contemptum Christi, qui sibi fieri dicit, quod fit membris ejus egenis; & in manifestum dedecus nominis Dei tam in eis mendaciis, qui ipsũ colentes publica fiunt miseriæ spectacula atque exempla, quam in cætera turba eorum, qui sine Deo vagantur instar animalium brutorum.

CAPUT LIII.

Præceptum nonum.

De Mendacio.

Quæstio prima. Quid sit (proprie loquendo) mendacium?

I. R. 1. Mendacium est testimonium falsum.

I I. 2. Testimonium falsum differt ab axiomate vel sententia falsa: quia sententia falsa potest esse in mente per errorem, ita ut nemini significetur: hoc verò requiritur ad testimonium falsum, quod sit peccatũ sermonis, i.e. sententiæ, vel ore vel scripto vel signo aliquo verbis æquipollẽte significatæ. III. 3. Differt etiã ab enunciatione falsa, qua pronũciatur contra quam res est: quia potest hoc ita fieri, ut non sit in ordine ad fidem faciendam quæ est natura testimonii: & potest quis per errorem deceptus pronunciare hoc aut illud falsum, quod mente putat esse verum; quum in mendacio sermo semper dissentit à mente.

IV. 4.

IV. 4. Si quis igitur falsum dicit putans esse verum, mentitur tantum materialiter. Si quis verum dicat, putans esse falsum, aut non putans esse verum, mentitur formaliter. Si verò quis falsum dicat putans esse falsum, ille & materialiter & formaliter, atque adeo perfectè mentitur.

V. 5. Si tamen quis falsum testetur in eis, quæ scire & potest & tenetur, & etiam scire se profitetur, quamvis verum esse putet, ille per interpretationem habetur pro non putante, & eo nomine in Scripturis dicitur mentiri, sicut in falsis doctoribus apparet, qui omnes in Scriptura passim dicuntur *mentiri*, quamvis inter illos non pauci sint, quibus Deus (ex justo suo judicio) immisit efficaciam erroris, ut *credant mendacio*. 2 *Thess*. 2. 11.

VI. 6. Ad hoc genus mendacii ordinem sæpe quendam habet sermo internus falsus & ipsa credulitas falsitatis, quatenus est principium enunciationis illo modo falsæ; & est aliquo modo falsum hominis testimonium, quod sibimetipsi testatur; quamvis non habeat formalem naturam mendacii, quia proprie loquendo nemo sibi, sed aliis vel falsum vel verum testificatur.

VII. 7. Ex eadē ratione provenit, quod mendaciū aut falsum testimonium proprie pertineat ad secūdam tabulam: quia verba sunt instituta, ut per ea in aliorum hominum cogitationes nostras transmittamus, atq; adeo hominibus proprie testificamur; quamvis etiam ex proportione quadam hypocritæ dicantur Deo ipsi mentiri. *Ps*. 78. 36. *Actor*. 5. 4.

Quæstio secunda. An omne mendacium sit peccatum, & quale?

VIII. 1. Peccatum est Deo abominabile, *Ps*. 5. 7. *Prov*. 6. 17, 19. *&c*. 12. 22. & quod ab ipso graviter puniri solet. *Prov*. 19. 5, 9. & 12. 18. *Lev*. 21. 27. & 23. 15.

IX. 2. Mendacium provenit ab instinctu Diaboli, qui mendax est & mendacii pater, *Ioh*. 8. 44.

X. 3. Pars est veteris hominis ab omnibus fidelibus mortificandi & exeundi. *Eph.* 4 24. *Coloss.* 3. 9.

XI. 4. Inordinatio est mentientis in sese, quia contra ordinem naturæ oratio ejus, quæ mentis est interpres, à mente plane dissentit.

XII. 5. Inordinatio etiam est ad proximum: quia veritatis observantiam unusquisque proximo suo debet, ex obligatione naturalis & divini juris.

XIII. 6. Singulari modo lædit majestatẽ Dei, qui veritatis auctor, & amator talis est, ut non possit mentiri, & imaginem suæ veracitatis homini impressit conservandam; neque unquam per ullam dispensationem fecit mentiendi potestatem.

XIV. 7. Abusus est & turpis dehonestatio linguæ, quæ in Scripturis rectè vocatur *gloria* humana.

XV. 8. Vile & abjecti aliquid est in mendacio supra alia vulgaria peccata; vel quia provenire videtur à timore, vel quia tendit ad impostu̇ram: ex quo fit ut homines feroculi & honoris umbræ velificantes (quamvis assidue mentiantur) mendacii tamen exprobationem tam indigne ferant, ut dignam censeant quam gladio vindicarent.

XVI. 9. Violatio aut neglectus fidei directe facit ad omnes contractus & societates humanas turbandas ac tollendas: quia pendunt ex fide & veritate hominum tanquam ex primario suo vinculo & fundamento.

XVII. 10. Mendacium, quia spoliat mendacem omni authoritate ac fide; inhabilem & ineptum eum reddit ad officia vel Christiana vel civilia, erga homines præstanda.

a Quæstio tertia. An & quatenus possit quis veritatẽ celare absq; mendacii aut alius peccati reatu?

XVIII. R. 1. Tacendo licet celare veritatẽ, quando neque pietas, neque justitia, neque charitas postulat ut manifestetur. *Mat.* 26. 63. *Marc.* 14. 61. & 15. 5. *Luc.* 23. 9. *Iohan.* 19. 2. Præceptum enim affirmativum, de veritate dicenda non obligat ad sem-

a *De occultatione veritatis.* per,

per, sed prout exigit ratio circumstantiarum bene expensarum.

XIX. 2. Similis est ratio partem tantum veritatis dicendi, & alteram partem occultandi, si quis (attentis circumstantiis) jus habeat ad illam occultandam. *Ier.* 38.26,27.

XX. 3. Licitum est etiam aliquando, salva veritate, illa verba proferre, ex quibus probabiliter novimus auditores aliquid concluſuros falsi. *Act.* 23. 6, 7, 8, 9. Hoc etenim non est mentiri, vel falsam testari, sed tantum occasionem alteri præbere errandi, non ad peccatum committendum sed potius vitandum.

XXI. Illa tamen occultatio veritatis, quam Pontificii pleriq, docent vel per mentalem reservationem, vel per æquivocationem verbalem, in variis casibus posse adhiberi, si in gravi testimonio usurpetur, nihil aliud est quam ars mentiendi.

XXII. 5. Occultatio veritatis per mentalem reservationem (ut si reus dicat se non feciſſe, aut nescire, quod fecit, & novit, reservens in mente sua illum sensum, quod non fecerit, aut noverit ita ut velut illud manifestare) 1. Enunciationis & testimonii doctrinam & naturam evertit: quia illa pars sententiæ, quæ in mente reservatur, nihil cuiquam enunciat, significat aut testatur.

XXIII. 2. Provenit ex intentione fallendi, aut opinionem veritate contrariam in alterius animo generandi; quod est contra naturam testandi, aut fidem de hac aut illa re faciendi.

XXIV. 3. In verbis hunc in modum prolatis merum & nudum mendacium continetur. Nam 1. si reus qui hoc aut illud fecit, dicere se feciſſe, testimonium ejus esset verum: ergo si negat se feciſſe, testimonium ejus est falsum, id est, mentitur. 2. Hoc pacto reus ille dicit & testatur non tantum quod falsum est, sed etiam quod ille sentit & novit esse falsum; quod est tam formaliter quam

materialiter, id est, completè mentiri.

XXV. 4. Si hoc non sit mentiri, tum talis reus nullo modo potest in eadē causa mentiri, quāvis maxime vellet. Qui hoc aut illud fecit, aut novit, si ullo modo possit mentiri, necessario debet hoc esse, dicendo, non feci, non novi. In omnibus vulgaribus mendaciis latet semper aliqua mentalis reservatio vel destincte vel implicite concepta. Qui enem novit falsum esse, quod dicit, vix potest aliter falsum dicere quā cum istiusmodi restrictione: quāvis hoc sit falsum & suo loco ac tempore illud fateret, tamen hoc loco, & hoc tempore, propter causas, ita dico: ubi mentalis reservatio ejusdem fere notæ est cum illa quam Pontificii probant; non feci, ut hoc loco, hoc tempore, tibi dicam.

XXVI. 5. Inter ipsos Pontificios sunt viri magni, qui coguntur mentales istas reservationes damnare. Sotus de just. & jure, l. 5. q 5. a. 2. *Dicere nō feci) quod tamē feci, licet cum hac mentis limitatione (ut tibi significē) non est æquivocatio, sed mendacium.* Sotū sequitur Covarruvias variarum resolutionum l. 1. c. 2. n. 2. Azor. l. 11. c. 4. *Si verba quibus utimur significatione sua, et communi hominum usu ambigua non sunt nec habent nisi unicum tantummodo sensum, ea usurpare debemus eo sensu quem reddunt; nec licet nobis, etiamsi contra jus fasque omne interrogemur, aliquid mentis cogitatione in aliud detorquere, nunquam enim fas est mentiri: at is mentitur, cui verba aliter accipit atque ipsa significant. Nihil tam falsum esse potest, quod non queat ab omni mēdacio liberari, si aliquid arbitratu nostro mente tacitū retineamus.*

XXVII. 6. Restrictio illa hujus licentiæ, quam patroni ejus faciunt ad certos casus, non tollit, sed minuit tantum ejus noxam. Licet (inquiunt) etiam sub juramento absolute negare verbis, quod quis novit esse verum. 1. Si audiverit illud in cōfessione. 2. Si non juridice à judice interrogetur. 3. Si per interrogationem injuria ipsi inferatur. 4. Si adsit alia

aliqua

aliqua rationabilis causa. Filiucius tract. 40.c.2.n. 49.50,51,52. Nam 1. Isti casus quāvis tacendi causas contineant, nullā tamē tationē aut respectū alium habēt ad testimoniū mixtū, ex verbis externis per se falsis & mentalibus verbis pro arbitratu fictis, quā alia quælibet materia sermonis inconvictu cōmuni. 2. Neq; cōfessio, neq; juridici processus defectus, neque injuria confert alicui jus mentiendi. 3. Huc etiam accedit, quod ultima illa limitatio, (*si adsit rationabilis causa*) tam laxos statuit fines huic fallaciæ, ut ex omni occasione in omni negotio possit locum habere, apud illos scilicet, qui putāt se rationabilem habere causam aliis illudendi: quod secum trahit destructionem convictus humani.

XXVIII. 1. *Cum quis (aiunt) à nullo interrogatus, vel, solus vel coram aliis, animi causa secum loquens, potest quod vult intelligere per quæcunque verba, sine mendacio. Ergo etiam in casu quo inique interrogatur quia per iniquam interrogationem ad nihil obligatur.* Sed 1. Talis est hæc argumentatio, ac si quis diceret. Non est illicitum ludere astragalis: licet igitur ludere juramentis. 2. Dissimilis prorsus est ratio. Qui enim vel solus secum loquitur, vel coram aliis ex professo nugatur, illi cuiquam testatur, nec profitetur se testimonium dicturum. Qui vero graviter interroganti respondet, profitetur (idque sæpe sub religione juramenti) se verum testimoniū dicturum.

XXIX. 2. Ambiguitas (addunt) in verbis potest non tantum ex significatione inesse, sed etiam ex loco, ex tempore, ex persona, ex modo, et aliis circumstantiis Inique autem rogato integrum est eo sensu quem vult. accipere ambigua verba. Est hactenus quidem verū dicunt, quod sunt usitatæ quædam significationes verborum ex circumstantiis colligendæ; quando scilicet in aliqua propositione possunt ac solēt intelligi, & suppleri aliquæ particulæ ex circumstantia temporis, personæ, finis, & ut si aliquis ven-

ditor frumenti, postquã vendiderit totũ quod erat vẽditurus reservato sibi necessario, & emptori postea interroganti an habeat frumentum, responderet, non habeo, non mentiretur; quia ex circumstãtia personarum intelligitur talis sermo de frumento venali. Sed 1. in fallaciis istis de quibus agitur, nullæ sunt circumstantiæ ex quibus auditores possunt colligere mentalem illam interpretationem, quam æquivocator sibi reservat, e.g. si Jesuita vel sacrificulus alius à judice laico interrogetur, utrũ sit sacerdos necne, & negat hoc ille propterea, quia est sacerdos, atque adeo non subet jurisdictioni laici judicis: negat huic judici se esse sacerdotem, idcirco tantum quia est sacerdos. 2. Circumstantiæ dum manent eædem unam & eandem significationem verborum semper notant, sed æquivocatores isti vertunt sese in varios sensus prout ipsis libet. 3. Qui ex circumstantiis intelligi vult, ille non occultat veritatem, neque illudit vel interroganti, vel audienti: sed æquivocator utrumque profitetur. 4. Quando intelligitur aliquid ex circumstantiis, tum si insuper interrogaretur ille, qui ita loquitur, utrum sic intelligi debeant ejus verba, necne, manifestum esset mendacium, si negaret: sed æquivocatores isti distincte rogati, an æquivoce loquantur à suis magistris edocti, solent illud negare.

XXX. In exemplis hujusmodi æquivocationis, nis, quæ proferunt Pontificii ex quibusdam sermonibus Domini quæ ab Euangelistis memorantur, nihil reperitur quod huic fallaciæ patrocinatur.

XXXI. *Christus Dominus* (aiunt) *Mat. 9. 24. dixit de puella mortua.* Non est mortua; *intelligens, respectu meæ potestatis, atque voluntatis.* Sed 1. In isthoc exemplo, neque fuit secretum confessionis, neque interrogatio facta contra aut præter jus, neque injuria Christo illata, neque alia rationabilis causa cogens Christum æquivocationem aliquam usurpare per mentalem reservationem: sed talis fuit

fuit sermo, quali Christus utebatur in communi sua cum hominibus conversatione. Non congruit igitur hoc exemplum thesi doctrinæ æquivocatorum. 2. Satis manifestus fuit sensus verborum Christi ex circumstantiis, absque ulla mentali reservatione. Loquebatur enim eis, qui flentes & eiulantes parabant exequias defunctæ & non suscitandæ; voluit testari se eam statim suscitaturum quasi ex somno expergefactam: non potuit igitur aptius hoc significare quàm illis verbis, quibus est usus.

XXXII. 2. Proferunt etiam verba illa Domini, *Ioh.*15.15. *Omnia, quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Quæ verba intelligenda dicunt per mentalem reservationem: quia alia habuit ipsis dicenda, non dicta, *Ioh.*16.12. Sed respondet post Jansenium, ipse Toletus Jesuita, in locum illum: *Permulta dici in Scripturis quæ restringenda sunt secundum circumstantias rerum, personarum, temporum, aut finis aut scopi, in quem proferuntur. Ita nunc Christum nota fecisse omnia discipulis, quæ pro conditione eorum audire ipsos oportebat.* Hinc autem sensus satis indicatur illis verbis Christi, quibus dicit se egisse cum ipsis tanquam *amicis*. Amicis enim non omnia simpliciter dicimus, sed omnia quæ conducit ipsos audire & scire.

XXXIII. Obiiciunt & urgent maxime illud *Marc.*13.32. *De die illa & hora nemo scit, neque ipse Filius.* Sed 1. Conditiones quas requirunt Pontificii ad licitam æquivocationem, non magis huic exemplo conveniunt quàm primo. 2. Filius ut homo illo loco opponitur Patri tanquam Deo. Non enim negavit, aut videri voluit negare Christus, quin Spiritus sanctus noverit diem iudicii. Sensus igitur clarus est, prout verba sonant; Christum tanquam hominem adhuc ignorasse diem iudicii, vel saltem eum non sciviſſe cum notitia naturali: quæ est interpretatio Athanasii, Basilii, Hilarii, Nazianzeni,

Nazianzeni, Theodoreti, Cyrilli, & totius Synodi ſextæ; ut fatentur ex ipſis Jeſuitis: Gregorius de Valentia in commentar. Theologiæ tom. 4. diſputat. 1. quæſt. 10. punct. 2. & Maldonatus in *Marc.* 13. Quamvis enim Chriſtus Dominus non laboraverit ulla ignorantia culpabili, ſive pravæ diſpoſitionis, ſive privativa; non tamen alienum fuit à ſtatu humiliationis, ut quatenus homo fuit, haberet ignorantiam puræ negationis, vel neſcientiam quarundam rerum, quas poſtea glorificatus perfecte ſciret.

XXXIV. 4. Allegant etiam illud, *Luc.* 24. 28. *ſimulabat ſe longius ire.* Sed hæc ſimulatio fuit non in verbis veritati contradicentibus, ſed in geſtibus veritati conſentientibus. Compoſuit enim ſeſe Dominus tanquam longius iturus, niſi in contrarium vehementer inſtarent diſcipuli, & quaſi vi ipſum retinerent. Iſtiuſmodi geſtus hoſpitum, etiam cum verbis conſentaneis coniuncti, nihil aliud ſignificant in communi ſermone, quam voluntatem huiuſmodi, ex conditione tali ſuſpenſam. In hoc igitur exemplo nulla ſpecies vel umbra eſt alicuius æquivocationis extraordinariæ, verbis alioquin veritati contradictoriis, ſed per mentalem reſervationem in alium imperceptibilem ſenſum tranſlatis.

XXXV. 5. Opponunt denique verba illa Domini, *Iohan.* 7. 8. *Ego non adſcendam ad feſtum*: quia hac negatione non obſtante, idem Evangeliſta teſtatur eum ad feſtum illud adſcendiſſe, *verſ.* 10. Sed tota vis huius obiectionis nititur ambigua verſione, qua redditur vox illa quæ proprie ſignificat *nondum* per *non*. Hoc obſervant Caietanus, Janſenius, Maldonatus, ac Toletus in explicatione huius loci. Hoc etiam ſatis indicatur in ipſa verſione vulgari, quæ in verbis proxime ſequentibus eandem vocem vertit per *nondum*: *quia meum tempus nondum impletum eſt.*

CA-

CAPUT LIV.

De Iudiciis publicis, Iudice, Accusatore, Testibus, Advocato, & Reo.

QUæstio prima. Quid sit iudicium?

I. R. Judicium proprie significat definitionem eius quod iustum est inter aliquos de iure certantes. Sed connotat simul potestatem quandam coactivam, vel compellendi partes ut subjiciant sese illi definitioni, vel sententiæ latæ.

Quæstio secunda. An judicia hujusmodi & munera judicum sint licita inter Christianos?

II. R. 1. Non tantum licita sunt, sed etiam necessaria, *Actor.* 15. 10. *Rom.* 13. Nam quod jure naturali est utile & necessarium ad bonum statum societatis humanæ, illud non tollitur, sed stabilitur, dirigitur, & perficitur per Christianæ religionis institutа: quia religio Christiana non destruit, sed perficit naturam. Sed officium judicum & judicia, jure naturali, utilia & necessaria sunt ad bonum statum societatis humanæ: sicut exemplo & experientia omnium populorum patet, qui istiusmodi judicia usurparunt tanquam necessaria ad tuendum reip. statum. Manifestum enim est, sine litium terminatione confusionem non posse vitari: & lites multas non posse terminari sine judicum potestate.

III. 2. Quæ contra objiciuntur ab Anabaptistis, sunt magis infirma quam ut tam necessarium institutum tollant. Christus enim, *Matth.* 5. 40. non jubet vitare judicium tanquam rem illicitam: sed injurias patienter ferre, neque malum rependere pro malo, neque facile contendere cum eis à quibus injuriis afficimur, *Mat.* 7. 1. vetatur tantum judicium privatum, idque temerarium, supercilioſum, & injustum, non justum, sicut apparet ex verbis oppositis, *Iohan.* 7. 24. Paulus 1 *Corinth.* 6. 6. non damnat omnia judi-

judicia, ſed contentionem tantum cum ſcandalo conjunctam, qualis erat illa fratrum fideliũ coram judicibus infidelibus, cum offenſione tam fidelium quam infidelium.

Quæſtio tertia. Quænam requiruntur ad judicium licitum?

IV. Bz. 1. Requiritur primò, ut ex authoritate juſta, id eſt, ut fiat ab illo qui habet legitimam poteſtatem in tales perſonas, & in tali cauſa, *Luc.* 12.14.

V. 2. Requiritur ſecundò, ut ſit in ſe juſtum, id eſt, ut conforme ſit judicium, vel ſententia judicialis cum juſtitia vera, *Ioh.*7.24.

VI. 3. Requiritur tertiò, ut ſit certum, id eſt, ut non fiat de rebus vel plane occultis, vel leviter tantum notis, ſed ſufficienter exploratis, *Pr.*1.13.

VII. 4. Requiritur etiam ut judicium ſit integrum ac ſyncerum, id eſt, ut ex nullo affectu alio proficiſcatur, quàm ex amore juſtitiæ & publici boni, 2 *Chr.*19.9.

a Quæſtio quarta. Quot modis legitime poſſit procedere judex contra delicta?

VIII. Bz. 1. Ordine proceditur in criminalibus per viam accuſationis: quando ſcil. eſt qui accuſat, & ſpondet ſe probaturum crimina objecta, i. e. 1. Quia judicium reſpicit litem, quæſtionem, aut controverſiam: ſed nulla poteſt eſſe lis aut quæſtio niſi inter duos, neque de crimine admiſſo, niſi inter accuſatorem ac reum. 2. Judicis officium eſt conſtituere medium juſtitiæ: quod non habet locum, niſi ubi ſunt duo inter quos conſtituatur, *Deut.*17. 8. & 25.1. *Actor.*25.16.

IX 2. Ex jure tamen naturali, ac divino, ad ſententiam ferendam judicialem, requiritur tantum ſufficiens teſtificatio facti: quæ ſæpe habetur ſine ullo *formali* accuſatore: quando nempe alia ſunt quæ ſupplent vicem accuſatoris, ut evidentia facti,

a Proceſſus juris.

manifeſta

manifesta & publica infamia,) in quibus continetur accusatio *virtualis*.

a X. 3. Pertinet sæpe ad officium judicis, procedere per viam Inquisitionis, ubi nulla est instantia alicujus accusatoris. Nam absque hoc 1. judicia omnia penderent ex arbitrio accusatorum. 2. Justitia iis cessaret quæ necessaria est ad atrocia vitia coërcenda, ac ad rempublicam purgandam & conservandam.

XI. 3. Non satisfacit officio suo judex, si cognoscat causas ad se delatas, nisi easdem ex occasione prudenter perveſtiget, *Iob.* 29 16. *Pr.* 24 11, 12.

XII. 4. Inquisitio illa, quæ dicitur generalis, qua in genere & moderate quæritur de observantia legum, & de criminibus adversus leges admissis, tam in Ecclesia quàm in republ. est admodum utilis & congruens rationi, ac officio eorum, qui habent curam communitatis, atque adeo sufficientem notitiam habere debent, quomodo se gerat in legibus observandis, *Actor.* 15. 36. *Deut.* 13. 14. & 21. 1, 2. &c.

XIII. 5. Si prius constet de crimine commisso, & author sit planè occultus, e. g. jacet in via publica homo trucidatus, vel constat domum alicujus esse dirutam vel direptam, tum generalis tantum inquisitio debet fieri, an scil. infamia vel suspicio probabilis alicui adhæreat circa crimen admissum? ex locis ante citatis: & ex analogia inquisitionis extraordinariæ habitæ de anathemate. *Ios.* 7.

XIV. 6. Si vero infamia, probabilis suspicio, querela, vel denunciatio facta sit de persona hac vel illa, tanquam authore, tum specialis inquisitio haberi potest de tali persona, utrum sit author criminis necne? Tum enim ex notitia quadam publica, judex ut publica persona procedit. Et in tali notitia continetur accusatio quædam virtualis, *Deut.* 22. 14. *&c.*

a De inquisitione ex officio.

XV.

XV. 7. In generali inquisitione hæc sunt observanda. 1. Nemo tenetur quenquam apud judicem prodere, in ordine ad pœnam, in causa quam ille novit honestam esse, & nullam pœnam mereri. Hoc enim esset injustitiam, non justitiam promovere. 2. Nemo non antea aliquo modo infamatus de delicto, de quo inquiritur, tenetur seipsum prodere & accusare, etiamsi sub juramento interrogetur, an noverit aliquem talis delicti reum. i. e. 1. quia de seipso non interrogatur ex intentione judicis juridicè procedentis; utpote qui non inquirit de eis quæ sunt plane occulta. 2. quia nemo tenetur in sese animadvertere, aut directe cooperari ad sui punitionem.

XVI. 8. Adeo contra naturam est, ut quisquam semetipsum prodat ac infamet, præsertim cum periculo aliquo gravi, ut tales inquisitiones, quibus interrogatur aliquis de semetipso, in causa criminali, nulla præcedente infamia, vim adferant naturæ & occasionem præbeant perjuriis horrendis.

XVII. 9. Non semper tenetur quis alterius crimẽ occultum, de quo nulla præcessit infamia aut suspicio, manifestare. Ille enim cujus delictum est occultum, habet adhuc jus ad famam suam hactenus conservandam, ne temere fiat manifestum. Neque judicis est occulta scrutari, qui ut publica persona ex publica aliqua notitia, vel suspicione procedere debet.

XVIII. 10. Ad hæc igitur incommoda declinanda, nec iudex debet cuiquã obtrudere, nec interrogatus admittere iuramentum illud inquisitorium, quod dicitur ex officio, de veritate dicenda circa quælibet interroganda, nisi cum istiusmodi restrictione; quatenus ad id jure teneatur: vel quatenus id iure possit.

XIX. 11. Aliquando tamen detegenda sunt crimina, quæ antea fuerunt occulta, quando nempe circumstantiæ bene expensę hoc suadent, e.g. 1. quando

do manifestatio illa utilis est & necessaria ad impediendam commissionē alterius criminis quod probabiliter timeatur. 2. quando grave aliquod incōmodum imminet, quod sine manifestatione criminis vix potest averti. 3. quando manifestatio illa est necessaria vel ad emendationem delinquentis procurandam, vel ad continuationem ac iterationem delicti impediendam. In istis enim casibus, maior habenda est ratio iustitiæ & charitatis, boni communis, ac innocentis unius, quam famæ criminosi, quæ per accidens tantum læditur, idque ex ipsius propria culpa.

a Quæstio quinta. An iudex semper debeat sententiam ferre secundum allegata & probata?

XX. 8. 1. Contra allegata & probata non debet iudex sententiam ferre, quicquid fuerit de scientia eius privata. Nam 1. Judex iudicat ut persona publica, & vice reip. Non potest igitur censeri rectè & ex officio aliquam sententiam ferre, nisi eandem sententiam etiam resp. censeri possit ferre & approbare. Sed si resp. iudicaret, non posset procedere nisi secundum scientiam publicam, quæ ex allegatis & probatis exsurgit debet iudicare, vel à iudicio abstinere. 2. Si vel contra vel præter allegata & probata iudex posset iudicare, sequerentur inde magna incommoda, & iudiciorum perversio, dum iniqui iudices facile condemnarent innocentes, & absolverent nocentes, sub prætextu privatæ scientiæ ab allegatis ac probatis dissentientis. 3. Non potest alia ratione reip. satisfieri, ut in tranquillitate consistat.

XXI. 2. Non sic tamen abstringitur iudex allegatis & probatis, ut possit propter illa capitis condemnare eum, quem evidenter nouit esse innocentem. Nam 1. quia allegata & probata sunt media ad veritatem manifestam. Contra veritatem igitur certo notam, nihil debent apud quenquam valere. Nihil enim iuvat, quod

a An semper iudicandum secundum allegata & probata? hic

hic responderi solet, finem probationum esse tantum veritatem publicam: quia veritas publica præsupponit veritatem absolutam. 2. Quia judex pronuncians illud esse verum, quod certo novit esse falsum, mendax esse, & contra conscientiam peccaret.

XXII. 3. Neque solvitur hoc argumentum distinctione illa, inter conscientiam judicis publicam, & privatam. Nam 1. privata conscientia nunquam debet violari. 2. Scientia illa publica, quamvis aliis possit esse regula agendi, non tamen illi, qui certo novit eam esse falsam. 3. Quia occidere innocentem, factum est intrinsece malum, atque adeo non potest à quoquam sciente, volente, licite patrari. Neque satis est dicere hoc fieri per accidens; aut talem hominem esse nocentem judicio communitatis. Qui enim sciens, volens, ex certo consilio aliquid facit, ille est causa per se. Et judicium communitatis cum pernicie alicujus errans, non est ab eo, qui contrarium novit vel confirmandum, vel promovendum. 4. Nefarius ab omnibus jure haberetur, qui in singulari aliqua causa tali, susciperet judicis partes ad eum condemnandum, quem novit innocentem. Nefariam igitur munere illo susceptо tali modo abuti.

XXIII. 4. Si judex officium faciat in manifestatione veritatis procuranda, talis perplexitas vix unquam continget. Si verò contingat, post omnia tentata ad innocentem liberandum, officio judicis cedere potius tenetur quàm eum damnare.

a Quæstio sexta. Quænam sunt peccata judici præcipue cavenda.

XXIV. ℟. 1. Iniquas leges vel ferre vel in judicando sequi, *Esa.* 10. 1. *Væ decernentibus decreta iniqua, & scribentibus molestiam quam illi præscripserunt: ad evertendum de causa tenues, & ad rapiendum jus pauperum populi mei, &c.* Iudex enim om-

a Iudicum peccata.

nis

nis justitiam veram debet administrare. Justitia autem non potest esse vera, si administretur secundum leges, quæ legi naturali aut divinæ repugnant. Judex etiam ex officio suo est minister Dei, & legis ejus custos, *Deut.* 1.17. 2 *Chr.* 19.6,7. Debet igitur secundum illam judicare.

XXV. 2. Personas accipere id est, in judicando respicere aliquam conditionem in hac aut illa persona, quæ nihil facit ad causam dijudicandam, *Deu.* 16.19. *Exo.* 23.3. *Lev.* 19.15. Hoc enim est directe contra judicis professionem. 1. Quia judex constituitur ut medium & mediator inter eos, quorum causam judicat. Sicut igitur medium æqualiter se habet ad utrumque extremum, ita affectus judicis in neutram partem debet propendere. 2. Judex nihil aliud est quàm justitia animata. Non magis igitur debet in hanc aut illam partem inclinare, quàm ipsa justitia causæ inclinat. 3. Judex sustinet personam Dei, qui omnis passionis est expers.

XXVI. 3. Recipere munera, *Deut.* 16.19. & ubique in Scriptura. Ratio 1. Quia hoc tendit ad animum inclinandum in hanc aut illam personam: & est extra causam: atque idcirco personæ acceptionem inducit. Hac ratione vel corrumpitur & constupratur judicium, ut sit iniustum, vel venditur judicium justum; quorum utrumq; est abominandum. Ad judices igitur & alios judicii administros spectat præcipue illa descriptio hominis justi, *Esai.* 33.15. *qui spernit lucrum ex fraudibus, qui excutit manus suas ne teneat munus, qui occludit aures suas ne audiat cædes, & obstipat oculos suos ne videat malum.*

XXVII. 4. Dilationes, extractiones, & moras non necessarias, vel injicere causæ, vel pati, ut ab aliis injicianrur, *Luc.* 18. *vers.* 3 4. Nam 1. hoc est negare justitiam ex parte, quamvis non ex toto. 2. Hoc est efficacem occasionem præbere damni, vel utriusque partis, vel saltem alterius litigantis: dum enim causa protelatur, sumptus indies accrescunt,

ita

ita ut ſæpe ſortem & caput excedant. 3. Hac ratione fit ut incommoda tanta iudiciis adhæreant, ut tam aliis pacis amantibus, quam pauperibus ac miſerabilibus perſonis, in quorum gratiam præcipue ſunt conſtituta, noxia & formidabilia fiant, & improbis cavillatoribus maxime faveant: ita ut qui iuſtam cauſam habent ſæpe, iudicia fugiant, & iniuſti oppreſſores eadem quærant: quæ eſt manifeſta perverſio & conſtupratio iudiciorum. Iſtiuſmodi abuſibus convertuntur iudicia in *abſynthium*, *Amos* 5. 7. & 6. 12. & in *moleſtiam*, *Eſa.* 10. 1, 2.

Quæſtio ſeptima. Quid iuris ſit de accuſatione?

a XXVIII. Rſp. 1. Delatio rei de crimine iudici facta, ſive fiat per *querelam*, (in qua quæri ſolet privatum bonum partis offenſæ) ſive per *denunciationem Evangelicam*, (qua intenditur bonum fratris denunciati) ſive per *denunciationem judiciariam*, (qua intenditur bonum commune aut alterius innocentis per iudicis inquiſitionem) ſive per *accuſationem perfectam*, (qua idem bonum quæritur per probationes deferentis procurandum) ſi recte & ordine fiat, eſt res licita & honeſta, 1 *Tim.* 5. 19. Ratio, quia huiuſmodi delatio eſt medium quoddam, proportionem & ordinem iuſtum habens ad commune bonum defendendum. Eſt etiam actus virtutis iuſtitiæ, quatenus eſt vindicatio iniuriarum atrocium ex publica authoritate.

XXIX. 2: Multi ſunt caſus, in quibus non licitum tantum eſt, ſed & neceſſarium, delinquentem accuſare. e. g. 1. Fiſcales, aut ſimiles officiales, ex officio tenentur accuſare nocentes, quoties expedierit ad promotionem publici boni. 2. Quilibet civis tenetur deferre crimina: quæ vel immediate lædunt bonum publicum, vel

a De accuſatoribus.

media-

mediate in malum publicum redundant, vel graviter lędunt aliquem innocentem, si detrimentum illud non possit alia ratione commode averti. Ratio est, quia iure naturali, & ex charitate vel erga remp. vel erga proximum particularem, tenetur omnem suam industriam impendere, cum opus fuerit, ad talia mala è medio tollenda.

XXX. 3. Iniusta redditur omnis accusatio, vel per *calumniam*, falsum crimen ponendo; vel per *prævaricationem*, fraudem in accusatione adhibendo; vel per *tergiversationem*, absque iusta causa desistendo ab accusatione iusta.

XXXI. 4. Non est semper necessarium præmittere admonitionem privatam ac fraternam ante accusationem vel delationem iudiciariam. Aliquando enim scandalum est publicum, quod privata correctione non potest tolli. Aliquando nulla spes est, admonitionem privatam aliquid valituram. Nonnunquam etiam bonum commune ita periclitatur, ut per secretam admonitionem non possit defendi.

XXXII. 5. Si per admonitionem fraternam corrigi possit delinquens, & crimen ipsum non est aliis pernicioſum, ita ut finis accusationis absque accusatione possit obtineri, tum charitas & iustitia postulat, ut accusatione missa facta, in correctione privata acquiescamus.

Quæstio octava. Quid iuris sit de testibus?

a XXXIII. Bz. 1. Testis tenetur veritatem notam testari 1. si à iudice legitime interrogetur: quia postulat hoc tam obedientia iudici debita, quam iustitiæ promovendæ aut saltem non impediendæ cura. 2. Quamvis à iudice non interrogetur, si tamen grave damnum immineat vel reip. vel alicui privato, quod (moraliter loquendo) non potest averti nisi per eius testimonium, si commode possit, tenetur veritatem testificari. Hinc in civilibus causis, quando proximus aliter

a De Testibus.

grave

grave damnum pateretur injuſte, ſi quis ſit, qui poteſt illi ſuccurrere abſque magno detrimento ſuo, non tantum ab ipſo rogatus debet teſtificari, ſed etiam ad teſtimonium ſe offerre: ſicut etiam in criminalibus ad innocentem liberandum, *Pr.* 24. 11.

XXXIV. 2. In cauſis gravibus & criminalibus, duo teſtes ex ordine requiruntur, *Numb.* 35. *verſ.* 30. *Deut.* 17. 6. & 19. 15. Ratio eſt, quia unus facile corrumpi poteſt, & non poteſt facile convinci: duo vero aut plures teſtes falſi difficilius corrumpuntur, & quia vix poſſunt per omnia concordes eſſe, aut conformiter loqui, idcirco facilius convincuntur.

XXXV. 3. Hinc tamen non impedit, quin in cauſis levioribus, præſertim quando non agitur de condemnatione alicujus, ſufficiat unus teſtis eximiæ authoritatis. In quibuſdam etiam criminibus, circa quorum probationem, ex natura rei, non poſſunt moraliter loquendo exſpectari aut inveniri duo teſtes, ut in nocturnis flagitiis, in adulterio & ſimilibus ſufficere poſſunt probationes aliæ, quamvis non ſint duo teſtes, idem ſingulare factum teſtantes. Ratio eſt, quia natura rei, & neceſſitas publica exceptionem hanc facit à regula univerſali.

XXXVI. 4. Vim & locum teſtimonii habent non tantum evidentia facti, confeſſio propria non extorta, inſtrumenta ſcripta, ſed nonnunquam etiam præſumptiones, ſinon ſint temerariæ, aut leves, ſed plane violentæ & convincentes, 1 *Reg.* 3.

a Quæſtio nona. Quid juris ſit de Advocatis?

XXXVII. R. 1. Advocati & Procuratores conſtituti ſunt ad ſupplendas vices eorum, qui juſtam cauſam habentes, vel ob imperitiam, vel propter abſentiam, non poſſunt ſuas proprias cauſas agere ſicut oportet.

a De Advocatis.

XXXVIII.

XXXVIII. 2. Advocati igitur officium est exponere fundamenta causæ sui clientis, & eam judici probare, & quantum in se est, persuadere, ut pro illa sententiam ferat.

XXXIX. 3. Hinc in advocato singularis requiritur. 1. scientia causæ, & juris ad eam spectantis. 2. fidelitas, ac modus & ordo justus in eadem tractanda.

XL. 4. Hinc etiam nullus advocatus debet suscipere aut defendere, causam quam novit esse injustam. Nam 1. hoc esset mentiri, & contra conscientiam peccare. 2. hoc esset fraudem facere proximo contra, *Lev.* 19 13. & perversitatem exercere in judicio ibid, *vers.* 15 2. Hoc esset non tantum communicare peccatis judicis, & aliorum inique facientium, sed etiam eisdem occasionem efficacem aut causam præbere. Unde etiam fit, quod ars advocatoria (prout hodie à plerisque exercetur) nihil aliud sit, quam Sophistica pernicioſa, ex dolis, fraudibus, technis, cavillationibus, laqueis, captiunculis, insidiis, tricis, ambagibus, & circumventionibus conflata.

XLI. 5. Ex iisdem rationibus consequitur, advocatum, qui initio litis causam censebat justam, sed in progressu advertit eam injustam esse, teneri clientem suum admonere de injustitia causæ, eamque deserere. Nam 1 postquam ad illam scientiam pervenit, non potest progredi, nisi contra conscientiam facere velit. 2. Si cliens ejus intelligit causam suam injustam esse, tenetur desistere. Ergo & advocatus qui est ejus adjutor.

XLII. 6. Potest etiam aliquando contingere, ut post iniustitiam causę evidenter compertam, teneatur advocatus (scandalo secluso) contrariam partem vel testimonio vel consilio iuvare: ut in causa capitali, aut aliâ similis momenti Charitas enim postulat, ut unusquisque paratus sit occurrere gravi damno proximi sui.

XLIII.

XLIII. 7. Si tamen causa sit adeo probabilis, ut actor aut reus possit iustitiam eius iudicio experiri, tum potest etiam advocatus eum adiuvare, argumenta illa iudici subiiciendo, quæ faciunt ad causam probabilem reddendam.

XLIV. 8. Pro hac opera fideliter præstita, quamvis possint advocati & procuratores moderatum & ex consuetudine aut bonorum æstimatione probatum stipendium accipere; miserabilibus tamen personis, quæ non habent, quod tribuant, gratis debent patrocinari, ex æquitate legis, *Ex.* 23. 4. & *Matt.* 7 12. Hæc enim est eleemosyna advocati, quatenus est talis.

a Quæstio decima. Quid iuris sit de reo vel accusato?

XLV. R. 1. Si reus legitimè interrogetur, tenetur suum crimen fateri. Ratio 1. Quia neque negare potest veritatem notam sine mendacio; neque tacere vel respondendi officium detrectare; quando interrogatur à superiore, qui ius habet interrogandi, sine inobedientiæ peccato. 2. Quia crimen divina providentia manifestatum (prout debet manifestari ut reus de illo legitime & iuridice interrogetur) vel mendacio, vel artificio abscondere est aliquo modo contra gloriam Dei, *Ios.* 7.19. 3. Quia publicum illud bonum, quod à iudice in interrogatione legitima debet spectari, non debet à reo impediri. 4. Quia reus denegando crimen legitime obiectum indirecte & per consequentiam, dicit eum, qui obiectat, per calumniam esse mentitum, cum gravi iniuria ipsius.

XLVI. 2. Reus ex evidente iniquitate condemnatus, potest semetipsum licitis mediis, tam activa quam passiva resistentia defendere, ne sententia lata mandetur exequutioni, si possit id facere circa scandalum & maius malum. Ratio 1. quia talis sententia nulla est in foro conscientiæ. 2. quia

a De persona rea.

iure

jure naturali, unusquisque jus habet semetipsum tuendi adversus injurias, quæ ipsi intentantur.

XLVII. 3. Juste condemnatus reus tenetur ad pœnam justam patiendam: sed non ex ordine ad eandem sibimet accersendam, aut etiam ad procurandam aut non declinandam occasionē patiendi.

XLVIII. 4. Licitum tamen est reo (ad gravius malum vitandum) in semetipsum aliquo modo exequi pœnam leviorem per justam sententiam iudicis decretam: ut reddere pecuniam iudicatam, in carcerem, vel exilium ire: non vero mortis pœnam, aut similem aliquam, sua natura horribilem, & naturæ humanæ repugnantem: quia hoc est intrinsece malum; neque potest ulla circumstantia cohonestari.

CAPUT LV.

De Secreti Revelatione.

QUæstio prima. An & quatenus peccatum sit revelare secretum?

R. I. Secretum alienum quod promisimus nos celaturos, si promissio fuit & manet legitima, non potest detegi absq; peccato. Ratio. 1. quia hoc est contra veracitatem ac fidelitatem, quam jure naturali observare tenemur. 2. Quia pugnat cum civili societate, cujus perturbatio sequitur ex istiusmodi detectione secretorum.

II. Promissio occultandi fieri censetur non tantum expresse, quando silentium conceptis verbis pollicemur; sed etiam tacite, quando ex modo dicendi ac recipiendi, & ex verbis confidentiam significantibus & suadentibus, pollicitatio talis relinquitur colligenda.

III. Quamvis nullo promissio intercesserit, si tamen detectio secreti noceret alterius animæ, corpori, honori vel fortunis, tum ille qui absque causa revelaret, peccaret tam adversus justitiam quam charitatem.

IV. Si animus vel intentio lædendi comi tetur

istam revelationem, gravius sit peccatum: ut quod charitati directè adversatur.

V. Si non adsit animus alium lædendi, & tamen revera lædatur, aut saltem est periculum læsionis tantum est peccatum, quanta est negligentia vel inconsideratio, in qua culpa nunc levis nunc lata reperitur. Nam sicut in factis, sic etiam in verbis, non satis est ut absit intentio lædendi, sed insuper charitas ac justitia postulat, ut adhibeatur diligentia, ne alterius detrimentum inde sequatur.

VI. Quia injusta revelatio secreti habet sæpe in sese pernitiosam violationem fidei, amicitiæ & honestatis, idcirco non tantum communi hominum æstimatione, sed etiam in Scriptura numeratur inter peccata maxime odiosa. *Psal.* 35. 15. *Qui pariter dulce inibamus secretum.* 2 *Tim.* 3. 4. *Proditores*

VII. Si tamen secretum nobis commissum in grave damnum aliorum, vel etiam ipsius committentis, nisi detegeretur, ex charitate tenemur illud manifestare.

VIII. Si etiam secretum sit levis aut nullius momenti, nisi promissio absit, potest absque peccato revelari: quia in tali materia, neque justitia, neque charitas per se obligationem ullam inducit.

CAPUT LVI.

De Æquitate legis Talionis in testem falsum à Mose statutæ Deut. 19. 16. &c.

I. LEX ista non statuitur in eum qui ex ignorantia probabili, inadvertentiæ, vel errore culpa lata carente, falsum testimonium dixerit: sed de eo qui destinato consilio surrexerit in aliquem ad testificandum adversus ipsum crimen falsum. *vers.* 16.

II. Accurata diligentia debet à judicibus adhiberi ut certò ac clare constet non solum de facto iniquo, sed & de animo & de intentione hujusmodi testis. *vers.* 17. 18.

III. Hujusmodi peccati gravitas ex eo appa-

ret,

ret. 1. quod religionis & Dei ipsius contemptus in periurio testis falsi contineatur. 2. Quod malitia & odium summum adversus proximum ostendatur simul & exerceatur. 3. Quod istiusmodi testimonia falsa directe tendant ad justitiam communem & societatem humanam evertendam.

IV. Æquissimum est, ut qui hunc in modum peccat, eidem pœnæ subjiciatur quam innocenti intēdit & conatus est inferre. Nam 1. Lex est omnium confessione æquissima, ut qui effundit sanguinem hominis, sanguis ejus per hominē effundatur, *Gen.* 9.6. sed qui suo testimonio mortem alterius procuravit, vel conatus est procurare, ille quantum in se fuit sanguinem ejus effudit. 2. Justitia pœnæ (quæ consistit in proportione ejus ad culpam in ista lege manifeste observatur. 3. Hujus legis observatio eo tendit, ut qui tale facinus meditantur, & tamen à pœna tali abhorrent, de gravitate ex rei ipsius natura moneantur, & sic à proposito deterreantur.

V. Extendenda est æquitas hujus legis ad falsos accusatores, qui scientes volentes, per calumniam, accusant aliquem de crimine falso: ad testium aut judicum corruptores malitiosos, &c. Cum enim in his omnibus eadem sit malitia, in procurando proximi malo, eadem omnes plecti debent pœna.

CAPUT LVII.

De Contentione.

QUæstio prima. Quid requiritur ad contentationem?

I. R. 1. Requiritur ut mores habeamus ab omni avaritia alienos. *Hebr.* 13.5.

II. 2. Ut non simus solliciti de eis quæ pertinent ad vitam præsentem. *Matth.* 6.25. &c.

III. 3. Ut nulla singularem mensuram vel speciem istiusmodi rerū absolute, aut avide concupiscam. 1 *Tim.* 6.9.

IV. 4. Ut proximis optima quæque cupiamus & noſtram qualemcunque conditionem boni ſulamus. 2 *Cor.* 13. 9.

Quæſtio ſecunda. Quibus argumentis excitare noſmetipſos poſſimus ad ſtudium hujus contentationis?

V. Reſp. 1. Dei providentia omnia ad ſuam gloriam & noſtram ſalutem diſpenſans, exigit à nobis ſubmiſſionē iſtam contentationis. *Iob.* 1. 21.

VI. 2. Contentationis hujus defectus inducit in multas tentationes & peccata, tam in Deum, cujus voluntati obmurmuramus, quàm in proximum, cui invidemus.

VII. 3. Tranquillitas animi (ſine quâ inepti reddimur, ad communia officia pietatis, charitatis & juſtitiæ, & in qua pars magna felicitatis noſtræ conſiſtit) non poteſt retineri ſine contentatione.

VIII. 4. Contentationis defectus arguit animum huic mundo, & ſuis commodis nimis deditum & inhiantem.

Quæſtio tertia. Quæ media præcipua efficacia conducunt ad iſtā contentationem acquirendam?

IX. Reſp. 1. Si rerum ſpiritualium juſtam æſtimationem & congruentem erga illas affectum in nobiſmetipſis excitemus.

X. 2. Si de vanitate hujus mundi, ſerio multúmque meditemur.

XI. 3. Si in qualicunque conditione noſtra præcipue attendamus ad illa, quæ materiam nobis præbent Deo benedicendi.

XII. 4. Si aſſueſcamus noſmetipſos ut iis rebus quas Dominus hic nobis concedit ſic utamur & habemus quaſi non haberemus. 1 *Cor.* 7. 30.

Gloria Deo, hominibus Pax conſcientiæ.

FINIS LIBRI QUINTI.

PARÆ-

PARÆNESIS.

AD

STUDIOSOS

Theologiæ, habita *Franekeræ*, Aug. 22. Anno 1623.

QVamvis (viri clarissimi, & charissimi auditores) in istoc dicendi genere, neque aliis possum, neque mihimetipsi magnopere soleo placere: atque adeo libentius multo in lectionibus usitatis pergere possim, quã in istis præfationum ambagibus morari: quum tamen hoc ipsum, tanquam officii mei partem quandam necessariam, & mores & tempora videntur à me postulare: posthabitis eruditorum aurium delicatis judiciis, atque censuris, auditorum commodis, brevi quadam paræneſi, hoc tempore quasi litare decrevi.

Socrates eo nomine à cordatis omnibus, inter antiquos, maxime celebratur, quod primus à rebus occultis, & ab ipsa natura involutis, in quibus ante eum philosophi occupati fuerunt avocavit philosophiam, & ad vitam communem adduxit, ut de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreret, quatenus possint ad bene vivendũ conferre. Simili quodam instituto (absit invidia comparatione) tentavi ego anno præcedente; quia rem necessariã videbam omissam, tentavi (inquam) an theologiam

aliqua ex parte avocare possim (in Academia saltem nostra) à quæstionibus & controversiis quibusdam spinosis, plexis, & minus necessariis, & ad vitam & praxin eam adducere, ut de conscientia, & ejus cura, incipiant studiosi serio cogitare.

Consilium istud meum ab optimo quoquo probari scio: neque audere quenquam puto adeo se alienum ab omni pietate profiteri, ut ipsum propositum palam damnat, aut reprehendat. Hoc enim est, quod pii omnes in Academiis nostris diu jam, & nimis certe diu desiderarunt. Hujus generis institutionis defectū. Pontificiæ pleræque omnes, & præcipue Jesuitarum scholæ, non sine pudore nostro objicere nobis & exprobare videntur. Hoc probatissimæ fidei ministri, & integræ etiam synodi, ab Academiæ Leidensis Curatoribus, iteratis votis aliquoties petierunt: ubi etiam, nisi fallant auguria, brevi (uti par est) hujusmodi professionem videmus, constitutā. Hoc ipsum denique, quod omnium est gravissimum, miserandæ Dei Ecclesiæ, quasi jure suo, ab omnibus Academiis flagitant, quæ prodi se & plane perdi clamitant, dū conscientiæ hominum iis curandæ & ex officio tractandæ mandantur, qui nullam hujusce rei artem, ulla ex parte didicerunt; qui an talis doctrina necessaria sit, vel omnino sit videntur nescire; qui vix unum præceptum non omnibus notum, quod eo directe spectat, aut sibimetipsis elegerunt unquam sedulò meditandum, aut ab aliis audiverunt diligenter inculcatum. Hæc quum ita se ha-

habeant, non equidem vereor, ne in cujuſpiam apertam reprehenſionem incurrat nova iſta, quā incepi docendi ratio. Attamen, quod uſu venire ſolet, ut non probent & amplectantur ſtatim homines quod bonum eſſe fatentur; id hac in re obſervaſſe mihi videor. Nemo quidem reprehendit illa, quæ in iſtoc genere hactenus fuere propoſita, pauci tamen ſunt, qui eadem prehendere, aut ſtudio juſto proſequi curant.

Huic autem languori hæc unica datur, medendi ratio, ſi errores illi, ex quibus naſcitur, notari ſimul poſſint, & minui, vel etiam ex animis noſtris evelli.

Hoc igitur dum ego in præſentiarum breviter conabor, peto à vobis ut attentis ac faventibus animis velitis adeſſe.

Primus & maxime capitalis error, cui cæteri fere omnes originem ſuam debent, in eo verſatur, quod Theologiæ proprio fine, raro & parum ab iis cogitatur, qui inter ejus alumnos nomina ſua profitentur. Quid enim eſt miri, ſi ſcopum illi nunquam attingant, qui nunquam ad eum intentis oculis collimarunt?

Scopus autem Theologi quis eſſe debeat, Apoſtolus paucis docet 1 Timoth. 4. 16. *ut ſemetipſum nempe ſervet, & eos qui ipſū audierint, id eſt, vivens ipſe Deo, alios etiam ad Deū addicat: vel, ut Dei gloriæ & eccleſiæ ædificationi addicat & devoveat ſeſe totum. Præclarum ſane propoſitū, & cœleſtibus angelis dignum: quibuſcum etiam theologi communem hac in parte ſortiuntur provinciam. Qui verò*

metam istam ab oculos habent, nil opus est ut excitentur ad studia quæ intimè pertinent ad conscientias: conscientias habent instar mille monitorum, Salutem enim & vitam apprehendi non posse norunt, nisi bonâ conscientiâ servatâ: qua expulsa, abjecta vel neglecta, naufragium fidei non potest vitari. 1 Tim. 19. 1.

Hujusmodi verò intentio, quam procul absit à consiliis omnibus maximè partis eorum qui nunc dierum ad ministerium adspirant, aut in ejus spem educantur, clarius est, quam ut multis verbis debeat ostendi. Quid aliud est in causa, cur nemo fere ex iis, qui vel nobili aliqua familia nascũtur, vel à parẽtibus expectãt unde lautius vivere possint, ad theologiã accedit aut ministerium unquam sibi proponit, nisi quod mũdanis dediti cupiditatibus, curvos suos animos non possunt erigere, ad illa prosequenda, quæ honoribus & magnis hujus mundi commodis destituuntur, quamvis maximè cœlestia sint & plane divina?

De Romano quodam Prætexto refert Hieronymus, quod solebat ludens beato Damaso dicere, faciteme Romanæ urbis Episcopum, & ero protinus Christianus. *Sic etiam de multis eorum, qui nunc ministerium fugiunt, & contemnunt haud vana conjectura possit affirmari, si fieri possint abbates, episcopi, cardinales, pontifices: protinus essent ministri. Sed bene esset ministerio, quod nihil habeat, cujus nomine ab hujusmodi mancipiis mundi ambiatur: si modo alii essent eorum animi, qui studiose illud quærunt,*

runt, quod ab illis negligi, ne dicam sperni, observant. At vero ex istis etiam plerique ita videntur animati, ut, si fieri possit cum eadem facilitate, aliam quandam non inopem vitam eligerent ante ministerium: & cum alia ex voto non possunt assequi, istac delabuntur quasi coacti, secundum vetus illud proverbium, qui citharœdi fieri non possunt, aulœdi fiunt. Non secus igitur ad istam professionem sese conferunt, quam ad alias artes aut vulgares occupationes vitæ facere solent alii, ut victum scilicet quærant. Si tales postea inutile fuerint ecclesiæ pondus, si tempori ac scœnæ tantum serviant, si sua semper quærant, & non illa quæ sunt Dei, nihil est quod quisquam miretur. Miranda magis est illa gratia & providentia Dei, qua factum est hactenus, ut ecclesia consistat quamvis ab hujusmodi mercenariis hominibus miserandum in modum opprimatur. Hoc igitur imprimis omnes illi, qui sacræ huic functioni nomina sua dederunt, aut etiam dare animis destinarũt, rogandi, monendi, & Dei nomine sunt obtestandi, ut ab initio ita se conferant ad rerum divinarum studia, non ut quæstui habentes pietatis professionem, sed ut pietatem ipsam omni quæstui anteponentes. Quisquis autem, cum Simone Mago commoda sua propria quærit ex ministerio, audiat sententiam Simonis Petri, vel Dei potius, de se jam olim pronunciatam: Non est tibi pars neque sors in hoc negotio: cor enim tuum non est rectum in Dei conspectu. *Actor.* 8. 21.

Hactenus primigenium noſtrum vitium notavi, ex quo cætera quælibet facile redundant.

Huic proximum & maxime conſanguineum eſt, quod animus ille ad iſta ſtudia non adfertur, qui tam deificia diſciplinâ dignus.

Purum ſit oportet & exterſum ſpeculum, in quo clare reluceat æternæ veritatis imago. Vitiorum inquinamenta, & cupiditatum tumultus abeſſe debent (quantum fieri p teſt) ab illo corde, in quo tabernaculum ſibi figat ſapientia divina. Ad fortia mittuntur fortes: ad pietatis officia mittendi ſoli pii. Illa tamẽ eſt horũ tẽporum miſeria, ut moribus peſſimis imbuti, tincti, fœdati, poſſint & audeant effœtos ſuos animos ad miniſterium applicare: ac ſi nihil aliud quærerent, quã ſanctitatem illius muneris ſuis vitiis dedecorare. Sartor quidẽ, opilio aut bubulcus bonus poteſt quis eſſe, qui non eſt vir bonus. Sed qui vir bonus non eſt, & aliquid etiã amplius, miniſter bonus nunquam evadet. Sal inſulſum, inſipidum, infatuatũ ſunt tales theologi: nec ad aliud quidquam valent, niſi ut abjiciantur foras, & à quibuſvis conculcentur. Quod igitur Paulus Timotheo juveni dixit. 2 Tim. 2. id juvenis quiſque Chriſtianus, ſed præcipue theologus, ſibi dictum putet: Juveniles cupiditates fuge: ſectare juſtitiam, fidem, charitatem, pacem, cum iis qui invocant Chriſtum ex mundo corde.

Intentionem & animum ſtudiis hiſce deſtinati, ſequuntur ſemper, & referunt ipſa ſtudia.

Studioſi vocantur omnes, quorum nomina in album

album Academicum referuntur: sed nemini magis convenit hæc appellatio, quam iis qui operã suã collocãt in theologia. Ille enim συνȣδαῖος proprie dicitur, qui rei gravi ac probatæ congruam operam diligenter navat: quid autẽ cogitari potest gravius, aut magis probandũ, quã est professio theologiæ? nõ agitur hic de prædiis ac fundis, ac similibus terrenis bonis, ut in jure civili: sed de summo bono, & cœlo supremo. Non de sanitate corporis momẽtanea, ut in medicina sed de salute ac vita æterna. Nõ hic, ut ibi, inquiritur in hominum placita, edicta, rescripta, præscripta: sed in æternam Dei sapientiam, & voluntatem perfectam. Adeo tamen cœci sunt multi eorum, qui ad ista vocantur, ut tam divinis rebus vel non omnino studeant, vel perverse admodum & imprudenter. Cũ quosdam omnino studere nego, non illos tantum intelligo, qui sũt toti dediti otio, socordiæ, voluptatibus, qui neq; legunt ipsi quidquã, nec alios audiunt prælegentes: sed et illos, qui oscitanter, et quasi dicis causa, non nihil tantum non agunt. Studere namque dicimur ei rei quam plurimi facimus quamq; magno cõatu nobis parare contendimus. Student igitur multi, multis rebus aliis: sed in tanta copia studiosorum nomine, pauci revera student theologiæ. Satis est multis ad ministerium, imperfectum aliquod compendium leviter percurrisse, quãvis librum Dei signatum plane habeant, neq; aperiri aut reserari sibi curent. Cum tales mittuntur ex Academiis ad ecclesias docendas, vel uti debent incredibili illa inge-

nii magnitudine ac fœlicitate, qua Lucullus dicitur valuisse, qui ad Mithridaticum bellũ missus Roma profectus rei militaris rudis, in Asiã veniisse dicitur perfectus imperator, vel rudes manẽtes, docent postea quod nesciũt, quod nunquã didicerũt: ne hoc quidẽ scientes, quod nesciant illa quæ docere debent. Audiãt isti et cæteri omnes Apostoli præceptũ ad Timotheũ Ep. 1. c. 4. v. 13. 15. Intẽtus esto lectioni, hæc meditare, in his esto: ut profectus tuus manifestus sit inter omnes. ταῦτα μελέτα ἐν τούτοις ἴσθι. Vox est illa solẽnis in sacris usurpata, Hoc agite, Opera omnis perfunctoria, & oscitãtia languida, in tantis rebus scelus est nefãdũ.

Sed neq; melius multo de iis licet sperare, qui currunt quidem, veram extra viã: certãt (ut Apostolus loquitur) sed non legitime: student quidem sedulo, sed rationẽ & viam rectam in studiis suis nequaquã tenẽt. Veteres medici, qui mortalibus plurimum profuerunt, suã diplinam in tres partes distribuisse dicuntur, τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον, καὶ τὴν ἐμπειρίαν, dogmata, methodũ & experientiã. Non sunt istæ partes quidem propriè loquendo medicinæ, sed modi discẽdi, & agendi media, non medicis tantũ, sed omnibus iis qui scientiam aliquã exercere volũt, et theologis inprimis. Quo enim et nobilior cæteris õnibus disciplinis est theologia, eo magis accuratè sunt ejus dogmata noscẽda, ac methodice etiã percipienda: et quo magis intime spectat ad

vitæ

vitæ praxin quam præterea quidquam, eo magis etiam cum hac scientia conjungi debet experientia. Nec sine tribus hisce conjunctis, potest unquam impleri præceptum illud studendi, quod tradit Apostolus 2 Tim. 2. 15. Studè teipsum probatum sistere Deo operarium, qui non erubescat, & qui rectè veritatis sermonem secet. Haud temere dictum fuit à Luthero, præter Lectionem assiduam, Orationem etiam & Tentationem necessarias esse ad virum theologum accurate formandum.

Nostri autem theologi, præclare se instructos esse putant ad omnes officii sui partes, si dogmata tantum intelligant, & utinam intelligerent.

Neq; tamen omnia dogmata scrutantur, sed illa sola, quæ præcipue solent agitari, & in controversiam vocari. Scripturæ idcirco illas tantum particulas inspicere curant, quæ ad locum aliquem communem, aut controversiam definiendam ab aliis vident citari. Linguis perdiscendis nullam curam impendunt. Logicam supervacaneam esse autumant, Postillis, commentariis, & sæpe etiam commentis hominum fidunt, O miseram ecclesiarum sortem, & à bonis omnibus cum veris lacrymis deplorandam, quæ ita contemptui habentur ab iis quos habituræ sunt pastores, ut nihil aliud cogitare sæpe videantur, quam ut ipsis illudant. Absit à vobis (charissimi juvenes) procul absit hæc tanta impietas. Studete scripturis sedulo, dum tempus opportunum habetis. Studete iis logicè ac distinctè percipiendis,

ut

at ſenſus habeatis exercitatos ad diſcretionem boni & mali Heb. 5. 14. *Studete deniq; in ipſis, non pauculis tantum dogmatis & controverſiis, ſed omni informationi & inſtitutioni in omnis virtutis ac pietatis methodo & experientia: ut homines* Dei *poſſitis evadere, ad omne opus bonum perfectè inſtructi,* 2 Tim. 3. 17. *Properatis ferè omnes in ſtudiis. Vobis non licet, aliquam ætatis partem in difficilibus & frivolis rugis perdere. Sit igitur hæc prima & unica veſtra cura, ut ſcripturas diſtinctè perceptas habeatis quaſi familiares: ex quibus & ſtamen & trama theologiæ conſtat: & ex quibus ut Clemens Alexandrinus monet, omnes conciones noſtræ debent ἀναπεῖν καὶ ζῆν, & ſpirare & vivere. Ex aliis authoribus, quorum adminiculo debetis aliquando uti, illi præcipue ſunt eligendi & lectitandi, qui ſuccum & ſanguinem ſcripturæ ſapiunt, qui ad praxin pietatis deducunt: quos ejtam non tam ut intelligatis nitendum eſt, quam ut aliqua ex parte referatis: illud ſæpe firmum & fixum habentes, theologiam tum demũ vere ac utiliter diſci, cum non intellectu et memoria ſeu ſtomacho ſubſidit, ſed in ipſos affectus trajicitur, quaſi in intima viſcera cordis.*

Controverſiarum ſcientiam neceſſariam nobis fecerunt hæretici: ſed ſtudium pietatis, ut abſolute neceſſarium Deus ipſe mandavit. Si igitur ſic inſaniamus circa quæſtionum pugnas, ut pietatis doctrinam negligamus; neſcio ſane an hæreſes multæ non æque ferè nocerent impugnantibus, quos abſtrahunt à tanto bono, ac recipientibus

tibus ipsis nocent quos attrahunt tamen in magna mala.

Controversiæ in theologia, neque fugiendæ sunt, ut quibusdam est in more: neque quærendæ aut consectandæ, sicut aliis est usus: sed ubi necessariæ existunt, admitti debent, & ex certis principiis breviter explicari. Solida autem theologiæ ratio, quæ Positiva dici solet, imprimis ex scripturis est hauriendæ, & recta methodo imbibenda: tum certa consectaria ad praxin ex illa deducenda. In istis est regnum Dei, & justitia ejus: quibus primò acquisitis, cætera omnia sua sponte sequentur.

Illi verò qui principia & omnia fere practica negligunt, tanquam vulgaria, pervia ac omnibus exposita, & languent interim circa quæstiones quasdam subtiliores, & controversias implexas: cum postea ad concionandum accedent, sibimetipsis quidem nimis placent, sed prudentibus omnibus, alias risum, & alias misericordiam solent movere. Risum, quando vel minima arrepta ansa, de controversia aliqua non necessaria, plura proferunt quam oneraria navi possint contineri: misericordiam, cum de practicis verba facere coacti, in altum mundum videntur translati, & magis frigent, quam multi ex plebe facerent, in eorum loco constituti.

Si verò praxis una cum peritia harum rerum absit, pudor est cogitare, quale spectaculum sese præbeat hujusmodi magister controversiarum. Contendit acerrime sanctos & angelos non esse invocandos: cum ipse interim Deum opti-

optimum maximum vel nescit, vel negligit invocare Christi corpus neq; in pane sacramentali, neque sub ejus specie latere, arcte defendit: communionem tamen Christi, tanquam speciem aut larvam aliquam indignissime tractat. Omnia peccata mortalia esse solicite probat: sic autem vivit, quasi nullum scelus opus haberet venia. Operibus hominem non justificari multis testimoniis, & argumentis demonstrat: fidem tamen suam vivam & veram nullis operibus unquam ostendit. Annon præclare populum suis controversiis exædificabit? Sed de studiis hactenus: adjiciendum jam aliquid restat de exercitiis theologicis. Exercitium est ad omne cœptum præclarum plane necessarium. Quomodo enim (ut recte Ambrosius) sine exercitio, doctrina, aut sine usu profectus? Receptum est illud inter philosophos, ad virtutem naturam nos gignit, doctrina excitat, exercitatio verò & consuetudo perducit. Sed multo verius affirmari potest à nobis, ad theologiam gigni nos à gratia, doctrina excitari, & exercitatione perduci. Nihil est igitur magis dolendum, quam plerosq; nostrorum adeo alienos esse ab exercitiis theologicis. Qui disciplinam bellicam velit assequi (ut idem Ambrosius observat) quotidie exercitatur armis, & tanquam in procinctu positus, præludit prelium, & velut coram posito prætendit hoste, atq; peritiam vires q; iaculandi, vel suos explorat lacertos, vel adversarium declinat ictus, & vigilanti cavit obtutu. Qui navim in mari gubernaculis regere studet, vel remis ducere,

cere, prius in fluvio præludit. Qui canendi suavitatem, & vocis affectant præstantiam, prius vocem excitant sensim canendo. Et qui viribus corporis, legitimoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes, membra nutrientes, patientiæ laborem assuescunt. Ita ergo, & qui veri ac solidi theologi evadere studeant, quod theologiæ est exerceant. De disputationibus nihil dicam: quia nemo illas fugit, nisi qui sibimet conscius est imperitiæ pudendæ. Cujus etjam propria causa est dialecticæ artis neglectus.

De concionum præludiis, quas propositiones appellant, hoc sunt monendi ministerii candidati, ne tantopere curent exordiorum aut proœmiorum inanitates, neque vocis modulationem, aut gestum componere ad affectatam quandam gravitatem, quasi fercula pomparum, aut statuarum nictus nutanti vellentum imitari. De istis enim sufficit breve illud præceptum: vocem & gestum natura informet: si quid in natura vitii est, industria emendet: ut desit fucus, τὸ πρέπον autem non desit. Circa hoc sint magis, ut serio se exerceant, divinas literas distincte & intelligenter, ad captum & memoriam populi enarrare: de pietate gnaviter atque efficaciter disserere: doctrinas dextre ex textu elicere, & fortiter applicare ad animos hominum cœlestibus studiis inflammandos.

Sunt etiam alia quædam exercitia theologiæ propria & quasi domestica, sine quibus priora illa parum valent. Qualia sint ista, subinnuit Apostolus, 1 Timoth. 4. 7. *ubi ministrum*

informans, gravissime hortatur, ut exerceat *se ad pietatem.* Et Actor. 24. 16. *ubi suum exercitium narrans, affirmat se in eo totum fuisse, ut* exerceret *semetipsum ad conscientiam habendam sine offensa, apud Deum & apud homines semper. Hujus generis exercitia sunt preces assiduæ, non ex formula puerili, sed ex intimo cordis sensu, & occasione quotidiana depromptæ: excitatio fidei, spei, charitatis, resipiscentiæ, & omnis gratiæ, per meditationes accommodatas: communicatio mutua donorum Dei, in exhortationibus, admonitionibus, & consolationibus tempestivis. Sed de istis agendum erit in ipsis lectionibus. In præsentia nihil addam, nisi quod Deum nostrum clementissimum orem, ut largiri mihi velit ex sapientiæ suæ thesauris, quod proponere possim cum pietatis fructu: & vobis illam gratiam, qua ad theologiæ finem ascendere valeatis. Dixi.*

IN-

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

Cap.		pag.
1	Definitio Conſcientiæ.	1
2	De Syntereſi.	4
3	De Officio Conſcientiæ.	6
4	De Conſcientia errante.	8
5	De Conſcientia opinante & dubitante.	13
6	De Conſcientia ſcrupuloſa.	16
7	De Attentione conſcientiæ ad ſua facta.	18
8	De Conſcientiæ examine, & recognitione factorum.	21
9	De Applicatione juris ex facto agnito, quam conſcientia facit ad perſonam.	23
10	De Effectis applicationis in ipſa Conſcientia.	25
11	De Affectibus ex conſcientiæ judicio oriundis.	27
12	De Conſcientia bona.	28
13	De Conſcientia infirma & firma.	32
14	De Conſcientia mala.	34
15	De Variis gradibus, & modis conſcientiæ malæ.	36
16	Recollectio tractationis præcedentis.	38

LIBRI SECUNDI.

Cap.		pag.
1	De Caſu conſcientiæ & hominum ſtatu in genere.	47
2	De Statu peccati.	50
3	De Procraſtinatione converſionis.	52
4	De Præparatione ad converſionem.	54
5	De Vocatione efficaci.	55
6	De Fide.	59
7	De Tentationibus quæ militant adverſus fidem.	63

Cap.		pag.
8	De Resipiscentia.	65
9	De Adoptione.	69
10	De Sanctificatione.	72
11	De Lucta spiritus carnis.	75
12	De Progressu in sanctificatione.	77
13	De Primitiis glorificationis.	78
14	De Spe salutis æternæ.	81
15	De Consolatione.	83
16	De Afflictionibus.	85
17	De Morte.	88
18	De Tentationibus.	91
19	De Conscientia peccati.	95
20	Excerpta de tentationibus.	98

Cap.	LIBRI TERTII.	pag.
1	De Obedientia.	103
2	De Scientia.	106
3	De Timore Dei.	108
4	De Humilitate erga Deum.	110
5	De Sinceritate.	112
6	De Zelo.	113
7	De Conscientiæ serenitate.	118
8	De Virtute.	120
9	De Prudentia.	122
10	De Vigilantia.	125
11	De Fortitudine.	128
12	De Fiducia.	130
13	De Constantia.	131
14	De Patientia.	132
15	De Temperantia.	134
16	De Ebrietate.	136
17	De Operibus bonis.	139
18	De Adiaphoris.	147
19	De Actu voluntario.	150
20	De Peccatis oris.	153
21	De Peccatis cordis.	157
22	De Peccatis operis.	158

INDEX CAPITUM.

LIBRI QUARTI.

Cap.		pag.
1	De Religione.	161
2	De Fide.	163
3	De fidei professione.	166
4	De Hæresi.	170
5	De Apostasia.	175
6	De Spe.	ibid.
7	De Patientia erga Deum.	177
8	De Timore.	178
9	De Desperatione & præsumptione.	179
10	De Charitate erga Deum.	180
11	De Auditione verbi.	186
12	De Superbia adversus Deum.	188
13	De Consultatione diaboli.	189
14	De Oratione.	192
15	De Confessione:	196
16	De Promissione Deo facta.	199
17	De Oratione mentali & vocali.	201
18	De Orationis gestu.	204
19	De Cantu.	205
20	De Petitione.	207
21	De Jejunio.	209
22	De Juramento	211
23	De Sorte.	223
24	De Ecclesia.	225
25	De Vocatione ad ministerium.	229
26	De Concionibus habendis.	236
27	De Baptismo.	246
28	De Cœna Domini.	248
29	De Disciplina.	251
30	De Præparatione ad cultum.	257
31	De Reverentia cultus.	258
32	De Devotione.	259
33	De Die Dominica.	262

LIBRI

INDEX CAPITUM

LIBRI QUINTI.

Cap.		pag.
1	De Jure.	266
2	De Justitia.	276
3	De Vindicta.	280
4	De Restitutione.	283
5	De Acceptione personarum.	288
6	De Injuria.	292
7	De Charitate erga proximum.	293
8	De Precatione pro aliis.	296
9	De Correptione fraterna.	297
10	De Communione cum aliorum peccatis.	299
11	De Exemplo bono & de scandalo.	302
12	De Schismate.	306
13	De honore proximi.	308
14	De Fama.	311
15	De Judicio temerario.	313
16	De Detractione.	316
17	De Humilitate erga homines.	317
18	De Superbia & invidia.	318
19	De Mutua obligatione inter inferiores ac superiores erate vel donis.	319
20	De Obligatione inter inferiores & superiores potestate.	320
21	De Mutua obligatione inter conjuges.	322
22	De Mutua obligatione inter parentes & liberos.	323
23	De Mutua obligatione inter dominos & servos.	325
24	De Mutua obligatione inter Ecclesiasticos præfectos, & cætera Eccl. membra.	327
25	De Mutua obligatione inter Magistratus & subditos eorum.	329
26	De Mosaicis appendicibus quinti præcepti.	335
27	De Mansuetudine, patientia, longanimitate & placabilitate.	338

28 De

Cap.		pag.
28	De Lenitudine & iracundia.	339
29	De Concordia & benevolentia.	340
30	De Æquanimitate.	342
31	De Homicidio.	343
32	De Duello.	347
33	De Bello.	347
34	De Mosaicis appendicibus sexti præcepti.	359
35	De Conjugio.	360
36	De Solemnitatibus matrimonii.	366
37	De Conjugum officio mutuo.	368
38	De Matrimonii dissolutione.	370
39	De Luxuria impudica.	373
40	De Mosaicis appendicibus septimi præcepti.	381
41	De Dominio rerum externarum.	383
42	De Contractu.	488
43	De Pretii ratione in contractibus habenda.	307
44	De Contractu usurario.	400
45	De Contractu sponsionum, sortium, & ludorum.	405
46	De Occupatione vitæ.	408
47	De Paupertate & divitiis.	410
48	De Parsimonia & frugalitate.	413
49	De Liberalitate & misericordia.	414
50	De Furto.	418
51	De Avaritia.	419
52	De Mosaicis appendicibus præcepti octavi.	421
53	De Mendacio.	426
54	De Judiciis publicis, judice, accusatore, testibus, advocato & reo.	435
55	De Secreti revelatione.	445
56	De Æquitate legis talionis.	448
57	De Contentatione.	449

FINIS.